

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023

Näkökulmana väestösuhteet

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023

Näkökulmana väestösuhteet

Työ- ja elinkeinoministeriö

Kotoutumisen osaamiskeskus
PL 32, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 029 516 001
www.tem.fi, www.kotoutuminen.fi

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023:

Näkökulmana väestösuhteet

TEM oppaat ja muut julkaisut 2024:1 FI
ISSN 2342-7914 (painettu)
ISBN 978-952-327-719-9
ISSN 2342-7922 (verkkajulkaisu)
ISVN 978-952-327-703-8

Julkaisun toimitus, työ- ja elinkeinoministeriö: Tuuli Anna Renvik ja Minna Säävälä.
Tutkimusartikkeleissa esitetyt näkemykset ovat kirjoittajien omia.

Viittausohje:

Renvik, Tuuli Anna & Säävälä, Minna (toim.). (2024).

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023: Näkökulmana väestösuhteet.

TEM oppaat ja muut julkaisut 2024:1 FI. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. ISBN ISBN 978-952-327-719-9.

Taitto: Grano Oy

Paino Grano Oy, helmikuu 2024

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Kotoutuminen.fi
Integration.fi

Sisällys

Esipuhe	7
Kirjoittajat	8
Osa I Katsaus kotoutumisen indikaattoreihin	11
Johdanto	13
Katsaus kotoutumisen indikaattoreihin	23
Osa II Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta	37
Työelämän vastaanottavuus	39
Maahanmuuttajat prekaarina työvoimana	41
Maahan muuttaneiden hoiva- ja siivousalan työntekijöiden kohtaama eriarvoisuus työelämässä	55
Ketkä voittavat, ketkä häviävät? Turkki-laissyntyisten korkeasti koulutettujen maahanmuuttosyyt ja integraatio suomalaisille työmarkkinoille	65
Koulutus, osaaminen ja yhteiskuntaan kiinnittyminen	75
Kielitaidon arviointi kansalaisuuden portinvartijana	77
Opintillä Suomessa: Maahanmuuttotaustaiset oppilaat eriytyvissä kaupunkinaapurustoissa ja kouluissa	87
Maahanmuuttajanuorten uupumus ja kyynistyminen koulussa ja yhteiskunnassa	98
Hyvinvointi ja hierarkiat	115
Tulokehitys maahanmuuton jälkeen: perhe osana kotoutumisen kokonaisuutta	117
Syrjintäkokemukset selittävät Suomeen muuttaneiden heikompaa elämänlaatua ja yhteiskuntaan kiinnittymistä	130
Vaihtoehtoja kulttuurieroja korostavalle lähestymistavalle asiakastyössä	141
Kohtaaminen ja yhteiskunnallinen osallisuus	153
Haavoittuvuus ja osallisuuden haasteet digitalisoituissa sosiaalipalveluissa	155
Kansainvälisen muuttoliikkeen kriisit ja kriisikeskustelut: Poliittisten vaikuttajien muuttuva rooli maahanmuutto- ja kotoutumiskeskustelussa	166
Ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten pienten lasten äitien väliset kohtaamiset omalla asuinalueella	175
Liitteet	187
Tiivistelmä	190
Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023 – tiivistelmä selkokielellä	192
Sammanfattning	199
Summary	201

Julkaisun ulkopuolinen liite: Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023 – tiivistelmä selkokielellä

Liite on tallennettu omana tiedostonaan osoitteeseen www.kotoutuminen.fi/kokonaiskatsaus-selkosuomeksi

Esipuhe

Kotoutumisen arviointi ja seuranta ovat keskeinen osa kotoutumisen edistämiseksi tehtävää työtä. Seurantatiedon avulla suunnitellaan ja kehitetään kotoutumispolitiikkaa ja -toimenpiteitä sekä luodaan mahdollisimman ajantasaista kuvaa kotoutumisen tilasta Suomessa. Neljän vuoden välein julkistettava kotoutumisen kokonaiskatsaus kokoaa yhteen seurannassa käytettyä indikaattoritietoa ja tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Tämä kokonaiskatsaus on järjestyksessään kolmas.

Tämänkertainen kokonaiskatsaus julkaistaan aikana, jolloin kotoutumistyön ammattilaiset valmistautuvat kotoutumislain kokonaisuudistuksen mukanaan tuomiin muutoksiin. Uudistettu laki kotoutumisen edistämisestä tulee voimaan 1.1.2025, jolloin vastuu kotoutumispalveluiden järjestämisestä siirtyy kunnille ja hyvinvointialueille ja kolmannen sektorin rooli kotoutumistyössä vahvistuu. Työllisyyspalveluina annettavat kotoutumispalvelut siirtyvät kuntien järjestettäväksi vuoden 2025 alusta samalla, kun kunnan vastuuta työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttaneiden kotoutumisen edistämisestä vahvistetaan yhdessä kotoutumisen koordinaatiotehtävän kanssa. Lisäksi kotoutumisen edistämisen kentälle syntyi uusi toimija vuoden 2023 alussa, kun hyvinvointialueet aloittivat toimintansa. Kotoutumista edistetään myös kansallisen koulutusjärjestelmän ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimien sekä KEHA-keskuksen (ELY-keskusten ja TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskus) uusien tehtävien kautta. Valtakunnallisen kokonaiskuvan hahmottaminen kotoutumisen tilasta on siis entistäkin tärkeämpää.

Helsingissä 15.1.2024

Sonja Hämäläinen
maahanmuuttojohtaja

Lakiuudistuksen keskeisinä tavoitteina on parantaa maahanmuuttaneiden työllisyystilannetta ja kielitaitoa sekä vahvistaa heidän yhteiskunnallista osallisuuttaan. Tavoitteena on myös tukea yhdenvertaisuutta ja hyviä väestösuhteita. Tästä syystä tämänkertainen kotoutumisen kokonaiskatsaus keskittyy erityisesti yhteiskunnan vastaanottavuuden merkitykseen kotoutumisen kannalta.

Kotimaiset ja kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että väestösuhteet luovat kotoutumiselle puitteet kaikilla elämänalueilla. Kotoutumisen osa-alueet – työllisyys, koulutus, terveys ja hyvinvointi, osallisuus ja osallistuminen sekä yhteiskunnan vastaanottavuus – liittyvät kiinteästi toisiinsa: onnistuminen yhdellä osa-alueella kytkeytyy kotoutumisen onnistumiseen muilla osa-alueilla. Yhteiskunnan vastaanottavuudella ja väestösuhteilla on erityisen tärkeä läpileikkaava rooli kotoutumisen onnistumisessa.

Tämän julkaisun tieteelliset artikkelit tarjoavat tietoa siitä, millaisena väestösuhteet ja niiden rooli kotoutumisessa näyttävät tämän päivän Suomessa. Artikkeleissa annetaan suosituksia siitä, miten voisimme kehittää työelämän ja yhteiskunnan vastaanottavuutta laajemminkin. Jotta kotoutumispolitiikka olisi suomalaisen yhteiskunnan kaikkien jäsenten hyvinvointia edistävää, sitä on kehitettävä laaja-alaisesti. Tähän tarpeeseen saamme nyt tuoreita tutkimusperustaisia välineitä.

Kirjoittajat

Sari Ahola, FT, on kielitaidon arvioinnin ja siihen vaikuttavien tekijöiden asiantuntija. Hän työskentelee tutkimuskoordinaattorina Jyväskylän yliopistossa.

Gwenaëlle Bauvois, PhD, on populismin, äärioikeiston ja totuuden jälkeisen politiikan tutkija. Hän työskentelee yliopistotutkijana Helsingin yliopiston etnisiin suhteisiin ja nationalismiin erikoistuneessa CEREN-tutkimusyksikössä.

Venla Bernelius, kaupunkimaantieteen dosentti, on alueellisen, etnisen ja koulutuksellisen eriytymisen asiantuntija.

Anu Castaneda, terveys- ja kliinisen psykologian dosentti, on erikoistunut ulkomaista syntyperää olevan väestön ja muiden etnisten vähemmistöjen hyvinvoinnin tutkimukseen. Hän työskentelee tutkimusprofessorina Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Mona Eid, KM, on tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten asiantuntija. Hän työskentelee projektipäällikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Eerika Finell, sosiaalipsykologian dosentti, on erikoistunut ryhmien sisäisten prosessien ja ryhmien välisen vuorovaikutuksen tutkimukseen. Hän työskentelee professorina Itä-Suomen yliopistossa.

Regina García Velázquez, PsT, on väestön mielenterveyden ja hyvinvoinnin kvantitatiivisen tutkimuksen asiantuntija. Hän työskentelee tilastotutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Camilla Granholm, VTT, on erikoistunut sosiaalityön digitaalisen muutoksen ja siihen liittyvien eriarvoisuuksien tutkimukseen. Hän työskentelee yliopistonlehtorina Turun yliopistossa.

Mia Halonen, suomen kielen dosentti, on kielitaidon arvioinnissa esiintyvien asenteiden ja kieli-ideologioiden asiantuntija. Hän työskentelee yliopistotutkijana Jyväskylän yliopistossa.

Eveliina Heino, sosiaalityön dosentti, on erikoistunut etnisiin eriarvoisuuksiin sosiaalityön vuorovaikutustilanteissa. Hän työskentelee yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa.

Tuija Hirvelä, FL, on kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien asiantuntija kielitaidon arvioinnissa. Hän työskentelee projektitutkijana Jyväskylän yliopistossa.

Mikko Jakonen, yhteiskuntapolitiikan dosentti, on muuttuvan työelämän ja työn prekarisaation asiantuntija. Hän työskentelee professorina Itä-Suomen yliopistossa.

Maija Jäppinen, sosiaalityön dosentti, on erikoistunut lapsi- ja perhesosiaalityön tutkimiseen, usein siirtolaisuuden ja moninaisuuden kysymyksiin fokusoiden. Hän työskentelee apulaisprofessorina Helsingin yliopistossa.

Nilay Kılınc, PhD, on korkeasti koulutettujen maahanmuuttaneiden urapolkujen ja yhteiskunnallisen osallisuuden asiantuntija. Hän työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa.

Meri Kulmala, yhteiskuntapolitiikan sekä Venäjän ja Euroasian tutkimuksen dosentti, on erilaisten haavoittuvuuksien ja hyvinvoinnin tutkimuksen asiantuntija. Hän työskentelee Helsingin yliopiston monitieteisen eriarvoisuustutkimusverkoston johtajana.

Hannamaria Kuusio, kansanterveystieteen dosentti, on erikoistunut maahanmuuttaneiden ja muiden etnisten vähemmistöjen hyvinvoinnin ja palvelukokemusten tutkimukseen. Hän työskentelee tutkimuspäällikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella ja on johtanut kotoutumisen tilaa kartoittaneiden FinMonik- ja MoniSuomi-kyselytutkimusten toteutusta.

Paula Merikoski, Paula Merikoski, VTT, on erikoistunut siirtolaisuuden, kodin ja kuulumisen tutkimukseen. Hän työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa.

Reeta Neittaanmäki, FM, on kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien asiantuntija kielitaidon arvioinnissa. Hän työskentelee projektitutkijana Jyväskylän yliopistossa.

Lena Näre, sosiologian dosentti, on globaalin hoivatyön, ikään-tymisen tutkimuksen ja muuttoliiketutkimuksen asiantuntija. Hän työskentelee professorina Helsingin yliopistossa.

Sari Ohranen, FM, on erikoistunut kielitaidon arvioinnin ja suullisen kielitaidon osoittamisen tutkimukseen. Hän työskentelee projektitutkijana Jyväskylän yliopistossa.

Satu Ojala, yhteiskuntapolitiikan dosentti, on työolojen ja -urien, työttömyyden ja työmarkkinoiden asiantuntija. Hän työskentelee tenure track -tutkijana Tampereen yliopistossa.

Paula Paajanen, YTM, on ryhmien välisen vuorovaikutuksen ja kontaktien asiantuntija. Hän työskentelee väitöskirjatutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

Niko Pyrhönen, VTT, on erikoistunut maahanmuuttovastaisen julkisen keskustelun, poliittisen mobilisaation ja yhteiskunnallisen monimuotoistumisen tutkimukseen. Hän työskentelee yliopistotutkijana Helsingin yliopiston etnisiin suhteisiin ja nationalismiin erikoistuneessa CEREN-tutkimusyksikössä.

Pasi Pyöriä, sosiologian dosentti, on työelämän, työn prekariisaation ja työmarkkinoiden tutkimuksen asiantuntija. Hän työskentelee yliopistonlehtorina Tampereen yliopistossa.

Shadia Rask, FT, on maahanmuuton, mielenterveyden, syrjinnän ja eriarvoisuuden tutkimuksen asiantuntija. Hän työskentelee tutkimuspäällikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Sanna Read, psykologian dosentti, on erikoistunut sosiaalisten eriarvoisuuksien sekä nuorten hyvinvoinnin ja koulu-uupumuksen tutkimukseen. Hän työskentelee tutkijana London School of Economics and Political Science -yliopistossa.

Tuuli Anna Renvik, sosiaalipsykologian dosentti, on etnisten ryhmäsuhteiden ja kaksisuuntaisen kotoutumisen asiantuntija. Hän työskentelee johtavana asiantuntijana Helsingin kaupungin kaupunkitietopalveluissa. Vuonna 2023 hän työskenteli erityisasiantuntijana työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumisen osaamiskeskuksessa ja on toinen tämän kokonaiskatsauksen toimittajista.

Reetta Riikonen, YTM, on ryhmien välisten suhteiden ja kohtaamisten asiantuntija. Hän työskentelee väitöskirjatutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

Katariina Salmela-Aro, psykologian dosentti, on lasten ja nuorten hyvinvoinnin, oppimisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden asiantuntija. Hän työskentelee akatemiaprofessorina Helsingin yliopistossa.

Pasi Saukkonen, yleisen valtio-opin ja kulttuuripolitiikan dosentti, on kotoutumisen, kotoutumispolitiikan ja monikulttuurisuuden asiantuntija. Hän työskentelee erikoistutkijana Helsingin kaupungin kaupunkitietopalveluissa.

Minna Säävälä, sosiaaliantropologian dosentti, on erikoistunut naisten ja perheiden kotoutumista koskeviin kysymyksiin. Hän työskentelee johtavana asiantuntijana työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumisen osaamiskeskuksessa ja on toinen tämän kokonaiskatsauksen toimittajista.

Riikka Ullakonoja, kielen oppimisen dosentti, on vieraan ja toisen kielen oppimisen ja kielitaidon arvioinnin asiantuntija. Hän työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa.

Maria Vaalavuo, sosiologian dosentti, on erikoistunut sosioekonomisten terveyserojen ja sosiaalisen kestävyuden tutkimukseen. Hän työskentelee johtavana tutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Kiitokset

Kotoutumisen kokonaiskatsauksen kielellisestä ja viestinnällisestä toimitustyöstä vastasi erityisasiantuntija **Helena Torkko**. Kokonaiskatsauksen eri osia kommentoivat työ- ja elinkeinoministeriössä **Villiina Hellsten**, **Aino Myllymäki**, **Juha Peltonen**, **Laura Ruuskanen**, **Satu Salonen**, **Varpu Taarna** ja **Nanni Tuominen**.

Osa I
Katsaus kotoutumisen
indikaattoreihin

Johdanto

Kymmenen vuotta kotoutumisen seuranta

Suomessa kotoutumista¹ edistetään ja sen etenemistä seurataan pitkäjänteisesti. Tämän kotoutumisen kokonaiskatsauksen työskentäminen aloitettiin edellisellä hallituskaudella, ja sen ilmestyessä voimassa on pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma. Sen mukaan Suomen kotoutumispolitiikka perustuu kielen oppimiseen, työntekoon ja suomalaisen yhteiskunnan sääntöjen noudattamiseen. Suomen todetaan olevan avoin yhteiskunta, joka auttaa ja kannustaa alkuun uudessa yhteiskunnassa.

Hallitusohjelman mukaan Suomeen kotoudutaan työllä. Maahanmuuttaneiden työllisyysaste on valtaväestöä matalampi, ja heidän integroitumisensa suomalaiseen työelämään on tärkeää paitsi kotoutumisen edistämisen myös julkisen talouden näkökulmasta. Työelämää uudistetaan tulevilla hallituskaudella monin tavoin. Kotoutumisen kannalta keskeisiin tavoitteisiin kuuluu esimerkiksi toimien tehostaminen etenkin kansainvälistä suojelua saaneiden ja maahan muuttaneiden naisten työllisyyden edistämiseksi, työelämän vastanottavuuden lisäämiseksi ja hyväksikäytön estämiseksi. Perheiden kotoutumista edistetään ohjaamalla pienten lasten vanhempia työelämään ja heidän lapsiaan varhaiskasvatukseen sekä kohdistamalla resursseja maahan muuttaneiden äitien kotoutumispalveluihin.

Kotoutumispolitiikan kärkiin kuuluu myös kielitaito. Molempien kotimaisten kielten koulutuksen tarjontaa ja laatua on kuluvalle hallituskaudella tarkoitus parantaa kaikilla koulutusasteilla ja kotoutumiskoulutuksen puitteissa, myös kotoutumispalveluihin kuuluvan kielikoulutuksen saatavuutta työpaikoilla vahvistaen. Myös kielitutkintoihin panostetaan ja kielitaidon merkitystä kasvatetaan pysyvää oleskelulupaa ja kansalaisuutta haettaessa. Kansalaisuuden edellytyksenä pidetään onnistunutta kotou-

tumista, josta osoituksena on kielitaito, toimeentuloedellytyksen täytyminen ja nuhteettomuus.

Hallitus korostaa myös yhteiskuntaan perehtymisen ja sen sääntöjen noudattamisen tärkeyttä. Tässä tärkeitä elementtejä ovat hallitusohjelmassa esiin nostetut yhteenkuuluvuus, yhdenvertaisuus ja hyvät väestösuhteet. Hallitus pyrkii ehkäisemään syrjintää ja yhteiskunnan reunamille jäämistä, kuten rinnakkaisyhteiskuntien syntyä. Joissain maahanmuuttaneiden yhteisöissä esiintyviä haitallisia käytäntöjä, kuten kunniaan liittyvää väkivaltaa ja tyttöjen sukuelinten silpomista, torjutaan. Valtion toimien lisäksi hallitusohjelmassa korostetaan yksilön vastuuta kotoutumisestaan. Ohjelmassa tunnustetaan myös yhteisöjen ja kolmannen sektorin rooli lasten ja nuorten kasvun tukemisessa, turvallisuuden vahvistamisessa ja kotoutumisen edistämässä muutoinkin.

Pääministeri Orpon hallitus on ohjelmansa mukaisesti sitoutunut hyödyntämään yhteiskunnallisia tietovarantoja ja tutkittua tietoa aktiivisesti päätöksenteossa. Kotoutumisen seuranta on osa tiedolla johtamista ja kotoutumisen edistämiseksi tehtävää työtä. Työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumisen osaamiskeskus on kehittänyt kotoutumisen seurantajärjestelmän, jonka tietopohjaa päivitetään säännöllisesti. Kotoutumisen kokonaiskatsaus esittelee tuoreisiin indikaattoritietoihin ja ajankohtaiseen tutkimustietoon perustuvan kotoutumisen tilannekuvan aina hallituskausittain, neljän vuoden välein. Ensimmäinen työ- ja elinkeinoministeriön julkaisema kotoutumisen kokonaiskatsaus julkaistiin vuonna 2013², ja hallituskausittainen seuranta käynnistyi vuonna 2019.

Kotoutumisen seuranta antaa ajantasaista tietoa toimenpiteiden, palveluiden ja kotoutumispolitiikan kehittämiseksi, mutta luo myös laajempaa kokonaiskuvaa kotoutumisesta yhteiskunnallisena ilmiönä. OECD:n ja Euroopan komission tuoreessa ra-

¹ Vuoden 2025 alussa voimaan astuvassa uudistetussa laissa kotoutumisen edistämiseksi kotoutumisella tarkoitetaan ”maahanmuuttajan yksilöllistä prosessia, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa ja jonka aikana maahanmuuttajan yhdenvertaisuus ja tasa-arvo yhteiskunnassa sekä osallisuus työ- ja elinkeinoelämässä, koulutuksessa, järjestötoiminnassa tai muussa yhteiskunnan toiminnassa syvenee ja monipuolistuu” (Finlex 681/2023).

² Ramboll, 2013

portissa³ havaittiin, että ihmisten käsitys kotoutumisen tilasta on usein selvästi tilastotietojen antamaa kuvaa kielteisempi, myös Suomessa. Tämä ei ole ihme, sillä kotoutuminen on moniulotteinen ilmiö, joka kattaa kaikki elämänaalueet työssäkäynnistä ja koulutuksesta terveyteen, hyvinvointiin ja osallisuuteen sekä yhteiskunnan vastaanottavuuteen. Lisäksi kotoutumisen osa-alueet nivoutuvat tiiviisti yhteen, niin että onnistunut kotoutuminen yhdellä osa-alueella edistää kotoutumista sen muilla ulottuvuuksilla. Kotoutumisen kokonaistilan hahmottaminen edellyttää siis monipuolista ja ajantasaista tietoa.

Ensimmäinen kotoutumisen kokonaiskatsaus vuodelta 2013 arvioi kotoutumisen tilaa kokoamalla kotoutumista koskevia tilastotietoja, tutkimuksia ja selvityksiä⁴. Järjestyksessään toinen kokonaiskatsaus vuodelta 2019 oli puolestaan kokoomateos, koostuen tieteellisistä artikkeleista ja erillisestä infografiikkajulkaisusta⁵. Infografiikat esittelivät kotoutumisen tunnuslukuja samaan aikaan julkistetusta Kotoutumisen indikaattoritietokannasta⁶. Tietokannassa kotoutumisen eri osa-alueiden seurantaindikaattorit ovat kaikkien tarkasteltavissa, ja tietokannan indikaattoreita voi hyödyntää kotoutumisen kentällä toimivien keskuudessa. Niin Suomen kuin OECD:n ja EU:nkin seuraamat kotoutumisen indikaattorit⁷ liittyvät maahanmuuttaneiden työllisyyteen, koulutukseen, hyvinvointiin ja osallisuuteen sekä yhteiskunnan vastaanottavuuteen. Hallitusohjelman mukaisesti kotoutumista tullaan jatkossa seuraamaan myös sosiaalietuuksien käytön kautta.

Tämä kokonaiskatsaus luo yleiskuvan kotoutumisen tilasta Suomessa. Kokonaiskatsaus alkaa tällä kotoutumisen seuranta- ja tutkimusta käsittelevällä johdannolla, jota seuraa indikaattoritietoihin perustuva tiivis tilasto-osio. Pääosan kokonaiskatsauksesta muodostavat tutkimusartikkelit, jotka käsittelevät työllisyyttä, koulutusta, hyvinvointia sekä yhteiskunnallista osallisuutta erityisesti väestösuhteiden näkökulmasta. Tämä pitkäjänteisesti seurattu teema valittiin kokonaiskatsauksen läpileikkaavaksi näkökulmaksi jo edellisellä hallituskaudella, ja se nousee esiin myös nykyisessä hallitusohjelmassa sekä hallituksen tiedonannossa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa⁸.

3 OECD & Euroopan komissio, 2023

4 Ramboll, 2013

5 Kazi ym., 2019a, 2019b

6 ks. kotoutuminen.fi/kotoutumisen-indikaattorit-tietokanta

7 ks. OECD & Euroopan komissio, 2023.

8 Valtioneuvosto, 2023b

Kotoutumisen tila 2023: myönteistä työllisyyskehitystä ja tuttuja haasteita

Koska kotoutuminen on yksilöllinen prosessi, kotoutumisen tilan tai onnistumisen arvioiminen edellyttää moniulotteista tarkastelua paitsi eri mittarein, myös maahanmuuttaneiden taustoja ja elämäntilanteita kuvaavien tietojen valossa. Ryhmien väliset erot, ryhmien sisäinen vaihtelu, eriarvoisuuksien kasautuminen yksilötasolla ja kotoutumisen laajuus ilmiönä voivat hukkua yleistasoihin kuvauksiin. Tämän vuoksi indikaattoritiedon rinnalla tarvitaan myös tarkempiin erityiskysymyksiin puretuvaa tutkimustietoa.

Yksinkertaisimmillaan kotoutumisen tilaa on mahdollista tarkastella yksi indikaattori kerrallaan. Esimerkiksi työllisyysasteen osalta ulkomailla syntyneiden ero valtaväestöön on kaventunut huomattavasti, mutta vaihtelu eri syistä muuttaneiden ja eri elämäntilanteessa olevien kesken on edelleen suurta. Kansainvälisen suojelun perusteella muuttavien ja pienten lasten äitien integroituminen työmarkkinoille on muita ryhmiä vaikeampaa ja heidän työllisyystilanteensa selvästi heikompi⁹. Viime vuosina maahanmuuttaneiden työllisyysaste on kuitenkin noussut, mikä näkyy myös naisten kohonneena työllisyytenä niin Suomessa kuin muissakin EU-maissa¹⁰.

Kun tarkastellaan kielitaitoa, noin kaksi kolmesta ulkomailta syntyneestä arvioi suomen tai ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoiseksi¹¹. Maan virallisia kieliä sujuvasti puhuvien maahanmuuttaneiden osuus on Suomessa kuitenkin pienempi kuin EU-maissa keskimäärin. Kansainvälisen tilaston kärkisi-joilla ovat englanninkieliset maat sekä maat, joissa kohdemaan kieltä äidinkielenään puhuvien osuus maahanmuuttaneista on suuri (esim. Kroatia, Portugali ja Espanja). Kun arvioidaan maahanmuuttaneiden kielitaitoa, onkin otettava huomioon sekä kielialueen laajuus että maahanmuuton suurimmat lähtömaat. Jos arvioidaan kielitaidon keskimääräistä kehittymistä niiden keskuudessa, joilla pohjatietoja kielestä ei juuri ole, huomataan, että Suomeen tulleet maahanmuuttaneet oppivat kieltä viidessä vuodessa EU:n keskitasoa paremmin¹². Tämän osalta suuri rooli lienee Suomen kotoutumiskoulutukseen kuuluvalla kielen opiskelulla, joka on tärkeä osa kotoutumispalveluita.

9 EMN, 2023; Ramboll, 2013; TEM, 2023; ks. myös OECD & Euroopan komissio, 2023

10 Baumgartner & Raijas, 2023

11 THL, 2022: ks. seuraava luku

12 OECD & Euroopan komissio, 2023

Vaikka maahanmuuttaneiden työllisyys on viime vuosina nous-
sut ja koronavuosien taloudellisesta iskusta on toivuttu melko
nopeasti, maahanmuuttaneiden osaamista ja motivaatiota pa-
nostaa suomalaiseen yhteiskuntaan jää edelleen käyttämättä¹³.
Elinoloja heikentävät niin Suomessa kuin muualla Euroopas-
sakin maahanmuuttaneiden valtaväestöä selvästi ahtaammat
asuinolot ja heikompi psyykinen hyvinvointi sekä etnisen syr-
jinnän yleisyys¹⁴. Tuoreen kyselytiedon valossa noin joka viides
maahanmuuttanut on kokenut etnistä syrjintää kuluneen vuo-
den aikana¹⁵. Huolta aiheuttaa ulkomailla syntyneiden lasten ja
nuorten kotoutuminen sekä maahanmuuttaneiden Suomessa
syntyneiden lasten tilanne. Vaikka lapsiperheköyhyys on vähen-
tynyt kuluneen vuosikymmenen aikana, ulkomaalaistaustaisten
oppilaiden opintomenestys on selvästi heikompaa ja kokemuk-
set syrjinnästä ja koulukiusaamisesta ovat lapsilla huomattavas-
ti yleisempiä kuin valtaväestön lasten keskuudessa¹⁶.

Huoli nuorten pahoinvoinnista nostettiin esiin jo ensimmäisessä
kotoutumisen kokonaiskatsauksessa¹⁷. Syrjinnän ja yhteiskun-
nallisen eriytymisen ehkäisy sekä hyvän kasvuympäristön tur-
vaaminen kaikille nuorille on edelleen tärkeää¹⁸. Viimeaikaista
myönteistä työllisyyskehitystä lukuun ottamatta monet huolet
ovat samoja, joita nostettiin esiin myös ensimmäisessä kotou-
tumisen kokonaiskatsauksessa kymmenen vuotta sitten. Maa-
hanmuutto Suomeen on kasvanut viime vuosina aiempaa selvästi
nopeammin¹⁹, ja uudet tulijat aloittavat kotoutumisprosessin-
sa aina alusta, ratkoen samoja haasteita esimerkiksi uuden kie-
len oppimiseen ja työllistymiseen liittyen.

Vaikka Suomen kotoutumispolitiikan ja kotoutumispalveluiden
on arvioitu toimivan melko hyvin²⁰, on otettava huomioon, että
maassamme on entistä enemmän uusia asukkaita, joiden aset-
tautuminen uuteen kotimaahan vaatii aktiivisuutta ja vie oman
aikansa. Samalla on otettava huomioon, että maahanmuuton li-
säksi Suomesta muuttaa jatkuvasti pois tänne muuttaneita. Ko-
toutumisen indikaattorit eivät täysin tavoita maahan muutta-
neen väestönosan vaihteluita.

13 ks. seuraava luku; OECD & Euroopan komissio, 2023;
Tuominen ym., 2023

14 OECD & Euroopan komissio, 2023; TEM, 2023

15 THL, 2022; ks. seuraava luku

16 ks. Bernelius & Huilla, 2021; Kouluterveyskysely, 2021

17 Ramboll, 2013

18 ks. myös Eid & Castaneda, 2023; Jonsson ym., 2022;
TEM, 2023; Valtioneuvosto, 2023b

19 SVT, 2022

20 Karinen ym., 2020; MIPEX, 2020

Kotoutumiseen liittyvien ongelmien juurisyyt ovat moninaisia
ja ilmentävät myös yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia. Ennako-
luulot ja syrjintä vaikeuttavat Suomessa etenkin ulkoisesti erot-
tuvien sekä kulttuuriltaan tai uskonnoltaan etäisemmiksi koet-
tujen ryhmien elämää²¹. Suomessa raportoitiin etnistä syrjintää
EU:n keskiarvoa vähemmän seuranta-ajalla 2012–2020, mutta
EU-maissa syrjintä on hieman lisääntynyt kuluneen vuosikym-
menen aikana. Syrjintä ei kohdistu vain hiljattain Eurooppaan
muuttaneisiin, sillä etnistä syrjintää raportoivat etenkin maas-
sa pidempään asuneet ja myös asuinmaassaan syntyneet nuor-
ret²². Vaikka raportoidut syrjintäkokemukset eivät vastaa juri-
disesti osoitettuja syrjintätapauksia, ne kertovat yhteiskunnan
yleisestä ilmapiiristä, koetusta yhdenvertaisuudesta ja yhteen-
kuuluvuuden tunteesta.

Maahanmuuttaneiden kokemusten ohella kotoutumista on tär-
keää arvioida myös valtaväestön näkökulmasta, koska kotoutu-
minen tapahtuu vuorovaikutuksessa koko yhteiskunnan kans-
sa²³. Tuoreimman Eurobarometrin (2021) valossa suomalaisten
asenteet kotoutumista kohtaan ovat myönteisempiä kuin Eu-
roopassa keskimäärin. Selvä enemmistö – noin 80 prosenttia
– suomalaisista piti kotoutumisen edistämistä tarpeellisenä si-
joituksena pitkällä aikavälillä ja ajatteli, että kotoutuminen on
sekä maahanmuuttajien että koko yhteiskunnan vastuulla. Maa-
hanmuuttaneen oma aktiivisuus on kotoutumisen kannalta tär-
keää, ja vastaanottava yhteiskunta luo kotoutumiselle puitteet.
Kotoutumisen muita osa-alueita – työllisyyttä, koulutusta, hy-
vinvointia ja osallisuutta – on siis mielekästä tarkastella väes-
tösuhteiden näkökulmasta käsin.

Väestösuhteiden näkökulma kotoutumiseen

Kotoutumisen sanaston²⁴ mukaan *hyvät väestösuhteet* ”perustu-
vat myönteisiin asenteisiin, toimivaan vuorovaikutukseen, tur-
vallisuuden tunteeseen ja osallistumiseen yhteiskunnassa”. Vä-
estösuhteet liittyvät kiinteästi *yhteiskunnan vastaanottavuuteen*,
jolla viitataan laajemmin ”yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja
hyvien väestösuhteiden tosiasialliseen toteutumiseen yhteiskun-
nassa”. Paljon tutkittuja mittareita väestösuhteille ovat syrjin-
täkokemusten yleisyys sekä yhteiskunnassa vallitsevat asenteet
valtaväestön ja maahanmuuttaneiden välillä. Hyvät väestösuht-

21 esim. Ahmad, 2020; FRA, 2022; FRA, 2023; Jaakkola, 1999; Ramboll,
2013; Kazi ym., 2019a; OSCE, 2022

22 OECD & Euroopan komissio, 2023; Schaeffer & Kas, 2023

23 esim. Brylka & Jasinskaja-Lahti, 2017

24 TEM, 2021

teet edistävät kotoutumista, ja onnistunut kotoutuminen puolestaan tukee hyviä suhteita väestöryhmien välillä.

Yhdenvertaisuus on tunnustettu keskeiseksi osaksi Suomen yhteisiä arvoja ja normeja. Esimerkiksi kesällä 2023 voimaan astunut uudistettu yhdenvertaisuuslaki²⁵ tehostaa yhdenvertaisuussuunnittelua sekä häirintään ja syrjintään puuttumista työelämän ja koulutuksen kentillä. Syrjinnälle on oma kansallinen seurantajärjestelmänsä²⁶, mutta yleisempää asenneilmapiiriä maahanmuuttoon ja etnisiin suhteisiin liittyen ei Suomessa seurata yhtä systemaattisesti. Asenneilmapiiristä saadaan kuitenkin viitteitä erilaisten tutkimusten ja mielipidekyselyiden kautta. EU:n ulkopuoliseen maahanmuuttoon suhtaudutaan Suomessa EU:n sisäistä muuttoliikettä kielteisemmin, kun taas työperäiseen maahanmuuttoon ja tilapäistä suojelua saaviin ukrainalaisiin suhtaudutaan keskimäärin myönteisesti²⁷. Eriilainen suhtautuminen eri taustaisiin maahanmuuttajaryhmiin nousee esiin myös valtioneuvoston tilaamissa katsauksissa, jotka ovat kartoittaneet työelämässä ilmenevää syrjintää, häirintää ja väkivallan uhkaa sekä verkossa esiintyvää vihapuhetta²⁸. Väestösuhteita haastavat myös ryhmien sisäiset näkemyserot ja vähemmistöjen välinen vastakkainasettelu. Maahanmuutto ja kotoutuminen kuuluvat väestöä jakaviin aihepiireihin niin Suomessa kuin muualla Euroopassa²⁹, ja yhteiskunnassa esiintyvät käsitykset kotoutumisen tavoitteista ja ihanteista heijastuvat myös maahan muuttaneiden ryhmien välisiin hierarkioihin³⁰.

Väestösuhteet liittyvät kaikkiin kotoutumisen osa-alueisiin – työllisyyteen, koulutukseen, hyvinvointiin ja osallisuuteen. Rekrytointisyrjinnän yleisyys sekä kielteiseksi koetut työnantaja-asenteet ja vähäiset suhteet valtaväestön jäseniin ovat osaltaan esteitä maahanmuuttaneiden työllistymiselle Suomessa³¹. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kohdalla kotoutumista voivat puolestaan vaikeuttaa opettajien puutteellinen yhdenvertaisuusosaaminen sekä maahanmuuttaneiden kokemukset kiusaamisesta ja syrjinnästä koulussa, työharjoitteluissa tai oppilaanohjauksessa³². Vaikka Suomessa arvostetaan koulutusta, myös korkeasti koulutetut maahanmuuttaneet kokevat suomalaisen

ilmapiirin usein ulossulkeväksi ja työllistymisen vaikeaksi³³. Työllistymisen kannalta avainasemassa on kielitaito³⁴, jonka kehittämiseksi tarvitaan paitsi opintoja, myös arkista vuorovaikutusta. Yhteydet valtaväestöön tukevat kielitaidon rinnalla niin sosiaalisia verkostoja kuin työllistymistäkin³⁵.

Väestösuhteet ovat tärkeä tekijä myös maahanmuuttaneiden hyvinvoinnin kannalta. Kokemukset syrjinnästä vaikuttavat kielteisesti niin maahanmuuttaneiden kuin muidenkin vähemmistöryhmien terveyteen ja hyvinvointiin³⁶. Myönteiset kohtaamiset valtaväestön kanssa puolestaan tukevat sopeutumista uuteen kotimaahan³⁷. Kokemus yhteiskunnan vastaanottavuudesta tukee myös maahanmuuttaneiden yhteiskunnallista osallistumista ja osallisuutta³⁸. Väestösuhteet kytkeytyvät kotoutumisen muihin osa-alueisiin siis monin eri tavoin.

Tutkimusartikkelien anti: valtaa, vastuuta ja välineitä

Tähän kotoutumisen kokonaiskatsaukseen on koottu 12 tutkimusartikkelia, joiden kirjoittajat edustavat tutkimusryhmiä eri yliopistoista ja tutkimuslaitoksista ympäri Suomen. Artikkeleissa hyödynnetään laadukkaita tutkimusaineistoja, jotka tarjoavat ajankohtaisen näkökulman väestösuhteiden merkitykseen kotoutumisen kannalta. Koska kotoutumisen tutkimus on monitieteinen kenttä, mukaan kutsuttiin asiantuntijoita laajasti esimerkiksi kasvatustieteen, kaupunkimaantieteen, psykologian ja sosiaalipsykologian, sosiaaliantropologian, sosiaalityön, sosiologian, soveltavan kielitieteen sekä yhteiskuntapolitiikan tieteenaloilta. Artikkelit ovat poimintoja maamme aktiiviselta väestösuhteiden ja kotoutumisen tutkimuskentältä³⁹.

33 Baumgartner, 2023; OECD & Euroopan komissio, 2023; Välimäki ym.,

34 Carlsson ym., 2023

35 esim. Isphording, 2015

36 esim. Schmitt ym., 2014; Eid & Castaneda, 2023

37 esim. Árnadóttir ym., 2018; Sam ym., 2022

38 esim. Jasinskaja-Lahti ym., 2018; Valaste & Wass, 2020

39 Esimerkkejä muista meneillään olevista kotimaisista tutkimushankkeista, joissa kotoutumista tarkastellaan myös väestösuhteita sivuten, ovat tutkimukset organisoidun urheilun roolista kotoutumisen tukena (Integration and Empowerment -hanke), tutkimukset nuorten rasismiin kokemuksesta ja mielenterveydestä (RaMePOC-hanke), tutkimukset vähemmistöjen oikeuksista itseään koskevan tiedon tuottamisessa (DECA-hanke), tutkimukset mielikuvien, tunteiden ja identiteetin roolista populistisessä retoriikassa (Populism in vetovoima -hanke), tutkimukset digitaalisten palveluiden yhdenvertaisuudesta kotoutumista edistettäessä (Trust-M-hanke), tutkimukset luottamuksen ja oikeudenmukaisuuden merkityksestä kotoutumisesta (Mobile Futures -hanke), tutkimukset ukrainalaisten perheiden kotoutumisesta Baltian ja Pohjoismaiden alueella (INFLUX-hanke) sekä tutkimukset yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden sosiaalisista verkostoista ja sopeutumisesta (Relational Wellbeing in the Lives of Young Refugees -hanke).

25 Finlex 1192/2022

26 ks. oikeusministerio.fi/syrjinnan-seuranta

27 ks. Eurobarometri, 2021, 2023; Haavisto, 2023

28 Kanninen ym., 2022; Nenonen ym., 2021; Saresma ym., 2022

29 Bauvois ym., 2023; Lönnqvist ym., 2020; Saresma ym., 2022

30 Bontenbal, 2023

31 Ahmad, 2020; Kuusio ym., 2020; Liebkind ym., 2016

32 Eid & Castaneda, 2023; Jauhola & Vehviläinen, 2015

Artikkeleissa esitetään analyttisiä ja kriittisiäkin näkökulmia kotoutumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Kirjoittajat vastaavat artikkeliansa sisällöistä, ja artikkeleissa esitetyt tulkinnot ja näkemykset ovat heidän omiaan. Kotoutumisen tutkimuskenttä on monitieteinen, joten kirjoittajat käyttävät tutkimusartikkeleissa omien tieteenalojen terminologiaa. Tutkimuksissa keskitytään kotoutumisen kokonaiskuvaan tai laajoihin taustamaaryhmiin. Poikkeuksen muodostaa laadullinen tutkimus, jossa Turkista muuttaneiden kokemuksia tarkastellaan esimerkkinä korkeasti koulutettujen maahanmuuttaneiden tilanteesta Suomessa. Tässäkin artikkelissa tarkastelun keskiössä ei ole taustamaa, vaan maahanmuuttaneiden työmarkkina-asema suhteessa heidän koulutustasoonsa. Näin artikkelit antavat yleiskuvan suomalaisen yhteiskunnan vastaanottavuudesta.

Artikkeleissa nostetaan esiin niin suomalaisen valtaväestön kuin maahanmuuttaneidenkin näkökulmia. Tutkimustietoa maahanmuuttaneiden suhtautumisesta valtaväestöön ja toisiin vähemmistöryhmiin Suomessa on kuitenkin vain vähän saatavilla⁴⁰. Tämän vuoksi tässä kokonaiskatsauksessa ei ole mukana tutkimusta näistä aihepiireistä. Pauhan ja Jasinskaja-Lahden⁴¹ työ- ja elinkeinoministeriölle tuottamassa systemaattisessa katsauksessa kuitenkin todetaan, että tähänastisesta tutkimuskirjallisuudesta nousee jo esiin joitain toistuvia havaintoja. Ensiksi, vastakkainasettelua esiintyy paitsi enemmistö- ja vähemmistöryhmien välillä, myös vähemmistöjen välillä. Vähemmistöjen keskinäisiin suhteisiin vaikuttavat jossain määrin samanlaiset tekijät kuin enemmistö-vähemmistösuhteisiin, mutta lisäksi tutkimusta tarvitaan väestösuhteiden paremmaksi ymmärtämiseksi esimerkiksi kulttuurisesti moninaisilla asuinalueilla⁴². Toiseksi, valtaväestön harjoittama vähemmistöryhmien kohtelu heijastuu myös vähemmistöjen välisiin suhteisiin. Eriarvoinen kohtelu voi ruokkia kilpailua tai kielteisiä asenteita eri maahanmuuttaneiden ryhmien välillä⁴³. Kolmanneksi, vähemmistöryhmien väliset samankaltaisuudet voivat lisätä vähemmistöjen välistä yhteisymmärrystä, mutta myös aiheuttaa vastakkainasettelua, koska oman erityislaadun säilyttäminen kulttuurisesti moninaisessa yhteiskunnassa on kaikille ryhmille tärkeää. Neljänneksi, maahanmuuttaneilla on myös maiden rajat ylittäviä siteitä, jotka voivat vaikuttaa väestösuhteisiin. Ristiriidat voivat levitä konfliktialueilta maahanmuuttaneiden yhteisöihin heidän uusissa kotimaissaan ja näyttäytyä myös vähemmistö-

ryhmien välisenä väkivaltana⁴⁴. Tutkijoiden mukaan on tärkeää vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, jotta vähemmistöryhmät saavat arvostusta ja tukea myös yhteiskunnan sisältä, eivätkä vain sen ulkopuolelta.

Viime vuosina Suomen nopeimmin kasvanut maahanmuuttaneiden ryhmä on tilapäistä suojelua saavat ukrainalaiset. Heidän kotoutumisensa tarkastelu jää tämän kokonaiskatsauksen ulkopuolelle, sillä akateemista tutkimustietoa heidän tilanteestaan alkaa vasta karttua, eikä kotoutuminen ole päässyt kunnolla vauhtiin Ukrainan tilanteen epävarmuudesta ja ukrainalaisten elämäntilanteiden epävarmuudesta johtuen. Tietoa ukrainalaisten vastaanotosta ja elämästä Suomessa saadaan kuitenkin koko ajan lisää, niin viranomaisten tilaamana⁴⁵ kuin tutkijoidenkin tuottamana⁴⁶.

Tämänkertaisen kokonaiskatsauksen tutkimusartikkelien keskeisimmät viestit voi tiivistää kolmeen teemaan: valtaan, vastuuseen ja välineisiin, jotka vaikuttavat väestösuhteisiin. Tutkijat tuovat esiin päättäjien ja viranomaisten vallan vaikuttava yhteiskunnalliseen ilmapiiriin (Bauvois & Pyrhönen; Heino & Jäppinen). Julkinen valta muokkaa rakenteita ja palvelujärjestelmää: niiden kautta voidaan parhaimmillaan tukea maahanmuuttaneiden aktiivista toimijuutta ja osallisuutta digitalisoidussa yhteiskunnassa (Granholm ym.), toimia siltarakentajina suomalaisen yhteiskuntaan (Finell ym.), avata urapolkuja ja työmarkkinoiden pullonkauloja (Kilinc; Ojala ym.) sekä torjua köyhyyttä lapsiperheissä ja epävarmoissa työsuhteissa olevien keskuudessa (Ojala ym., Rask & Vaalavuo).

Valta tuo mukanaan vastuuta. Kukaan ei ole vapaa ajattelun oikopoluista, jotka vaikuttavat toisiin ihmisiin suhtautumiseen ja heidän osaamisensa arviointiin (Halonen ym., Heino & Jäppinen). Yhteiskuntamme on muuttunut kulttuurisesti moninaisemmaksi, joten avoin keskustelu on tärkeää yhteisten käsitysten ja toimintatapojen muodostamiseksi. Useissa artikkeleissa korostetaan myös kotoutumistyön ammattilaisille tarjottavan osaamisen tuen merkitystä. Uutta omaksuttavaa tuovat lähivuosien mittavat lainuudistukset ja muutokset palvelujärjestelmissä⁴⁷.

40 mutta ks. Pauha & Jasinskaja-Lahti, 2017; Pitkänen ym., 2019

41 2017

42 ks. myös Ellonen ym., 2021

43 ks. myös Bontenbal, 2023

44 ks. Näsi, 2021

45 Alho ym., 2023; Owal Group, 2023

46 esim. Ahvenainen ym., 2023; Martikainen & Sakki, 2023; Näre ym., 2022

47 Lakiuudistukset siirtävät TE-palvelut kunnille ja työllisyysalueille ja kotoutumisen alkuvaiheen palveluiden vastuun kunnille vuoden 2025 alusta lähtien.

Kotoutumiseen liittyy myös haasteita ja uhkakuvia. Voimme kuitenkin vaikuttaa kehityskulkuun yksilöinä, yhteisöinä ja yhteiskuntana. Kotoutumisen kokonaiskatsaukseen koottujen tutkimusten tavoitteena ei ole tuottaa suoraan käytännön politiikkatoimiin liittyviä suosituksia, vaan tarjota tietoa ilmiöiden luonteesta, vaikutussuhteista ja kehityskuluista. Tutkimusartikkeleista nousee kuitenkin myös perusteltuja huomioita välineistä, joilla kotoutumispolitiikkaa ja -palveluita voitaisiin kehittää.

Kotoutumista voidaan tukea työelämässä

- Merkittävä osa maahanmuuttaneista tekee epävakaata ja vakiintumatonta työtä, joka lisää köyhyysriskiä. Turvattu asema työmarkkinoilla tukee kotoutumista ja parantaa myös maahanmuuttajaperheiden lasten elinoloja. Vanhempien työmarkkinoille pääsyä voidaan tukea mm. koulutuksen, kielenopetuksen, osaamisen tunnistamisen ja työelämän vastaanottavuuden kautta.
- Ammattialat ovat osin etnisesti eriytyneitä, mutta tätä voidaan vähentää kehittämällä keinoja ulkomailla hankitun koulutuksen ja osaamisen tunnistamiseen. Esimerkiksi Suomeen kansainvälisesti rekrytoitaville sairaanhoitajille tulisi luoda pätevyitysmispolku koulutusta vastaaviin tehtäviin.

Palveluissa keskeistä on vuoropuhelu

- Digitaalisten palveluiden käyttö on monille maahanmuuttaneille haasteellista esimerkiksi tiedon ja kielitaidon rajoitteiden vuoksi. Digipalveluita kehitettäessä tulisi lisätä monikielistä viestintää, lisätä palvelujärjestelmän ymmärrystä ja tarjota palveluita myös paikan päällä.
- Maahan muuttaneiden asiakkaiden kohtaamisissa ei tulisi keskittyä liikaa kulttuurieroihin. Sosiaalialan ja kotoutumistyön ammattilaisten koulutuksessa tulisi tukea ammattilaisten kykyä asiakkaiden reflektiiviseen kohtaamiseen.
- Kontaktit valtaväestöön vahvistavat maahanmuuttaneiden mahdollisuuksia oppia kieltä sekä saada tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta. Esimerkiksi leikkipuistoista ja perhekerhoista voidaan tehdä lähestyttävämpiä eri taustaisille vanhemmille tutustumisen tukemiseksi.

Arvioinnin oikeudenmukaisuus ja hyvinvointi kouluissa ovat avainasioita

- Kielitaidon kehittäminen ja testaus ovat kotoutumispolitiikassa keskeisessä asemassa. On huolehdittava siitä, että kielitaidon arviointi on mahdollisimman oikeudenmukaista ja mittaa sitä mitä on tarkoitus: kielitaidon tasoa.
- Koulu-uupumus ja kyynistyminen uhkaavat maahanmuuttaneiden nuorten kotoutumista ja kaikkien nuorten hyvinvointia. Koulu yhteisön vahvistaminen hyödyttää kaikkia oppilaita.

Asuinalue voi olla kotoutumiselle sekä riskitekijä että voimavara

- Etninen syrjintä on yhteydessä maahanmuuttaneiden heikompaan hyvinvointiin ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Esimerkiksi kunnissa on syytä kiinnittää huomiota syrjimättömyyteen sekä keinoihin tukea omaan asuinalueeseen ja yhteiskuntaan samastumista.
- Koulutuksellisen ja alueellisen eriytymisen torjumiseksi tulee tunnistaa paikallisten ratkaisujen rooli valtakunnallisessa kehityksessä, kohdentaa resurssit vaikuttavalla tavalla sekä tukea vuorovaikutusta eri väestöosien välillä.

Kotoutumista koskevien tunnuslukujen rinnalla esitetyt tutkijoiden tulkinnat ovat hyödyllisiä, koska ne auttavat hahmottamaan haasteiden erilaisia ilmenemismuotoja, syitä, seurauksia ja mahdollisia ratkaisukeinoja. Väestösuhteet ovat keskeisessä roolissa paitsi monien ongelmien, myös niiden ratkaisujen taustalla.

Lopuksi

Tämä kokonaiskatsaus tarjoaa tilannekuvan kotoutumisesta ilmiönä. Seuraavassa luvussa esitetyt kotoutumisen indikaattorit antavat suuntaa-antavan käsityksen siitä, miten maahanmuuttaneiden elämä Suomessa sujuu neljän vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna ja suhteessa muuhun väestöön. Tämänhetkisen tiedon valossa näyttää siltä, että merkittävä osa maahanmuuttaneista ja heidän lapsistaan voi hyvin, toteuttaa omia vahvuuksiaan ja kokee Suomen kodikseen⁴⁸. Samalla haasteita riittää esimerkiksi työllistymiseen, syrjintään, kielitaitoon, terveyseroihin ja elinolosuhteisiin liittyen. Vastinparin näille tie-

48 ks. myös Baumgartner & Rajjas, 2023; Eid & Castaneda, 2023; Yijälä, 2023

doille tarjoaa Euroopan komission ja OECD:n tuore raportti, jonka mukaan EU-maiden kansalaiset pitävät tärkeimpinä esteinä maahanmuuttaneiden kotoutumiselle työttömyyttä, syrjintää, yksilöiden haluttomuutta yhteisten arvojen ja normien omaksumiseen sekä puutteellista kielitaitoa⁴⁹.

Tutkimukset ja tilastot osoittavat, että kotoutumisprosessin kesto vaihtelee, ja varsinkin kotoutumisprosessin alkuvaiheessa erot valtaväestöön ovat odotettavia niin erilaisista elämäntilanteista kuin resurssistakin johtuen⁵⁰. Koska kotoutuminen on kaikki elämänaalueet kattava prosessi, se etenee eri tahtiin eri ihmisillä ja eri elämänaalueilla. Maahanmuuttaneen oman motivaation merkitys kotoutumiseen on suuri, ja sitä kannattaa tukea heti kotoutumisen alkuvaiheessa⁵¹. Tiedossa on myös, että toiset ryhmät tarvitsevat enemmän tukea kotoutumiseensa kuin toiset: työtä on tehtävä esimerkiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, segregaatian torjumiseksi sekä pienten lasten äitien ja kansainvälistä suojelua saavien kieltenoppimisen ja työllisyystilanteen parantamiseksi⁵².

Vaikka tämä kokonaiskatsaus ei toimi kotoutumistoimien vaikuttavuuden arviointina, aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että kotoutumisen edistämiseksi tehtävä työ on paitsi tarpeellista, myös tuloksellista⁵³. Suomalainen kotoutumispolitiikka on noussut parinkymmenen vuoden aikana Euroopan keskitasolta kansainvälisten vertailumaiden kärkikastiin⁵⁴. Edellisen hallituskauden rasisminvastaista toimintaohjelmaa arvioineen raportin mukaan hyviä väestösuhteita tukeva työ on Suomessa monipuolista⁵⁵. Kehityskohteitakin silti riittää. Raportti linjaa, että hyviä väestösuhteita on tärkeää tukea niin valtakunnallisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin. Vastaavia tavoitteita on mainittu myös pääministeri Orpon hallituksen yhdenvertaisuustiedonannossa eduskunnalle vuoden 2023 syksyllä⁵⁶.

Kaikesta hyvin toimivasta kannattaa pitää kiinni samalla, kun kotoutumispolitiikkaa kehitetään edelleen havaittuihin ongelmakohtiin puuttumiseksi. Väestösuhteiden kautta maahanmuuttaneiden kotoutumisen edistämiseen voi osallistua jokainen.

49 OECD & Euroopan komissio, 2023

50 ks. Jonsson ym., 2022; OECD & Euroopan komissio, 2023

51 ks. esim. Marbach ym., 2018

52 ks. myös OECD, 2023; OECD & Euroopan komissio, 2023

53 ks. Kiviholma & Karhunen, 2022; Pesola & Sarvimäki, 2022

54 MIPEX, 2004, 2020

55 Artemjeff ym., 2023

56 Valtioneuvosto, 2023b

Pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaan ”luottamuksen yhteiskunta ja hyvät väestösuhteet syntyvät siitä, että Suomessa jokainen voi luottaa oikeuksiensa toteutumiseen, sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen lain edessä, syrjimättömyyteen ja mahdollisuuksiin vaikuttaa elämänsä suuntaan. Kaikilla on oikeus tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksi Suomessa.” Kotoutumisen kokonaiskatsaus tuo tutkittua tietoa tukemaan näiden periaatteiden toteutumista.

Lähteet

Ahmad, A. (2020). When the name matters: An experimental investigation of ethnic discrimination in the Finnish labor market. *Sociological Inquiry*, 90(3), 468–496.

Ahvenainen, T., Mattila, M., Temnikova, O., & Raunio, M. (2023). *Tilapäistä suojelua saavien ukrainalaisten asettautuminen Etelä-Pohjanmaalle*. Julkaisu B:115, Etelä-Pohjanmaan liitto.

Alho, R., Eronen, E., Paljakka, M., Penttilä, A., Simonen, J., Välimäki, M., & Väyrynen, T. (2022). *Ukrainalaiset Suomessa 2022*. E2 Tutkimus, sisäministeriö & Sitra.

Árnadóttir, K., Lolliot, S., Brown, R., & Hewstone, M. (2018). Positive and negative intergroup contact: Interaction not asymmetry. *European Journal of Social Psychology*, 48(6), 784–800.

Artemjeff, P., Attias, M., & Mohammed, A. (2023). *Arviointi valtioneuvoston Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmasta rasmin torjumiseksi ja väestösuhteiden edistämiseksi*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2023:31.

Baumgartner, T. (2023). *Maahanmuuttajien osaamista jää käyttämättä työmarkkinoilla*. Tilastokeskus: Tieto & Trendit, 17.1.2023.

Baumgartner, T., & Raijas, M. (2023). *Maahanmuuttajanaisten työllisyys parani*. Tilastokeskus: Tieto & Trendit, 30.6.2023.

Bauvois, G., Pyrhönen, N., & Keskinen, S. (2023). *Media and migration in the age of post truth politics*. Institute of International Affairs, University of Iceland.

Bernelius, V., & Huilla, H. (2021). *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7.

- Bontenbal, I. (2023). The good, the bad and the advantageous: Migrants' attitudes towards other migrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 94.
- Brylka, A. A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2017). Intercultural relations in Finland. Teoksessa J. Berry (toim.), *Mutual intercultural relations*, s. 105-124. Cambridge University Press.
- Carlsson, M., Eriksson, S., & Rooth, D.O. (2023). Language proficiency and hiring of immigrants: Evidence from a new field experimental approach. *IZA Discussion Papers*, 15950.
- Eid, M., & Castaneda, A. (2023). *Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi tutkimusten ja tilastojen valossa*. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 73.
- Ellonen, N., Danielsson, P., Tanskanen, M., Kaakinen, M., Suonpää, K., & Oksanen, A. (2021). Individual and community-level predictors of hate-crime victimization among Finnish adolescents. *Journal of Youth Studies*, 24(9), 1251–1272.
- EMN (2023). *Integration of applicants for international protection in the labour market*. European Migration Network.
- Eurobarometri (2021). *Maahanmuuttajien integrointi Euroopan unionissa*. Erityiseurobarometri 519, Suomen tulokset. Euroopan komissio.
- Eurobarometri (2023). *Public opinion on Russia's war against Ukraine (June 15)*. Euroopan komissio.
- Finlex (681/2023). *Laki kotoutumisen edistämisestä* (tulee voimaan 1.1.2025).
- Finlex (1192/2022). *Laki yhdenvertaisuuslain muuttamisesta*.
- FRA (2022). *Antisemitism. Overview of Anti-Semitic Incidents Recorded in the European Union 2011–2021*. European Union Agency for Fundamental Rights.
- FRA (2023). *Being Black in the EU – Experiences of people of African descent*. EU survey on immigrants and descendants of immigrants. European Union Agency for Fundamental Rights.
- Haavisto, I. (2023). *Maahanmuuton leirit. Eripuraiset suomalaiset lämpenevät työperäiselle maahanmuutolle*. Eva Analyysi nro 121.
- Ispording, I. E. (2015). What drives the language proficiency of immigrants? *IZA World of Labor* 2015: 177.
- Jaakkola, M. (1999). *Maahanmuutto ja etniset asenteet: suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999*. Työpoliittinen tutkimus no 213. Työministeriö.
- Jonsson, J., Mood, C., & Treuter, G. (2022). *Integration bland unga. En multikulturell generation växer upp*. Makadam.
- Jasinskaja-Lahti, I., Celikkol, G., Renvik, T. A., Eskelinen, V., Vetik, R., & Sam, D. L. (2018). When psychological contract is violated: Revisiting the Rejection-Disidentification Model of immigrant integration. *Journal of Social and Political Psychology*, 6(2), 484–510.
- Jauhola, L., & Vehviläinen, J. (2015). *Syrjintä koulutuksessa: Eri-tyistarkastelussa kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta opintojen ohjauksessa eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten osalta*. Oikeusministeriön julkaisu 21/2015.
- Kanninen, O., Virkola, T., Lilja, E., & Rask, S. (2022). *Tavoitteena syrjimätön työelämä. Työsyrynnän nykytila ja keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:20.
- Karinen, R., Luukkonen, T., Kortelainen, J., Korhonen, N., & Luomala, N. (2020). *”Kaikki toimi kohdallani”: Selvitys kotoutumispalveluista koskevista näkemyksistä*. Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Raportteja 24/2020.
- Kazi, V., Alitolppa-Niitamo, A. & Kaihovaara, A. (toim.). (2019a). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kazi, V., Kaihovaara, A., & Alitolppa-Niitamo, A. (toim.). (2019b). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Indikaattoritietoa kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kiviholma, S., & Karhunen, H. (2022). *Systematic review of active labor market policies' effects on immigrants' employment*. Publications of the Ministry of Economic Affairs and Employment 2022:27.

- Kouluterveyskysely (2021). *Tulokset syntyperän mukaan, nuoret 2019–2021*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kuusio, H., Seppänen, A., Jokela, S., Somersalo, L., & Lilja, E. (2020). *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2020.
- Liebkind, K., Larja, L., & Brylka, A. (2016). Ethnic and gender discrimination in recruitment: Experimental evidence from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, 4, 403–426.
- Lönnqvist, J. E. M., Ilmarinen, V. J., & Sorthaix, F. M. (2020). Polarization in the wake of the European refugee crisis: A longitudinal study of the Finnish political elite's attitudes towards refugees and the environment. *Journal of Social and Political Psychology*, 8, 173–197.
- Marbach, M., Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2018). The long-term impact of employment bans on the economic integration of refugees. *Science Advances*, 4(9).
- Martikainen, J., & Sakki, I. (2023). Visual humanization of refugees: A visual rhetorical analysis of media discourse on the war in Ukraine. *British Journal of Social Psychology*.
- MIPEX (2004). *European Civic Citizenship and Inclusion Index*. British Council Brussels, Foreign Policy Centre, and Migration Policy Group.
- MIPEX (2020). *Finland*. Migrant Integration Policy Index 2020. Viitattu 1.9.2023: <https://www.mipex.eu/finland>
- Nenonen, T., Kivelä, J., Ervati, E., Joronen, M., & Villa, S. (2021). *Perusoikeusbarometri*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2021:17.
- Näre, L., Abdelhady, D., & Irastorza, N. (2022). What can we learn from the reception of Ukrainian refugees? *Nordic Journal of Migration Research*, 12(3), 255–258.
- Näsi, M. (2021). Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus. Teoksessa I. Kolttola (toim.), *Rikollisuustilanne 2020: rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa* (s. 155-178). Katsauksia 49/2021. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- OECD (2023). *International Migration Outlook 2023*. OECD Publishing.
- OECD & Euroopan komissio (2023). *Settling In Report: Indicators of immigrant integration 2023*. OECD Publishing.
- OSCE (2020). *Understanding Anti-Muslim Hate Crimes – Addressing the Security Needs of Muslim Communities. A Practical Guide*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- Owal Group (2023). *Selvitys tilapäistä suojelua saavista työvoimapaalvelujen asiakkaina ja työmarkkinoilla*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:42.
- Pauha, T., & Jasinskaja-Lahti, I. (2017). *Vähemmistöjen väliset suhteet: Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 1/2017.
- Pesola, H., & Sarvimäki, M. (2022). Intergenerational Spillovers of Integration Policies: Evidence from Finland S Integration Plans. *IZA Discussion Paper No. 15310*.
- Pitkänen, V., Saukkonen, P., & Westinen, J. (2019). *Ollako vai eikö olla? Tutkimus viiden kieliryhmän kiinnittymisestä Suomeen*. E2 Tutkimus.
- Ramboll (2013). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2013*. Ramboll Management Consulting. TEM raportteja 38/2013.
- Sam, D. L., Vedder, P., Ward, C., & Horenczyk, G. (2022). Psychological and sociocultural adaptation of immigrant youth. Teoksessa D. L. Sam ym. (toim.), *Immigrant youth in cultural transition* (s. 119-143). Routledge.
- Saresma, T., Pöytäri, R., Knuutila, A., Kosonen, H., Juutinen, M., Haara, P., Tulonen, U., Nikunen, K., & Rauta, J. (2022). *Verkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:48.
- Schaeffer, M., & Kas, J. (2023). The integration paradox: A review and meta-analysis of the complex relationship between integration and reports of discrimination. *International Migration Review*.

Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 140, 921–948.

SVT (2022). *Suomen virallinen tilasto: Muuttoliike*. Tilastokeskus. Viitattu: 30.6.2023: <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8n2d-jzw3b360cvz35t3up2r>

TEM (2023). *Kotoutumisen vuosikatsaus 2023*. Kotoutumisen osaamiskeskus 05/2023. Työ- ja elinkeinoministeriö.

TEM (2021). *Kotoutumisen sanasto: 1. laitos*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:54.

Tuominen, J., Ahomäki, M., & Silfversten, N. (2023). *Korkeasti koulutetut koulutustaan vastaamattomissa tehtävissä – Kansainvälisten työntekijöiden kokemuksia jatkuvasta oppimisesta*. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen julkaisuja 4/2023.

Valaste, M., & Wass, H. (2020). Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista kotoutumista. Teoksessa V. Kazi ym. (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkelit kotoutumisesta* (s. 193–205). TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Valtioneuvosto (2023a). *Vahva ja välittävä Suomi*. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. VNT 1/2023.

Valtioneuvosto (2023b). *Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa*. VNT 2/2023.

Välimäki, M., Pitkänen, V., Niemi, M., & Veijola, R. (2023). *Kansainväliset osaajat ja Suomi: Mielikuvat, kotiutuminen, työelämä ja tuen tarpeet*. *Kansainvälisten osaajien Suomi -tutkimushankkeen loppuraportti*. E2 Tutkimus.

Yijälä, A. (2023). *Kansallinen samastuminen ja luottamus maahanmuuttokontekstissa. Tutkimus suomalaisuuteen samastumisesta ja sen merkityksestä luottamuksen muodostumisessa pääkaupunkiseudulla*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitietopalvelut, Tutkimuksia 4/2023.

Katsaus kotoutumisen indikaattoreihin

Tässä luvussa esitellään keskeisiä kotoutumisen indikaattoreita maahanmuuttaneiden työllisyyden, koulutuksen ja osaamisen, hyvinvoinnin sekä yhteiskunnan vastaanottavuuden osa-alueilta. Indikaattorit on valittu niin, että ne tarjoavat tietoa kansainvälisesti seuratuista kotoutumisen osa-alueista ja mahdollistavat niin ajallista vertailua kuin vertailua koko väestön tilanteeseen. Lisää kotoutumisen indikaattoreita löytyy työ- ja elinkeinoministeriön Kotoutumisen indikaattorit -tietokannasta. Tietokanta on kaikille avoin ja maksuton, ja sen avulla voi tarkastella kotoutumisen indikaattoreita paitsi valtakunnallisesti, myös hyvinvointialueittain ja muutamien suurimpien kaupunkien osalta.

Kaikkien Suomessa asuvien elämään ovat viime vuosina vaikuttaneet suuret yhteiskunnalliset muutokset ja kriisitilanteet, kuten koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa. Monet kotoutumisen indikaattoreissa havaittavista muutoksista, ryhmien välisistä eroista tai niiden puutteesta voivat selittyä tekijöillä, joiden merkitystä ei ole tässä yhteydessä mahdollista tarkasti osoittaa. Esimerkiksi yhteiskunnalliset kriisit, kuten koronapandemia, ovat voineet vaikuttaa eri tavoin eri väestöosiin¹. Tässä luvussa ei kuitenkaan analysoida indikaattoreiden mahdollisia taustatekijöitä, vaan esitetään tuoreinta saatavilla olevaa tilastotietoa kotoutumisesta. Laajempia näkökulmia kotoutumisen tilaan ja sitä selittäviin tekijöihin tarjotaan kokonaiskatsauksen tutkimusartikkeleissa.

Kotoutumisen indikaattorit perustuvat sekä rekisteri- että kyselyaineistoihin. Tähän kokonaiskatsaukseen valitut tiedot maahanmuuttaneiden koulutustasosta, työllisyystilanteesta, pienituloisuudesta ja asumisolosuhteista perustuvat Tilastokeskuksen rekisteriaineistoista muodostettuihin indikaattoreihin. Tiedot subjektiivisesti arvioidusta suomen kielen taidosta, koulutustasosta ja ylikouluttautuneisuudesta sekä kokemukset terveydestä, psyykkisestä kuormittuneisuudesta, syrjinnästä ja yhteiskunnallisesta osallisuudesta perustuvat puolestaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) keräämään MoniSuomi-kyselyaineistoon.

Rekisteriaineistoihin perustuvat indikaattorit havainnollistavat ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten tilannetta, jota verrataan kaikkiin Suomessa syntyneisiin. Kyselyaineistoihin perustuvien indikaattorien osalta verrataan ulkomailla syntyneiden tietoja koko väestön tietoihin² sekä ulkomailla syntyneiden tietoihin vuodelta 2018³. Tarkemmat tiedot kunkin indikaattorin lähdeaineistosta, muodostamisesta ja tarkastelun kohteena olleesta ikäryhmästä löytyvät tämän luvun lopusta.

1 Isotalo, E. ym. (2022). Koronakriisin taloudellisten vaikutusten kohdentuminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:56. Sánchez Gassen, N. ym. (2021). Integrating immigrants into the Nordic labour markets. The impact of the COVID-19 pandemic. Nordregio & Nordic Council of Ministers.

2 Ulkomailla syntyneiden keskuudessa kerätyn MoniSuomi-kyselyaineiston vertailukohtana käytetään Terve Suomi -kyselyaineistoa, jonka THL on kerännyt vuosien 2022 ja 2023 aikana.

3 Kyselyaineistoihin perustuva ajallinen vertailu perustuu THL:n FinMonik-tutkimukseen vuodelta 2018.

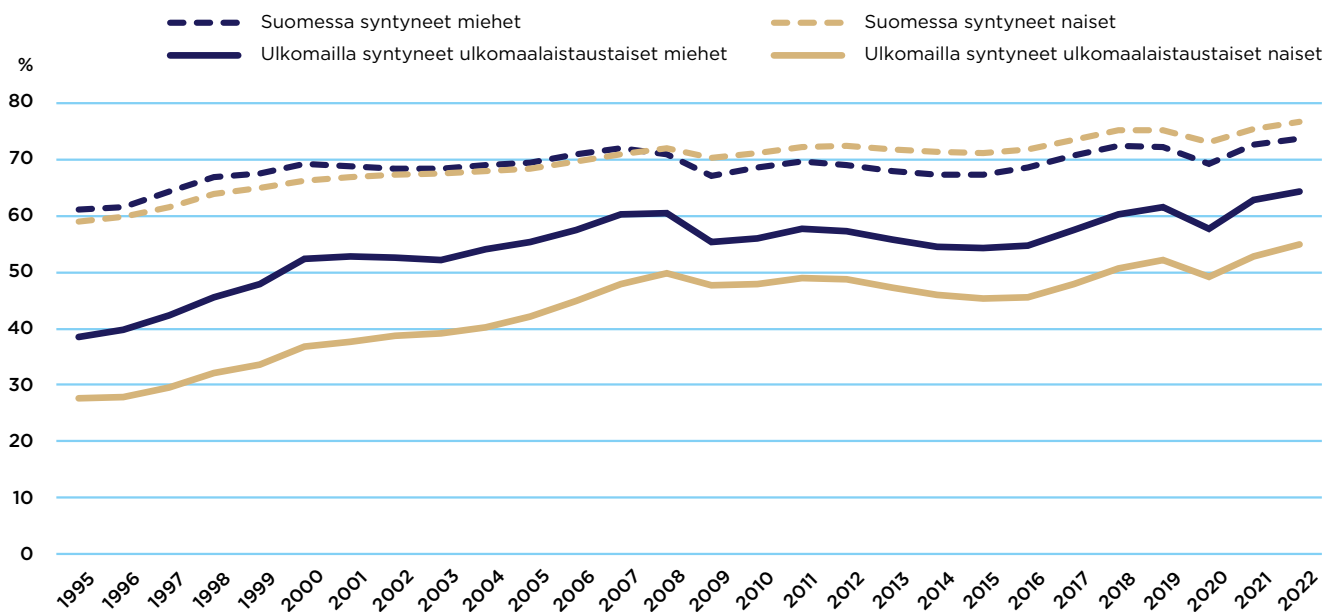
Työllisyys

Työllisyysasteen ero Suomessa syntyneisiin on kaventunut

Maahanmuuttaneiden työllisyyttä seurataan Suomessa tiiviisti⁴. Suomessa ja ulkomailla syntyneiden työllisyysasteet ovat viime vuosina lähentyneet toisiaan. Kuviossa 1 esitettyjen rekisteritietojen perusteella⁵ ulkomailla syntyneiden työllisyysaste oli vuoden 2022 lopussa 60,0 prosenttia, mikä oli noin 15 prosenttiyksikköä Suomessa syntyneiden työllisyysastetta alhaisempi. Vuonna 2017 ero oli vielä 19,2 %. Eroa Suomessa syntyneiden työllisyysasteeseen oli vuonna 2022 miehillä 9,3 prosenttiyksikköä ja naisilla 21,6 prosenttiyksikköä. Maahan muuttaneiden naisten työllisyysaste (55,0 %) oli pienempi kuin maahan muuttaneiden miesten (64,4 %), vaikka myös naisten työllisyys on viime vuosina kohentunut.

Työttömyysaste on pysynyt vakaana

Kuviossa 2 esitetyt työttömyysasteen trendit osoittavat, että koronavuoden 2020 jälkeen työttömyys lähti laskuun niin Suomessa kuin ulkomailla syntyneiden keskuudessa. Ulkomailla syntyneiden työttömyysaste oli rekisteritietojen perusteella⁶ vuoden 2022 lopussa 17,7 prosenttia, mikä oli noin kaksinkertainen Suomessa syntyneiden työttömyysasteeseen verrattuna. Eroa Suomessa syntyneiden työttömyysasteeseen oli miehillä 5,2 prosenttiyksikköä ja naisilla 10,1 prosenttiyksikköä.

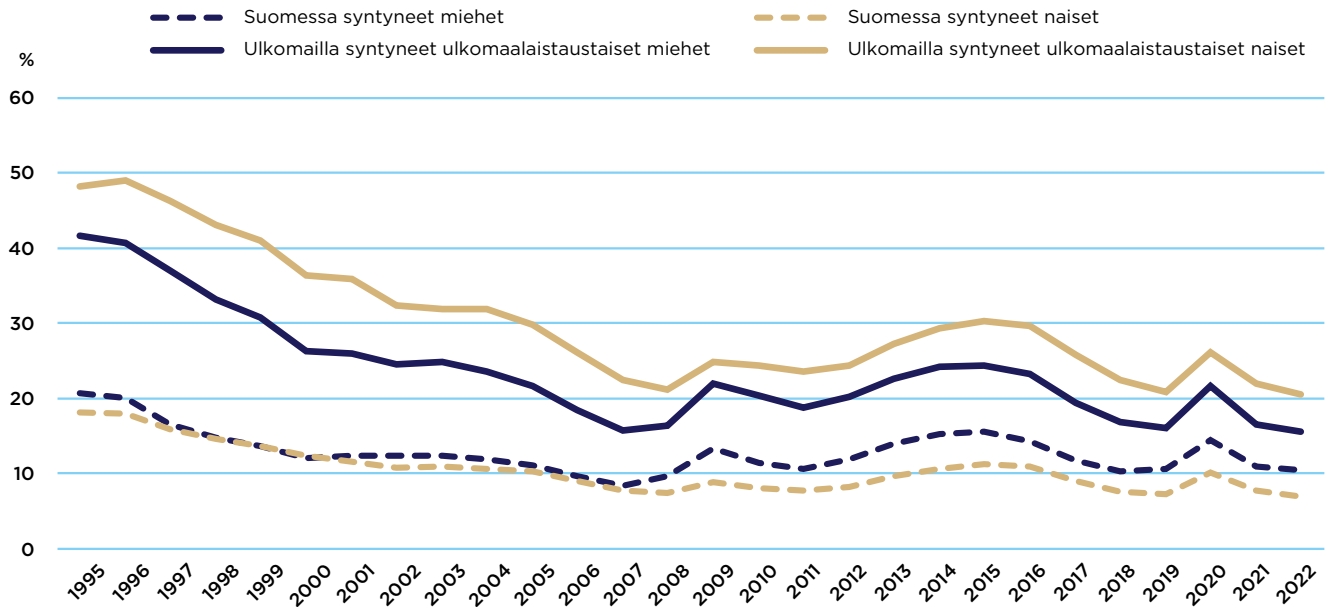

Kuvio 1. Ulkomailla ja Suomessa syntyneiden työllisyysaste vuosina 1995–2022.

⁴ <https://kotoutuminen.fi/tyollisyyskatsaus>

⁵ Rekisteritietoihin perustuvat työssäkäyntitilaston tiedot eivät ole vertailukelpoisia työvoimatutkimuksen työllisyysaste-lukuihin, joihin julkisuudessa ensisijaisesti viitataan. Hallinnollisiin rekistereihin perustuvassa työssäkäyntitilastossa ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste on matalampi.

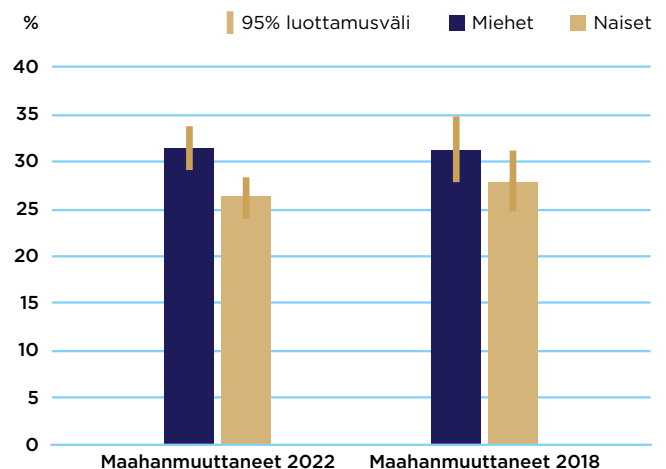
⁶ Rekisteritietoihin perustuvat työssäkäyntitilaston tiedot eivät ole vertailukelpoisia työvoimatutkimuksen työttömyyslukuihin, joihin julkisuudessa ensisijaisesti viitataan. Hallinnollisiin rekistereihin perustuvassa työssäkäyntitilastossa ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste on korkeampi. Vrt. joulukuun 2022 työvoimatutkimukseen perustuva Työllisyyskatsaus tammi-kuulta 2023 <https://kotoutuminen.fi/tyollisyyskatsaus>.

Kuvio 2. Ulkomailla ja Suomessa syntyneiden työttömyysaste vuosina 1995–2022.

Merkittävä osa kertoo työskentelevänsä osaamistaan alemmalla tasolla

Ylikoulutusasteen avulla arvioidaan sitä, kuinka yleisesti työn vaatimukset arvioidaan omaa osaamistasoa vaatimattomammaksi. Tieto auttaa arvioimaan, kuinka paljon osaamista jää käyttämättä työmarkkinoilla. Kuvioista 3 havaitaan, että vuonna 2022 yhteensä 29 prosenttia työssäkävivistä maahanmuuttaneista piti itseään ylikoulutettuna senhetkisiin työtehtäviinsä. Suurempi osuus maahanmuuttaneista miehistä (31 %) kuin naisista (26%) arvioi itsensä ylikoulutetuksi tehtäviinsä. Maahanmuuttaneiden ylikoulutusaste on pysynyt samalla tasolla vuosien 2018 ja 2022 kyselyaineistoissa.

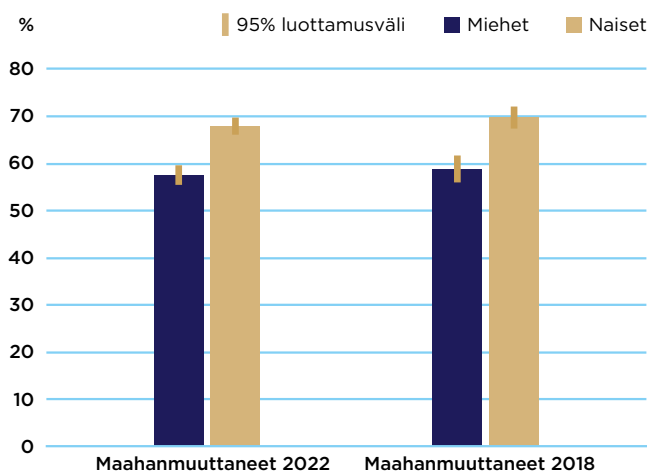

Kuvio 3. Ylikoulutusaste vuosina 2018 ja 2022.

Koulutus ja osaaminen

Suomen tai ruotsin kielen taito on kahdella kolmesta vähintään keskitasoinen

Suomen virallisten kielten osaaminen on keskeinen kotoutumisen indikaattori ja edesauttaa kotoutumista monilla muilla osa-alueilla. Kuvailevaa tietoa maahanmuuttaneiden kielitaidon tasosta saadaan ihmisten subjektiivisten arvioiden kautta. Kuviosta 4 havaitaan, että vuonna 2022 noin 63 prosenttia kyselytutkimukseen vastanneista maahanmuuttaneista arvioi suomen tai ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoiseksi. Osuus ei ole muuttunut juurikaan vuodesta 2018, jolloin suomen tai ruotsin kielitaitonsa keskitasoiseksi arvioi 64 prosenttia vastanneista. Naiset arvioivat kielitaitonsa miehiä paremmaksi: vuonna 2022 noin 68 prosenttia maahanmuuttaneista naisista arvioi kielitaitonsa vähintään keskitasoiseksi, kun taas miehillä luku oli kymmenen prosenttiyksikköä matalampi.

Kuvio 4. Suomea tai ruotsia vähintään keskitasoisesti osavien osuus vuosina 2022 ja 2018.

Koulutustaso on itse arvioituna puutteellisia rekisteritietoja korkeampi

Maahanmuuttaneiden koulutuksesta ei ole saatavilla yhtä luotettavaa rekisteritietoa kuin suomalaistaustaisista, sillä ulkomailla suoritettut tutkinnot kirjataan tutkintorekisteriin vain, mikäli henkilö hakee ulkomaisen tutkinnon tunnustamista Suomessa. Siten maahanmuuttaneiden ulkomailla suoritettut tutkinnot eivät useinkaan näy virallisissa väestön koulutustasoa kuvaavissa tilastoissa. Tilastokeskuksen tutkintorekisteritie-

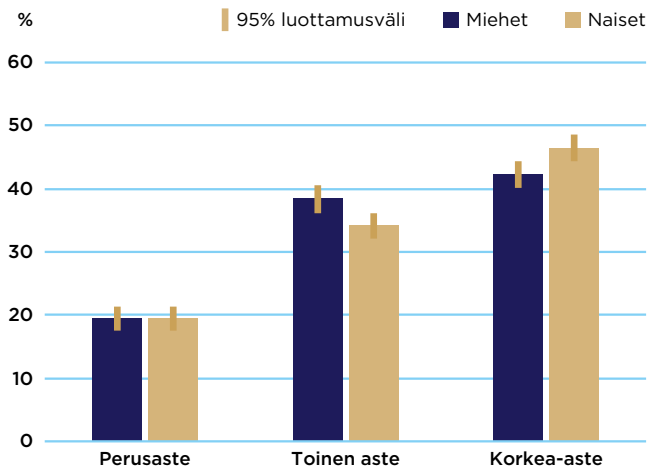
toja saadaan täydennettyä jonkin verran maahanmuuttaneille suunnatuilla erillistiedonkeruilla, mutta näitä kyselytiedonkeruita toteutetaan harvoin.

Kuviossa 5 maahanmuuttaneiden koulutustasoa on tarkasteltu vuoden 2022 kyselyaineiston⁷ avulla. Ikärajaus on tehty muista indikaattoreista poiketen 25–64-vuotiaisiin, jotta tarkastelu keskittyisi ikäryhmään, jossa useilla ensimmäinen koulutus on jo hankittu. Vajaa 20 prosenttia vastaajista kertoi, että heillä oli korkeintaan perusasteen tutkinto. Korkeintaan toisen asteen tutkinnon ilmoitti suorittaneensa noin 36 prosenttia vastaajista. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita kertoi olevansa noin 44 prosenttia vastaajista.

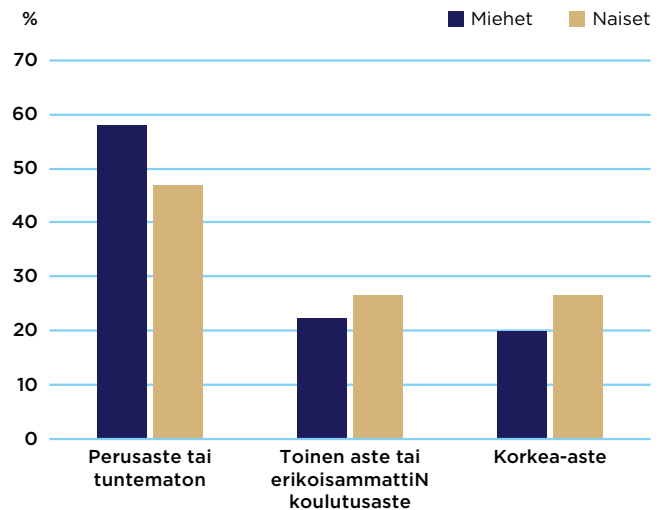
Kuviossa 6 on esitetty vertailun vuoksi rekisteritietoja maahanmuuttaneiden koulutustasosta vuodelta 2022. Tässä aineistossa tarkastelun kohteena ovat yllä esitetyistä kyselytiedoista poiketen 18–64-vuotiaat. Rekisteritietojen valossa näyttää siltä, että noin 58 prosenttia maahanmuuttaneista miehistä ja 47 prosenttia maahanmuuttaneista naisista on suorittanut vain perusasteen tutkinnon, tai tieto heidän koulutustasostaan puuttuu. Toisen asteen tutkinnon on rekisteritietojen perusteella suorittanut noin 22 prosenttia maahanmuuttaneista miehistä ja noin 27 prosenttia maahanmuuttaneista naisista. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on rekisteritiedon perusteella noin 20 prosenttia maahanmuuttaneista miehistä ja noin 27 prosenttia maahanmuuttaneista naisista.

Kyselytutkimusten ja rekisteritietojen suuret erot kertovat maahanmuuttaneiden koulutustason arvioinnin haasteellisuudesta. Rekisteritiedot kattavat vain osan maahanmuuttaneiden ulkomailla suoritetuista tutkinnoista. Toisaalta myös itse raportoituun koulutustasoon liittyy epävarmuuksia: vastaajat voivat esimerkiksi arvioida koulutustaan eri tavoin lähtömaidensa koulutusjärjestelmien erovaisuuksista johtuen. Rekisteritiedoista kuitenkin puuttuu merkittävä osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista, joten kyselytiedot maahanmuuttaneiden koulutustasosta ovat tarpeen kokonaiskuvan saamiseksi.

⁷ Indikaattoria ei ole vakioitu iän ja sukupuolen mukaan.

Kuvio 5. Korkein Suomessa tai ulkomailla suoritettu tutkinto (kyselyaineisto 2022, ikäryhmä 25–64-vuotiaat).

Kuvio 6. Korkein Suomessa tai ulkomailla suoritettu tutkinto (rekisteriaineisto 2022, ikäryhmä 18–64-vuotiaat).

Hyvinvointi

Koettu terveydentila on samalla tasolla kuin koko väestöllä ja neljä vuotta sitten

Hyvinvointi on moniulotteinen ilmiö, jota kuvaamaan on tässä valittu yksilön oma arvio terveydentilastaan (ks. Kuviot 7–8) sekä oma arvio psyykkisestä kuormittuneisuudesta (ks. Kuviot 9–10).

Vuonna 2022 selvä enemmistö, noin 70 prosenttia 20–74-vuotiaista maahanmuuttaneista, raportoi kokevansa terveytensä vähintään melko hyväksi (ks. Kuvio 7). Koettu terveydentila on jokseenkin samalla tasolla koko väestön kanssa. Vuonna 2022 maahan muuttaneet miehet arvioivat terveydentilansa hieman paremmaksi kuin maahan muuttaneet naiset, kun taas koko väestössä vastaavaa eroa miesten ja naisten hyvinvoinnissa ei havaita.

Kuviossa 8 maahanmuuttaneiden koettua terveydentilaa on tarkasteltu ajallisen vertailun näkökulmasta. Tässä yhteydessä ikäryhmä on rajattu 20–64-vuotiaisiin, jolle löytyy vertailutiedot sekä vuoden 2018 että 2022 kyselyaineistoista. Maahanmuuttaneiden keskimääräinen kokemus terveydentilastaan ei ole muuttunut olennaisesti neljän vuoden tarkastelujaksolla.

Psyykinen kuormittuneisuus on yleistynyt ja yleisempää kuin koko väestössä

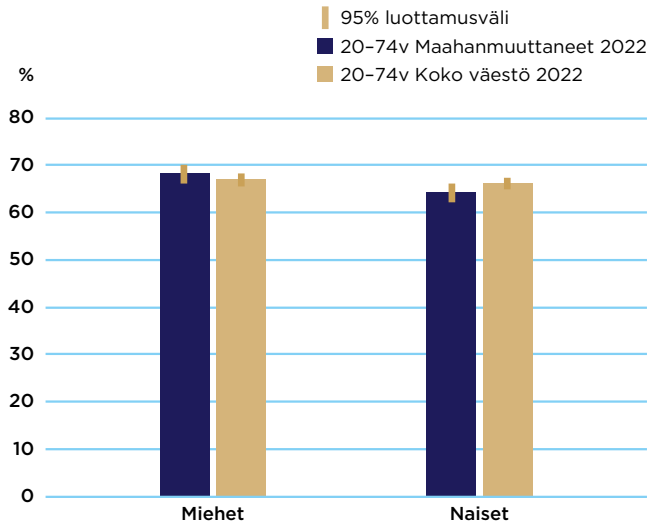
Vuonna 2022 runsas viidennes 20–74-vuotiaista maahanmuuttaneista koki itsensä psyykkisesti kuormittuneeksi (ks. Kuvio 9).

Vaikka suurin osa sekä maahanmuuttaneista että koko väestöstä koki terveydentilansa hyväksi, psyykkistä kuormittuneisuutta esiintyy maahanmuuttaneiden keskuudessa koko väestöä enemmän, sekä miesten että naisten keskuudessa.

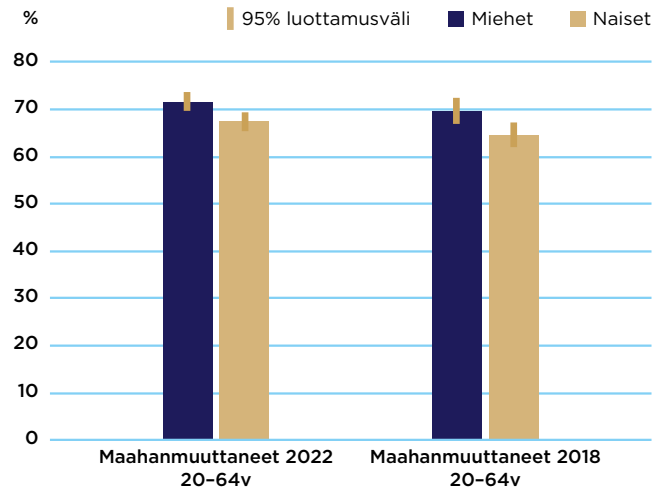
Kuviosta 10 havaitaan, että psyykinen kuormittuneisuus on kuluneiden neljän vuoden aikana lisääntynyt sekä maahan muuttaneiden naisten että miesten keskuudessa. Tässä yhteydessä ikäryhmä on rajattu 20–64-vuotiaisiin, jolle löytyy vertailutiedot sekä vuoden 2018 että 2022 kyselyaineistoista. Tulokset tuovat esiin hyvinvoinnin monipuolisen tarkastelun tärkeyden: vaikka yleinen terveydentila koettaisiin hyväksi, psyykinen kuormittuneisuus voi samalla olla yleistä.

Pienituloisuus on muuta väestöä yleisempää

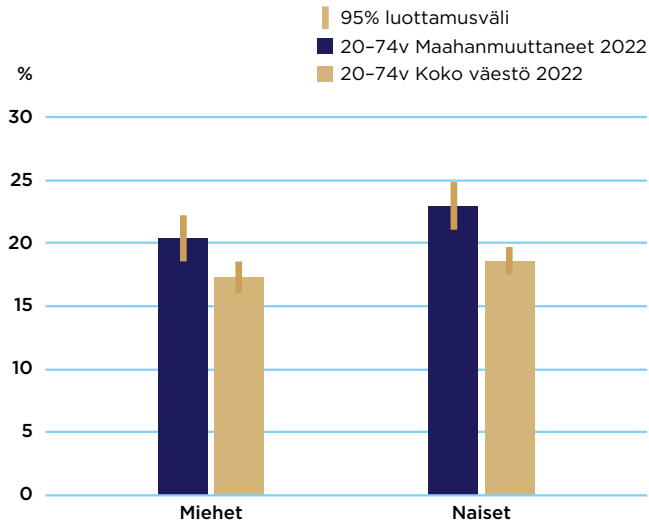
Kuviossa 11 on esitetty lasten pienituloisuusaste eli alle 18-vuotiaat lapset, jotka asuvat pienituloisiksi määritellyissä asutokunnissa. Pienituloisuuden trendi on ollut maahanmuuttaneilla lapsilla laskeva yli vuosikymmenen. Vuoden 2022 tietojen mukaan 41,6 prosenttia maahanmuuttaneista lapsista asui pienituloisissa asutokunnissa. Osuus oli yli nelinkertainen verrattuna Suomessa syntyneisiin lapsiin.

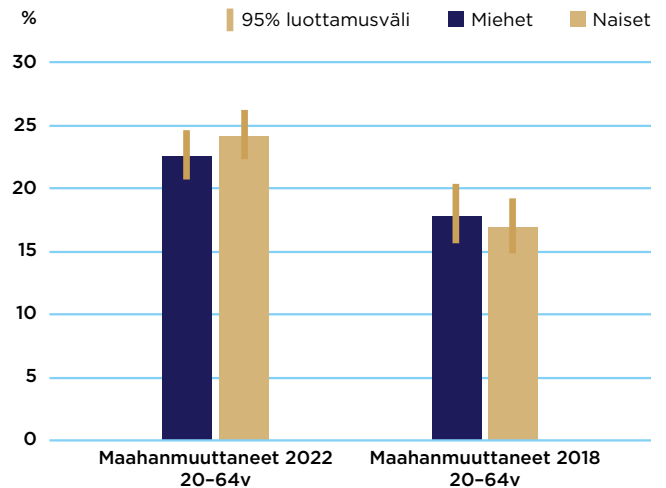
Kuvio 7. Terveytensä vähintään melko hyväksi kokevien osuus maahanmuuttaneiden ja koko väestön keskuudessa vuonna 2022.

Kuvio 8. Maahanmuuttaneiden koettu terveydentila vuosina 2022 ja 2018.

Kuvio 9. Psyykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus maahanmuuttaneiden ja koko väestön keskuudessa vuonna 2022.

Kuvio 10. Maahanmuuttaneiden psyykinen kuormittuneisuus vuosina 2022 ja 2018.

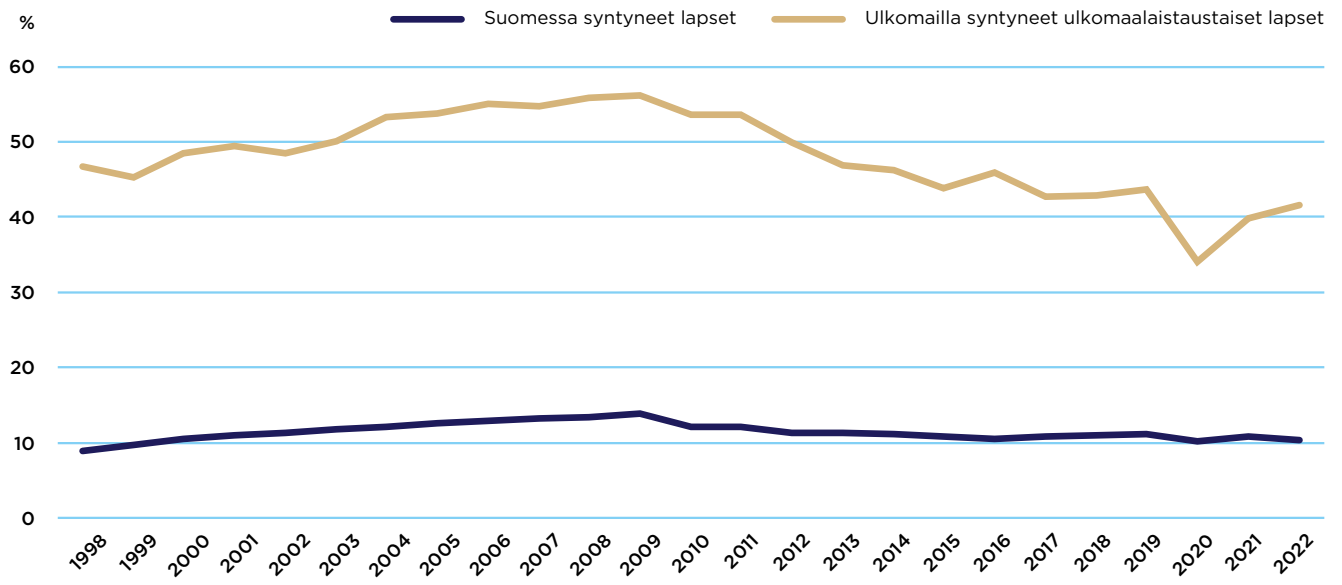
Ahtaasti asuminen on edelleen yleistä

Tulotason lisäksi myös asumisolosuhteet kuuluvat elinolojen keskeisiin indikaattoreihin. Vuonna 2022 ahtaasti asuminen oli parikymmentä prosenttiyksikköä yleisempää maahanmuuttaneiden (35 %) kuin Suomessa syntyneiden (14 %) keskuudessa. Maahanmuuttaneiden keskuudessa ahtaasti asuminen ei myöskään ole vähentynyt samalla tavoin kuin muun väestön parissa. Yksi ahtaasti asumiseen vaikuttava tekijä on lapsiperheiden

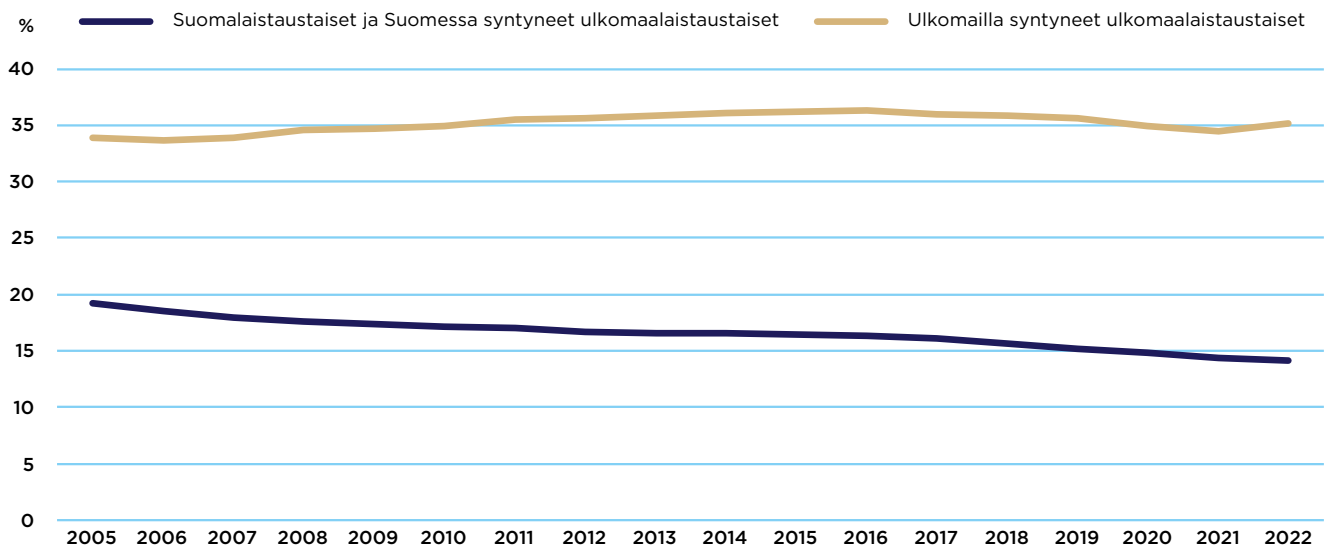
suurempi osuus maahanmuuttaneiden keskuudessa kuin koko väestössä⁸. Miesten ja naisten ahtaasti asumisessa ei ollut havaittavissa merkitteviä eroja, joten ryhmät on tässä tarkastelussa yhdistetty.

⁸ esim. Pietiläinen, M. (2022). Suomen lapset - vähenevä mutta moninaistuva joukko. Tilastokeskus: Tieto & Trendit.

Kuvio 11. Lasten pienituloisuusaste ulkomailla ja Suomessa syntyneiden keskuudessa vuosina 1998–2022.

Kuvio 12. Ahtaasti asuvan asuntoväestön osuus ulkomailla ja Suomessa syntyneiden keskuudessa vuosina 2005–2022.

Osallisuus ja yhteiskunnan vastaanottavuus

Joka viides on kohdannut vuoden kuluessa etnistä syrjintää julkisilla paikoilla

Koettu etninen syrjintä on yksi keskeisimmistä yhteiskunnan vastaanottavuutta mittaavista indikaattoreista. Kuvioista 13 havaitaan, että noin joka viides vuonna 2022 kyselytutkimukseen osallistuneista maahan muuttaneista miehistä ja naisista kertoi kokeneensa etnistä syrjintää julkisilla paikoilla vähintään keran kuluneiden 12 kuukauden aikana. Vertailukohtana toimivan koko väestön otoksessa syrjintää raportoi yksi prosentti vastanneista. Tässä otoksessa suurin osa vastaajista on Suomessa syntyneitä suomalaistaustaisia vastaajia. Satunnaisotantatekniikasta johtuen mukana on myös joitakin ulkomailla syntyneitä henkilöitä, Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia ja lisäksi muita Suomen etnisiin vähemmistöihin lukeutuvia henkilöitä.

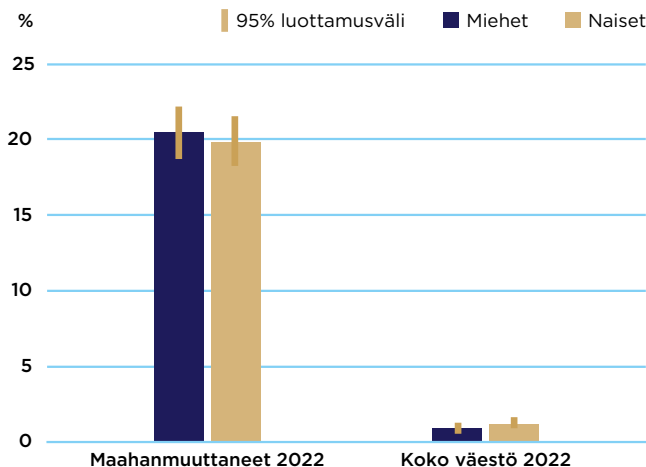
Koettu etninen syrjintä julkisilla paikoilla

Eri maista Suomeen muuttaneet ryhmät kohtaavat etnistä syrjintää vaihtelevissa määrin. Kuvio 14 havainnollistaa julkisilla paikoilla koetun etnisen syrjinnän eroja taustamaaryhmän mukaan. Keskimäärin viidennes kyselytutkimukseen vastanneista maahanmuuttaneista kertoi kokeneensa etnistä syrjintää kuluneiden 12 kuukauden aikana. Siinä missä kokemukset etnisestä syrjinnästä julkisilla paikoilla ovat keskimääräistä harvinaisempia etenkin Virossa (7 % miehet; 10 % naiset) ja muualta Euroopasta (11 % miehet; 13 % naiset) muuttaneiden keskuudessa, ne ovat keskimääräistä yleisempiä etenkin Lähi-idän alueelta ja Pohjois-Afrikasta (32 % miehet; 25 % naiset) sekä muualta Afrikasta (35 % miehet; 31 % naiset) muuttaneiden keskuudessa.

Kokemukset työnantajien syrjivistä asenteista ovat yleistyneet

Kuviosta 15 havaitaan, että keskimäärin joka viides vuonna 2022 kyselytutkimukseen osallistunut maahanmuuttanut oli kokenut työnantajien syrjivien asenteiden omaa etnistä tai uskonnollista taustaa kohtaan estäneen työelämään osallistumista. Miehet (22 %) olivat kokeneet näin hieman useammin kuin naiset (18 %). Kokemukset työnantajien syrjivistä asenteista olivat lisääntyneet vuodesta 2018 vuoteen 2022 niin naisten kuin miestenkin keskuudessa⁹.

⁹ Käytettävissä olevista MoniSuomi- ja FinMonik-kyselytutkimusaineistoista vain kysymyspatteri koetuista esteistä työelämään osallistumiselle sisälsi ajalliseen vertailuun soveltuvan kysymyksen etnisestä syrjinnästä.

Kuvio 13. Etnistä syrjintää julkisilla paikoilla kokeneiden osuus maahanmuuttaneiden ja koko väestön keskuudessa vuonna 2022.

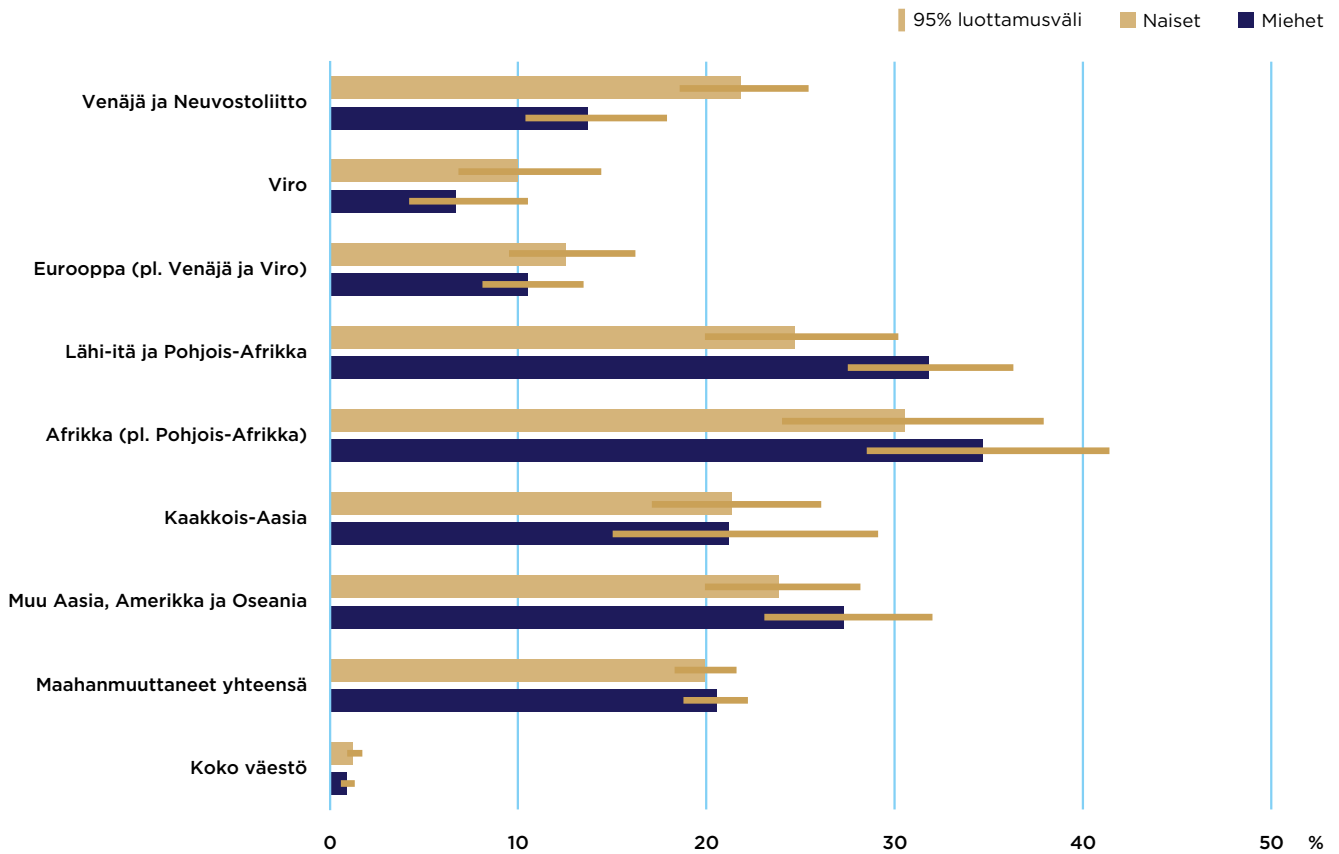
Joka toinen samastuu suomalaisiin

Se, kuinka suuri osa maahanmuuttaneista kokee kuuluvansa suomalaisiin, kertoo osaltaan maahanmuuttaneiden yhteiskunnallisesta osallisuudesta ja suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnostumisesta. Kuviossa 16 on esitetty suomalaisiin samastuvien osuus vuosina 2022 ja 2018. Kyselytutkimukseen osallistuneiden oli mahdollista kertoa kuuluvansa samanaikaisesti myös muihin ryhmiin, kuten esimerkiksi omaan etniseen ryhmäänsä tai eurooppalaisiin. Vuonna 2022 lähes puolet (48 %) vastanneista koki kuuluvansa suomalaisiin. Osuus on melko saman suuruinen kuin vuonna 2018, jolloin hieman yli puolet (51 %) vastaajista koki kuuluvansa suomalaisiin. Pieni ero selittyy naisten hieman vähäisemmällä samaistumisella suomalaisiin: 48 prosenttia maahan muuttaneista naisista koki vuonna 2022 kuuluvansa suomalaisiin, kun vuonna 2018 vastaava osuus oli 53 prosenttia.

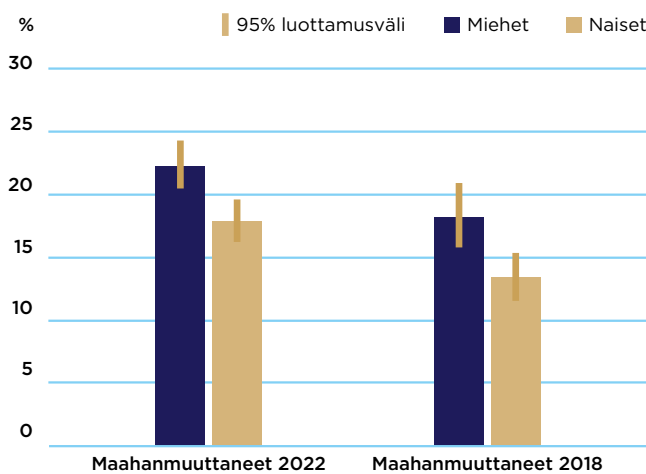
Kuusi kymmenestä samastuu suomalaiseen yhteiskuntaan¹⁰

Kansallista identiteettiä tarkastellaan usein yhteiskuntaan samaistumisen kautta. Vuoden 2022 kyselyaineistossa noin 60 prosenttia maahan muuttaneista miehistä ja naisista koki kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan (ks. Kuvio 17). Suomalaiseen yhteiskuntaan samastuneiden osuudet ovat runsaat kymmenen prosenttiyksikköä korkeammat kuin samana vuonna

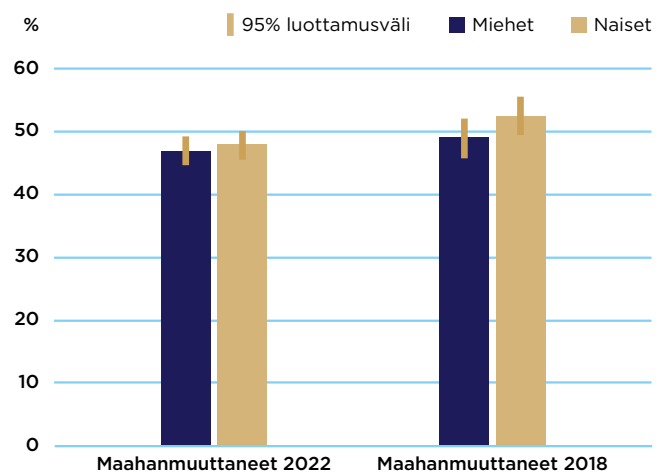
¹⁰ Indikaattoria ei ole vakioitu iän ja sukupuolen mukaan.

Kuvio 14. Julkisilla paikoilla koettu etninen syrjintä taustamaaryhmän mukaan vuonna 2022.

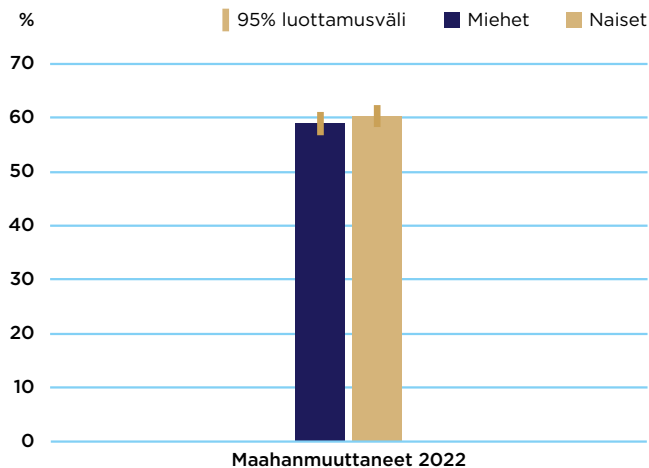

Kuvio 15. Kokemus työnantajien syrjivistä asenteista esteenä työelämään osallistumiselle vuosina 2022 ja 2018.

Kuvio 16. Suomalaisiin samastuvien osuus vuosina 2022 ja 2018.

suomalaisiksi itsensä kokeneiden osuudet (ks. Kuvio 16). Tämän voi tulkita kertovan siitä, että suomalaiseen yhteiskuntaan voi kokea kuuluvansa, vaikka ei pitäisikään itseään suomalaisena.

Kuvio 17. Suomalaiseen yhteiskuntaan samastuvien osuus vuonna 2022.

Yhteenveto

Viime vuosina ulkomailla syntyneiden työllisyysaste on kehittynyt myönteisesti ja lähentynyt Suomessa syntyneiden työllisyyttä. Samalla myös ulkomaalaisten työttömyys pysyi suhteellisen vakaana tarkastelujakson eli vuoden 2022 loppuun. Maahanmuuttaneilla on paljon osaamista, joka on päässyt kohentuneen työllisyystilanteen myötä käyttöön aiempaa paremmin, vaikkei vielä täysimääräisesti. Kuten neljä vuotta sitten, jälleen noin kaksi kolmesta kyselytutkimukseen osallistuneesta maahanmuuttaneesta arvioi suomen tai ruotsin kielen taitonsa vähintään keskitasoiseksi. Hieman alle puolet vastaajista kertoo suorittaneensa korkeakoulututkinnon joko Suomessa tai ulkomailla, vaikka puutteellisen rekisteritiedon valossa noin puolella maahanmuuttaneista on suoritettuna vain perusasteen tutkinto, tai tieto tutkinnosta on tuntematon. Niin itse arvioidun kielitaidon kuin koulutustaustankin valossa maahan muuttaneet naiset erottuvat miehistä hieman korkeammalla osaamisen tasolla. Osaamista jää myös käyttämättä: vajaa kolmannes työssä käyvistä maahanmuuttaneista arvioi osaamisensa korkeammaksi kuin mitä heidän työtehtävänsä edellyttävät.

Koetun terveydentilan ja psyykkisen hyvinvoinnin osalta havaitaan vastakkaisia trendejä. Siinä missä selvä enemmistö maahan-

muuttaneista arvioi terveytensä hyväksi, he ovat psyykkisesti aiempaa kuormittuneempia ja myös selkeästi kuormittuneempia kuin koko väestö keskimäärin. Hyvinvointia on siis syytä seurata eri ulottuvuuksien kautta. Maahanmuuttaneiden elinolosuhteiden osalta voidaan todeta, että vaikka pienituloisissa asuinkunnissa asuvien lasten osuus on hiljalleen vähentynyt, se on edelleen moninkertainen valtaväestöön verrattuna. Asumisen ahtauden osalta ei nähdä merkittäviä muutoksia neljän vuoden seurantajakson aikana, ja ahtaasti asuminen on edelleen selvästi yleisempää ulkomaalaistaustaisten kuin suomalaistaustaisten keskuudessa.

Osallisuutta ja yhteiskunnan vastaanottavuutta kartoittavien indikaattorien osalta havaitaan, että enemmistö maahanmuuttaneista ei raportoi syrjintäkokemuksista. Kokemukset etnisestä syrjinnästä ovat kuitenkin melko yleisiä: noin joka viides maahanmuuttanut kokee tulleen syrjityksi julkisilla paikoilla tai pitää työnantajien syrjiviä asenteita esteenä työllistymiselleen. Tulokset osoittavat myös, että kokemukset julkisilla paikoilla kohdatusta etnisestä syrjinnästä ovat yleisempiä Afrikasta ja Lähi-idän alueelta kuin Euroopasta muuttaneiden keskuudessa. Lähes puolet kyselytutkimukseen vastanneista maahanmuuttaneista kertoo samastuvansa suomalaisiin ja noin kaksi kolmasosaa suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomalainen yhteiskunta näyttää siis tarjoavan suomalaisuutta helpommin lähestyttävän ryhmän, johon kiinnittyä omasta etnisestä taustaan riippumatta.

Indikaattoreina käytetyt muuttajat

Suomea tai ruotsia vähintään keskitasoisesti osaavat (MoniSuomi- ja FinMonik-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu kysymykseen: ”Kuinka hyvin puhut suomen tai ruotsin kieltä?”. Vastausvaihtoehtoina esitettiin: 1) en puhu lainkaan, 2) aloittelijana – selviän yksinkertaisista arkisista tilanteista, 3) keskitasoisesti – pystyn aktiivisesti osallistumaan keskusteluihin, 4) erinomaisesti – osaan käyttää suomea monipuolisesti eri tilanteissa (esim. pystyn asioimaan viranomaisten kanssa suomen kielellä). Tarkastelussa on niiden osuus, jotka valitsivat jonkin seuraavista vaihtoehdoista: 3) keskitasoisesti, 4) erinomaisesti. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–64-vuotiaat.

Korkein Suomessa tai ulkomailla suoritettu tutkinto (MoniSuomi- ja FinMonik-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu kysymyksiin: ”Mikä on korkein Suomessa suorittamasi tutkinto?” ja ”Mikä on korkein ulkomailla suorittamasi tutkinto?”. Vastausvaihtoehtoina esitettiin: 1) minulla ei ole

Suomessa/ulkomailla suoritettua tutkintoa, 2) vähemmän kuin peruskoulu (vain osan peruskoulua tai vastaavaa), 3) peruskoulu (tai vastaava oppimäärä), 4) ylioppilastutkinto, 5) ammatillinen tutkinto (esim. kokki tai hitsaaja), 6) ammattikorkeakoulututkinto (esim. sosionomi, restonomi), 7) alempi korkeakoulututkinto (kandidaatti, bachelor), 8) yliopisto tai ylempi korkeakoulututkinto, 9) lisensiaatin tai tohtorin tutkinto, 10) en osaa sanoa. Kysymyksistä muodostettiin kolme luokkaa perustuen kahden kysymyksen korkeampaan suoritettuun tutkintoon: a) peruskoulu tai vähemmän (vastausvaihtoehdot 1–3), b) toinen aste (vastausvaihtoehdot 4 ja 5), c) korkea-aste (vastausvaihtoehdot 6–9). Vastausvaihtoehdot 10) ”en osaa sanoa” jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Jatkokysymyksiin ”Mikä on tämän Suomessa suorittamasi tutkinnon valmistumisvuosi?” tai ”Mikä on tämän ulkomailla suorittamasi tutkinnon valmistumisvuosi?” sellaisen ajankohdan vastanneet, joka oli tutkimukseen vastaamishetken jälkeen, tulkittiin ylitraportointeen omaa koulutustasoaan ja heidän koulutustasokseen määritettiin astetta matalampi koulutus. Vuonna 2018 ei esitetty jatkokysymystä valmistumisvuodesta. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 25–64-vuotiaat.

Korkein suoritettu tutkinto

(Väestön koulutusrakennetilasto, Tilastokeskus)

Muuttuja kuvaa 18–64-vuotiaiden tietyn koulutusasteen suoritaneiden prosenttiosuutta vastaavaan ikäisestä väestöstä. Jos korkein tutkinto on perusaste tai tuntematon, tämä tarkoittaa, että henkilöllä ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Toisen asteen tutkintoja ovat ylioppilastutkinnot, ammatilliset perustutkinnot ja ammattitutkinnot. Korkea-asteen tutkintoja taas ovat alimman korkea-asteen, alemman korkeakouluasteen, ylempään korkeakouluasteen ja tutkijakoulutusasteen tutkinnot. Rekisteritiedot eivät kata kaikkia ulkomailla suoritettuja tutkintoja. Rekisteriin saadaan tietoja ulkomailla suoritetuista tutkinnoista Valviralta, Opetushallinnolta ja työ- ja elinkeinoministeriöltä. Lisäksi tietoja on täydennetty pohjoismaisten tilastovirastojen tietojenvaihdon avulla ja vuonna 2019 ulkomaalaisväestölle kohdennetulla tiedonkeruulla.

Työllisyysaste

(Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus)

Muuttuja kuvaa 18–64-vuotiaiden työllisten prosenttiosuutta saman ikäisestä väestöstä vuoden viimeisellä viikolla.

Työttömyysaste

(Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus)

Muuttuja kuvaa 18–74-vuotiaiden työttömien prosenttiosuutta saman ikäisestä työvoimasta (työlliset + työttömät) vuoden vii-

meisellä viikolla. Vuodesta 2005 lähtien työssäkäyntitilastossa käytetty työttömien yläikäraja on ollut 64 vuotta, kun taas aiemmin tilasto on sisältänyt tietoja myös tätä vanhempien työttömyydestä.

Ylikoulutusaste

(MoniSuomi- ja FinMonik-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu kysymykseen: ”Ylikoulutetulla tarkoitetaan, että henkilön koulutuksella ja taidoilla voisi työskennellä myös vaativimmissa työtehtävissä. Ottaen huomioon oman koulutustasosi, työkokemuksesi ja taitosi, oletko mielestäsi ylikoulutettu nykyiseen työhösi?” Vastausvaihtoehdoina esitettiin 1) en, 2) kyllä, 3) en osaa sanoa. Tarkastelussa on vastausvaihtoehdoin ”kyllä” vastanneiden osuus. Kysymys on kehoitettu ohittamaan, jos ei ole työelämässä. Vuonna 2018 kehoitusta kysymyksen ohittamiseen työelämän ulkopuolisille ei ollut. Sen sijaan tarkastelusta on poistettu ne, jotka ovat vastanneet kysymykseen tämänhetkisestä pääasiallisesta toiminnasta, että ovat eläkkeellä iän perusteella, työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuen saajana, työtön tai lomautettu, opiskelija, perhevapaalla, kotiäiti tai isä tai valinneet vaihtoehdon ”jokin muu”. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–64-vuotiaat.

Terveytensä melko hyväksi tai hyväksi kokevien osuus

(MoniSuomi-, FinMonik- ja Terve Suomi-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu seuraavaan kysymykseen ja vastausvaihtoehtoihin ”Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin: 1) hyvä, 2) melko hyvä, 3) keskitasoinen, 4) melko huono vai 5) huono.” Tarkastelussa on vastausvaihtoehtoihin 1) hyvä ja 2) melko hyvä vastanneiden osuus. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–64-vuotiaat ajallisen vertailun osalta ja 20–74-vuotiaat koko väestöön tehtävän vertailun osalta.

Psykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus

(MoniSuomi-, FinMonik- ja Terve Suomi-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu MHI-5-kysymyspatterin viiteen kysymykseen, jotka kartoittavat ahdistuneisuutta, masentuneisuutta ja positiivista mielialaa. Vastaus sijoittuu jatkumolle, jonka toinen ääripää edustaa psyykkistä kuormitusta ja toinen positiivista mielialaa. ”Kuinka suuren osan ajasta olet 4 viime viikon aikana: Valitse yksi vaihtoehto joka riviltä.” Kysymyspatterin alakysymyksinä kysyttiin a) ollut hyvin hermostunut, b) tuntenut mielialasi niin matalaksi, ettei mikään ole voinut piristää sinua c) tuntenut itsesi tyyneksi ja rauhalliseksi d) tuntenut itsesi alakuloiseksi ja apeaksi ja e) ollut onnellinen. Vastausvaiht-

toehtoina esitettiin 1) koko ajan, 2) suurimman osan aikaa, 3) huomattavan osan aikaa, 4) jonkin aikaa, 5) vähän aikaa, 6) en lainkaan. Kuhunkin kysymykseen vastataan asteikolla 1–6. Lopullisen pistemäärän laskemiseksi pistemäärät kysymyksiin c) ja e) muunnetaan käänteiseen järjestykseen, minkä jälkeen pisteet lasketaan yhteen (summapistemäärä välillä 5–30) ja muutetaan asteikolle 0–100. Psykkinen kuormittuneisuus voidaan raportoida jatkuvana muuttujana tai käyttää katkaisukohtana pistemäärää 52, jolloin 52 tai sen alle pistettä saavilla on jo kliinisesti merkittävää psykkinistä kuormittuneisuusoireilua. Tarkastelussa ovat skaalatun pistemäärän enintään 52 pisteen vastanneiden osuus. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–64-vuotiaat ajallisen vertailun osalta ja 20–74-vuotiaat koko väestöön tehtävän vertailun osalta.

Lasten pienituloisuusaste

(Tulonjakotilasto, Tilastokeskus)

Muuttuja kuvaa pienituloisiksi määritellyissä asutokunnissa asuvien alle 18-vuotiaiden lasten prosenttiosuutta. Pienituloisiksi on määritelty ne asutokunnat, joiden ekvivalentti tulo (= käytettävissä oleva rahatulo OECD-kulutussyksikköä kohden) jää pienemmäksi kuin 60% kaikkien asutokuntien ekvivalentista mediaanitulosta. Muuttujan lähteenä olevassa tulonjakotilastossa kuvataan käytettävissä olevia tuloja ja niiden muodostumista verotus ja tulonsiirrot huomioiden.

Ahtaasti asuvan asuntoväestön osuus

(Asunnot ja asuinolot -tilasto, Tilastokeskus)

Muuttuja perustuu rekisteritietoon ahtaasti asuvien henkilöiden prosenttiosuuteen koko asuntoväestöstä. Tässä yhteydessä ahtaasti asuminen tarkoittaa enempää kuin yhtä henkilöä huonetta kohti (keittiötä ei lueta huoneluukuun). Yksin asuva henkilö ei siis käytetyn määritelmän mukaan koskaan asu ahtaasti. Laitoksissa vakinaisesti kirjoilla olevat ja asuntoloissa asuvat eivät kuulu asuntoväestöön.

Etnistä syrjintää julkisilla paikoilla kokeneiden osuus

(MoniSuomi- ja Terve Suomi -kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu kysymykseen: ”Onko sinua syrjitty eli kohdeltu muita huonommin jonkin itseesi liitetyn ominaisuuden vuoksi 12 viime kuukauden aikana? (esim. ikä, sukupuoli, etninen tausta, ihonväri, vammaisuus, ulkonäkö, seksuaalinen suuntautuminen, uskonto)”. Kysymyspatterin alakysymyksenä esitettiin mm. ”julkisilla paikoilla (esim. kadulla, ravintolassa)”. Vastausvaihtoehtoina esitettiin 1) ei ole syrjitty, 2) kyllä, kerran, 3) kyllä, useita kertoja, 4) en ole asioinut/palvelu ei koske minua. Tarkastelussa ovat vastausvaihtoehtoihin 2) kyllä, ker-

ran ja 3) kyllä, useita kertoja vastanneiden osuus. Jatkokysymyksenä esitettiin: ”Mihin syrjintä mielestäsi perustui? Voit vastata yhteen tai useampaan kohtaan.” Vastausvaihtoehtoina esitettiin 1) Ikään, 2) Sukupuoleen, 3) Syntyperään, etniseen taustaan tai ihonväriin, 4) Terveysyihin tai vammaisuuteen, 5) Uskontoon, 6) Johonkin muuhun (esim. ulkonäköön, seksuaaliseen suuntautumiseen). Tarkastelussa ovat vähintään pääkysymykseen vastausvaihtoehdon ”2) kyllä, kerran” tai ”3) kyllä, useita kertoja” vastanneet ja jatkokysymyksen syrjintäperusteen ”Syntyperään, etniseen taustaan tai ihonväriin” vastanneiden osuus. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–74-vuotiaat.

Työnantajien syrjivät asenteet koettuna

esteenä työelämään osallistumiselle

(MoniSuomi- ja FinMonik-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu kysymykseen: ”Mikä mahdollisesti on estänyt tai vaikeuttanut osallistumistasi työelämään?” Alakysymyksenä esitettiin mm. ”työnantajien syrjivät asenteet (etninen tai uskonnollinen tausta)”. Vastausvaihtoehtoina esitettiin 1) ei ja 2) kyllä. Tarkastelussa on vastausvaihtoehtoon ”kyllä” vastanneiden osuus. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–64-vuotiaat.

Suomalaisiin samaistuvien osuus

(MoniSuomi- ja FinMonik-kyselyaineistot, THL)

Muuttuja perustuu kysymykseen: ”Mihin seuraavista alueista tai ryhmistä koet kuuluvasi?”. Yhtenä kysymyspatterin alakysymyksenä esitettiin: ”suomalaisiin”. Vastausvaihtoehtoina esitettiin 1) täysin, 2) melko paljon, 3) vähän, 4) en lainkaan. Tarkastelussa on niiden osuus, jotka vastasivat vaihtoehdolla ”1) täysin” tai ”2) melko paljon”. Vertailtavana ikäryhmänä ovat 20–64-vuotiaat.

Suomalaiseen yhteiskuntaan samaistuvien osuus

(MoniSuomi-kyselyaineisto, THL)

Muuttuja perustuu kysymykseen: ”Mihin seuraavista alueista tai ryhmistä koet kuuluvasi?”. Yhtenä kysymyspatterin alakysymyksenä esitettiin: ”suomalaiseen yhteiskuntaan”. Vastausvaihtoehtoina esitettiin 1) täysin, 2) melko paljon, 3) vähän, 4) en lainkaan. Tarkastelussa on niiden osuus, jotka vastasivat vaihtoehdolla ”1) täysin” tai ”2) melko paljon”. Tarkasteltavana ikäryhmänä ovat 20–74-vuotiaat.

Lisätietoa indikaattorien lähteinä

toimineista kyselytutkimuksista

Tarkemmat tiedot MoniSuomi-kyselytutkimuksesta ja sen tuloksista on esitetty THL:n verkkosivuilla. THL:n tilastoraportin 36/2023 laatuselosteessa on kuvailtu tutkimuksen otanta, tiedonkeruu, aineisto ja tulosten laskentamenetelmät.

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kansallinen-tutkimus-ulkomailla-syntyneiden-terveydesta-hyvinvoinnista-ja-palveluista-monisuomi/tulokset>

THL:n verkkosivuille on koottu tietoa myös FinMonik-kyselytutkimuksesta. Tutkimuksen aineistonkeruu on kuvattu ja keskeiset tulokset raportoitu julkaisussa Kuusio H. ym. (2020), Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus. Raportti 1. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/ulkomailla-syntyneiden-hyvinvointitutkimus-finmonik>

Osa II
Tutkimusartikkeleita
kotoutumisesta

Työelämän vastaanottavuus

41

Maahanmuuttajat prekaarina työvoimana
Satu Ojala, Pasi Pyöriä & Mikko Jakonen

55

Maahan muuttaneiden hoiva- ja
siivousalan työntekijöiden kohtaama
eriarvoisuus työelämässä
Lena Näre

65

Ketkä voittavat, ketkä häviävät?
Turkkilaissyntyisten korkeasti koulutettujen
maahanmuuttosyyt ja integraatio
suomalaisille työmarkkinoille
Nilay Kılınc

Maahanmuuttajat prekaarina työvoimana

Satu Ojala, Pasi Pyöriä & Mikko Jakonen

Tarkastelemme artikkelissa työllisen työvoiman käytön prekaareja muotoja kielitaustan mukaan. Prekaarilla työllä viittaamme vakituisen ja kokoaikaisen palkkatyön normista poikkeaviin työnteon muotoihin, jotka ovat usein matalasti palkattuja. Kysymme, eroavatko kielivähemmistöjen työnteon muodot suomea tai ruotsia puhuvista ja miten erot ovat kehittyneet ajallisesti. Kysymme myös, eroavatko toimialat toisistaan siinä, miten niillä käytetään prekaaria kielivähemmistöjen työvoimaa sekä millaisia kokemuksia maahanmuuttajilla on prekaarista työstä. Aineistona hyödynnämme ensiksi Tilastokeskuksen työikäistä väestöä edustavia työvoimatutkimuksen aikasarjatietoja vuosilta 2008–2020. Arvioimme osa- ja määräaikaisen työn, vuokratyön ja itsensätyöllistämisen yleisyyttä ja ajallista muutosta verraten työllisiä, joiden äidinkieleksi on rekisteröity suomi/ruotsi tai jokin muu kieli. Tarkastelemme myös haastatteluaineistoa, joka koskee maahanmuuttajataustaisia työssäkäyviä köyhiä.

Kielitaustaltaan muiden kuin suomen- tai ruotsinkielisten osuus on huomattavan korkea prekaareissa työn muodoissa. Kielivähemmistöihin lukeutuvat ovat yliedustettuja vastentahtoisissa osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa sekä vuokratyösuhteissa; itsensätyöllistäminen on heillä kuitenkin yhtä yleistä kuin suomen- ja ruotsinkielisillä työllisillä. Haastatteluissa kuvattiin etenkin itsensätyöllistäjien, kuten alustatyötä tekevien, työolosuhteiden prekaarisuutta. Moni joutuu tukeutumaan sosiaaliturvaan saavuttaakseen riittävän toimeentulon. Sosiaaliturvapäätöksiin ja työlupasääntelyyn liittyy paljon epävarmuutta ja vaikeaselkoisuutta. Erityisesti alustatyöntekijät jäävät vaille työolainsäädännön ja työehtosopimusten tuomaa institutionaalista turvaa. Tilanne muodostaa erityisen riskin työssäkävien köyhyydelle kielivähemmistöissä. Samaan aikaan puutteellinen institutionaalinen suoja aiheuttaa riskejä niin maahanmuuttajille itselleen kuin yhteiskunnallekin.

Johdanto

2000-luvulla Suomen työllisyyden kasvu on ollut kokonaisuudessaan maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä varassa, ja kielivähemmistöihin kuuluvia työllisiä on jo runsaat 200 000 (Myrskylä, 2023). Maahanmuuttajien työllisyysaste oli vielä 2000-luvun alussa merkittävästi alhaisempi kuin muiden työllisten, mikä johtui etenkin maahanmuuttajanaisten alhaisesta työllisyydestä. Viime vuosina trendi on kääntynyt myönteisemmäksi. Vuoden 2023 ensimmäisellä neljänneksellä ulkomaalaisten työllisyysaste oli 66 prosenttia, kun syntyperäisillä suomalaisilla se oli 74 prosenttia (TEM, 2023). Tässä tilanteessa on tärkeää analysoida, millaisilla työehdoilla maahanmuuttajat työllistyvät, ja millaisia kokemuksia heillä on erilaisista työolosuhteista ja niihin kytkeytyvästä sosiaaliturvasta.

Aiemmissä tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota erityisesti maahanmuuttajien työllisyyteen ja työttömyyteen sekä työllistymisen esteisiin. Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa maahanmuuttajat menestyvät työmarkkinoilla syntyperäistä väestöä heikommin (Ahmad, 2019; Højbjerg ym., 2023). Maahanmuuttajien työllistyminen paranee, kun maassaoloaika pitenee, mutta heillä on silti enemmän työttömyysjaksoja kuin samanikäisellä syntyperäisellä väestöllä (Busk ym., 2016). Työn vuoksi maahan muuttavat työllistyvät nopeammin. Maahanmuuttajat ovat työmarkkinoillamme kasvava ja merkittävä ryhmä. Se, miten tätä moninaista ryhmää työmarkkinoilla kohdellaan, kertoo paitsi maamme vastaanottavaisuudesta myös työmarkkinoidemme kyvystä sopeutua väestön ja työvoiman kysynnän muutoksiin. Artikkelissa analysoimme pitkään aikasarjatietoon nojaten ja kokonaisvaltaisesti erilaisia työsuhte-

tyyppisiä ja itsensätyöllistämistä työllisten Suomessa asuvien henkilöiden kielitaustan mukaan (vrt. Sutela, 2015). Näkökulmanamme on prekaari työ, millä viittaamme tässä artikkelissa vakituisesta ja kokoaikaisesta palkkatyöstä poikkeaviin työn- teon muotoihin eli osa- ja määräaikaisiin työsuhteisiin, vuokratyöhön sekä yrittäjätystä eritoten itsensätyöllistämiseen.

Analysoimme Tilastokeskuksen työvoimatutkimukseen tukeu- tuen, missä määrin kielivähemmistöihin kuuluvien työllisten työnteon muodot ovat viimeisen runsaan vuosikymmenen aika- na kehittyneet suhteutettuna suomen- ja ruotsinkielisiin työllii- siin. Erittelemme prekaareiden työolosuhteiden yleisyyttä myös toimialan, koulutuksen ja sukupuolen mukaan. Toiseksi hyödyn- nämme maahanmuuttajataustaisia työssäkäyviä köyhiä koske- vaa haastatteluaineistoa, jossa maahanmuuttajat kertovat koke- muksistaan prekaareista työolosuhteista. Työvoimatutkimuksen yhteydessä käytämme ilmaisua kielivähemmistöön kuuluva ti- lastollisessa merkityksessä. Ilmauksella tarkoitamme Suomessa asuvia henkilöitä, joille on rekisteröity äidinkielenä jokin muu kieli kuin suomi tai ruotsi. Aloitamme silmäyksellä prekaariin työhön maahanmuuttajien näkökulmasta.

Prekaari työ, työssäkäyvien köyhyys ja maahanmuuttajatyövoiman asema

Prekaaria työtä koskevassa tutkimuksessa on jo pitkään kiinni- tetty huomiota maahanmuuttajien erityiseen asemaan. Prekari- saatiotutkimus on korostanut niin virallisen kuin epävirallisen, etenkin paperittoman maahanmuuttajatyövoiman epävarmaa työmarkkina-asemaa erityisesti kaupunkialueilla, mutta myös maatalouden ja turismin kausitöissä.

Prekariisaatiotutkimus on laaja, erilaisista työmarkkinatilan- teista ja yhteiskunnallisista olosuhteista kiinnostunut suun- taus, joka kiinnittää huomiota muun muassa työn tekemisen ehtojen ja työolosuhteiden epävarmistumiseen ja työntekijän aseman heikentymiseen. Suomessa työn prekariisaatio on näyt- täytynyt etenkin ”pätkä- ja silpputöiden” vakiintumisessa osana työvoiman käyttöä. Siinä missä määräaikaistyövoiman käyt- tö kasvoi nopeasti 1990-luvun lopulla, osa-aikatyö on lisäänty- nyt myöhemmin – hitaasti, mutta tasaisesti (SVT, 2023). Osa- ja määräaikaistöihin liittyvät nollatuntisopimukset ja vuokratyö. Prekariisaatio on tarkoittanut Suomessa myös elantoon riittä- mättömiä tuloja tuottavan itsensätyöllistämisen yleistymistä. Maahanmuuttaneilla prekaarisuuteen kytkeytyvät hyvin olen- naisesti myös kansalaisuuden ja maassaoloa koskevan säänte- lyn kysymykset (Könönen, 2015; Könönen & Himanen, 2019).

Maahanmuuttajat ovat tulleet suomalaisille työmarkkinoille 2000-luvun työelämän murroksessa. Tällä vuosituhannella ul- komaalaistaustaisen väestön määrä on kasvanut Suomessa noin 400 000 ihmisellä ollen nykyisin noin 500 000. Vain pieni osa maahanmuuttajista työskentelee heti tulonsa jälkeen korkea- koulutusta tai korkeaa ammattitaitoa vaativissa töissä, joihin työllistytään pääasiassa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa sekä korkean teknologian yrityksissä. Merkittävä osa maahanmuut- tajista sijoittuu epävarmempiin työolosuhteisiin. Työperäisen maahanmuuton tilanteessa työllistytään ensisijaisesti työvoi- mapulasta kärsiville aloille, kuten hoivatyöhön, palvelualoille sekä rakennuksille. Myös monet turvapaikanhakijat päätyvät työskentelemään näille aloille (Busk, ym. 2016; Kangasharju ym., 2023; Martelin ym., 2020; Toikka ym., 2023).

Maahanmuuttajilla voi olla lähtömaassaan ammatti- tai kor- keakoulutus, mutta monet tekevät Suomessa työhistoriaansa tai koulutustaan vastaamatonta työtä. Kielitaidon opetteluun li- säksi maahanmuuttajien odotetaan kouluttautuvan uudelleen Suomessa työvoimapula-aloille tai työskentelevän ilman kou- lutusta matalapalkka-aloilla (Baumgartner, 2023; Kangasharju ym., 2023). Näitä aloja on kutsuttu sisääntuloaloiksi. Maahan- muuttajien ajatellaan nuorten tavoin aluksi työllistyvän aloil- le, joilla (tilapäisen) työvoiman tarve on suuri, mutta poistuvan myöhemmin näiltä aloilta koulutuksen tai työkokemuksen kart- tumisen myötä. Tätä oletusta tukee se, että merkittävä osa maa- hanmuuttajista on nuoria aikuisia. Oletus sisääntuloaloista ei kuitenkaan ole täysin pitävä, sillä maahanmuuttajat usein pää- tyvät työskentelemään koko työuransa samankaltaisilla aloilla, vaikka työpaikat ja -tehtävät voivatkin vaihtua (Könönen, 2015).

Erilaiset oleskelu- ja työluvut sekä koulutuksen, kielitaidon ja työkokemuksen puute heikentävät maahanmuuttajien työmark- kinoille kiinnittymistä (Könönen & Himanen, 2019; Larja, 2019; Larja & Sutela, 2015; Martelin ym., 2020). Osalle naisista vastuu lasten kasvatuksesta on este osallistua työmarkkinoille (Højb- jerre ym., 2023). Maahanmuuttajat kohtaavat suomalaisilla työ- markkinoilla ennakkoluuloja ja syrjintää, mikä heijastuu heidän mahdollisuuksiinsa työmarkkinoilla (Ahmad, 2019). Eritoten prekaareja työsuhteita pidetään merkittävimpänä syynä Euroo- passa kasvaneeseen työssäkäyvien köyhyyteen. Koska maahan- muuttajat työskentelevät keskimääräistä useammin prekaareis- sa työsuhteissa, myös köyhyysriski koskee heitä muuta väestöä useammin (OECD, 2023).

Juuri maahan muuttaneiden ja ilman Suomen kansalaisuutta työskentelevien prekaariin työmarkkina-asemaan vaikuttavat

lainsäädännön ja sosiaaliturvan vaatimukset (Könonen & Himanen, 2019). Maahanmuuttaja pääsee Suomen kansalaisen kanssa yhdenvertaiseen asemaan suhteessa sosiaaliturvaan vasta, kun hän asuu Suomessa vakituisesti. Tämä tarkoittaa yleensä jatkuvaa oleskelulupaa, tai tietyin edellytyksin tilapäistä oleskelulupaa ja sitä, että hänellä on kotikunta Suomessa. Hänellä on oikeus ammatinharjoittamiseen ja koulutukseen tilapäiseläkin luvalla. Jos henkilölle on myönnetty tilapäinen oleskelulupa työnteon perusteella kaksi vuotta peräkkäin eivätkä hänen olosuhteensa ole muuttuneet, Maahanmuuttovirasto myöntää hänelle jatkuvan oleskeluluvan (Ulkomaalaislaki 4 luku 54§). Jatkuvan luvan voi saada joissakin tilanteissa aikaisemminkin.

Tilanteessa, jossa maahanmuuttaja hakee oleskelulupaa muista kuin humanitaarisista syistä, hänen on täytettävä työllään kuukausiansioiden toimeentuloedellytys. Tämä voi johtaa usean yhtäaikaisen työn tekemiseen ja pitkiin päiviin matalapalkka-aloilla tai alustatyössä, erityisesti tilanteissa, joissa perheenyhdistämisen vuoksi on ansaittava normaalia suurempia kuukausiansiota (Könonen & Himanen, 2019). Lisäksi on huomattava, että ulkomaalaisten opiskelijoiden oikeudessa sosiaaliturvaan on rajoituksia, joiden vuoksi he saattavat työskennellä opintojensa ohessa ja niitä rahoittaakseen erilaisissa prekaareissa töissä (Maury, 2018).

Tutkimusasetelma

Edellä esitetyn perusteella on oletettavaa, että maahanmuuttajat päätyvät työskentelemään Suomessa syntyneitä useammin prekaareissa töissä. Kysymme, miten yleistä on osa- ja määräaikainen työ, vuokratyö ja itsensätyöllistäminen Suomessa kielivähemmistöihin lukeutuvilla työllisillä, kun heitä verrataan muuhun työlliseen väestöön. Osa- ja määräaikaisten työsuhteiden osalta erittelemme, onko kyse vapaaehtoisesta vai vastentahtoisesta valinnasta. Vuokratyön tai itsensätyöllistämisen motiivia ei voida erotella. Yrittäjien kohdalla voimme erotella työnantajayrittäjät ja pelkästään itsensä työllistävät.

Artikkelimme ensimmäisenä tutkimusaineistona hyödynnämme Tilastokeskuksen työikäistä työvoimaa edustavaa työvoimatutkimuksen aikasarjatietoa vuosilta 2008–2020. Työvoimatutkimus on puhelinhaastatteluin kuukausittain toteutettava otostutkimus, johon on linkitetty tietoja viranomaisrekistereistä, mukaan lukien vastaajan kansalaisuus ja äidinkieli. Analyysit olemme tehneet äidinkielen mukaan: vertaamme suomen- ja ruotsinkielisiä henkilöihin, jotka ovat ilmoittaneet väestörekisteriin äidinkielekseen jonkin muun kielen. Virallisissa tilas-

toissa käytetään tyypillisesti käsitettä vieraskielinen. Jos henkilön äidinkieleksi on rekisteröity jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame, henkilö tilastoidaan vieraskieliseksi (TEM, 2021).

Maahanmuuttoon liittyvään tilastointiin ja tutkimukseen vaikuttavat olennaisesti käsitteet ja niiden määritelmät. Kuka on maahanmuuttaja? Puhutaanko ulkomaan kansalaisista, ulkomailla syntyneistä henkilöistä vai vieraskielisestä tai kielivähemmistöön kuuluvasta väestöstä? Puhetta vieraskielisyydestä on myös kritisoitu leimaavaksi ja syrjiväksi. Siksi käytämme käsitettä kielivähemmistö. Merkittävin kieleen perustuvan määrittelyn ongelma on, että se ei tunnista henkilön mahdollista kaksi- tai monikielisyyttä (Saukkonen, 2019).

Kieleen perustuvaa erittelyä puoltaa tilastollisissa tarkasteluissa se, että kieli on ehkä kansalaisuutta pysyvämpi ominaisuus (Myrskylä, 2023). Kielitietoa ei työvoimatutkimuksessa ole mahdollista jaotella tarkemmin, vaan kieliryhmä ”muu” sisältää kaikki henkilöt, jotka ovat ilmoittaneet, tai joiden vanhemmat ovat ilmoittaneet, viranomaisille äidinkieleksi jonkin muun kielen kuin suomen tai ruotsin. Emme siis pidä tässä analyysissä ruotsinkielisiä Suomen kansalaisia ”vähemmistönä”. Sijoitamme heidät samaan ryhmään suomenkielisten työllisten kanssa, pois lukien kuitenkin ne aineiston ruotsinkieliset, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta. Saamenkieliset sen sijaan lukeutuvat analyysissamme osaksi kielivähemmistöryhmää Suomen kansalaisuudesta huolimatta.

Liitetaulukossa 1 esitämme työvoimatutkimuksen vastaajamäärät kielitaustan mukaan. Aineisto edustaa vuosittain kaikkia 15–74-vuotiaita työllisiä (N eri vuosina 52 000–73 000). Tilastokeskuksen tuottamalla painokertoimella heidän vastauksensa korotetaan edustamaan kaikkien työikäisten väestöosuuksia ja samalla työvoimatutkimuksen kausitasoitettuja tietoja; liitetaulukon mukaisesti työllisiä on työvoimatutkimuksen perusteella ollut tarkastelujaksollamme vuosittain 2,44–2,57 miljoonaa. Maahanmuuttajia on painotetun aineiston perusteella ollut vuonna 2008 vajaat kolme ja vuonna 2020 reilut kuusi prosenttia työllisistä henkilöistä.

Toisena aineistona hyödynnämme *Työssäkäyvät köyhät jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa* -hankkeessa (2022–2024) kerättyjä haastatteluja keskittyen maahanmuuttajataustaisten kokemuksiin prekaarista työstä. Haastattelut (N=20) toteutettiin vuonna 2023 pääasiassa englanniksi, osa kasvokkain, osa etänä. Yksittäisten haastatteluiden kesto oli 1–2 tuntia. Haastateltavat asuvat eri puolilla Suomea, pääasiassa Pirkanmaalla ja Keski-Suo-

messä. Kaikilta haastateltavilta kerättiin taustatietolomake ja heitä informoitiin tutkimuksesta ja tietojen käsittelystä tietosuojasetuksen edellyttämin tavoin.

Vastentahtoinen osa- ja määräaikainen työ on yleistä kielivähemmistöihin kuuluvilla työllisillä

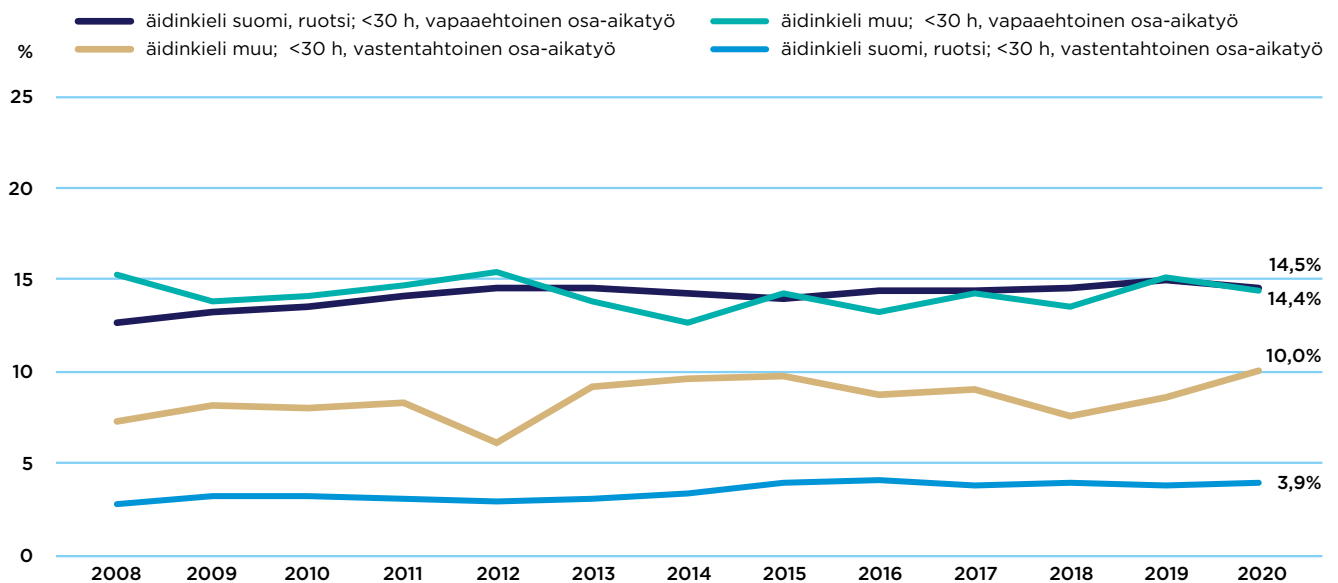
Kuvioissa 1 ja 2 on esitetty osa- ja määräaikaista työtä tekevien osuudet kielitaustan ja työn motiivin mukaan kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä vuosina 2008–2020. Epätyypillisen työn motiivin tai syyn erittely on tärkeää, koska se heijastaa sitä, kuinka hyvin muussa kuin kokoaikaisessa, vakituisessa työssä toimiminen sopii ihmisen elämäntilanteeseen. Se kertoo työolosuhteiden vastentahtoisuudesta ja siten tuo kokemuksellista ulottuvuutta sen arviointiin, onko työ tulkittavissa olosuhteiltaan prekaariksi vai ei.

Suomessa toistaiseksi jatkuva kokoaikainen palkkatyö on edelleen yleisin työnteon muoto. Noin kaksi kolmasosaa työllisistä tekee palkkatyötä pysyvässä ja kokoaikaisessa työsuhteessa, vaikka erilaiset prekaarin työnteon muodot ovat yleistyneet. Toiseksi eniten työtä tehdään jatkuvassa osa-aikaisessa työsuhteessa, ja lähes yhtä yleistä on määräaikainen kokoaikatyö

(Leskinen, 2022). Määräajaksi sovitut työsuhteet eivät ole tällä vuosituuhannella yleistyneet, mutta osa-aikatyötä tehdään aikaisempaa enemmän (SVT, 2023).

Kuviossa 1 tarkastelemme kielitaustan ja motiivin mukaan vuosittain osa-aikatyössä olleita työllisiä. Kielivähemmistöön kuuluvista joka kymmenes oli vuonna 2020 vastentahtoisesti osa-aikaisessa työsuhteessa, kun vastaava osuus kotimaankielisistä oli vain 3,9 prosenttia. Toisin sanoen kielivähemmistöihin kuuluvista 2,5-kertainen osuus työskenteli vastentahtoisesti osa-aikaisena muihin työllisiin verrattuna. Vapaaehtoisesti osa-aikatyötä tekevien tapauksessa eroa kielivähemmistöön kuuluvien ja kotimaankielisten välillä ei ole.

Vastentahtoinen osa-aikatyö kielivähemmistöillä kertoo alityöllisyydestä ja viittaa prekaarisuuteen. Osa-aikaisista alityöllisiä ovat ne, jotka tekevät työtä vastentahtoisesti siksi, ettei koko-aikatyötä ollut saatavilla. Vuonna 2022 alityöllisiä Suomessa oli määräaikaisissa työsuhteissa 260 000 ja osa-aikaisissa työsuhteissa 101 000, yhteensä 361 000. Tällaisissa tilanteissa kotitalouksien ansiot ovat todennäköisesti niukkoja ja siksi kaikenlaista työtä otetaan vastaan, vaikka siitä ei saataisi riittäviä tuloja. Näin asiasta kertoo eräs haastatteluaineistomme vastaaja:

Kuvio 1. Osa-aikatyössä olevien osuus motiivin ja kielitaustan mukaan, kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä (%).

”Freelancerina olen saanut töitä vain tipan sieltä ja pisaran täältä. En koe, että selviän tällä työmäärällä. Yritin saada töitä design-studiosta, jopa harjoittelupaikkoja, mutta en saa niitä. Työhistoriani on ollut tosiaankin vähän ... vähän sitä ja tätä. Entisessä kotimaassani minulla oli kaksivuotisia työsuhteita, mutta täällä Suomessa työt ovat olleet epävarmoja koko ajan.”

Haastateltu, aiemmin Etelä-Euroopassa työskennellyt henkilö ei kokenut kykenevänsä hankkimaan Suomessa “selviämiseen” riittäviä ansioita. Hän ei myöskään ollut kyennyt vakiinnuttamaan työmarkkina-asemaansa, vaan työnteko koostui keikkailemisesta.

Myös vastentahtoinen määräaikainen työ on maahanmuuttajilla yleisempää kuin kotimaankielisillä. Kuvion 2 mukaan kielivähemmistöihin kuuluvista työllisistä yli 1,5-kertainen osuus on vastentahtoisissa määräaikatöissä (12,8 % v. 2020) kuin äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuvista (7,9 % v. 2020).

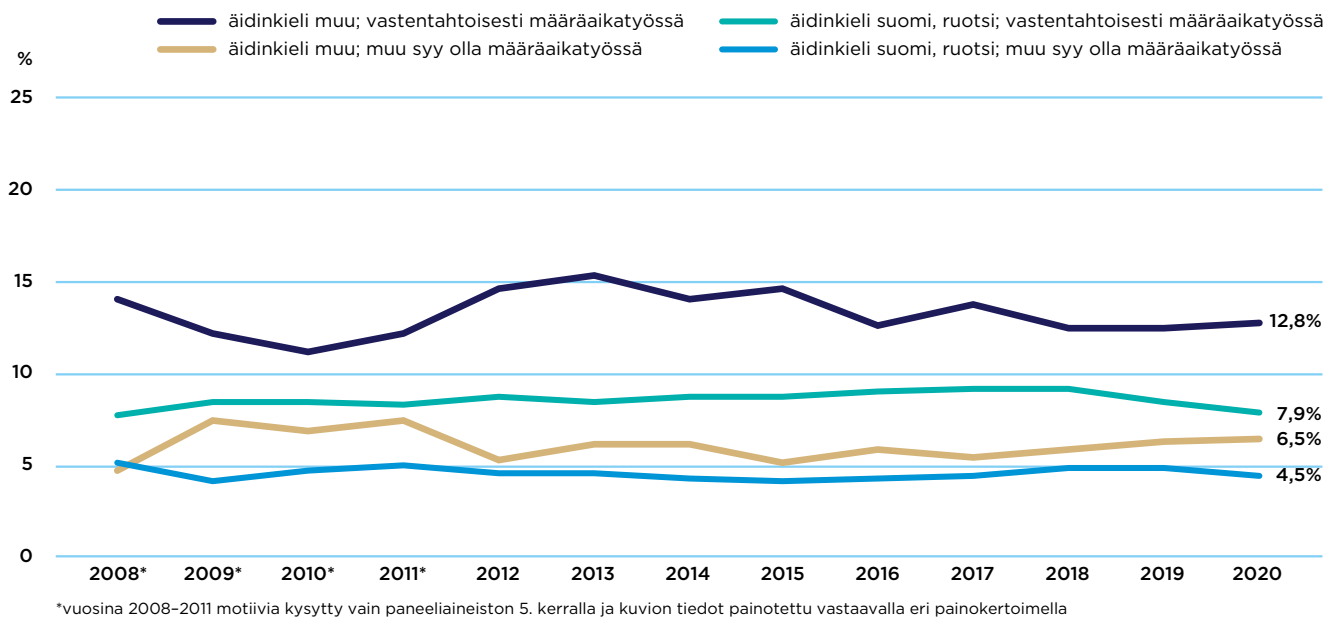
Hankalimmassa tilanteessa ovat ne osa- ja määräaikaisella ja/ tai vuokratyösopimuksella, mahdollisesti samaan aikaan vielä nollatuntisopimuksella työskentelevät, jotka haluaisivat kokopäiväistä työtä. Vuokratyö on erityinen työn muoto, jossa pal-

kan maksaa työnvuokraajayritys, joka ohjaa vuokratyöntekijöitä yleensä lyhytkestoisiin keikkatöihin eri toimialoille. Kuvioista 3 havaitaan, kuinka kielivähemmistöihin kuuluvista työllisistä yli kolminkertainen osuus työskentelee vuokratyöntekijöinä (4,7 % v. 2020) verrattuna kotimaankielisiin työllisiin (1,4 % v. 2020).

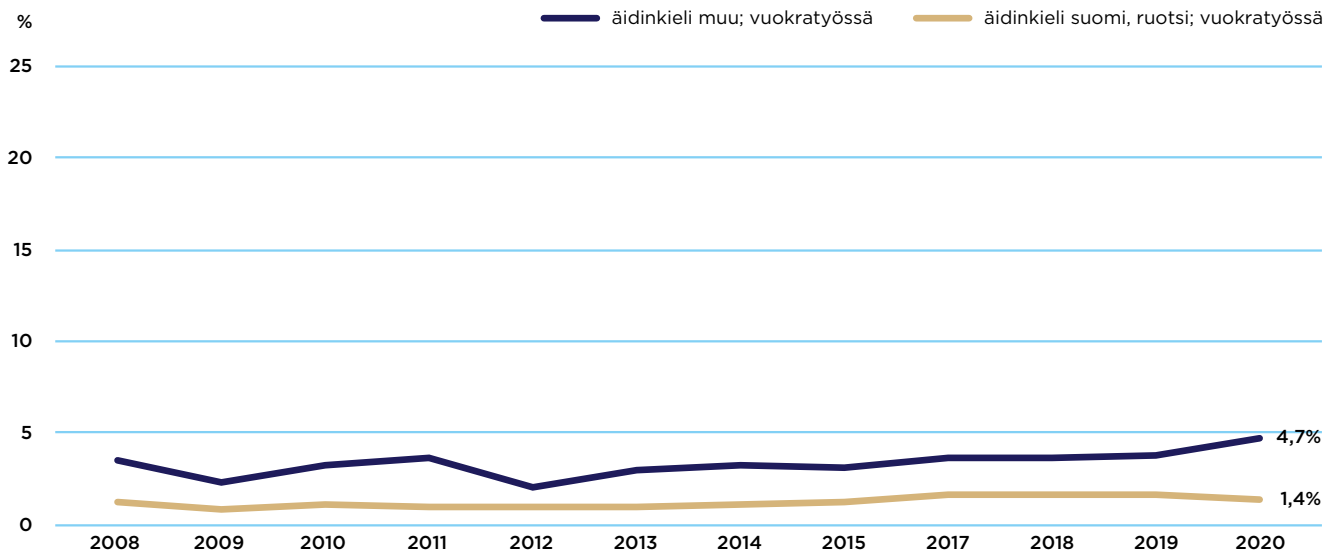
Prekaari palkkatyö, etenkin vastentahtoinen osa-aikainen ja määräaikainen työ, samoin kuin vuokratyö, ovat siis tyypillisiä tapoja työllistyä maahanmuuttajille. Prekaarien töiden tiedetään aiheuttavan epävarmuutta, ansaintavaikeuksia ja pienituloisuutta koko kotitaloudelle. Analyysimme perusteella kielivähemmistöihin kuuluvia työllistetään Suomen työmarkkinoilla laajasti erilaisissa prekaareissa työsuhteissa.

Kielivähemmistöihin kuuluvat yrittäjinä yhtä usein kuin muut työlliset

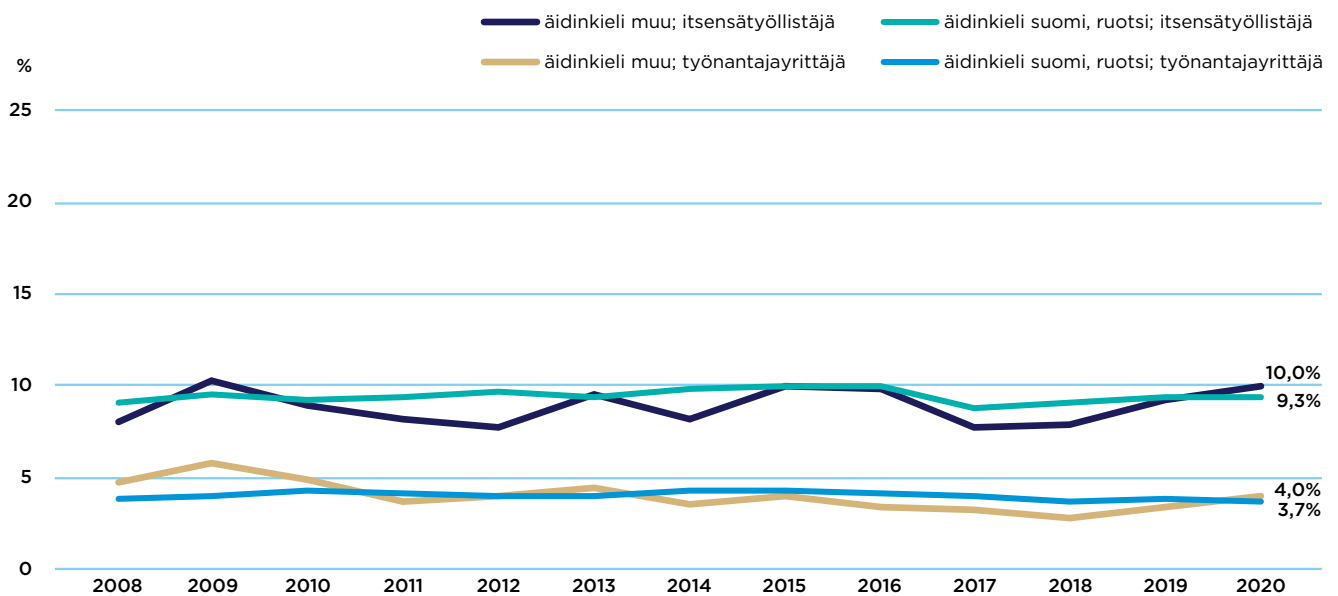
Yksinyrittäjyys on merkittävästi yleistynyt työn muoto. Vuonna 2022 Suomessa oli jo 240 000 yksinyrittäjää (SVT, 2023). Merkittävä osa yksinyrittäjistä on pienituloisia ja sitä myötä heidän työolosuhteensa viittaa prekaarisuuteen. Tässä käytämme yksinyrittämistä hieman laveampaa termiä itsensätyöllistäjä, ja vertaamme heitä työnantajayrittäjiin. Työvoimatutkimuksen mukaan kielivähemmistöihin kuuluvat eivät toimi itsensätyöl-

Kuvio 2. Määräaikaisessa työsuhteessa olevien osuus kielitaustan mukaan, kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä (%).

Kuvio 3. Vuokratyössä olevien osuus kielitaustan mukaan, kaikista 15-74-vuotiaista työllisistä (%).

Kuvio 4. Yrittäjinä olevien osuus kielitaustan mukaan, kaikista 15-74-vuotiaista työllisistä (%).

listäjinä sen useammin kuin kotimaankieliset työlliset (kuvio 4). Havainto koskee niin itsensätyöllistäjiä kuin työnantajayrittäjiä. Maahanmuuttajilla yrittäminen on usein ehto työllistymiselle, eikä sillä välttämättä ole yhteyttä henkilön koulutukseen tai maahanmuuttoa edeltävään työhistoriaan.

Kaikki yrittäjät eivät hanki ansioitaan pelkästään yrittämisestä, ja esimerkiksi kevytyrittäjyyttä voidaan yhdistää palkkatyöntekoon tai opiskeluun. Viimeisimpänä kasvavana trendinä suomalaisille työmarkkinoille ovat tulleet alustayritykset, jotka välittävät yrittäjäasemassa työskentelevien työntekijöiden ja asiakkaiden transaktioita. Maahanmuuttajat työskentelevät enemmän sellaisilla alustatyön aloilla, joilla ei vaadita koulutusta, kuten ruokaläheteinä tai taksikuskeina (Pärnänen, 2023). Alustatyössä työskentelevän prekaarin maahanmuuttajatyövoiman on todettu olevan heikossa työmarkkina-asemassa. Eräs haastateltava kuvailee negatiivisia kokemuksiaan seuraavasti:

”Kun palasin Suomeen, aloin tehdä saman tien töitä Woltille ja Foodoralle. Aloin lähettää työhakemuksia ympäri kaupunkia, koska Wolt oli viedä minulta hengen. Minulla ei ollut varaa autoon, joten tein työtä pyörällä ruokalähettinä koko talven. Se oli kamala talvi. Oli lumimyrskyjä ja jäätä ja kaikkea. Minun piti ajaa pyörällä kahdeksan tuntia päivässä talvella. Olin kyllä loistavassa kunnossa. Sitten loukkasin polveni. Minun piti mennä polvileikkaukseen.

Foodora oli kamala. [...] Heillä on aikataulu. Jos et noudata sitä, heillä on keinonsa... heillä on eri tasoluokitukset sille, kuinka hyvä olet, ja saat sen mukaan työkeikat. [...] Jos et ole ylimmässä ryhmässä niin... huippuryhmä valitsee koko päivän työkeikat ennen kaikkia muita. Siksi sinun on taisteltava vuoroista koko ajan. Jos pidät vaikkapa viiden minuutin tauon, sinut laitetaan alempaan ryhmään. Sinun on odotettava tunteja, jotta saat taas yhden keikan. Joku toinen voi joutua odottamaan seuraavaan päivään saadakseen keikan. Kerran, kun pidin 15 minuutin vessatauon, en saanut kukauteen töitä, koska minut heitettiin alempaan ryhmään.”

Sitaatit kertovat alustatyön vastentahtoisuudesta ja siihen liittyvästä vakavasta eriarvoisuudesta, kuten työsuhdeturvan ja työolosuhteiden puutteista ja työtapaturmista. Alustatalouteen liittyy monia huolestuttavia piirteitä. Alustatyö voi olla ainoa keino hankkia ansioita varsinaisen työn lisäksi esimerkiksi oleskeluluvan toimeentuloedellytyksen täyttämiseksi, erityisesti tilanteessa, jossa henkilö tavoittelee perheenyhdistämistä. Perheenyhdistämisen tilanteessa henkilön on todistettavasti ansaittava

tulot, joilla hän voi elättää itsensä ja perheensä. Perheessä, jossa on kaksi lasta ja kaksi aikuista, toimeentuloedellytys on kirjoitushetkellä nettona 2 600 euroa kuussa (Migri, 2023). Monen yhtäaikaisen työn tekeminen tai pitkäaikaisesti jatkuva päivittäinen työskentely yksinyrittäjänä voi olla kuluttavaa ja altistaa työperäiselle uupumukselle ja terveysongelmille.

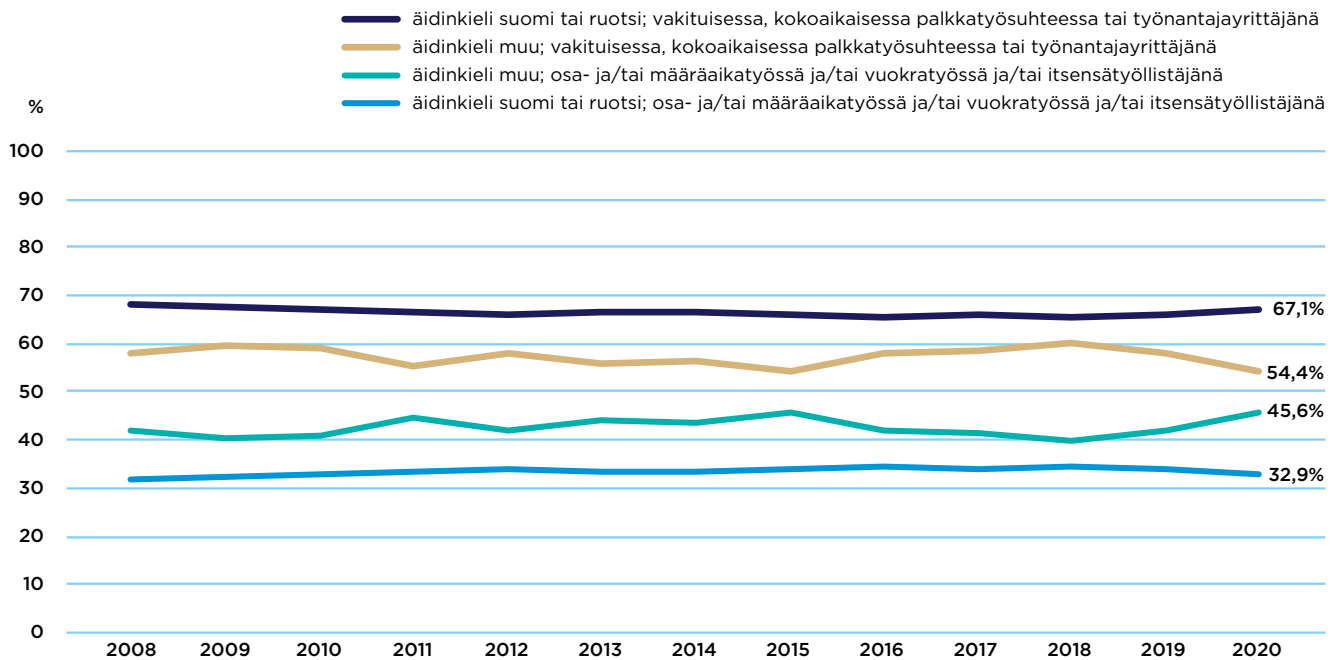
Maahanmuuttajat toimivat myös työnantajayrittäjinä. Maahanmuuttajayrittäjien osuus yrittäjistä ei kuitenkaan ole suomenkielisiä suurempi (kuvio 4). Suurin osa maahanmuuttajayrittäjistä toimii pieninä tai keskisuurina yrittäjinä ravintola- ja kaupanaloilla. Yrityksissä työskentelee usein perheenjäseniä ja yritys tarjoaa työtä ja elantoa koko perheelle. Aikaisemmassa tutkimuksesta tiedetään, että maahanmuuttajayrityksissä maksettavat palkat jäävät usein pieniksi (Maliranta & Nurmi, 2019). Työnantajayrittäjät myös tekevät usein itse pitkiä päiviä pienillä ansioilla.

Kuviossa 5 summaamme osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa, vuokratyössä ja itsensätyöllistäjinä toimivien työllisten osuudet kielitaustan mukaan. Tässä tarkastelussa työnteon muodon vapaaehtoisuutta tai vastentahtoisuutta ei ole mahdollista huomioida. Summa sisältää kaikki osa- ja määräaikaiset työt. Vertailuryhmänä ovat vakituudessa ja kokoaikaisessa työsuhteessa työskentelevät palkansaajat sekä työnantajayrittäjät. Kielitausta muodostaa selkeän jakolinjan: erilaisissa joustavissa töissä työskenteleminen on huomattavasti yleisempää kielivähemmistöihin kuuluvilla (lähes puolet) verrattuna kotimaankielisiin (kolmannes). Aikasarjatarcastelussa eri tavoin epävarmoissa työolosuhteissa työskentely on hienoisesti lisääntynyt 2010-luvun kuluessa, mutta muutokset eivät ole olleet järin suuria kummallakaan kieliryhmällä.

Kielivähemmistöihin kuuluvat työlliset toimialan, koulutuksen ja sukupuolen mukaan

Tarkastelemme seuraavaksi, miten prekaarit työt jakautuvat kielitaustan ohella toimialan, koulutuksen ja sukupuolen mukaan. Kuvioissa käytämme termiä prekaari työ viitaten kuvion 5 työvoiman käytön muotoihin, vaikka kaikki osa- ja määräaikaiset tai vuokratyö- ja itsensätyöllistämistilanteet eivät ole vastentahtoisia tai suoraan yleistettävissä prekaareiksi.

Toimialat olemme jakaneet neljään ja aloitamme tarkastelun vuodesta 2011. Alkutuotannon, teollisuuden, infrastruktuurin ja rakentamisen aloilla reilu neljännes työllisistä on ollut jossakin muussa kuin vakituudessa ja kokoaikaisessa työsuhteessa tai

Kuvio 5. Summa: prekaareissa työolosuhteissa työskentelevien osuus kielitaustan mukaan, kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä (%).

työnantajayrittäjänä kielitaustasta riippumatta (kuvio 6A). Muis-
sa tarkastelemisamme toimialaryhmissä kielivähemmistöihin
kuuluvia käytetään prekaarina työvoimana huomattavan paljon.
Kuvion 6B mukaan palvelualoilla 56 prosenttia kielivähemmistö-
jen työllisistä oli prekaarissa asemassa vuonna 2020, kun vas-
taava osuus kotimaankielisistä oli 41 prosenttia. Informaation
ja viestinnän, rahoituksen, kiinteistöjen sekä erilaisten hallin-
nollisten tukipalveluiden aloilla 39 prosenttia kielivähemmistö-
ihin kuuluvista työntekijöistä lukeutui prekaareihin (kuvio
6C). Julkishallinnossa, koulutuksessa ja sote-aloilla kielitaustan
mukainen jako oli erityisen syvä: 56 prosenttia kielivähem-
mistöjen työllisistä kuului prekaareihin verrattuna kolmannek-
seen äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuvista (kuvio 6D).

Kuvioissa 7A–7B vertaamme kieliryhmien koulutusastetta ja
työolosuhteita keski- ja korkea-asteen tutkintotiedon mukaan.
Emme tarkastele tutkintotiedotta tai perusasteen varassa ole-
via, koska tilastoissa tutkintoa vaille oleviin lukeutuu moni sel-
lainen maahanmuuttaja, jonka koulutustietoa ei vain ole rekis-
teröity. Kuvion 7A perusteella havaitsemme, että keskiasteen
koulutuksen suorittaneita kielivähemmistöihin kuuluvia käyte-
tään prekaarina työvoimana useammin (44 % työllisistä vuon-
na 2020) kuin suomea tai ruotsia puhuvia (35 %) työllisiä. Kor-

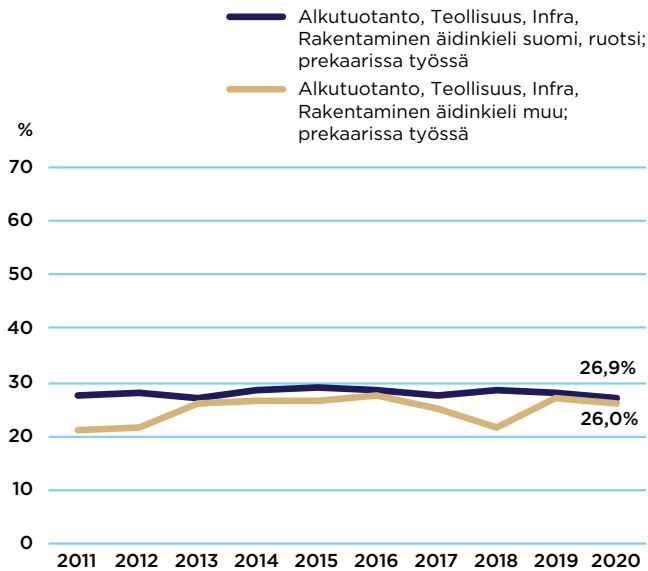
kea-asteen suorittaneiden tapauksessa (kuvio 7B) kielitaustan
mukainen jako syvenee: ero kieliryhmien välillä siinä, miten
suuri osuus työllistyi prekaaristi, oli vuonna 2020 jopa 15 pro-
senttiyksikköä. Melkein sama osuus korkea-asteen (42 %) kuin
keskiasteen tutkinnon tehneistä kielivähemmistöjä edustavista
työllisistä työskenteli prekaareissa olosuhteissa.

Kun tarkastelemme kysymystä sukupuolen mukaan (kuvio 8),
puolet (49 %) kielivähemmistöihin kuuluvista naisista oli vuon-
na 2020 – kuten lähes koko aikasarjatarjastelun ajan – preka-
reissa työolosuhteissa. Vastaava osuus miehilläkin oli korkea: 43
prosenttia. Suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvista naisista
37 ja miehistä 29 prosenttia määrittyi prekaareiksi.

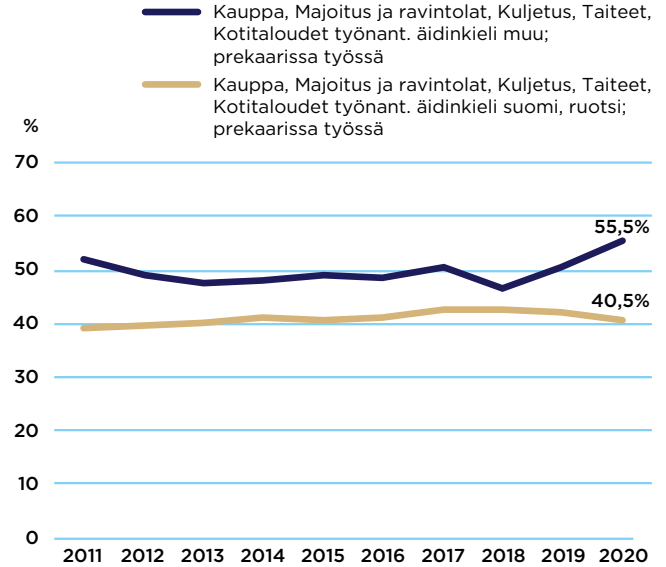
Sosiaaliturvan ja ansioiden yhteensovittaminen kuormittaa erityisesti maahanmuuttajia

Haastatteluaineistomme mukaan pienten ansioiden ja sosiaali-
turvan yhteensovittaminen on maahanmuuttajille erityisen vai-
keaa. Maahanmuuttajat saavat kantaväestöä enemmän tiettyjä
sosiaaliturvan muotoja, erityisesti toimeentulotukea, työttö-
myyskorvausta ja asumistukea (Jauhiainen & Raivonen 2020).
Ansiotulojen ja työttömyysturvan lisäksi ja niiden kanssa yhteen

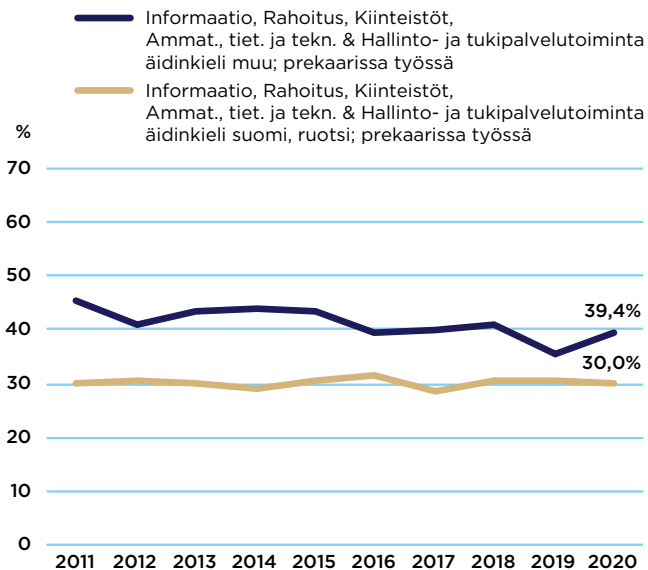
Kuviot 6. Osa- ja/tai määräaika- ja/tai vuokratyössä ja/tai itsensätyöllistäjinä työskentelevien osuus kielitaustan ja toimialan mukaan, kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä (%).

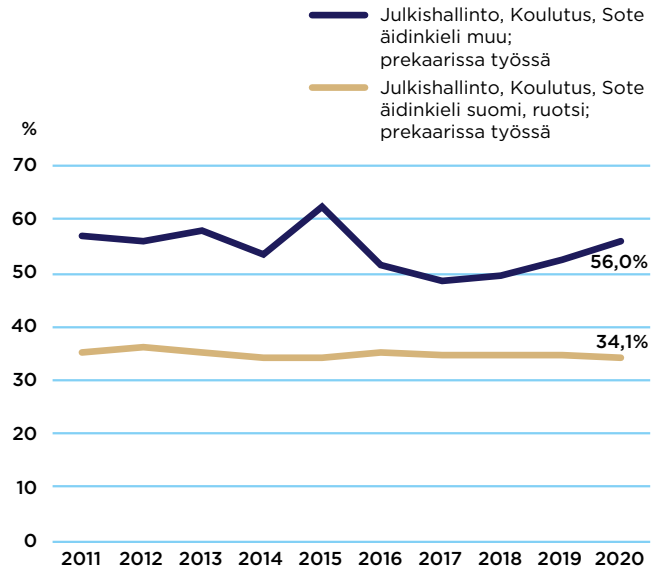
Kuvio 6A. Alkutuotannon, Teollisuuden, Infrastruktuurin ja Rakentamisen toimialoilla.

Kuvio 6B. Kaupan, Majoituksen ja ravintoloiden, Kuljetuksen, Taiteiden ja Kotitaloudet työnantajina -toimialoilla.

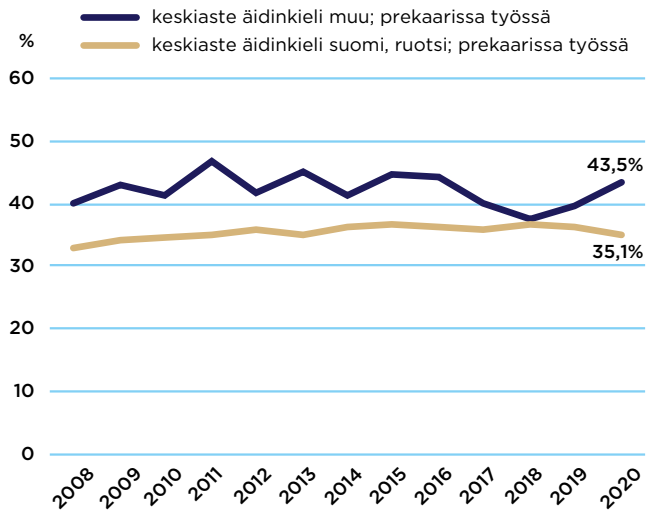

Kuvio 6C. Informaation ja viestinnän, Rahoituksen, Kiinteistöjen, Ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan ja Hallinto- ja tukipalvelutoiminnan toimialoilla.

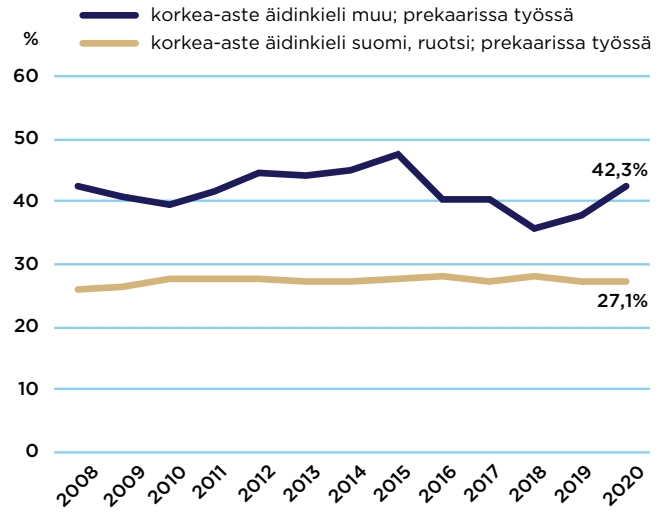

Kuvio 6D. Julkishallinnon, Koulutuksen, Sosiaali- ja terveystieteiden toimialoilla.

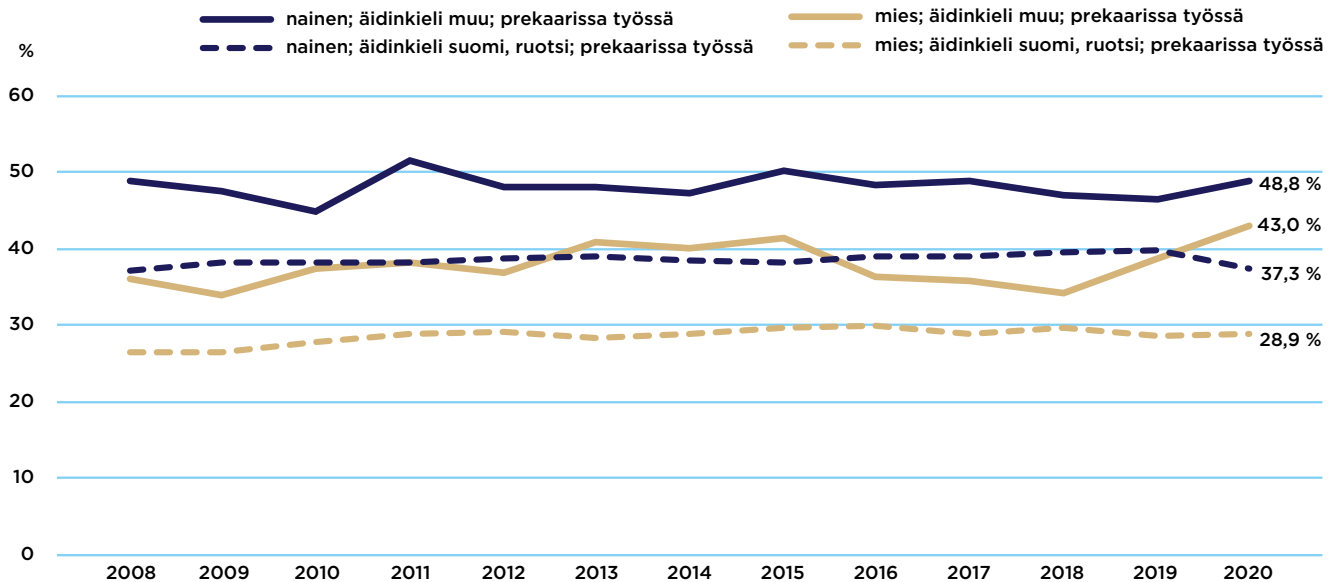
Kuviot 7. Osa- ja/tai määräaika- ja/tai vuokratyössä ja/tai itsensätyöllistäjinä työskentelevien osuus kielitaustan ja rekisteröidyn tutkinnon mukaan.

Kuvio 7A. Keskiaste.

Kuvio 7B. Korkea-aste.

Kuvio 8. Osa- ja/tai määräaika- ja/tai vuokratyössä ja/tai itsensätyöllistäjinä työskentelevien osuus kielitaustan ja sukupuolen mukaan, kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä (%).

soviteltava tukimuoto on asumistuki. Se soveltuu myös yrittäjänä tai itsensä työllistäjinä toimiville. Asumistuki joustaa kotitalouden koon ja kotitaloudessa asuvien muiden mahdollisten ansaitelijoiden mukaan. Sitä käytetään maahanmuuttajakotitalouksissa huomattavasti enemmän kuin suomenkielisessä väestössä. Maahanmuuttajakotitalouksissa asumistuki on myös pidempiaikaisempi tukimuoto, joka voi jatkua useita vuosia. Tämä kertoo siitä, että maahanmuuttajien ansiot ovat pitkällä aikavälillä (10 vuotta) monissa kotitalouksissa niukat mahdollisesta työssäkäynnistä huolimatta. Edellä mainittujen tukien lisäksi työssä olevat voivat saada myös viimekätiseksi tueksi tarkoitettua toimeentulotukea.

Sosiaaliturvan yhdistäminen ansioihin ei välttämättä ole ongelmatonta, sillä asiointi suomenkielisissä palveluissa voi johtaa väärinymmärryksiin ja -tulkintoihin. Monella maahanmuuttajakotitaloudella kokemukset sosiaalipalveluista ja -turvasta ovat ristiriitaisia: tukea ja palveluita tarvitaan, mutta niiden hakeminen ja varassa eläminen koetaan nöyryyttäväksi. Perheelinen haastateltava kuvailee tilannetta, jossa hänet tulkittiin yrittäjäksi TE-toimistossa, minkä seurauksena tuet katkaistiin:

”Tapasin toimiston virkailijaa, joka kysyi, mitä olet tehnyt saadaksesi töitä ja muuta. Olin yrittänyt hakea moneen työpaikkaan, mutta minua ei palkattu. Sanoin, että teen silloin tällöin graafisen suunnittelun projekteja ystäville ja muuta. Minulta kysyttiin työn saamisesta ja kerroin, että kyse on suusta suuhun kulkevasta tiedosta. Hän ei uskonut minua, vaan leikkasi etuüksiani, kunnes voin todistaa, ettei minulla ole yritystä. Ehdotin keskustelemista sosiaalipalvelujen kanssa, mutta hän ei hyväksynyt mitään. Kesti melkein kuusi kuukautta saada tuloni takaisin. Olin puoli vuotta ilman tuloja, mikä pilasi elämäni kahdeksi vuodeksi tai enemmänkin, koska olin niin paljon velkaa vuokraa ja laskuja. Se oli kamalaa.”

Sitaatissa kuvattu tilanne juontunee Suomen työttömyysturvain ehdosta, jonka mukaan työttömän työnhakijan tulee voida ottaa vastaan kokoaikaista työtä. Oikeutta työttömyysetuuteen ei ole, jos katsotaan, että hänen yrittäjänä tekemänsä työ on kokoaikaista. Palkkatyössä työttömyysturvan sovittelu on joustavampaa. Monimutkainen lainsäädäntö työnhakuvaihteineen on kielivähemmistöihin kuuluville vaikeaselkoista ja siitä informointi heille on ollut puutteellista (Kauhanen ym., 2022). Huomiota tulisi kiinnittää erityisesti alustatyöntekijöiden asemaan, eikä pelkästään työttömyysturvan vaan myös muiden työsuhde-

turvaan liittyvien puutteiden vuoksi. Eräs Foodoralla työskentelevä haastateltu tiivistää:

”Minusta tuntuu, että heidän koko liiketoimintamallinsa hyödyntää maahanmuuttajatyövoimaa. Se on kamalaa. Ei mitään etuja. Ei ole mitään. Jos sairastut, et tee työtä.”

Alustatyöntekijän asema on turvaton esimerkiksi sairastumistilanteessa. Tällöin työntekijä jää kokonaan tuloja vaille. Vielä vaikeampi tilanne on henkilöillä, joilla on niin sanottu B-lupa (ensimmäinen lupa osalla työn perusteella maahan tulevasta). Suomeen tuleva työntekijä on työsuhteen kestosta riippumatta oikeutettu etuuksiin työn keston ajan, jos hän ansaitsee vähintään 696,60 euroa kuukaudessa (v. 2023). Lisäksi työperustaisen oleskeluluvan saamisen ehtona on myös osa-aikaisessa työssä toimeentuloedellytys (työehtosopimuksen mukainen palkkaus, tai aloilla, joissa työehtosopimusta ei ole tai kyseessä on osa-aikatyö tai elinkeinonharjoittaminen, vähintään 1 331 euron verolliset ansiot kuukaudessa. Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan vaaditut kuukausiansiot oltaisiin nostamassa 1600 euroon kuussa). Toimeentuloedellytys asettaa paineita työskentelylle ensimmäisten maassaolovuosien aikana ja asettaa vasta maahan muuttaneet erityisen prekaariin asemaan työmarkkinoilla.

Johtopäätökset ja pohdinta

Suomalaisilla työmarkkinoilla kielivähemmistöihin kuuluvista työllisistä merkittävästi suurempi osuus työskentelee prekaareissa töissä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvista työllisistä. He ovat huomattavan yliedustettuja erityisesti vastentahtoisissa osa- ja määräaikaisissa töissä samoin kuin vuokratyösuhteissa. Työnantajayrittäjien ja itsensä työllistäjien osuuksissa eroja kielitaustan mukaan ei ollut. Kaikkiaan erittäin korkea osuus – yli 40 prosenttia – kielivähemmistöihin kuuluvista työllisistä on ollut 2010-luvulla erilaisissa prekaareissa töissä. Mitään erityistä muutosta työvoiman käytössä kielitaustan mukaan ei vuosien 2008–2020 välillä ollut havaittavissa.

Maahanmuuttajatyövoiman käyttö etenkin vastentahtoisessa osa- ja määräaikaisessa työssä kytkeytyy heidän pienituloisuuteensa. Pienituloisten työssäkävien maahanmuuttajien määrä myös lisääntyy samalla kun koko maahanmuuttajaväestön määrä kasvaa. Edes korkea koulutus ei suojaa prekaarilta työltä: havaitsimme räikeän 15 prosenttiyksikön eron korkeakoulutettujen suomen- ja ruotsinpuhujien ja kielivähemmistöjen työllisten välillä sijoittumisessa prekaareihin töihin. Yksityisten palvelujen ohella julkispuolueat erottuivat prekaarien

töiden teettäjänä, mikä kytkeytyy kielivähemmistöjen naisten yliedustukseen prekaareissa töissä. Aiemmasta tutkimuksesta tiedetään, että maahanmuuttajat työllistyvät maahan tullessaan työmarkkinoiden aloille, joilla tehdään runsaasti prekaareja töitä (Busk ym., 2016; Pärnänen, 2023). Kielivähemmistöihin kuuluva työvoiman käyttö epävarmuutta tuottavissa työolosuhteissa on työmarkkinoillamme niin yleistä, että sitä voitaneen kutsua rakenteelliseksi syrjinnäksi.

Työsuhteiden ohella maahanmuuttajille kasautuvien prekaareiden töiden laatu on muutoinkin usein heikko (Ahmad, 2019; Højbjerg ym., 2023). Prekaareissa töissä työskentelevillä maahanmuuttajilla onkin riski ajautua pitkittyvästi työssäkäyvän köyhän asemaan, mikä on yleistävä ongelma Euroopassa (Ratti, 2022). Prekarisaatiotutkimuksessa tehdään erottelu matalapalkka-alojen tarjoamien riittämättömien ansioiden ja työvoiman käyttömuotojen välille. Tämä erottelu auttaa vertailemaan erilaisia työmarkkinoiden prekaarisuuden seurauksia. Osa-aikatoissa kuukausiansiot jäävät riittämättömiksi. Määräaika-toissa työsuhteet ovat lyhyitä, usein vain viikkojen tai kuukausien mittaisia, jolloin vuodessa voi olla useita työttömyysjaksoja ja tulot alati vaihtelevia. Osa-aikatyöt voivat olla myös määräaikaisia, jolloin nämä ongelmat yhdistyvät. Tällaisissa tilanteissa henkilö voi pyrkiä hankkimaan lisäansioita esimerkiksi alustoilta. Jatkuvasti vaihtelevien tulojen ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen tosin liittyy vaikeaselkoisuutta: muodostuu ”prekaariansoja” eli tilanteita, joissa henkilölle syntyy jaksoja ilman ansioita tai sosiaaliturvaa työ- ja työttömyysjaksojen vaihdeltaessa (Kauhanen ym., 2022). Jatkossa tulisikin tarkastella, miten epävarmat työolosuhteet kytkeytyvät pieniin ansioihin. Tulisikin tarkastella myös niitä kokoaikaisia töitä, joissa ongelmaksi muodostuvat pysyvästi matalat kuukausiansiot.

Haastatteluaineistomme kuvasikin erityisesti itsensä työllistävien maahanmuuttajien kohtaamaa toimeentulon epävarmuutta ja vaikeuksia kytkeä ansiotyötä yhteen sosiaaliturvan ja sääntelyn kanssa. Monen maahanmuuttajakotitalouden ansiot saattavat jäädä köyhyysrajan tuntumaan. Tämä on ongelmallista, jos toimeentuloedellytykset ovat vaarassa jäädä täyttymättä eikä kansalaisuutta vielä ole. Kaikkein hankalimmissa tilanteissa maahanmuuttajan työllistyminen ja työmarkkina-asema vaikuttavat siihen, annetaanko hänen jatkaa elämäänsä Suomessa ja pystyykö hän tuomaan myös perheensä asumaan kanssaan. Aineistomme perusteella tämänkaltaiset tilanteet aiheuttavat kohtuuttomia vaikeuksia maahanmuuttajataustaiselle väestölle. Pienet ansiot pakottavat esimerkiksi itsensätyöllistäjät tavoittelemaan riittäviä ansioita pitkillä työviikoilla samoin kuin työs-

kentelemällä sairaana ja ilman lomaa. Pienituloisuus ja pitkät työpäivät sekä erilaiset kevytyrittäjyys- ja alustatyöntekijäpositiot saattavat lisätä työuupumusta sekä erilaisia mielenterveysongelmia ja fyysisiä sairauksia. Asuminen kasvukeskuksissa, joissa prekaareja töitä on tarjolla, ja monessa prekaarissa työssä tarvittava auto, lisäävät kustannuksia.

Prekaarissa työmarkkinapositionsa olevat ovat samaan aikaan heikossa neuvotteluasemassa suhteessa työnantajiin sekä kokevat jatkuvan riskin työsopimusten, työtilaisuuksien ja ansioiden jatkuvuudesta: työ ajoittuu epätyypillisiin aikoihin, mahdollisesti pitkien etäisyyksien päähän asuinpaikasta ja työ voi olla yksitoikkoista. Maahanmuuttajien tekemään prekaariin työhön tiedetään liittyvän työnantajien esittämiä joustovaatimuksia niin työsopimuksissa, työehdoissa, palkoissa kuin työajoissa ja -paikoissakin. Mankin ja Sippolan mukaan maahanmuuttajien työmarkkina-aseman paranemista heikentää se, että heidän järjestäytymisasteensa ammattiliittoihin ja työttömyyskassoihin on alhaisempi kuin muulla väestöllä, vaikka liittojäsenyyksien määrä onkin maahanmuuttajataustaisilla kasvussa. Liittojäsenyyteen voi liittyä pelkoja ja ennakkoluuloja, jotka saattavat kytkeytyä joko lähtömaan tilanteeseen tai sitten suomalaisilta työpaikoilla saatuihin käsityksiin (Mankki & Sippola, 2021).

Haastattelumme ruokalähetti oli polkenut polkupyörällä läpi talven vaikeiden sääolosuhteiden. Työn teettäjät, alustayritykset, eivät ottaneet vastuuta työvälineistä, mikä on vain yksi esimerkki ruokalähettien ”lainsuojattomuudesta” ja jäämisestä työlainsäädännön sekä ammattiliittojen ja työehtosopimusten tuoman institutionaalisen suojan katveeseen. Ruokalähettityön saattamista työsuhteiseksi työksi tulisikin vakavasti harkita. Jos ruokalähetit työskentelisivät vähintään vaihtelevan työajan sopimuksilla (ns. ”nollatuntisopimuksilla”), alustayritysten vastuu työolosuhteista ja esimerkiksi työterveyshuollosta lisääntyisi samalla kun työntekijöille ja yhteiskunnalle koituvat riskit ja kustannukset vähenisivät.

Prekaari työ tuottaa epävarmuutta elämään ja huolta tulevas-ta heijastuen monilla maahanmuuttajilla asumisratkaisuihin, terveyteen, harrastuksiin ja lasten tulevaisuuteen (Kuusio ym., 2020). On ongelmallista, jos merkittävä osa maahanmuuttajaväestöstä päätyy pidemmän maassaolon jälkeen työskentelemään pääsääntöisesti matalapalkka-aloilla ilman aitoja mahdollisuuksia valita omaa ammattiaan ja työtään, tai parantaa omaa asemaansa työllä ja koulutuksella. Tällöin työperäisellä maahanmuutolla on riskinä muuttua matalapalkka-alojen ja heikkolaatuisten prekaarien työsuhteiden mahdollistajaksi, vaikka

pieni osa maahanmuuttajista sijoittuisikin korkeaa koulutusta vaativille aloille hyvillä palkoilla ja työehdoilla. (Vrt. Baumgartner 2023; Kuusio ym., 2020.)

Maahanmuuttajien työolosuhteiden tarkastelu on välttämätöntä, koska joillakin maahanmuuttaja-aloilla on esiintynyt törkeää alipalkkausta sekä ihmiskauppaa (Helsingin Sanomat 30.9.2019). Lisäksi EU:n alueella elää arviolta yli viisi miljoonaa paperitonta siirtolaista. He eivät ole oikeutettuja sosiaali- tai perusturvaan, ja he elättävät itsensä usein erilaisissa epävirallisen talouden töissä erittäin heikoilla työehdoilla ja palkoilla. Suomessakin elää arviolta muutama tuhat paperitonta tai paperittoman kaltaisessa tilanteessa olevaa henkilöä, joiden aseman turvaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota (Sisäministeriö, 2022).

Jatkossa tulisi arvioida myös maahanmuuttajien Suomessa syntyneiden lasten tilannetta työvoiman käyttömuotojen näkökulmasta. Ilmiön lyhyen historian vuoksi emme tiedä, millaisille aloille Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset työllistyvät ja kuinka maamme koulutusjärjestelmä kykenee antamaan heille yhdenvertaiset lähtökohdat. Kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu, että ns. seuraava sukupolvi saavuttaa yleensä lähes saman taloudellisen aseman kuin vertailtavalla valtaväestöllä on (Hum & Simpson, 2007). Silti myös seuraavalla sukupolvelta voi olla vaikeaa löytää töitä ensisijaisilta sektoreilta, sillä maahanmuuttajavanhempien tekemät matalapalkkatyöt, etnisuus, koulutus ja yhteiskunnallinen asema voivat vaikuttaa myös lasten mahdollisuuksiin (OECD, 2023).

Jatkotutkimusta tarvitaan myös siitä, kuinka yleistä ja pitkäikäistä matalapalkka-aloilla työskentely maahanmuuttajilla on ja minkälaisia hyvinvointivaikutuksia siihen liittyy. Käytännön tasolla tarvitaan toimenpiteitä kaikenlaisen työvoiman hyväksikäytön kitkemiseksi. Jos haluamme kuulua pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin, yhteiskuntamme tulisi turvata kaikille maassa asuville mielekäs elämä, jonka edellytyksiä ovat riittävä toimeentulo ja nykyistä turvallisempi työmarkkina-asema.

Kirjallisuus

Ahmad, A. (2019). Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 15–27). Työ- ja elinkeinoministeriö.

Baumgartner, T. (2023). Maahanmuuttajien osaamista jää käyttämättä työmarkkinoilla. *Tieto & trendit*, 17.1.2023. <https://www2.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/maahanmuuttajien-osamista-jaa-kayttamatta-tyomarkkinoilla/>

Busk, H., Jauhiainen, S., Kekäläinen, A., Nivalainen, S., & Tähtinen, T. (2016). *Maahanmuuttajat työmarkkinoilla: tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista*. Eläketurvakeskus.

Helsingin Sanomat (30.9.2019). Pitkä vuoro. <https://dynamic.hs.fi/2019/nepal/>

Højbjerg, A., Kildahl Nielsen, S., Jakobsen, V., Thuesen, F., Lang Thomsen, R., Saikku, P., Mesiäislehto, M., Korpi, T., Lorentzen, T., & Hardonk, S.T. (2023). *Barriers to Employment for Vulnerable Groups in the Nordic Countries*. Nordic Council of Ministers. <https://pub.norden.org/temanord2023-513/>

Hum, D., & Simpson, W. (2007). The legacy of immigration: Labour market performance and education in the second generation. *Applied Economics*, 39(15), 1985–2009.

Jauhiainen, S., & Raivonen, L. (2020) Maahanmuuttajien Kelan etuuksien käyttö vuonna 2018. Kelan työpapereita 157. Kela.

Kangasharju, A., Kauhanen, A., Kalmbach, A., & Valkonen, T. (2023). *Työllisten maahanmuuttajien määrä on kasvanut Suomessa*. ETLA. <https://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-136.pdf>

Kauhanen, M., Ojala, S., Mäkinen, N., Kyyrä, T., & Pesola, H. (2022). *Palvelujärjestelmän toiminta: osa-aikatyö, tilapäinen työ ja siirtymät koko-aikatyöhön*. Valtioneuvoston kanslia.

Kuusio, H., Seppänen, A., Jokela, S., Somersalo, L., & Lilja, E. (toim.) (2020). *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa: FinMonik-tutkimus 2018–2019*. THL.

Könönen, J. (2015). *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Itä-Suomen yliopisto.

Könönen, J., & Himanen, J. (2019). Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 54–65). Työ- ja elinkeinoministeriö.

- Larja, L. (2019). Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 28–42). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Larja, L., & Sutela, H. (2015). Työllisyys: ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* (s. 71–82). Tilastokeskus.
- Leskinen, T. (2022). Suomessa yrittäminen yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa, osa-aikatyötä tehdään selvästi vähemmän. *Tieto & trendit*, 22.2.2022. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/suomessa-yrittaminen-yleisempaa-kuin-muissa-pohjoismaissa-osa-aikatyota-tehdään-selvasti-vahemman/>
- Maliranta, M., & Nurmi, S. (2019). Maahanmuuttajien yritystoiminnan merkitys Suomen työllisyyden ja tuottavuuden yritysdynamiikalle. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 115(2), 289–316.
- Mankki, L., & Sippola, M. (2021). Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa. Teoksessa P. Kettunen (toim.), *Työntekijän osallisuus: mitä se on ja mitä sillä tavoitellaan* (s. 74–98). Gaudeamus.
- Maury, O. (2018). Kansainväliset opiskelijat prekaarina työvoimana Suomessa: Kokemuksia työnteosta opiskelijan oleskeluluvan varassa. *Sosiologia*, 55(4), 334–349.
- Martelin, T., Nieminen, T., Väänänen, A., & Toivanen, M. (2020). Työ ja työllistymisen esteet. Teoksessa H. Kuusio, A. Seppänen, S. Jokela, L. Somersalo & E. Lilja (toim.), *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa: FinMonik-tutkimus 2018–2019* (s. 49–60). THL.
- Migri (2023). Toimeentuloedellytys Suomesta oleskeluluvan saaneen perheenjäsenelle. Katsottu 27.9.2023. <https://migri.fi/toimeentuloedellytys-suomesta-oleskeluluvan-saaneen-perheenjasenelle>
- Myrskylä, P. (2023). Maahanmuuttajat paikkaavat Suomen työllisyysvajetta. *Tieto & trendit*, 16.3.2023. <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2023/maahanmuuttajat-paikkaavat-suomen-tyollisyysvajetta/>
- OECD (2023). *Indicators of Immigrant Integration 2023*. OECD.
- Pärnänen, A. (2023). Alustatyö on yhä vähäistä mutta ulkomaalaistaustaisten keskuudessa suosittua. *Tieto & trendit*, 29.6.2023. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/alustatyo-on-yha-vahaista-mutta-ulkomaalaistaustaisten-keskuudessa-suosittua/>
- Ratti, L. (toim.) (2022). *In-Work Poverty in Europe: Vulnerable and Under-Represented Persons in a Comparative Perspective*. Wolters Kluwer.
- Saukkonen, P. (2019). Vieraskielinen väestö: kieliperusteisen tilastoinnin ongelmia ja ratkaisuvaihtoehtoja. *Kvartti*, 25.4.2019. <https://www.kvartti.fi/fi/blogit/vieraskielinen-vaesto-kieliperusteisen-tilastoinnin-ongelmia-ja-ratkaisuvaihtoehtoja>
- Sisäministeriö (2022). Selvitys mahdollisista kansallisista ratkaisuista maassa ilman oleskeluoikeutta olevien tilanteeseen. Sisäministeriön maahanmuutto-osasto.
- Sutela, H. (2015). Ulkomaalaistaustaiset työelämässä: ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrä- tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela, & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* (s. 83–109). Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto, SVT (2023). Työvoimatutkimus. Tilastokeskus. <https://stat.fi/julkaisu/cl8e9iaj0jly70avukedyye4c>
- TEM (2021). *Kotoutumisen sanasto*. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- TEM (2023). Ulkomaalaisten työttömyys ja palveluihin osallistuminen. Heinäkuun 2023 luvut. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://kotoutuminen.fi/tyollisyyskatsaus>
- Toikka, M., Laasonen, H., & Terviö, M. (2023). Maahanmuuttajien työllisyys kehittynyt suotuisasti viime vuosina. VATT. <https://vatt.fi/maahanmuuttajien-tyollisyys-kehittynyt-suotuisasti-viime-vuosina>

Maahan muuttaneiden hoiva- ja siivousalan työntekijöiden kohtaama eriarvoisuus työelämässä

Lena Näre

Tarkastelen artikkelissa ulkomailta rekrytoitujen ja Suomessa pidempään asuneiden maahan muuttaneiden hoiva- ja siivoustyöntekijöiden eriarvoisuuden kokemuksia työmarkkinoilla ja työyhteisöissä kotoutumisen ja väestösuhteiden näkökulmasta. Analyysi osoittaa, että maahan muuttaneiden ulkomaan kansalaisten asemaa työmarkkinoilla määrittävät ulkomaalaislain ja eri oleskelulupakategorioiden hallinnollisten ja ajallisten rajoitteiden lisäksi hoiva-alalla ammattinimikkeiden suojaamisen käytännöt. EU:n ulkopuolisista maista rekrytoituja sairaanhoitajia palkataan systemaattisesti hoiva-avustajan tehtäviin ilman, että luotaisiin pätevyitymispolkuja osaamista vastaaviin tehtäviin. Haasteita kotoutumiselle asettaa myös se, että siivoojien ja hoiva-alalla työskentelevien on arjessa voitettava työyhteisön jäsenten ja asiakkaiden luottamus yhä uudelleen. Analyysi osoittaa, että kotoutumista onkin syytä tarkastella monitasoisena prosessina, jota määrittävät sekä oikeudellista ja ammatillista asemaa koskevat yhteiskunnan rakenteet, että vastaanottavan yhteiskunnan arjen yhteisöt, kuten työyhteisöt, ja laajemmin väestösuhteet. Kotoutumista määrittävät myös maahanmuuttaneiden omat yllirajaiset perhe- ja sukulaisuusyhteisöt sekä oikeus perheenyhdistämiseen. Artikkelin perustuu laadullisiin tutkimusaineistoihin, joita on kerätty useissa tutkimushankkeissa vuodesta 2011 lähtien. Ensisijaisena aineistona ovat Suomeen suoraan Filippiineiltä rekrytoitujen sairaanhoitajien ja siivoojien teemahaastattelut (N=27) sekä kaupungin kotihoidossa (N=19) työskentelevien, pidempään Suomessa asuneiden maahan muuttaneiden lähihoitajien laadulliset teemahaastattelut. Toissijaisena aineistona ovat Tilastokeskuksen työllisyystilastot. Työllisyystilastojen ja haastatteluaineistojen avulla valotetaan myös siivous- ja hoiva-alan etnistymisen prosesseja.

Johdanto

Sosiaali- ja terveystalouselämä (sote-ala) on työllisten määrällä mitattuna Suomen suurin ammattiala, jota vaivaa väestön ikääntymisestä, hoidon tarpeen kasvusta ja eläköitymisestä johtuva työvoimapula (Tevameri, 2023). Jo lähes 20 vuoden ajan kansainvälinen työvoima on julkisessa keskustelussa nähty yhtenä ratkaisuna sote-alan työvoimapulaan yleensä ja erityisesti hoitajapulaan (Nordberg, 2021, Wrede & Näre, 2013).

Hoivapalvelualalle on rekrytoitu hoitajia suoraan EU:n ulkopuolisista maista, erityisesti Filippiineiltä, jo vuodesta 2007 lähtien (Näre, 2012; Näre & Cleland Silva, 2020; Vaittinen, 2017; Vartiainen, 2019). Vaikka etenkin yksityisten yritysten suorarekrytointi ulkomailta on viime vuosina lisääntynyt, päättyy suuri osa ulkomaan kansalaisista hoivapalvelualan ammatteihin itsenäisesti (Super, 2023). Alalle pyritään myös ohjaamaan maassa asu-

via nuoria, jotka ovat muuttaneet Suomeen nuorina tai joiden vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen (Kurki, 2019). Hoivapalvelualan lisäksi ulkomailta rekrytoidaan työntekijöitä suoraan myös siivousalalle ja kotitaloustyöhön eli siivous- ja hoitotyöhön kodeissa (Mesiäislehto ym., 2022; Näre & Wide, 2022). Ulkomaan kansalaisten osuus siivoojista onkin korostunut Suomessa.

Kansainvälisen työvoiman rekrytoinnista puhutaan usein helpoana ratkaisuna työvoimapulaan. Julkisessa keskustelussa ulkomailta rekrytoituista hoitajista on puhuttu välineellisenä, maasta toiseen siirrettävänä ”tuontitavarana” (Näre & Nordberg, 2016). Välineellinen ja jopa välinpitämätön suhtautuminen ulkomaiseen työvoimaan välittyy myös työpaikoille. Selvitysten mukaan työyhteisöissä ei ole valmistauduttu ulkomaalaisen työvoiman vastaanottamiseen, eikä ulkomaalaisille työntekijöille

mahdollisteta riittävästi suomen kielen oppimista työn ohella (Super, 2023; Tehy, 2023).

Tarkastelen tässä artikkelissa ulkomaalaistaustaisten hoiva- ja siivouspalvelualan työntekijöiden oikeudellista asemaa työmarkkinoilla sekä alan etnisiä hierarkioita ja väestösuhteita työpaikan arjen kokemuksissa. Ensisijaisina aineistoina ovat laadulliset tutkimusaineistot, joita olen kerännyt yksin ja yhteistyössä eri hankkeissa vuodesta 2011 lähtien. Haastattelin ensimmäisiä Suomeen suoraan Filippiineiltä rekrytoituja sairaanhoitajia (N=15) ja siivoojia (N=12) sekä rekrytointiin osallistuneiden yritysten edustajia (N=10) vuosina 2011–2012. Osana Suomen Akatemian rahoittamaa Sirpa Wreden johtamaa tutkimushanketta *The Shaping of Occupational Subjectivities of Migrant Care Workers: A Multi-Sited Analysis of Glocalising Elderly Care (2011–2015)* haastattelimme kaupungin kotihoidossa (N=19) ja vanhainkodissa (N=31) työskenteleviä, maahan muuttaneita hoitajia sekä suomalaisia kotihoidon ohjaajia, osastonhoitajia ja ylihoitajia (N=10) vuosina 2012–2013. Tein hankkeessa myös etnografista, osallistuvaa havainnointia vanhainkodissa, jossa työskenteli tuolloin merkittävä määrä maahan muuttaneita hoitajia. Toissijaisena aineistona artikkelissa on Tilastokeskuksen työssäkäyntitilasto.

Siivous- ja hoiva-alalla työskentelevän EU:n ulkopuolelta muuttaneen työntekijän asema suomalaisilla työmarkkinoilla

Tarkastelen tässä artikkelissa sote- ja siivousalalla työskentelevien ulkomaalaisten kokemuksia työstä kotoutumisen ja väestösuhteiden näkökulmasta kiinnittämällä erityistä huomiota niihin rakenteellisiin seikkoihin, jotka tuottavat eriarvoista asemaa työmarkkinoilla ja työyhteisöissä. Suomessa ja muissa pohjoismaissa kotoutuminen ymmärretään usein kapeasti hallinnollisena käsitteenä (Hiitola ym. 2018, 8), jota säätelee kotoutumislainsäädäntö ja sen piirissä tarjotut palvelut. Toisaalta kotoutumisesta on myös puhuttu hyvin laveana, vaikeasti empiirisesti todennettavana prosessina, jonka aikana maahanmuuttanut ”löytää oman paikkansa olla ja toimia” (Saukkonen, 2020, 17). Lähden siitä, että kotoutumisen käsite olisi hyvä ymmärtää yksilöllisenä ja yhteisöllisenä, kolmisuuntaisena ja ylijarjaisena prosessina, johon osallistuvat maahanmuuttanut, vastaanottava yhteiskunta ja sen eri yhteisöt, mutta myös kotimaahan jäänyt perhe ja mahdolliset diasporassa elävät yhteisöt (ks. myös Kemppainen ym., 2020).

Tutkijat ovat jo pitkään kuvanneet kotoutumista osallistumisenä ja osallisuutena (esim. Valtonen, 1998). Suomessa, kuten myös muualla Euroopassa, kotoutumista seurataan työllisyyden, koulutuksen, hyvinvoinnin (sosiaalinen, terveys, asuinolot ja taloudellinen hyvinvointi), osallistumisen (erityisesti poliittinen osallistuminen) ja kaksisuuntaisen kotoutumisen (vastaanottavan yhteiskunnan rooli) näkökulmista (Kazi, ym., 2019). On selvää, että kotoutuminen voi olla eritahtista eri osa-alueilla. Muun muassa erot oikeudellisessa asemassa ja oikeus perheenyhdistämiseen ovat keskeisiä sote- ja siivousalalla työskentelevien EU:n ulkopuolisista maista muuttaneiden työntekijöiden kotoutumisen prosessiin vaikuttavia tekijöitä.

Maahan muuttaneiden ulkomaan kansalaisten työtä ja arkea Suomessa määrittävät ulkomaalaislain ja eri oleskelulupakategorioiden hallinnolliset ja ajalliset rajoitteet. Työperustaisia oleskelulupakategorioita on yli 20 ja työperustaisen oleskeluluvan saamisen edellytyksiä on monia. Työntekijällä on oltava voimassa oleva passi, riittävästi rahaa itse hakemuksen jättämiseen (490 € tai 740 €), riittävä koulutus ja osaaminen työhön, sekä työtarjous tai työsopimus, joka takaa toimeentuloedellytyksen ehdot eli työstä saatavan palkan on vastattava alan työehtosopimusta tai oltava minimissään 1331 €/kk vuonna 2023 (Migri, 2023a). Toimeentuloedellytyksen takia työntekijöiden on mahdotonta hakea työperustaista oleskelulupaa aloille, joilla on käytössä 0-tuntisopimukset, vaikka työntekijä pystyisi osoittamaan tehneensä täysiä työviikkoja. Samoin työntekijän oleskelulupaa ei voi hakea kevytyrittäjätyöhön, joka on yleistynyt viime vuosina myös siivousalalla.

Jos alaa ei ole vapautettu saatavuusharkinnasta, tulee työnantajan osoittaa, että paikkaan ei ole saatavissa työntekijää Suomesta tai EU-alueelta laittamalla työpaikka avoimeen hakuun määrääjäksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon alan suojattuun ammattiin pyrkivän työntekijän, jonka tutkinto on EU:n ulkopuolisesta maasta, on haettava Valviralta ammatinharjoitusoikeutta. Esimerkiksi EU:n ulkopuolisessa maassa suoritetun lähihoitajan ammatinharjoitusoikeuden saaminen edellyttää tutkintotodistusten kääntämisen ja hyväksyttämisen lisäksi todistusta riittävästä kielitaidosta (Valvira, 2023). Sairaanhoidajan ammatinimikkeen laillistamisen vaikeudesta kertoo se, että EU- tai Eta-maiden ulkopuolelta tulleista laillistushakemuksista hyväksytään pieni osa (vuonna 2022 noin 20 prosenttia), ja laillistettuja sairaanhoitajia hyväksytään vain noin 20 vuodessa. Suurin osa hakijoista on Filippiineiltä. (Valvira, 2022.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Terveydenhuollon erityisasiantuntijat ja asiantuntijat (ml. sairaanhoitajat)	2,5	2,7	3,0	3,2	3,4	3,5	3,6	3,7	3,9	4,0	4,2	4,5
Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät (ml. lähihoitajat)	3,1	3,3	3,7	3,9	4,2	4,5	4,9	5,5	6,3	7,3	7,8	8,4
Siivoojat, kotiapulaiset ja muut puhdistustyöntekijät (ml. hoiva-avustajat)	12,7	14,5	16,2	17,5	18,8	20,1	21,6	23,0	24,3	26,1	26,6	29,2
Ulkomaalaistaustaisten osuus % kaikista työllisistä	3,9	4,3	4,7	5,0	5,2	5,5	5,9	6,3	6,8	7,4	7,5	8,3

Taulukko 1. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osuus (%) siivous- ja hoivapalvelualan työntekijöistä 2010–2021 (Tilastokeskus 2023a).

Koska vuonna 2011 luotu hoiva-avustajan ammattinimike ei ole Valviran suojaama nimike, voidaan EU:n ulkopuolisista maista rekrytoida hoiva-avustajia suhteellisen vapaasti. Esimerkiksi Filippiineiltä suoraan rekrytoidut sairaanhoitajan koulutuksen saaneen työntekijät palkataan Suomessa nykyisin systemaattisesti hoiva-avustajiksi (Vartiainen ym., 2017). Ennen kuin hoiva-avustajan ammattinimikettä oli olemassa, filippiiniläisille sairaanhoitajille luotiin pätevytymispolut joko lähihoitajiksi tai sairaanhoitajiksi (Näre, 2012).

Ulkomaalaislaki ja ammatinharjoitusoikeuteen liittyvät rajoitukset asettavat EU:n ulkopuolisista maista muuttavat sote-alan työntekijät eriarvoiseen asemaan suomalaisilla työmarkkinoilla. Kaiken kaikkiaan sote- ja siivousalalla työskentely on helpompaa niille EU:n ulkopuolelta tuleville maahanmuuttaneille, joiden oleskeluluvan peruste on jokin muu kuin työnteko, esimerkiksi perhe- tai pakolaistasus. Esimerkiksi perheenyhdistämisen kautta EU:n ulkopuolisesta maasta muuttaneen työntekoa ei valvota tai rajoiteta samoin kuin työperustaisella luvalla tulleen. Maahanmuuttanut, joka ei ole työllistynyt, on myös oikeutettu ilmaisiin kielikursseihin toisin kuin työperäinen maahanmuuttanut. Työperusteisen oleskeluluvan määräaikaisuus ei myöskään viesti maahanmuuttaneelle, että tämän kannattaisi panostaa osallisuuteen ja kotoutumiseen.

Ensimmäinen työlupa myönnetään yleensä vuodeksi kerrallaan, ja vaikka työntekijällä on mahdollisuus vaihtaa työnantajaa, on uuden työn oltava samalta alalta, tai muuten työntekijän on haettava uutta työlupaa. Oleskeluluvan uusiminen jo vuoden päästä käytännössä sitoo työntekijää työnantajaan, sillä irtisanoutumisen ja työsopimuksen menettäminen vaikuttavat työntekijän oi-

keuteen olla maassa (Könönen & Himanen, 2019; Maury, 2020; Näre, 2020). Vastaavasti työnantaja voi hyödyntää oleskeluluvan uusimisesta riippuvaista työntekijää.

EU:n ulkopuolisesta maasta muuttaneelle ammattinimike ja palkka vaikuttavat oikeuteen viettää perhe-elämää Suomessa. Sote- ja siivousalan kokonaisansioiden keskiarvopalkoilla ei voi hakea perheenyhdistämistä puolisolle ja lapselle tai lapsille¹. Jotta Suomeen voi tuoda puolison ja yhden lapsen, on tienattava nettona 2200 € kuukaudessa, ja puolison ja kahden lapsen tuomiseksi tulojen pitää olla 2600 € kuukaudessa nettona (Migri, 2023b). Jos suomalaisiin perheisiin sovellettaisiin vastaavia tulorajoja, ei yli puolella suomalaisista olisi varaa useampaan kuin yhteen lapseen. Perheenyhdistämisen rajoittaminen vaikeuttaa siis kotoutumista ja kuulumista Suomeen.

Hoiva- ja siivousalan etnistyminen Suomessa tilastojen ja haastatteluiden valossa

Tilastojen valossa on selvää, että siivous-, hoiva- ja terveydenhuollon alat ovat Suomessa nykyisin riippuvaisia ulkomaisesta työvoimasta. Tilastokeskuksen tuoreimman työssäkäyntitilaston mukaan ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden² osuus eri siivous- ja hoivapalvelualan ammateissa on vuosien 2010–2021 aikana kasvanut Suomessa selvästi (ks. taulukko 1). Erityisen selvää kasvu on ollut siivousalalla. Ulkomaalaistaustaiset ovat sel-

¹ Keskiarvopalkat olivat vuonna 2021 siivoojalla 1951 €/kk, hoiva-avustajalla 1982 €/kk ja lähihoitajalla 2255 €/kk (Kunta- ja hyvinvointialueuutuntajat, 2023).

² Ulkomaalaistaustainen viittaa henkilöihin, jotka ovat syntyneet ulkomailla tai joiden vanhemmista molemmat tai ainoa tunnettu vanhempi on syntynyt ulkomailla.

västi yliedustettuja siivousalalla. Siivoojista lähes kolmasosa on ulkomaalaistaustaisia: heidän osuutensa kaikista työllisistä on 8,3 prosenttia, mutta siivoojista 29,2 prosenttia. Samalla suomalaistaustaisten³ siivoojien osuus työllisistä on laskenut. Saatailla olevat työssäkäyntitilastot eivät kerro siivoojien koulustaustaasta, mutta muiden tutkimusten perusteella on selvää, että moni korkeakoulutettu ulkomaalainen tekee työtä siivousalalla (esim. Kyhä, 2011; Könönen, 2012). THL:n kyselytutkimuksen mukaan Suomessa asuvista ulkomaalaistaustaisista 49 prosenttia on korkeasti koulutettuja (Kuusio ym., 2019).

Ulkomaalaistaustaisten osuus siivous- ja sotealan työntekijöistä on kasvanut selvästi vuodesta 2010 ollen vuonna 2021 8,4 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten osuus terveydenhuollon asiantuntijatehtävissä on myös kasvanut (nyt 4,5 %) vaikka se on yhä selvästi pienempi kuin heidän osuutensa kaikista työllisistä.

Hoiva- ja terveydenhuollon alalla työskentelevien taustamaita on yli 100. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden taustamaat heijastavat sekä Suomeen viime vuosien aikana suuntautuneita muuttoliikkeitä että kansainvälistä hoiva-alan rekrytointia (ks. Taulukko 2). Hoivapalveluissa ja terveydenhuollossa työskentelee eniten henkilöitä, joiden taustamaa on entinen Neuvostoliitto, mikä vastaa myös yleisintä ulkomaalaisten taustamaata Suomessa. Toiseksi yleisin hoitajien taustamaa on Viro, mikä vastaa toiseksi yleisintä ulkomaalaisten taustamaata. Hoitajien kolmanneksi yleisin taustamaa on Somalia, joka on Irakin jälkeen Suomessa asuvien henkilöiden neljänneksi yleisin taustamaa. Filippiinit ovat kuitenkin vasta 15. yleisin taustamaa Suomessa, mutta filippiiniläisiä hoitajia on neljänneksi eniten (Tilastokeskus, 2023b). Tähän on vaikuttanut vuonna 2007 alkanut kansainvälinen rekrytointi Filippiineiltä (Näre, 2012).

Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijä on suomalaistaustaisten yleisin ammatti. Ulkomaalaistaustaisille se on siivooja. Suomessa työskentelee siivoojia lähes sadasta eri maasta. Siivousalalla työskentelevien ulkomaalaisten yleisimpien taustamaiden lista muistuttaa hoivapalveluissa ja terveydenhuollossa työskentelevien listaa sillä erotuksella, että Bangladesh ja Nepal ovat myös yleisiä taustamaita (Taulukko 3).

Ulkomaalaistaustaisten kotihoidon työntekijöiden haastatteiluista ilmenee, kuinka pitkiä polut kotihoidon työntekijäksi ovat. Haastateltavista moni oli tullut joko turvapaikanhakijana

Taustamaa	Hoivapalvelun ja terveydenhuollon ala	
	2021	2010
Afganistan	595	56
Entinen Jugoslavia	627	230
Entinen Neuvostoliitto	3032	1477
Filippiinit	777	124
Irak	613	80
Iran	531	172
Somalia	1431	322
Thaimaa	674	216
Viro	1661	627

Taulukko 2. Hoivapalvelun ja terveydenhuollon alalla työskentelevien ulkomaalaisten yleisimmät taustamaat vuonna 2021 ja vuonna 2010. Taustamaat, joista yli 500 henkeä v. 2021 (Tilastokeskus 2023a).

Taustamaa	Siivousala	
	2021	2010
Bangladesh	515	213
Entinen Jugoslavia	662	350
Entinen Neuvostoliitto	2187	2619
Filippiinit	2066	324
Irak	686	86
Nepal	563	264
Somalia	701	244
Thaimaa	1633	464
Viro	3084	2200
Muu tai tuntematon	667	369

Taulukko 3. Siivousalalla työskentelevien ulkomaalaisten yleisimmät taustamaat vuonna 2021 ja vuonna 2010. Taustamaat, joista yli 500 henkeä (Tilastokeskus 2023a).

³ Suomalaistaustaisilla viitataan henkilöihin, joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt Suomessa.

tai kiintiöpakolaisena Suomeen ja heidän polkunsu kotihoidon työntekijäksi on saattanut kestää vuosia.⁴ Esimerkiksi kongolainen haastateltava odotti kaksi ja puoli vuotta vastaanottokeskuksessa päätöstä turvapaikkahakemukseen. Vastaanottokeskuksessa hän oli saanut kahden kuukauden mittaisen suomen kielen kurssin, mutta kotoutumispalvelut alkoivat vasta oleskelulupapäätöksen myötä. Hän pääsi suomen kielen kurseille ja haki kaksi kertaa lähihoitajakoulutukseen, kunnes sai oleskelupaikan kolmannella yrityksellä.

Monen polku lähihoitajaksi on kulkenut siivoustyön kautta. Iranilainen haastateltava oli tullut Suomeen kiintiöpakolaisena ja työskennellyt ensin useamman vuoden ajan siivoojana ja sen jälkeen bussinkuljettajana, kunnes hän päätyi opiskelemaan hoitoalaa. Myös lapsena äitinsä kanssa Vietnamista pakolaisena tullut haastateltava oli työskennellyt myyjänä, kaupassa ja ravintolassa, kunnes hän päätyi työvoimakoulutuksen kautta lähihoitajakoulutukseen.

Haastatellut kotihoidon työntekijät olivat hyvin tietoisia työmarkkinoiden etnistymisestä. He sanoivat tekevänsä työtä ”ulkomaalaisten aloilla”, joissa suomalaiset eivät halua enää työskennellä ja joka ei välttämättä vastaa omaa osaamista ja koulutusta. Somalialainen haastateltava kuvasi työmarkkinoiden muutosta seuraavasti:

”Jos ajatellaan, tällä hetkellä maahanmuuttajat tekee sellaisia palveluja, jotka ei suomalaisia kiinnostaa. Esimerkiksi hoitoala. Ja nää siivouspalvelu, tai kuljetusala. En mä usko et enää, suomalaisia nuoria kiinnostaa (...), että varmaan eniten tekee ulkomaalaiset [töitä näillä aloilla], jos ne ei pääse mikä heidän unelma on, jotkut on käyny ammattikorkeakoulun, opiskellut bisnestä ja heidän ongelma on ettei he pääse isoihin firmoihin [töihin]. Sitten on pakko tehdä, jos ne haluaa elää, pitää tehdä sellasia palvelu[töitä], mitkä eivät [vastaa] hänen ammatti[taitoa], esimerkiksi siivous ja kuljetusala.”

Haastateltava kuvaa prekaarin työvoiman etnistymistä, jota tässä julkaisussa käsittelee myös Satu Ojala kollegoineen. Työmarkkinoiden segregoituminen etnisyyden ja maahanmuuttajuuden perusteella on rakenteellinen ongelma, johon ei Suomessa ole vielä kunnolla herätty. Jos ulkomaalaiset joutuvat työskentelemään matalapalkka-aloilla raskaissa tehtävissä, jotka eivät vastaa heidän koulutustaan, on kyseessä rakenteellisen rasmin ilmentymä. Haastateltavat kertoivat myös joidenkin työn-

antajien tietävän sen, että ulkomaalaisella ei Suomessa ole samanlaista neuvotteluvaltaa työmarkkinoilla kuin suomalaisen valtaväestön edustajalla.

Erytisen heikossa neuvotteluasemassa ovat EU:n ulkopuolelta maahan muuttaneet työntekijät, joiden oleskelulupa on riippuvainen olemassa olevasta työsopimuksesta (Näre, 2012; ks. myös Könönen & Himanen, 2019). Filippiineiltä rekrytoitujen siivoojien ja hoitajien haastatteluissa tuli esiin se, että ulkomailta rekrytoidut eivät uskaltaneet valittaa epäkohdista työn ja sitä kautta laillisen oleskeluluvan menettämisen pelossa.⁵

Siivoojien haastatteluissa nousi esiin monenlaista työperäistä hyväksikäyttöä: maksamattomia työtunteja tai viikonloppulisiä. Siivoojan rekrytoinut yrittäjä saattoi edellyttää työntekijältä palkatonta talkootyötä esimerkiksi omalla vapaa-ajan asunnolla. Siivoojat eivät kuitenkaan halunneet valittaa, sillä moni ilmaisi olevansa kiitollisuudenvelassa rekrytoivalle yrittäjälle. Lopulta valittaminen ei tuntunut mahdolliselta, sillä työperäinen oleskelulupa on uusittava määräaikaan mennessä ja uusimista varten täytyy olla voimassa oleva työsopimus. Ongelmat eivät rajoittuneet vain siivoojiin, vaan myös yksityisissä hoiva-alan yrityksissä työskentelevät kertoivat työperäisestä hyväksikäytöstä. Lähihoitajana työskentelevä haastateltava kertoi saavansa yhä lähes kolmen vuoden työskentelyn jälkeen tuntiperusteista palkkaa, mutta hän ei ollut uskaltanut valittaa asiasta hoivakodin johtajalle. Johtajalla oli tapana hallita työntekijöitä työvuorolistojen avulla. Epäsuosiossa olevat työntekijät saivat raskaimmat työvuorot, tai heidän lomatoiveensa sivuutettiin, tai pahimmassa tapauksessa heille ei annettu tarpeeksi vuoroja, kuten kävi haastateltavan venäläiselle kollegalle. Kollega oli joutunut jättämään työpaikan haastattelua edeltävänä päivänä:

”Sopimuksessamme lukee, että työvuorajakson aikana voimme työskennellä enintään 230 tuntia, mutta siinä ei ole mainintaa vähimmäistunneista. Eli työvuoroja voi saada 0–230 tuntia kuudessa viikossa. (...) Venäläinen nainen sai vain noin 180 tunnin jaksoja, ja kun hän haki oleskeluluvan uusimista, se evättiin, sillä hänellä ei minimituntimäärä täytynyt. Luulen, että hänet karkotetaan maasta lähiaikoina.”

Näissä esimerkeissä korostuu, kuinka määräaikaan oleskelulupiin perustuva työperäinen oleskelulupajärjestelmä tuottaa osaltaan haavoittuvassa asemassa olevia työntekijöitä. Työntekijä on vuosia riippuvainen yksittäisistä työnantajista ja näi-

4 Kotihoidon lähihoitajia haastateltiin vuosina 2012–2013.

5 Haastateltiin filippiiniläisiä siivoojia ja hoitajia vuosina 2011–2012.

den hyvántahtoisuudesta. Määräaikaiset oleskeluluvat tuottavat näin eriarvoisuutta väestösuhteisiin ja työmarkkinoille. Samalla yritykset ja yhteisöt, jotka työllistävät haavoittuvassa asemassa olevia EU:n ulkopuolisista maista tulevia työntekijöitä, saavat työperäisestä riistosta kohtuutonta etua suhteessa toimijoihin, jotka noudattavat työelämän sääntöjä.

Arjen eriarvoisuuden ja työperäisen riiston kokemukset siivous- ja hoivapalveluissa

Filippiineiltä rekrytoitujen siivoojien, sairaanhoitajien ja kotihoitajien työskentelevien ulkomaalaisten lähihoitajien kokemuksissa osallisuudesta työyhteisöissä on paljon yhtäläisyyksiä. Kuten myös Vartiainen ja kollegoiden (2017) tutkimuksessa, myös haastattelemani filippiiniläiset hoitajat kokivat ulkopuolisuuden tunnetta työyhteisöissä. He kokivat suomalaisten työkavereiden suhtautuvan heihin aluksi epäluuloisesti. Etniset hierarkiat saattoivat näkyä työyhteisön arjessa esimerkiksi siten, että filippiiniläisiä kiellettiin puhumasta omaa kieltään, ja moni kertoi läheisten työkavereiden olevan muita ulkomaalaisia työntekijöitä.

Sekä rekrytoidut siivoojat ja sairaanhoitajat että kotihoitajien työskentelevät lähihoitajat korostivat, että ulkomaalaisina heihin suhtaudutaan lähtökohtaisesti varautuneesti ja heidän täytyy voittaa sekä työkavereiden että erityisesti potilaiden ja asiakkaiden luottamus.

Siivoojana työskentelevä filippiiniläinen haastateltava kuvasi asiaa seuraavasti:

“Kun teemme työtä tai siivoamme kotia, meidän on koettava että se on meidän kotimme ja niinpä me jatkamme, jatkamme (we keep on) ei ole kyse vain siivouksesta vaan pidämme huolta heidän tavaroistaan, heidän kodistaan, heidän omaisuudestaan. Ja meidän on voitettava heidän luottamuksensa. Ja he [yritys] kertoo meille niin. Mutta meidän pitäisi myös tietää se, meidän on tehtävä työmme jotta asiakas haluaa jatkossakin palkata meidät.”

Miehille luottamuksen saavuttaminen voi edellyttää neuvottelua myös suhteessa stereotyyppiseen kuvaan ulkomaalaisesta miehestä potentiaalisesti vaarallisena:

“Koen että koska olen mies ja suurin osa potilaista hoivakodissa ovat naisia, he eivät aluksi halua että kosken heitä. He sanovat että olen mies ja toisesta maasta, saatan tehdä joutain [pahaa] heille.” (rekrytoitu sairaanhoitaja)

Naispuolisten asiakkaiden epäluuloisuus suhteessa miespuoliseen hoitajaan korostuu kotihoitajissa, jossa hoidon paikka on kodin yksityinen tila ja hoiva intiimiä, kuten iranilainen miespuolinen hoitaja kuvasi:

“Ensiksi kun menen [asiakkaan kotiin] ja asiakkaalla on vaikeita niinku hyväksyä (minua) ensiksi, niinku ulkomaalaisena joka pääsee minun kotiin, eri kieltä se puhuu, ja vieläkin toisenlainen, hän on niinku mies, ja [asiakas on] nainen vanhanaikainen [nen] (...) 80-, 90-vuotias. Minäkin jos olisin [hänen sijassaan], mä en (päästäisi) miehen niinku suihkuttamaan minua, tai niinku koskettamaan minua.”

Kun työntekijät työskentelevät vanhusten hoidossa, saattavat asiakkaat vaihtua tiuhaan ja näin työntekijöiden täytyy voittaa asiakkaiden luottamus useaan kertaan. Kongolainen haastateltava kuvasi uuden asiakkaan kohtaamiseen liittyviä tunteita seuraavasti:

“Ensin pelko ja, mulla ainakin tulee, joskus tulee pelko, jos mä menen joku asiakas, mie en tiedä miten se ihminen ottaa minusta vastaan, kun lisäksi mä oon, vaikka mie välillä unohdan, että mä oon maahanmuuttaja, mutta olen se maahanmuuttaja, miten se, se jännitys vähän niin kuin tekee.”

Tärkeä ulottuvuus ulkomaalaisten työntekijöiden osallisuuden ja kotoutumisen kokemuksissa on se, kuinka työkaverit ja asiakkaat suhtautuvat heihin työn arjessa. Esihenkilötyössä voidaan valita korostaa ulkomaalaisten työntekijöiden ulkomaalaista tai etnistä taustaa tai tukea työntekijän osallisuutta. Virolainen kotihoitajien työskentelevä hoitaja kuvasi aikaisempaa siivousalan työnantajansa tapaa ylläpitää etnistä hierarkiaa seuraavasti:

“Kokesin sen siivousfirmassa hyvin et siel mulle se työnantaja sanoskin et sinä-, et sul pitäis olla koko ajan mielessä että sinä olet virolainen ja minä olen suomalainen.”

Etnisen eronteon sijaan esihenkilö voi myös valita korostaa työntekijöiden ammatillista identiteettiä ja osaamista. Kongolainen kotihoitajien työntekijä kuvasi seuraavasti ohjaajansa toimintaa, kun hän opiskelija-aikana työskenteli vanhainkodissa:

“Opiskelija-aikana, meillä oli, mä olin mun ohjaajan kanssa, missä se oli, se oli vanhainkodissa yksi mummo (...) ei halua [että] mä koskin häntä, mutta minun ohjaaja hänelle sanoi, jos [nim] on niin kuin hoitaja, niin kuin miekin olen hoitaja, me ollaan sinua varten, me tullaan sinua auttamaan, jos

et anna [nimi] auttaa sua, en mäkkään voi auttaa, sitten me lähdetään täältä pois. Se oli näin sitten, no mä pääsin tekemään minun työni sitten.”

Kun kotoutumista tarkastellaan osallisuutena työn arjessa, ammatillisen identiteetin ja osaamisen vähättely sekä etnisten erojen korostaminen haittaavat ulkomaalaisten siivous- ja hoitoalan työntekijöiden kotoutumista. Ulkomaalaiset työntekijät joutuvat voittamaan työkavereiden ja asiakkaiden luottamuksen yhä uudelleen työn arjessa, mikä lisää jo valmiiksi raskaan työn kuormitusta.

Kansainväliseen rekrytointiin rakennettu eriarvoisuus

Haastattelin vuosina 2011–2013 Suomeen suoraan Filippiineiltä rekrytoituja yksityisissä vanhusten hoitokodeissa, julkisissa sairaaloissa sekä yksityisissä siivousyrityksissä työskenteleviä sairaanhoitajia ja siivoojia, jotka olivat olleet Suomessa lyhyehkön aikaa, kahdesta neljään vuotta. Kaikki filippiiniläiset hoitajat olivat saaneet Filippiineillä sairaanhoitajan koulutuksen, mutta Suomessa vain HUSin ja Hatanpään sairaaloihin rekrytoituille rakennettiin sairaanhoitajan pätevytymispolku. Muille sairaanhoitajille luotiin koulutuspolku lähihoitajaksi. Vuonna 2011 luodun hoiva-avustajakoulutuksen myötä sairaanhoitajiksi Filippiineillä kouluttautuneet rekrytoidaan nykyisin yleensä hoiva-avustajiksi. Perusteluina käytetään heidän puutteellista suomen kielen taitoaan, vaikka filippiiniläiset rekrytoidut hoitajat opiskelevat lähtömaassa suomea useamman kuukauden ajan (Vartiainen ym. 2017). Haastattelemani filippiiniläiset sairaanhoitajat kokivat epäoikeudenmukaisena sen, että Filippiineillä saman lähtökoulutuksen käyneet ja sairaanhoitajan koulutuksen omaavat hakijat päätyivät Suomessa hyvin erilaisille poluille: osa aiempaa työkokemusta vastaaviin töihin sairaanhoitajiksi, osa lähihoitajiksi vanhustenhoitoon.

”Olimme järkyttyneitä, kun he sanoivat, että filippiiniläiset sairaanhoitajat tulevat töihin sairaanhoitajiksi tänne Suomeen. Koska tulimme tänne erissä, ja me olemme toisessa erässä ja kuulemme, että neljännessä ovat tekevätkin työtä sairaanhoitajina. Joten meistä se on epäreilua, koska mekin olemme sairaanhoitajia Filippiineillä. Miksi me emme työskentele sairaanhoitajina täällä?”

Filippiinit ovat perinteinen maastamuuttomaa, jossa valtiontalouden yksi tärkeä pilari on siirtolaisten kotimaahan lähettämät rahansiirrot. Suurimmalla osalla haastatelluista sairaanhoitajis-

ta oli sukulaisia töissä ympäri maailmaa, ja Suomi oli vain yksi mahdollinen kohdema. Yksi haastateltavista kuvasi, että vaikka Suomi on kaikin puolin taivaallinen paikka (heavenly place) luonnon, rauhan ja turvallisuuden puolesta, ei hän koe voivansa kehittää itseään ammatillisesti. Hän toivoikin, että Suomessa olisi esimerkiksi Kanadan tavoin mahdollisuus työskennellä sairaanhoitajana omaa sairaanhoitajan koulutusta vastaavassa työssä.

Useat muutkin haastatellut sairaanhoitajat vertasivat Suomea muihin mahdollisiin kohdemaihin, erityisesti Yhdysvaltoihin, joissa heidän tutkintonsa vastaa sairaanhoitajan tutkintoa sekä Iso-Britanniaan, jossa ei ole samanlaista kielimuuria. Osa haastateltavista suunnitteli hakevansa töitä Suomen jälkeen jostain englanninkielisestä maasta, jossa heidän on helpompi saada omaa kokemusta vastaavaa työtä. Filippiiniläiset sairaanhoitajat pohivat osallisuutta paitsi suhteessa Suomeen ja suomalaisiin työmarkkinoihin, myös globaaleihin työmarkkinoihin.

Oikeus perhe-elämään on yksi perusoikeuksista, joka ei toteudu perheenyhdistämisen korkeiden tuloarajojen takia monen matalapalkka-aloille rekrytoidun filippiiniläisen siivoojan ja lähihoitajan kohdalla. Moni perheellinen lähihoitajana ja siivoojana työskentelevä haastateltava joutui tekemään useampaa työtä riittävän vapaa-ajan ja levon kustannuksella ansaitakseen riittävästi perheenyhdistämisen tuloarajoihin. Filippiiniläinen lähihoitajana työskentelevä haastateltava oli saanut kielteisen päätöksen ensimmäiseen perheenyhdistämishakemukseensa tulojen riittämättömyyden vuoksi. Hakeakseen uudelleen perheenyhdistämistä aviomiehelleen ja tyttärelleen, haastateltava ryhtyi tekemään kokopäiväisen vanhusten lähihoitajatyön lisäksi keikkoja kahdelle toiselle hoivayritykselle. Jatkuva työskentely ja tiukka taloudellinen tilanne estivät matkat kotimaahan, mikä vaikutti haastateltavan perhesuhteisiin, erityisesti suhteeseen kasvavaan tyttäreeseen. Säännölliset videopuhelut eivät korvanneet tilannetta:

”Koska joskus puhumme videon välityksellä, eikä hän halua puhua minulle koska hän sanoo että sinä olet siellä ja minä olen täällä. Tämä on toivotonta. Hän puhui minulle näin ja se satutti minua. Kun sain kielteisen päätöksen perheenyhdistämishakemukseeni, olin todella masentunut.”

Kotoutumista ei olekaan syytä tarkastella vain työn kautta vaan myös sen kautta, missä määrin ihmisellä on mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää, johon kytkeytyy keskeisesti perusoikeuksien toteutuminen.

Johtopäätökset

Työmarkkinoilla esiintyvä segmentoituminen maahanmuuttajuuden ja etnisyyden perusteella on vakava haaste yhdenvertaisten väestösuhteiden näkökulmasta. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden yliedustus siivousalalla on esimerkki rakenteellisesta rasismista, silloin kun työ ei vastaa työntekijöiden koulutusta ja osaamista. Ammattialojen etniseen segmentoitumiseen on mahdollista puuttua alan arvostusta ja palkkausta nostamalla sekä kehittämällä keinoja ulkomailla hankitun koulutuksen ja osaamisen tunnistamiseen ja kehittämiseen. On yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmallista, että Suomeen rekrytoidaan sairaanhoitajan koulutuksen saaneita työntekijöitä hoiva-avustajan tehtäviin ilman, että heille pyritäisiin luomaan polkuja omaa osaamista vastaaviin ammatteihin.

Mahdollisuus suomen kielen oppimiseen tulisi taata kaikille, myös työperäisellä luvalla oleskelevalle. Nyt ulkomaalaislain oleskelulupakäytännöt ovat ristiriidassa kotoutumisen edistämisen tavoitteiden kanssa. Työperäisellä luvalla Suomessa työskentelevälle toimeentuloehdon täyttäminen edellyttää matalapalkka-aloilla pitkiä työpäiviä. Jos työntekijä haluaa yhdistää perheensä Suomeen, ei yksi työ riitä täyttämään eriarvoisia tuloeroja. Tämän seurauksena työntekijän on usein tehtävä useampaa työtä. Vaikka haluja kielen oppimiseen olisi, ei siihen ole käytännössä mahdollisuutta. Jos Suomeen toivotaan kotoutuneita hoiva- ja siivousalan työntekijöitä paikkaamaan työvoimaa pysyvämmiin, on heidän perheenyhdistämistään sekä suomen kielen oppimisen mahdollisuuksia helpotettava. Sekä ulkomaalaislainsäädännön että kotoutumisen edistämistä koskevan lainsäädännön pitäisi edistää samaa tavoitetta: ulkomaalaisen työvoiman kotoutumista ja yhdenvertaisuutta. Tällä hetkellä ulkomaalaislainsäädännön oleskeluluvan ehdot tuottavat haavoittuvassa asemassa olevia työntekijöitä, joita työnantajien on helppo riistää. Kun tarkastellaan oleskeluluvan ehtoja – ei luvan saamisen helppoutta tai vaikeutta sinänsä – näyttää siltä, että Suomessa on helpompi tehdä työtä perheperustaisella oleskeluluvalla tai pakolaistasuksella kuin työhön tarkoitulla oleskeluluvalla.

Hoiva-alan työntekijöistä käydään kilpailua ikään työssä. Suomi pystyy houkuttelemaan tai pitämään kiinni kansainvälisistä hoiva-alan työntekijöistä vain panostamalla hoiva-alan työntekijöiden työoloihin, puuttamalla työyhteisöissä tapahtuvaan syrjintään ja poistamalla syrjiviä rakenteita, jotka estävät työntekijöitä toteuttamasta oikeutta perhe-elämään. On myös Suomen tulevaisuuden näkökulmasta lyhytnäköistä ehkäistä työntekijöiden kotoutumisen mahdollisuuksia. Suoma-

lainen hyvinvointivaltio perustuu muiden pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden tavoin korkeaan työllisyyteen ja reiluihin työmarkkinoihin. Siksi ulkomaalaisen työvoiman kotoutumisessa ja yhdenvertaisessa kohtelussa työmarkkinoilla on kyse myös hyvinvointivaltion tulevaisuudesta.

Lähteet

Hiitola, J., Anis, M., & Turtiainen, K. (2018). Johdanto. Teoksessa J. Hiitola, M. Anis & K. Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä* (s. 2–23). Tampere: Vastapaino.

Kazi, V. & Alitolppa-Niitamo, A., & Kaihovaara, A. (toim.) (2019). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kemppainen, T., Kemppainen, L., Kuusio, H., Rask, S., & Saukonen, P. (2020). Multifocal Integration and marginalisation: a theoretical model and an empirical study on three immigrant groups. *Sociology*, 54(4), 782–805.

Kurki, T. (2019). *Immigrant-ness as (mis) fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education*. Helsingin yliopisto.

Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat (2023). *Palkkatilastot*. <https://www.kt.fi/tilastot-ja-julkaisut/palkkatilastot>. (haettu 2.10.2023).

Kuusio, H., Seppänen, A., Jokela, S., Somersalo, L., & Lilja, E. (toim.) (2019) *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018-2019*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139210/URN_ISBN_978-952-343-034-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (haettu 3.10.2023).

Kyhä, H. (2011). *Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla. Tutkimus korkeakoulututkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa*. Turun yliopisto.

Könönen, J. (2012). Prekaari työvoima ja uudet hierarkiat metropolissa. Ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palvelualoilla. *Sosiologia*, 49(3), 190–205.

Könönen, J., & Himanen, M. (2019). Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-ase-

- maan. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 54–65). TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Maurry, O. (2020). Between a promise and a salary: Student-migrant-workers' experiences of precarious labour markets. *Work, Employment and Society*, 34(5), 809–825.
- Mesiäislehto, M., Näre, L., & Wide, E. (2022). Kotitaloustyön poliittinen talous ja eriarvoisuuden moninaiset muodot. *Poliittinen talous*, 10(1), 73–108.
- Migri (2023a). *Työntekijän oleskelulupa (TTOL)*. <https://migri.fi/tyontekijan-oleskelulupa>. (haettu 2.10.2023).
- Migri (2023b). Toimeentuloedellytys Suomesta oleskeluluvan saaneen perheenjäsenelle. <https://migri.fi/toimeentuloedellytys-suomesta-oleskeluluvan-saaneen-perheenjasenelle>. (haettu 2.10.2023).
- Nordberg, C. (2012). Localising global care work: a discourse on migrant care workers in the Nordic welfare regime. Teoksessa G. Boucher & A. Gridsted (toim.), *Transnationalism in the Global City* (s.63–78). University of Deusto (EDMIDI).
- Näre, L. (2012). Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla: Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. *Sosiologia*, 49(3), 206–221.
- Näre, L., & Cleland Silva, T. (2021). The global bases of inequality regimes: The case of international nurse recruitment. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 40(5), 510–524.
- Näre, L., & Nordberg, C. (2016). Neoliberal Postcolonialism in the Media: Constructing Filipino Nurse Subjectivities in Finland. *European Journal of Cultural Studies*, 19(1), 16–32.
- Näre, L. (2020). Family lives on hold: Bureaucratic bordering in male refugees' struggle for transnational care. *JFR-Journal of Family Research*, 32(3), 435–454.
- Näre, L., & Wide, E. (2022). Social reproductive struggles of Filipino migrants in Finland. Toksessa L. Näre & L.W. Isaksen (toim.), *Care loops and mobilities in Nordic, Central and Eastern European welfare states* (s. 175–198). Palgrave Macmillan.
- Saukkonen, P. (2020). *Suomi omaksi kodiksi. Kotouttamispolitiikka ja sen kehittämismahdollisuudet*. Gaudeamus.
- SuPer (2023). *Työperäinen maahanmuutto ja kielitaito superilaisten kokemana. Selvitys 2023*. <https://www.sttinfo.fi/data/attachments/00515/1f0b47f8-865d-4459-8dde-f22c486096b4.pdf>. (haettu 2.10.2023).
- TEHY (2023). TEHY-selvitys kansainvälisestä rekrytoinnista 2023. Aula Research. <https://www.sttk.fi/wp-content/uploads/sites/2/2023/09/tehy-aularesearchilla-teettama-selvitys-kansainvlisesta-rekrytoinnista.pdf>. (haettu 2.10.2023).
- Tevameri, T. (2023). *Sote-palveluala. Työvoima, yksityisen sektorin rooli ja kansainvälistyminen*. TEM-toimialaraportit 2023:2.
- Tilastokeskus (2023a). *Työssäkäynti. Työlliset ammattiryhmän (AML 2010, tasot 1–2), taustamaan, sukupuolen ja vuoden mukaan, 2010–2021*. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyokay/statfin_tyokay_pxt_115t.px/. (haettu 27.7.2023).
- Tilastokeskus (2023b). *Väestörakenne. Ulkomaalaistaustaiset*. tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ul-komaalaistaustaiset.html#maara-maittain. (haettu 3.8.2023).
- Vaittinen, T. (2017). *The global biopolitical economy of needs: Transnational entanglements between ageing Finland and the global nurse reserve of the Philippines*. Tampereen yliopisto.
- Valtonen, K. (1998). Resettlement of Middle Eastern refugees in Finland: The elusiveness of integration. *Journal of Refugee Studies*, 11(1), 38–60.
- Valvira (2022). *Valviran tilipäätös ja toimintakertomus 2022*. <https://valvira.fi/documents/152634019/170900119/Valviran-toimintakertomus-2022.pdf/e795bd84-757c-e6aac0af-12afa8390ded/Valviran-toimintakertomus-2022.pdf?t=1691676091888>. (haettu 9.10.2023).
- Valvira (2023). *EU- tai ETA-valtioiden ulkopuolella koulutettu lähihoidtaja*. <https://valvira.fi/ammattioikeudet/eu-tai-eta-valtioiden-ulkopuolella-koulutettu-lahihoidtaja>. (haettu 2.10.2023).
- Vartiainen, P. (2019) *Filippiiniläisten sairaanhoitajien polut Suomeen: Tutkimus oppimisesta ja työyhteisöintegraatiosta kansainvälisen rekrytoinnin kontekstissa*. Tampereen yliopisto.

Vartiainen, P., Alenius, P., Pitkänen, P., & Koskela, M. (2017) Ulkomailta muuttaneiden hoitajien integraatio ja oppimisen polut sosiaali- ja terveydenhuollon työyhteisöissä. *Työelämän tutkimus* 15(2), 148–162.

Wrede, S., & Näre, L. (2013). Glocalising care in the Nordic countries: an introduction to the special issue. *Nordic Journal of Migration Research*, 3(2), 57–62.

Ketkä voittavat, ketkä häviävät? Turkkilaissyntyisten korkeasti koulutettujen maahanmuuttosyyt ja integraatio suomalaisille työmarkkinoille

Nilay Kılınc

Korkeasti koulutettujen maahanmuuttaneiden nähdään usein kuuluvan kansainväliseen eliittiin sekä kykenevän etsimään töitä globaaleilta työmarkkinoilta ja ylittämään kulttuuriset raja-aidat. Eriarvoisuudet ja valtahierarkiat voivat kuitenkin vaikuttaa myös heidän urapolkuihinsa, kuten työmarkkinoille pääsyyn ja urakehitykseen. Tässä tutkimuksessa käsitellään henkilökohtaisten maahanmuuttosyyden ja työmarkkinaintegraation välisiä kytköksiä tarkastellen erilaisten maahanmuuttosyyden luomia haasteita ja mahdollisuuksia urakehityksen kannalta. Tutkimus perustuu 31 syvähaastatteluun, jotka toteutettiin vuosina 2021–2022 Suomessa asuneiden ja työskennelleiden turkkilaissyntyisten korkeasti koulutettujen ammattilaisten keskuudessa. Tutkimustulokset paljastavat useita paradokseja ja valottavat suomalaisten työmarkkinoiden ongelmallisia puolia. Siinä missä korkeakoulutuksen vuoksi maahan muuttaneet ovat kohdanneet vaikeuksia työelämään siirtymisen myötä, ovat vakituisten työsuhteiden perässä muuttaneet turvanneet itselleen pysyvät oleskeluluvat ja nauttivat melko vakaasta urakehityksestä. Maahanmuutto Suomen kansalaisen puolisona näyttää välillisesti hyödyttävän ammattilaisia puolison verkostojen ja turvatumman aseman kautta. Joissain tilanteissa yrittäjyys tarjoaa viimeisen mahdollisuuden uralla etenemiseen ja oleskeluluvan pidentämiseen. Tutkimuksen mukaan rakenteelliset tekijät, kuten kansalaisuuteen ja oleskelulupiin liittyvät säännöt, asettavat kotoutumiselle esteitä ja edellyttävät resurssien strategista käyttöä niiden ylittämiseksi.

Johdanto

Kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana Suomesta on tullut kiinnostava kohde korkeasti koulutetuille ammattilaisille ympäri maailmaa. Suomi on tunnistanut kansainvälisten osaajien houkuttelun hyödyt työvoimapulan ja osaajapulan taltuttamiseksi, tuottavuuden lisäämiseksi ja innovaatioiden edistämiseksi, ja etsinyt aktiivisesti kansainvälisiä osaajia esimerkiksi Talent Boost -ohjelman avulla. Koska osaajien houkuttelu on ollut ensisijaista, on heidän pitämisenä maassa sekä heidän taloudellisen kotoutumisensa tukeminen jäänyt vähemmälle huomiolle. Tämä herättää kysymyksiä siitä, onko Suomen työvoiman maahanmuuttoa koskeva politiikka linjassa työmarkkinoiden tämänhetkisten ja tulevien tarpeiden kanssa, osaajien kotoutumista tukevien kansallisten strategioiden kanssa, ulkomailla suoritetujen tutkintojen ja osaamisen tunnistamisen kanssa sekä oikeudenmukaisen ja eettisen rekrytoinnin lähtökohtien kanssa (YK, 2019).

Tässä artikkelissa analysoidaan erilaisia maahanmuuttopolkuja ja niiden kytköksiä työmarkkinoille integroitumiseen. Aineistona on 31 syvähaastattelua, jotka toteutettiin vuosina 2021–2022 Suomessa asuvien ja työskentelevien turkkilaissyntyisten korkeasti koulutettujen ammattilaisten keskuudessa. Tutkimuksessa tarkastellaan kolmea maahanmuuttopolkua: muuttoa opintojen kautta, rakkauden ja avioitumisen kautta sekä työn kautta. Jokaisella polulla on omat etunsa ja haasteensa Suomessa tapahtuvan urakehityksen kannalta, ja haastateltujen yksilölliset resurssit ja kyvyt luovat erilaisia skenaarioita työmarkkinoille integroitumisen kannalta.

Ymmärtääksemme paremmin maahanmuuttopolkujen ja työmarkkinaintegraation välisiä kytköksiä, tutkimus syventyy Turkista muuttaneiden korkeasti koulutettujen ammattilaisten koh-

taamiin haasteisiin, kuten yliopistoelämästä työmarkkinoille siirtymiseen sekä oman alansa erityisvaatimusten arviointiin. Tutkimus tarkastelee myös työvoiman ulkopuolella olemiseen liittyviä tekijöitä, kuten perhetilanteeseen sekä sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyviä seikkoja. Keskeinen lähtökohta on, että muutto osaamisen ja kykyjen perusteella ei poista haasteita, jotka liittyvät kielitaidon hankkimiseen, sosiokulttuuriin normeihin sopeutumiseen ja työkontekstin ulkopuolisten sosiaalisten verkostojen luomiseen (Busk & Jauhainen, 2022; Koskela, 2020).

Ensimmäinen tutkimuksen kolmesta keskeisestä annista on se, että tutkimus osoittaa erilaisten maahanmuuttopolkujen edellyttävän erilaisia strategioita työmarkkinoille pääsemiseksi ja urakehityksen edistämiseksi. Toiseksi, tutkimus tuottaa arvokkaita näkökulmia EU:n ulkopuolisten kohtaamiin haasteisiin työ- ja oleskelulupiin liittyen tarkastelemalla turkkilaisyyntisten korkeasti koulutettujen ammattilaisten kokemuksia. Kolmanneksi, keskittymällä Suomen turkkilaisyyntisiin korkeasti koulutettuihin tutkimus tarjoaa tietoa aiemmin vähän tutkitusta ryhmästä. Aiemmissa Turkista Suomeen suuntautuvaan maahanmuuttoon keskittyneissä tutkimuksissa on lähinnä keskitytty matalasti koulutettujen tai palvelusektorilla työskentelevien, ”vanhempia diasporia” edustavien miesten kokemuksiin (ks. Wahlbeck, 2007; Katila & Wahlbeck, 2012). Tämä tutkimus tarkastelee Turkin ja Suomen muuttuvia maahanmuuton siteitä ja polkuja, ja keskittyy kosmopoliittiset asenteet omaavista, tunnustetut tutkinnot suorittaneista ja kansainvälistä työkokemusta hankkineista ihmisistä koostuvan ”uuden diasporan” tarpeisiin ja haasteisiin. Koska opiskelijoiden ja korkeasti koulutettujen työntekijöiden lisääntyvää muuttoliikettä Turkista Suomeen voi olla odotettavissa jatkossakin, tutkitusta ryhmästä saatava tieto voi edesauttaa vuorovaikutusta ja yhteistyötä maiden välillä esimerkiksi Business Finlandin toiminnan kautta.

Saatujen tulosten valossa artikkeli pyrkii muotoilemaan johtopäätöksiä, jotka soveltuvat myös toisten Suomen korkeasti koulutettujen maahanmuuttaneiden ryhmien tilanteen tarkasteluun. Lähestymällä kotoutumista vastavuoroisena prosessina ja korostamalla niin maahanmuuttaneiden kuin vastaanottavien maidenkin tarvetta sopeutua uudensuolaisiin sosiaalisiin tosiasioihin, artikkeli pyrkii muotoilemaan suosituksia, jotka ovat oleellisia Suomen korkeasti koulutettujen maahanmuuttaneiden arkielämän kannalta.

Avainkäsitteiden pohdintaa

Euroopan komission (2023) määritelmän mukaan työmarkkinaintegraatiolla viitataan siihen, kuinka laajasti maahanmuuttaneet saavuttavat saman työmarkkinoille osallistumisen asteen kuin EU-maiden kansalaiset niin, että he hyödyntävät omia vahvuuksiaan ja toteuttavat taloudellista potentiaaliaan. Työmarkkinaintegraatiota mitataan tarkastelemalla eroavaisuuksia kansalaisten ja ulkomaalaisten työllisyys- ja työttömyysasteiden, osallistumisasteen, palkkaerojen, itsensä työllistämisen, työolojen ja työ sopimustyyppien suhteen. Vaikka kotoutumispolitiikka kuuluu EU:n jäsenvaltioiden toimivaltaan, EU:n toimielimet ovat valtuutettuja tukemaan kolmansien maiden kansalaisten kotoutumista. Tilastojen mukaan EU- ja Efta-maista sekä Pohjois-Amerikasta muuttaneiden korkeasti koulutettujen on ollut helpointa työllistyä Suomessa (Tilastokeskus, 2015). Erot länsimaista tulleiden työmarkkinaintegraatiossa verrattuna muualta tulleisiin ovat heijastuneet EU:n ulkopuolelta muuttaneita ammattilaisia käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen (ks. Ndomo ym., 2023). Kuten johdannossa todettiin, Suomessa on keskitytty suhteellisen vähän kansainvälisten osajien pitovoimaan ja tukemiseen. Tämä voi johtua monista eri tekijöistä. Ensiksi, korkeasti koulutettujen maahanmuutto on monitulkintainen käsite, josta eri toimijoilla, kuten päättäjillä, taloustieteilijöillä ja sosiologeilla, on erilaisia näkemyksiä. Toiseksi, se on käsite, jota tulee tarkastella täsmällisessä kontekstissaan, jotta olisi mahdollista tehdä perusteellista analyysia ja saada aikaan käytännön vaikutusta.

Maahanmuuttoa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa korkeasti koulutettujen maahanmuutto määritellään yleisellä tasolla sellaisten ulkomaalaisten työntekijöiden muuttoliikkeeksi, jotka ovat oikeutettuja tietynlaiseen viisumiin tietyssä maassa (Weinar & Klekowski von Koppenfels, 2020, s. 10). Vaikka termillä viitataan yleisesti henkilöihin, joilla on korkean asteen tutkinto tai laajaa kokemusta asiantuntijatyöstä, määritelmä sisältää myös henkilöt, joilla on tehtäväkohtaista, ammatillisen tai muun muodollisen koulutuksen kautta hankittua osaamista (Brown & Tannock, 2009). Näkökulmaltaan kapeat maahanmuuttopolitiikat voivat sivuuttaa luovan osaamisen esimerkiksi taiteen, käsityöläisyyden tai kulttuurin aloilla. Jotta voitaisiin tunnistaa nykyaikaisen asiantuntijatyön erilaisia ulottuvuuksia, ovat jotkin maat (esim. Viro, Norja ja Saksa) ottaneet käyttöön uudensuolaista järjestelmiä, kuten etätyötä tekevien digitaalisten nomadien viisumeita. Kussakin maassa käytetyn määritelmän korkeasti koulutetuille maahanmuuttaneille pitäisi perustua täsmällisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin, niin että määritelmä kannustaa keskustelemaan maan tärkeysjärjestyksistä ja arvoista

nykypäivän tietoyhteiskunnassa – olipa sitten kyse koulutuksesta, taidoista tai luovuudesta.

Suomen virallisissa lähteissä kansainvälisillä asiantuntijoilla ja erityisasiantuntijoilla viitataan henkilöihin, joilla on työmarkkinoiden kannalta harvinaista osaamista, ja jotka tulevat maahan erityisosaamista ja yleensä korkeakoulututkintoa vaativiin asiantuntijatehtäviin. Tämä lähestymistapa edustaa kuitenkin vain yhtä kansainvälisten osaajien osajoukkoa. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että kaikki korkeasti koulutetut osaajat eivät muuta Suomeen etukäteen järjestettyjen työsovimusten turvin: jotkut tulevat korkeakouluopintoihin ja kehittävät osaamistaan Suomessa. Toiset taas saapuvat rakkauden tai avioliiton tuomina, mahdollisesti ilman suomalaisiin työmarkkinoihin liittyviä valmiuksia. Jotkut hakeutuvat määräaikaisiin työsuhteisiin, mutta päättävät myöhemmin jäädä pysyvästi elämänmuutosten myötä. Nämä erilaiset maahanmuuttopolut ja -motivaatiot sekä yksilölliset elämäntilanteet nostivat tässä tutkimuksessa esiin erilaisia tarpeita ja haasteita.

Korkeasti koulutetut maahanmuuttaneet jäävät Suomessa usein sivuun niin tilastollisissa aineistoissa, politiikan tasolla kuin tutkimuksissakin, mikä johtaa heidän näkymättömyyteensä. Ensiksi, heidän täsmällinen tilastoisensa on haastavaa, koska heitä ei voida tunnistaa sukupuolen, iän, kansalaisuuden, kielen tai uskonnon kaltaisten taustamuuttujien perusteella. Koulutustausta, työtehtävä ja oleskelulupa tuottavat joitain, vaikkakaan ei täsmällisiä tunnusmerkkejä siitä, ketä voitaisiin pitää korkeasti koulutettuna maahanmuuttaneena (Könönen & Himanen, 2019). Toiseksi, he jäävät pimentoon kansallisissa tilastoissa, jos he saavat Suomen kansalaisuuden. Kolmanneksi, tutkimuksissa ja keskusteluissa korostuu usein Suomen näkökulma, jolloin pääosassa ovat korkeasti koulutetuista maahanmuuttaneista saatavat taloudelliset hyödyt heidän omien kokemustensa ja sosiokulttuuristen sopeutumishaasteidensa sijaan (kriittisistä näkökulmista ks. Näre & Cleland Silva, 2020). Neljänneksi, heitä pidetään nykyaikaisen maahanmuuttojärjestelmän sopeutuvaisena, ongelmattomana ja hyväksyttävissä olevana osana, mikä johtaa usein heidän ulossulkemiseensa kotoutumisen tuen piiristä (Wrede et al., 2021). Viimeiseksi, päättäjät ja yritykset näkevät korkeasti koulutetut maahanmuuttaneet usein väliaikaisina asukkaina, joiden kykyjä hyödynnetään lyhyen aikavälin hyötyjen saavuttamiseksi (Iredale, 2001). Tämä näkökulma ruokkii entuudestaan heidän sivuttamistaan ja vaikeuttaa tarpeellisen pitkäkestoisen tuen tarjoamista.

Taustaa: kasvava maahanmuutto Turkista Suomeen

1990-luvulle saakka Suomi tunnettiin enemmän maastamuu-
tosta kuin maahanmuutosta, ja Suomeen suuntautunut maahanmuutto oli muita Pohjoismaita vähäisempää. Myös Turkista Suomeen suuntautuva maahanmuutto on suhteellisen tuore ilmiö. Siinä missä Ruotsi ja Tanska alkoivat vastaanottaa Turkista ja muualta Etelä-Euroopasta muuttaneita työntekijöitä jo 1960-luvun lopulla, maahanmuutto Turkista Suomeen alkoi 1980-luvun lopulla (Wahlbeck, 2007).

Tilastojen mukaan turkinkieliset ovat Suomen 12. suurin vieras-
kielisten ryhmä runsaalla 10 000 turkin kielen puhujalla (Tilastokeskus, 2021). Tämä tilasto ei kuitenkaan edusta kaikkia Turkista muuttaneita, koska mukana ei ole kurdinkielisiä. Vuoden 2021 tilaston mukaan Suomessa on runsaat 11 000 turkkilais-
taustaista, mukaan lukien heidän Suomessa syntyneet jälkeläisensä (Saukkonen, 2022). Heidän joukossaan on myös noin 4100 kaksoiskansalaista, jotka tekevät Turkin ja Suomen kaksoiskansalaisista maamme yhdeksänneksi suurimman kaksoiskansalaisten ryhmän (Tilastokeskus, 2020).

Tilastot osoittavat, että niin Turkista muuttaneet miehet kuin naisetkin työskentelevät pääosin majoitus- ja ravitsemistoi-
minnan alalla (Saukkonen, 2022). Turkista muuttaneet naiset työskentelevät kuitenkin miehiä useammin terveydenhuollon, sosiaalityön ja koulutuksen aloilla. Turkki-laistaustaisten miesten työllisyysaste on naisten työllisyysastetta korkeampi. Siinä missä noin 10 prosenttia turkkilaistaustaisista miehistä opiskelee, lähes 20 prosenttia turkkilaistaustaisista naisista on opiskelijoita. Turkki-laistaustaisista naisista selvästi suurempi osuus on työvoiman ulkopuolella kuin turkkilaistaustaisista miehistä ja muista taustoista tulevista maahan muuttaneista naisista (Saukkonen, 2022).

Turkista muuttaneiden korkeasti koulutettujen tarkkaa luku-
määrää ei voida arvioida tarkasti. Korkeasti koulutettujen työperäinen muutto Turkista Suomeen on suhteellisen tuore ilmiö, ja opiskelijoiden ja korkeasti koulutettujen työntekijöiden osuus kasvaneen tulevaisuudessa suhteessa palvelualoilla työskentele-
viin. Akateemista tutkimusta Suomen korkeasti koulutetuista maahanmuuttaneista on alettu tehdä melko hiljattain, ja ensimmäiset tutkimukset keskittyivät työmarkkinoiden kansainvälistymiseen ja sen vaikutukseen Suomen taloudelle. Tutkimukset alkoivat syventyä korkeasti koulutettujen ammattilaisten työmarkkinaintegraatioon ja kokemuksiin vasta 2010-luvulle tul-
taessa (Koskela, 2010).

Tutkimusaineisto

Tässä tutkimuksessa hyödynnetty 31 osallistujan haastatteluaineisto on osa laajempaa väitöskirjan jälkeistä tutkimushanketta, jossa tarkastellaan turkkilaisten ammattilaisten kotoutumispolkuja Helsingissä, Kööpenhaminassa ja Tukholmassa. Osallistujat valittiin seuraavien kriteerien perusteella:

- heillä oli vähintään kandidaatin tutkinto,
- he olivat Turkissa syntyneitä Turkin kansalaisia,
- he olivat asuneet Suomessa vähintään puoli vuotta, ja
- he työskentelivät haastatteluhetkellä Suomessa.

Aineisto koostui 16 miehen ja 15 naisen haastattelusta. Suurin osa osallistujista oli noin kolmekymmenvuotiaita: mediaani-ikä oli 35 vuotta, ja haastateltujen ikä vaihteli 27 ja 63 vuoden välillä. Useimmilla (22 haastatellulla) oli vähintään maisterin tutkinto, kun taas neljällä oli kandidaatin tutkinto ja viidellä tohtorin tutkinto. Kaikista haastatelluista kuudellatoista oli vain Turkin kansalaisuus, kolmella Suomen ja Turkin kaksoiskansalaisuus ja kahdella Turkin ja jonkin toisen maan kansalaisuus.

Osallistujista 14 oli asunut Suomen ja Turkin lisäksi jossain muussa maassa ammatillisista ja koulutukseen liittyvistä syistä. 21 osallistujalla oli suomalainen puoliso tai kumppani, kun taas kolmella osallistujalla oli kumppani jostain muusta maasta kuin Turkista tai Suomesta. Seitsemällä osallistujalla oli joko turkkilainen kumppani tai he eivät halunneet kertoa parisuhdestatuksesta. Maassaoloaika vaihteli yhdestä 25 vuoteen, ja yli puolet osallistujista oli asunut Suomessa yli viisi vuotta. Osallistujien ammatit Suomessa on esitetty taulukossa 1 sektorin mukaan.

Ammattialat	määrä
Luova työ ja kulttuuriala (taide, musiikki, järjestöt)	7
Akateeminen (väitöksen jälkeinen) tutkimus	3
Hallinnollinen työ korkeakouluissa tai väitöskirjatyöskentely	3
Terveystieteiden ala	2
Yrittäjyys (IT-ala, innovaatiot, julkinen sektori, palvelusektori)	5
Työskentely IT-alan yrityksessä	6
Työskentely muussa yrityksessä (peliala, elektroniikka, kestävyys, markkinointi)	5
Yhteensä	31

Taulukko 1. Osallistujien ammattialat.

Osallistujat olivat syntyneet tai asuneet Turkin suurimmissa kaupungeissa. Useimmat olivat valmistuneet arvovaltaisista korkeakouluista Turkissa tai muissa maissa. Englannin kielen taidon lisäksi jotkut haastatellut kertoivat puhuvansa sujuvasti ranskaa ja saksaa. Vaikka osallistujat olivat Turkin kansalaisia, he edustivat eri etnisiä ryhmiä ja maantieteellisiä alueita: mukana oli myös kurdeja ja Balkanin alueen turkkilaisia. Useimmat osallistujat kertoivat nähneensä vaivaa ylläpitääkseen sosiaalisia, ammatillisia ja perhesuhteita yli valtiorajojen.

Tulokset: maahanmuuttopolut Suomeen

Suomi vetoaa korkeasti koulutettuihin henkilöihin monista syistä, kuten taloudellisten mahdollisuuksien, koulutusohjelmien, sosiaalisten suhteiden ja elämäntyyliin liittyvien toiveiden vuoksi (Pitkänen ym., 2022). Tämänkaltaiset motiivit vaikuttavat usein heidän päätökseensä muuttaa Suomeen, kun he vertaavat vaihtoehtoja maailmanlaajuisesti.

Tutkimuksen osallistujat olivat muuttaneet Suomeen monista eri syistä, kuten suorittaakseen korkeakouluopintoja, elääkseen jälleen yhdessä kumppaniensa kanssa tai vastatakseen työtarjouksiin. Näiden syiden lisäksi motiiveihin kuului myös halu elää tasa-arvoisessa ja turvallisessa yhteiskunnassa, halu tavoitella työn ja vapaa-ajan tasapainoa, halu saavuttaa rauhallisempi elämäntahti ja halu saada tukea vanhemmuuteen. Eräs haastateltujen usein mainitsema syy Suomen valitsemiseen oli myös heidän uskonsa siihen, että he kohtaisivat Suomessa vähemmän stereotyyppisiä verrattuna muihin Euroopan maihin, joissa on vanhempia ja vakiintuneempia turkkilaisdiasporia. Useimmat mainitsivat, että he tavoittelivat Suomessa pysyvää oleskelulupaa, koska pitivät Turkin sosioekonomisia ja poliittisia olosuhteita epävakaina.

Seuraavaksi käyn läpi kolme maahanmuuttopolkua Suomeen, ja tuon esiin niiden erityisiä haasteita ja etuja työmarkkinaintegration kannalta.

Maahanmuutto koulutusohjelmien kautta

Yhteensä 11 tutkimukseen osallistujaa muutti Suomeen opiskelukseen englanninkielisessä maisteriohjelmassa. On huomionarvoista, että kaikki osallistujat ilmoittautuivat ohjelmiin ennen vuotta 2016, jolloin suomalainen korkeakoulutus oli maksutonta EU:n ulkopuolisille opiskelijoille. Joillain näistä osallistujista oli aiempaa kokemusta Suomesta Erasmus-vaihto-opiskeluohjelmien kautta, mikä sai heidät hakemaan myöhemmin maiste-

riohjelmiin. Osallistujia, joilla ei ollut aiempaa kokemusta Suomesta, houkutti mahdollisuus maksuttomaan koulutukseen ja maineikkaisiin tutkinto-ohjelmiin taiteen, median, arkkitehtuurin, insinööriopintojen, tietojenkäsittelyn ja it-alan sekä yrittäjyyden aloilla. Osallistujat olivat löytäneet maisteriohjelmat itse etsimällä ja kotiyliopistojensa opettajien avulla. Joillain yliopistoista (esim. Middle East Technical University) oli vahvoja yhteyksiä suomalaisiin yliopistoihin (esim. Aalto-yliopisto).

Eräs opintojen perässä muuttaneiden kohtaama haaste liittyi työelämään siirtymiseen valmistumisen jälkeen. Koska he olivat Turkin kansalaisia ilman EU-passia, heidän täytyi varmistaa työsuhde ennen valmistumistaan, jotta he voisivat pidentää oleskelulupiaan. Oleskelulupiin liittyvät rajoitukset huomioiden osallistujat keskittyivät verkostoitumiseen omilla aloillaan, yhteistyöhankkeisiin opiskelutoveriensa ja opettajiensa kanssa sekä palkattomien harjoittelujen järjestämiseen. Nämä harjoittelut eivät kuitenkaan taanneet oleskeluluvan pidennystä.¹

Jotkut tietojenkäsittelytieteestä, insinööriopinnoista ja it-alalta valmistuneet varmistivat nopeasti itselleen mieluisat työpaiikat. Taiteen, kulttuurin ja talouden aloilta valmistuneet joutuivat kuitenkin ottamaan käyttöön vaihtoehtoisia strategioita, kuten suhteen virallistaminen suomalaisen kumppaninsa kanssa, jotta he voisivat pidentää oleskelulupiaan ja ratkoa asumiseen liittyviä haasteita (vrt. Mathies & Karhunen, 2020). Ilman parisuhdetta elävät ottivat vastaan määräaikaista töitä oman alansa ulkopuolelta ja työskentelivät esimerkiksi kahviloissa ja ravintoloissa.

Jotkut osallistujat hyödynsivät akateemisia ja sosiaalisia verkostojaan ja opintojen aikana muodostuneita suhteitaan oman yrityksen perustamisessa. Vahvat yhteydet kansainvälisiin opiskelijoihin, suomalaisiin ammattilaisiin ja osajiin turkkilaisdiasporassa mahdollistivat tiedon jakamisen ja auttoivat selviytymään asumiseen ja oleskelulupiin liittyneistä haasteista. Tämä ryhmä osoitti myös vahvaa sitoutuneisuutta suomen kielen oppimiseen ja harjoitteli kieltä aktiivisesti sosiaalisissa ympyröissään.

Turkista Suomeen muuttaneet toimivat muuta työväestöä useammin yrittäjinä: yrittäjien osuus on turkkilaisten miesten keskuudessa lähes kaksinkertainen kaikkien maahanmuuttaneiden miesten vastaavaan osuuteen verrattuna (Saukkonen, 2022). Turkkilaistaustaisten naisten keskuudessa yrittäjyys on selväs-

ti harvinaisempaa. Monet tässä ryhmässä tutkituista maisterin tutkinnon suorittaneista – niin miehistä kuin naisistakin – olivat haluttomia vastaanottamaan töitä, joihin he olisivat olleet ylikoulutettuja. Sen sijaan he tavoittelivat yrittäjyyttä, freelance-töitä ja start-up-yrityksiä aina kun mahdollista.

Tämä ryhmä kohtaa haasteita urakehityksessään siitä huolimatta, että ryhmään kuuluvat olivat valmistautuneet maahanmuuttoon, tunsivat kulttuuria ja olivat kerryttäneet sosiaalisia verkostoja Suomessa suoritettujen opintojen aikana. Työllistyminen saattoi olla hidasta, osin päättyviin oleskelulupiin liittyvien haasteiden vuoksi. Vuoden 2023 tilastot osoittavat, että 20–64-vuotiaiden ulkomaan kansalaisten työllisyysaste on 7,6 prosenttiyksikköä matalampi kuin Suomen kansalaisten (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2023). Tämä on parannus verrattuna 10 prosenttiyksikön eroon vuonna 2014 (Tilastokeskus, 2014). Vuoden 2014 tilastoissa yli 10 vuotta Suomessa asuneiden ulkomaan kansalaisten työllisyysasteen ero Suomen kansalaisten työllisyysasteeseen on 5 prosenttiyksikköä. Tämä tuo esiin pitkän Suomessa oleskelun hyödyt turkkilaisten opiskelijoiden työllistymisen kannalta. Oleskelulupien luomia hierarkioita on kommentoitu myös aiemmassa tutkimuksessa EU:n ulkopuolisten maahanmuuttaneiden työmarkkinaintegraatiosta Suomessa (Könönen & Himanen, 2019).

Maahanmuutto rakkauden ja avioliiton myötä

Ulkomaan kansalaisten kotoutuminen suomalaisille työmarkkinoille liittyy sukupuolen, ”rodun”, etnisyyden ja luokan yhtymäkohtiin (Koskela, 2019). Tuore raportti, joka ei tosin keskity erityisesti korkeasti koulutettuihin maahanmuuttaneisiin, paljastaa rajun kontrastin eri kansalaisuuksia omaavien naisten välillä: niin sanottujen kolmansien maiden kansalaisten (EU:n ulkopuolisten) työllisyysaste oli Suomessa 41 prosenttia vuonna 2020, verrattuna Suomen kansalaisuuden omaavien naisten 72 prosentin työllisyysasteeseen (Euroopan muuttoliikeverkosto, 2022).

Suomen kansainvälisistä korkeasti koulutetuista naisista tehdyt tutkimukset valottavat mahdollisia syitä matalammille työllisyysasteille. Esimerkiksi Suomen kansalaisten kanssa avioituneet amerikkalaiset naiset kohtaavat kulttuuriin sopeutumiseen liittyviä haasteita, jotka hidastavat uralla etenemistä korkeasta koulutuksesta huolimatta (Clarke, 2014). Lisäksi Aasiasta ja Lähi-idästä muuttaneet naiset ottavat usein päävastuun lastenhoidosta (Koskela, 2019). Myös Euroopan muuttoliikeverkosto raportoi, että korkeasti koulutetut, avioliiton kautta maahan-

¹ Opiskelijoiden oleskelulupasäännökset ovat raportoidun tutkimuksen jälkeen muuttuneet. Vuodesta 2022 lähtien korkeakoulututkinnon Suomessa suorittanut kolmansista maista tuleva opiskelija voi saada kahden vuoden oleskeluluvan työnhakua varten. Toim. huom.

muuttaneet naiset voivat kohdata uransa taantumista ja taitojensa käyttämättä jäämistä ollessaan päävastuussa lapsistaan ja/tai riippuvaisia puolisoistaan (Euroopan muuttoliikeverkosto, 2022).

Tämän artikkelin tutkituista 10 osallistujaa (6 naista ja 4 miestä) muutti Suomeen rakkauden tai avioliiton vuoksi. Heistä kahdeksalla oli suomalainen kumppani ja kaksi muutti Suomeen elääkseen turkkilaisen kumppaninsa kanssa. Tulokset tuovat esiin keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat maahanmuuttaneiden pääsyyn suomalaisille työmarkkinoille. Näitä ovat valmistautuneisuus maahanmuuttoon, kiinnostus Suomea kohtaan, ammatin yhteensopivuus työmarkkinoiden vaatimuksiin ja puolison tai kumppanin sosioekonominen asema. Naiset, joilla ei ollut lapsia ja joita perinteiset sukupuoliroolit eivät sitoneet, kertoivat kohdanneensa vähäisemmissä määrin suoraan sukupuoleen liittyneitä haasteita. He kokivat kuitenkin vaikeaksi löytää osaamistaan ja kokemustaan vaativia työtehtäviä, ja joutuivat usein hyväksymään epämieluisia tehtäviä pian Suomeen saapumisen jälkeen.

Useimmat tämän ryhmän osallistujista olivat noin kolmekymmenvuotiaita, ja he olivat Suomeen muuttaessaan jättäneet taakseen vakiintuneet urat Turkissa tai jossain muussa maassa. Muutamia tapauksia lukuun ottamatta useimmat heistä ottivat vastaan vähemmän mieluisia työtarjouksia vain päästäkseen suomalaisille työmarkkinoille. Muuttoon valmistautumattomat osallistujat (eli henkilöt, jotka muuttivat Suomeen ensisijaisesti ollakseen kumppaninsa kanssa eivätkä olleet selvittäneet työllistymismahdollisuuksia etukäteen) kertoivat kokeneensa vaikeaksi ylläpitää motivaatiota oppia suomen kieltä, luoda verkostoja ja kehittää strategioita, jotta voisivat löytää sopivan työsuhteen.

Kuten opiskelijoiden, myös tämän ryhmän työmarkkinaintegraatio vaihteli alan mukaan. Insinööriatustan omaavat sekä IT-alan ja visuaalisen suunnittelun ammattilaiset varmistivat työpaikkansa nopeasti. Sen sijaan taiteen, kulttuurin, sosiaalityön ja tutkimuksen aloilla olleet tukeutuivat usein puolisonsa verkostoihin lyhytaikaisten töiden saamiseksi tai tavoittelivat uutta maisterintutkintoa parantaakseen tulevaisuudennäkymiään. Nämä osallistujat totesivat usein, että he hyötyivät yliopiston verkostoista, joiden kautta he saivat tietoa eri mahdollisuuksista. He eivät kuitenkaan kokeneet, että suomalainen tutkinto suoraan parantaisi heidän työllistymismahdollisuuksiaan.

Naispuoliset osallistujat ottivat usein puolisonsa suomen- tai ruotsinkielisen sukunimen uskoen, että se parantaisi heidän mahdollisuuksiaan päästä työhaastatteluun (ks. myös Lulle & Ba-

lode, 2014, Suomen kansalaisten kanssa avioituneista korkeasti koulutetuista latvialaisnaisista). Ruotsinkielisten kanssa avioituneet keskittyivät ruotsin oppimiseen, mikä ei juuri hyödyttänyt Helsingin työmarkkinoilla. Jotkut osallistujat hyödynsivät taloudellista pääomaansa ja asiantuntemustaan yrittäjyysprojekteissa ja freelance-töissä, kun sopivia töitä oli niukasti tarjolla.

Tämä ryhmä jää työmarkkinaintegraationsa osalta kahden ääripään väliin. He eivät ole sen enempää ”häviäjjiä” kuin ”voittajakaan”, koska heidän työmarkkinaintegraationsa riippuu alakohtaisista eroista, ja koska strateginen verkostoituminen ja sopeutumiskyky ovat niin olennaisia tekijöitä heidän menestyksensä kannalta. Heidän etunaan kuitenkin on, että kansalaisuuteen vaadittu asumisaika on Suomen kansalaisten puolisoille monia muita ryhmiä lyhyempi². Tätä kautta heillä on riittävästi aikaa tutkailla erilaisia työskentelymahdollisuuksia.

Tämä ryhmä kohtaa pääosin kahtalaisia vaikeuksia urakehityksessään Suomessa. Ensiksi, monet heistä hankkivat toisen maisterin tutkinnon Suomessa rakentaakseen sosiaalisia verkostojaan ja saavuttaakseen tunnustetun tutkinnon. Tämä kuitenkin hidasti heidän pääsyään työmarkkinoille. Toinen vaikeus liittyy alun perin vähäisiin sosiaalisiin suhteisiin ja riippuvaisuuteen puolison verkostoista. Aktiivinen osallistuminen suomen kielen kurseille ja yhteyksien luominen järjestöihin ja yliopistoihin auttoi osallistujia kuitenkin solmimaan ystävyysyhteistyötä, turkkilaisten, suomalaisten ja kansainvälisten ammattilaisten kanssa. Nämä yhteydet johtivat usein liiketoiminnalliseen yhteistyöhön ja uran kannalta kiinnostaviin mahdollisuuksiin. Sosiaaliset verkostot ja luottamuksen rakentaminen paikallisten portinvartijoiden kanssa ovat siis olleet keskeisessä roolissa heidän urakehityksensä kannalta Suomessa.

Maahanmuutto työn kautta

Tässä kymmenen osallistujan ryhmässä polku työhön voidaan jakaa kahteen osaan. Joidenkin osallistujien työllistymistä edesauttoivat heidän alansa suomalaiset yhteyshenkilöt, ja he saivat työpaikkansa verkostopohjaisen rekrytoinnin kautta. Näin tapahtui etenkin akateemisen tutkimuksen sekä taiteen ja kulttuurialan piirissä. Vaikka taide- ja kulttuuriprojekteissa työskentelevät saivat vain rajallisesti tukea asettautumisvaiheessa, heillä oli rekrytoijiansa tuki ja luottamus uransa aloittamiseen Suomessa.

2 ks. Migrin ohjeet sivustolta <https://migri.fi/asumisaika>

Osallistujat, jotka saapuivat tekemään Suomeen väitöstutkimustaan, kertoivat kohdanneensa prekaarin aseman, koska heidän oleskelulupansa perustui opiskelijastatukseen eikä turvannut pysyvää oleskelulupaa. Akateemisten työsopimustensa loppupuolella jotkut heistä siirtyivät julkiselle tai yksityiselle sektorille.

Toiset taas hakivat itsenäisesti erilaisia työtehtäviä Suomessa, usein taiteen, kulttuurin tai tieteen aloilta. Osallistujien päättökseen tuoda heidän asiantuntemuksensa ja taitonsa Suomeen vaikutti merkittävästi suomalaisten työnantajien avoimuus ja halukkuus, sillä heillä oli valta toimia työmarkkinoiden portinvartijana (ks. Heikkilä & Nafisa, 2021). Osallistujat muuttivat lyhyiden, määräaikaisten sopimusten varassa ja määräaikaisilla oleskeluluvilla, jotka päättyivät työsopimusten myötä. Pysyvän oman alan työpaikan turvaaminen riippui osallistujien päättäväsyydestä sen suhteen, kuinka paljon he olivat valmiita myöntäilemään työmarkkinoiden vaatimuksia.

Vakituisten työsuhteiden nojalla Suomeen muuttaneet, etenkin yksityisiin yrityksiin palkatut osallistujat nauttivat hyvistä olosuhteista. Heidän työnantajaryhtymänsä tarjosivat avokätisiä asettautumispalveluita sekä hoitivat oleskelulupiin ja asumiseen liittyviä asioita. Pitkäaikaiset työsuhteet tarjosivat myös mahdollisuuden pysyvän oleskeluluvan hakemiseen neljän vuoden jälkeen. Sujuvaa suomen kielen taitoa ei edellytetty heidän työpaikoissaan, eikä etenkin IT- ja pelialalla, joiden tiimit olivat kansainvälisiä. Nämä osallistujat toivat esiin, että heidän oli vaikea löytää aikaa suomen kielen opiskeluun haastavien työskentelyaikataulujen vuoksi. Monet olivat silti motivoituneita tavoittelemaan Suomen kansalaisuutta, joten he kävivät suomen kielen kursseilla.

Henkilöt, jotka muuttivat työn perusteella, kohtasivat haasteita sosiaalisten suhteiden muodostamisessa työpaikkojensa ulkopuolella. Tämä hidasti kielen oppimista ja rajoitti sosiaalisia verkostoja. He samaistuivat expatriateihin, asemoiden itsensä korkeasti koulutettujen ja globaalisti liikkuvien kansalaisten joukkoon (expatriateista ks., Koskela, 2020; Cranston, 2017). He loivat suhteita paitsi turkkilaisiin ammattilaisiin, myös kansainvälisiin verkostoihin edistääkseen uratavoitteitaan.

Tätä ryhmää voidaan pitää työmarkkinaintegraation ”voittajina”, jotka kykenevät hyödyntämään työkokemustaan ja verkostojensa pitkäaikaisten työsuhteiden saamiseksi. Tilastot kuitenkin paljastavat, että turkkilaisista tulotaso on muita saman sektorin taustamaaryhmiä matalampi

(Saukkonen, 2022). Myös useimmat tämän tutkimuksen osallistujista työskentelivät aloittelijoiden työtehtävissä – vain harvat toimivat seniorin asemassa. Jatkotutkimus on tarpeen, jotta näiden tuloerojen syitä voidaan selittää.

Lopuksi

Tässä artikkelissa tarkasteltiin maahanmuuttosyiden yhtymäkohtia korkeasti koulutettujen ammattilaisten työmarkkinaintegraatioon uudessa maassa. Tapausesimerkinä toimivat Turkista Suomeen muuttaneet osaajat. Rajoittava maahanmuuttopolitiikka rajoittavine oleskelulupakäytäntöineen ja alakohtaiset työskentelymahdollisuudet luovat työmarkkinoille ”voittajien” ja ”häviäjien” ryhmiä riippumatta muuttajien korkeasta koulutustasosta ja osaamisesta.

Opiskelijoiden asema on kaikkein paradoksaalisin: toisaalta he ovat kiinteästi yhteydessä yliopistoihin ja juuri työmarkkinoille siirtymässä, mutta toisaalta heitä ei täysin tunnusteta sellaisiksi kansainvälisiksi osaajiksi, joita Suomi etsii (vrt. Riitaoja ym., 2022). Suomalaisista yliopistoista valmistuvat maahanmuuttaneet opiskelijat kokevat työmarkkinoille siirtymisen vaikeaksi. Tämä osoittaa, että korkeakoulujen tulee panostaa EU:n ulkopuolisten opiskelijoiden palkallisiin työharjoitteluihin, jotka auttavat heitä saamaan oleskeluluvan ja kartuttamaan arvokasta ammatillista kokemusta paremman työmarkkinaintegraation mahdollistumiseksi.

Etukäteen järjestettyjen vakituisten työsuhteiden perässä muuttaneet kotoutuvat sujuvammin, kun taas pitkäkestoisten työsuhteiden löytäminen on vaikeaa lyhyissä projekteissa työskentelevien keskuudessa. Yritysten, laitosten ja johtajien tarjoama tuki on keskeistä EU:n ulkopuolisten työntekijöiden urakehityksen ja Suomeen jäämisen kannalta. Avioliiton perusteella muuttaneet ammattilaiset taas kokevat urakehityksen hidastumista ja kärsivät sosiaalisten verkostojen puutteesta (vrt. Busk & Jauhiainen, 2022). Tarjoamalla saavutettavia ja räätälöityjä koulutuksia ja sertifiointeja voidaan auttaa näitä korkeasti koulutettuja puolisoja muovaamaan osaamistaan työmarkkinoille sopivaan muotoon.

”Yhden koon” ohjelmien tai politiikan toteuttaminen siis sivuuttaisi tämän moninaisen osaajajoukon segmentit ja tarjoaisi turhan yksinkertaistavia ratkaisuja. Korkeasti koulutettujen maahanmuuttaneiden tarpeiden ja tilanteiden tunnistaminen on erittäin tärkeää inklusiivisten ja tehokkaiden tukitoimien kehittämiseksi.

Tässä artikkelissa esiteltiin ensimmäinen tutkimus, joka käsitteli Turkista Suomeen muuttaneita korkeasti koulutettuja ammattilaisia. Tulevissa artikkeleissa tarkastellaan heidän sosiaalisia ja ammatillisia kokemuksiaan, kuten kielen oppimista, työhaastatteluja, kulttuurista sopeutumista ja syrjintäkokemuksia. Tämä näkökulmaksiin haasteisiin vastaaminen on Suomen hallituksen esittämien ja paikallistason toimien kannalta olennaista, jotta korkeasti koulutetuille maahanmuuttaneille sopivia ratkaisuja voidaan löytää. Tätä kautta voidaan edistää inklusiivista ja hyvinvoivaa monikulttuurista yhteiskuntaa, Suomen taloudellista kestävyyttä, luovuutta ja innovatiivisuutta tukien.

Lähteet

- Brown, P., & Tannock, S. (2009). Education, meritocracy and the global war for talent. *Journal of Education Policy*, 24(4), 377–392.
- Busk, H., & Jauhiainen, S. (2022). The Careers of Immigrants in Finland: Empirical evidence for genders and year of immigration. *International Migration & Integration*, 23, 2009–2030. <https://doi.org/10.1007/s12134-021-00924-z>
- Clarke, K. (2014). “And then all of the sudden, you’re still here with bad Finnish”: American women’s narratives of cultural adjustment in Finland. *Journal of Finnish Studies*, 17(1–2), 42–67.
- Cranston, S. (2017). Expatriate as a ‘good’ migrant: Thinking through skilled international migrant categories. *Population, Space and Place*, 23(6), e2058.
- Euroopan komissio. (2023). Katsottu 6.6.2023: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/labour-market-integration_en
- Euroopan muuttoliikeverkosto (2022). *Integration of migrant women – national report of Finland*. Katsottu 1.9.2023: https://emn.fi/wp-content/uploads/2023/04/EMN_Maahanmuuttajanaisten-kotoutuminen_2022_EN_FL_NETTI_.pdf
- Heikkilä, E., & Nafisa Y. (2021). Labour market integration of immigrants in Finland. In J. H. Cohen, & I. Sirkeci (Eds.), *Handbook of culture and migration* (pp. 186–202). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Iredale, R. (2001). The migration of professionals: Theories and typologies. *International Migration*, 39(5), 7–26.
- Katila, S., & Wahlbeck, Ö. (2012). The role of (transnational) social capital in the start-up processes of immigrant businesses: The case of Chinese and Turkish restaurant businesses in Finland. *International Small Business Journal*, 30(3), 294–309.
- Koskela, K. (2010). New explorations in Finnish migration studies: The emerging case of the skilled migrants. *E-migranter*, 5, 57–67.
- Koskela, K. (2019). Intersecting experiences: Class, gender, ethnicity and race in the lives of highly skilled migrants in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 9(3), 311–328.
- Koskela, K. (2020). Negotiating the ‘migrant elite’: Boundary making and social identities among skilled migrants in Finland. Unpublished PhD thesis, University of Helsinki, Helsinki.
- Könönen, J., & Himanen, M. (2019). Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo, & A. Kaihovaa-ra (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 54–65). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Lulle, A., & Balode, M. (2014). Marriage migration and skills: Narratives of Latvian women in Finland. *Journal of Finnish Studies*, 17(1–2), 67–91.
- Mathies, C., & Karhunen, H. (2021). Do they stay or go? Analysis of international students in Finland. *Globalisation, Societies and Education*, 19(3), 298–310. <https://doi.org/10.1080/14767724.2020.1816926>
- Ndomo, Q., Bontenbal, I., & Lillie, N. A. (2023). Essential? COVID-19 and highly educated Africans in Finland’s segmented labour market. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 43(3–4), 339–355. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2022-0171>
- Näre, L., & Cleland Silva, T. (2021). The global bases of inequality regimes: The case of international nurse recruitment. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 40(5), 510–524.
- Pitkänen, V., Välimäki, M. & Niemi, M. K. (2022). *Ulkomaalaiset osajat Suomessa: työelämä, arki ja osallisuus* (Kansainvälisten osajien Suomi -tutkimushanke, E2 Tutkimus). Retrieved September 1, 2023, from the E2 website: https://www.e2.fi/media/julkaisut-ja-alustukset/kv-osaajien-suomi/raportti_ulkomaalaiset-osaajat-suomessa.pdf

Riitaoja, A.-L., Virtanen, A., Reiman, N., Lehtonen, T., Yli-Jokipii, M., Udd, T., & Peniche-Ferreira, L. (2022). Migrants at the university doorstep: How we unfairly deny access and what we could (should) do now. *Journal of Applied Language Studies*, 16(2), 121–145. <https://doi.org/10.47862/apples.112578>

Saukkonen, P. (2022). Tilastot tuotti erikoistutkija Pasi Saukkonen Helsingin kaupunginkanslian Kaupunkitietopalvelut-yksiköstä. Alkuperäinen aineistolähde: Tilastokeskus.

Tilastokeskus. (2015). Katsottu 20.6.2023: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/uth-tutkimus/yhteenveto_en.html

Tilastokeskus. (2020). Katsottu 18.6.2023: https://www.stat.fi/til/kans/2020/kans_2020_2021-05-07_kuv_002_en.html

Tilastokeskus. (2021). Katsottu 18.6.2023: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset_en.html

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2023). *Ulkomaalaisten työttömyys ja palveluihin osallistuminen*. Katsottu 5.9.2023: <https://kotoutuminen.fi/documents/56901608/148590213/Kesakuu-2023-Ulkomaalaisten-tyottomuus-ja-palveluihin-osallistuminen.pdf/ffc53df5-ba3e-8fee-4878-947b0de8a305/Kesakuu-2023-Ulkomaalaisten-tyottomuus-ja-palveluihin-osallistuminen.pdf?t=1687289775109>

Wahlbeck, Ö. (2007). Work in the kebab economy: A study of the ethnic economy of Turkish immigrants in Finland. *Ethnicities*, 7(4), 543–563.

Weinar, A., & Klekowski von Koppenfels, A. (2020). Highly-skilled migration. Between settlement and mobility. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-42204-2>

Wrede, S., Näre, L., Olakivi, A., & Nordberg, C. (2021). Neoliberal ‘flexibility’ and the discursive incorporation of migrant labour in public eldercare in Finland. In C. Mora, & N. Piper (Eds.), *The Palgrave handbook of gender and migration* (pp. 253–268). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-63347-9_16

YK. (2019). *International migration 2019: Highlights*. Katsottu 16.6.2023: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2019_internationalmigration_highlights.pdf

Koulutus, osaaminen ja yhteiskuntaan kiinnittyminen

77

Kielitaidon arviointi kansalaisuuden portinvartijana
Mia Halonen, Sari Ahola, Tuija Hirvelä, Reeta
Neittaanmäki, Sari Ohranen ja Riikka Ullakonoja

87

Opintiellä Suomessa:
Maahanmuuttotataustaiset oppilaat eriytyvissä
kaupunkinaapurustoissa ja kouluissa
Venla Bernelius ja Pasi Saukkonen

98

Maahanmuuttajanuorten uupumus ja
kynnistyminen koulussa ja yhteiskunnassa
Sanna Read ja Katariina Salmela-Aro

Kielitaidon arviointi kansalaisuuden portinvartijana

Mia Halonen, Sari Ahola, Tuija Hirvelä, Reeta Neittaanmäki, Sari Ohranen ja Riikka Ullakonoja

Yksi keskeinen tapa todistaa Suomen kansalaisuuden haussa tarvittava tyydyttävä kielitaito on suorittaa Yleisten kielitutkintojen (YKI) suomen tai ruotsin tutkinto. Tutkinto on merkittävä yhteiskunnallinen portinvartija, eivätkä minkäänlaiset kielitaitoon liittymättömät vinoumat saisi siksi vaikuttaa arviointiin. Aiempi arvioinnin tutkimus on kuitenkin osoittanut, että arvioitavien todellinen tai oletettu tausta voi vaikuttaa arviointiin.

Tässä artikkelissa esittelemme YKI-tutkintoon perustuvan Suomen Akatemian rahoittaman *Rikkinäistä suomea: Aksenttien arviointi yhteiskunnallisena portinvartijana* -hankkeen tutkimustuloksia. Keskeisenä kysymyksenämme on se, mikä on osallistujien oletetun taustan mahdollinen merkitys kielitaidon arvioinnissa YKIn keskitason suullisen kielitaidon tutkinnossa. Hanke perustuu aitoihin YKI-tutkinnon suorituksiin ja niiden arviointeihin. Hankkeessa tutkittiin viiden kieliryhmän – arabian-, venäjän-, viron-, thain- ja suomen ruotsinkielisten – osallistujien suullisen kielitaidon arviointia.

Tutkimuksessamme koulutetut YKI-arvioijat (n=44) arvioivat 10 näytettä jokaisesta kieliryhmästä antaen yleisarvion lisäksi arviot osataidoista, kuvaten vapaamuotoisesti avovastauksessa suoritusta tai puhujaa ja tehden oletuksen puhujan ensikielestä perusteluineen. Syntyneitä laajaa aineistoa tutkittiin sekä kvantitatiivisesti tilastotieteellisin menetelmin että kvalitatiivisesti diskurssin- ja sisällönanalysein.

Rikkinäistä suomea -hankkeen lähtökohtia ja tutkimusasetelma

Yleiset kielitutkinnot (YKI) on merkittävä yhteiskunnallinen portinvartija. Suomen tai ruotsin tutkinnolla on mahdollista osoittaa kansalaisuuden hakuun yhtenä osana vaadittava tyydyttävä kielitaito. Tämän vuoksi YKI-arviointiin eivät saisi vaikuttaa minkäänlaiset kielitaitoon liittymättömät vinoumat. Kielitaidon arvioinnin tutkimus on kuitenkin osoittanut, että niin arvioitavien todellinen kuin oletettu tausta voi vaikuttaa arviointiin. Myös YKIä on siis syytä tarkastella kriittisesti. Tähän tarkoitukseen olemme hankkeessa *Rikkinäistä suomea: Aksenttien arviointi yhteiskunnallisena portinvartijana* rakentaneet tutkimusasetelman, jolla on pyritty saamaan näkyviin mahdollisia vinoumia.

Yleisten kielitutkintojen arvioijat ovat suomen kielen ammatillaisia, tyypillisesti suomi toisena kielenä -opettajia, jotka ovat käyneet Opetushallituksen hyväksymän arvioijakoulutuksen. Ammattiarvioijina he ovat tavallisesti maallikkoja tottuneem-

pia erilaisiin aksentteihin ja ääntämistapoihin. Niin kielen kuin kielenkäyttäjien ”tuttuuden” on useissa tutkimuksissa osoitettu lisäävään puheen ymmärtämistä ja nostavan siten taitoarvioita (ks. esim. Carey ym., 2011). Tuttuus on kuitenkin kaksiteräinen ominaisuus. Sen perusteella kieliryhmiin voidaan liittää niin omiin kokemuksiin perustuvia kuin ympäröivän yhteiskunnan asenteita heijastavia mielikuvia ja stereotyyppioita eli kaavamaisia yksinkertaistettuja mielikuvia ja tunteita, jotka taas voivat vahvistaa näitä mielikuvia (esim. Cuddy ym. 2008). Vaikka arvioinnissa pyritään objektiivisuuteen, ihmisen tekemä arviointi on aina subjektiivista. Arvioijan tunteet ja asenteet ovat aina läsnä arviointitilanteissa (ks. Ahola 2022, s.87). Nämä voivat aktivoitua osallistujan aksentista, jonka varassa tämä yhdistetään johonkin kieliryhmään. Kurosen ja Kautosen (2018) ja Toivolan (2011) mukaan suomessa vieras aksentti tunnustetaan esimerkiksi vokaalien laadun, äänneiden keston, äänen korkeuden ja sen vaihtelun sekä puhenopeuden ja taukojen mää-

rän ja keston perusteella. Ensikielen (oletettu) tunnistaminen voi laukaista niin positiivisia kuin negatiivisia tunteita puhujia kohtaan (Cargile, 1997).

Toisen kielen puhujiin kohdistuvia asenteita on tutkittu esimerkiksi niin kutsutulla valepukutekniikalla (Lambert, 1967), jossa sama puhenäyte esitellään arvioijille usean eri taustaisen puhujan näytteenä. On todettu, että arviot vaihtelevat esitellyn taustan mukaan, vaikka puhenäyte pysyy samana. Esimerkiksi amerikkalaiset tutkimushenkilöt arvioivat puhujan kielitaidon alhaisemmaksi, jos heille kerrottiin puhujan olevan ensikieleltään espanjankielinen tai jonkin aasialaisen kielen puhuja, verrattuna siihen, kun sama näyte esiteltiin syntyperäisen amerikkalaisen puhumaksi (esim. Brennan & Brennan, 1981; Lindemann, 2005). Ilmiössä on kyse ns. käänteisestä kielellisestä stereotypisoinnista (Kang & Rubin, 2009), jossa ryhmiin liitetyt stereotypiat vaikuttavat siihen, miten puhenäyte kuullaan.

Stereotypioihin nojaavat odotukset voivat saada arvioijia korjaamaan arvioitaan myös ylöspäin. Esimerkiksi Plichtan (2001) tutkimuksessa puhujan esittely afrikkalais-amerikkalaiseksi tai eurooppalais-amerikkalaiseksi vaikutti lopputulokseen niin, että afrikkalais-amerikkalaiset saivat parempia arvioita. Plichta tulkitsee tämän juontuvan odotuksesta, että jälkimmäiset olisivat olleet eurooppalais-amerikkalaisia heikompia kielitaidoltaan. Alemmat odotukset siis tuottivat parempia arvioita. Samanlainen kuvio näkyy hanketutkimuksemme thaiensikielisten arvioinnissa (Ahola 2020b).

Koska esitellyissä tutkimusasetelmissa puhujien tosiasiallinen kielitaito on vakioitu, selityksen arvioinnissa ilmeneville eroille on löydyttävä muualta, esimerkiksi amerikkalaisten stereotyyppisistä käsityksistä ja asenteista. Olisi toivottavaa, että suomalaisista ja suomalaisesta yhteiskunnasta voisi sanoa lähtökohtaisesti parempaa, mutta valitettavasti niin kansainvälisten (European Union Agency for Fundamental Rights 2017, 2018) kuin suomalaisten (esim. Jaakkola, 2009; Ahmad, 2020; Hoegaerts ym., 2022) syrjintää koskevien tutkimusten valossa Suomi on toistuvasti osoittautunut syrjiväksi ja rassistiseksi maaksi.

YKI-tutkinnon yhteiskunnallisen merkittävyyden, edellä esitellyn kielitaidon arviointia koskevan tutkimuksen ja Suomen yleisen ilmapiirin ohjaamina rakensimme tutkimusasetelman, jolla pyrimme saamaan kiinni mahdolliset kielitaitoon liittyvät arvioinnin vinoumat. Ensinnäkin tutkimukseen otettiin sellaisia ensikieliryhmiä, jotka olivat aineiston keruun aikaan (2015 ja 2016) suuria osallistujaryhmiä ja joihin tiedettiin

yleisesti kohdistuvan kielteisiä stereotypioita. Jälkimmäinen kriteeri valittiin siksi, että jos arvioinnissa olisi vinoumia, niitä näkyisi juuri tällaisissa ryhmissä. Mukana on suuria YKI-testin kautta tavallisimmin kansalaisuutta hakevia maahanmuuttajien kieliryhmiä, kuten ensikielenään arabiaa, thai-kieltä, venäjää ja viroa puhuvia. Mukaan otettiin myös syntyperäisiä suomalaisia ruotsinkielisiä, joihin myös liitetään kielteisiä stereotypioita, vaikkakin hyvin erilaisia, usein oletettuihin etuoikeuksiin tai varakkuuteen perustuvia. (Valittuihin ryhmiin kohdistuvista stereotypioista ks. esim. Ahmad 2020; Jaakkola, 2009; Liebkind ym. 2016; Lumio, 2014; McRae ym. 1988.)

Tutkimusasetelma rakennettiin aitojen YKI-suoritusten pohjalta. Aineistonkeruussa vuonna 2016 YKI-arvioijat (N=44) arvioivat yhden tehtävän, jonka osallistujat (N=49) olivat suorittaneet YKI-tutkinnossa vuonna 2015 (10 suoritusta arabia-, viro-, venäjä- ja thaiensikielisiltä ja 9 suomenruotsinkielisiltä). Hankeaineiston arviointi tehtiin eri tavalla kuin todellisessa YKI-testissä, jossa arvioijat antavat neljän erilaisen puhe-suorituksen perusteella puhumisesta yhden yleisarvion. Hankeaineistossa kultakin osallistujalta arvioitiin vain yksi puhe-suoritus. Yleisarvion lisäksi arvioitiin niin kutsuttuja analyttisiä kriteereitä, joita ovat sujuvuus, joustavuus, koherenssi, ilmaisan tarkkuus, ääntäminen ja rakenteet. Näiden lisäksi arvioijat kuvasivat vapaasti kirjoittaen puhe-suoritusta ja esittivät oletuksensa puhujan ensikielestä ja perustelun oletukselleen. Arvioijat eivät saaneet suorittajien taustoista mitään tietoa, mutta vastataksemme tutkimuskysymyksemme – vaikuttavatko oletukset puhujan taustasta kielitaitoarvioon – tarvitsimme tiedon siitä, mitä arvioijat osallistujien taustasta olettivat.

Tutkimusasetelmalla pystyttiin tutkimaan, miten osataitojen arviot vaihtelivat paitsi kieliryhmittäin myös suhteessa toisiinsa ja yleisarvioon. Lisäksi asetelma mahdollisti sen tarkastelun, miten yleisarviot mahdollisesti olivat muuttuneet vuoden sisällä, koska aineisto sisälsi samoista näytteistä tehdyt arviot sekä vuodelta 2015 YKI-testistä että vuodelta 2016 hankeaineistosta. Arvioita voitiin linkittää ja verrata myös vuosien 2012–2021 aikana YKI:ssä kerättyihin tietoihin eri ensikieliryhmien yleisestä tasosta. Seuraavassa esittelemme ensin kielitutkintojärjestelmää, minkä jälkeen esittelemme joitain keskeisimpiä tuloksia *Rikkinäistä suomea: Aksenttien arviointi yhteiskunnallisena portinvartijana* -hankkeesta ja pohdimme niiden merkitystä.

Yleiset kielitutkinnot

Yleiset kielitutkinnot (YKI) on lakiin (Laki yleisistä kielitutkinnoista 964,1082) ja asetukseen (Valtioneuvoston asetus 1109, 1366) perustuva aikuisille suunnattu toisen ja vieraan kielen kielitutkintojärjestelmä, jossa voi testata kielitaitonsa puhumisessa, kirjoittamisessa sekä tekstin- ja puheen ymmärtämisessä. Yleisten kielitutkintojen perusteissa (Opetushallitus, 2011) on määriteltä, että kielitutkinnoilla arvioidaan toiminnallista kielitaitoa eli sitä, miten sujuvasti henkilö suoriutuu kielen tuottamista ja ymmärtämistä vaativista tilanteista. Kielitutkintojärjestelmän hallinnoimisesta ja kehittämisestä vastaa Opetushallitus yhdessä Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen kanssa. Kielitutkinnon voi suorittaa yhdeksässä kielessä (englanti, espanja, italia, pohjoissaame, ranska, ruotsi, saksa, suomi ja venäjä) kolmella tutkintotasolla (perus-, keski- ja ylin taso). Suoritukset arvioidaan taitotasolle 1–6, jotka vastaavat eurooppalaisen viitekehyksen (EVK) taitotasoa A1–C2 (Council of Europe, 2020). Tutkintotodistusta voi käyttää kielitaidon osoittamiseen muun muassa Suomen kansalaisuuden, työn tai opiskelupaikan hakuun.

YKI-tutkintoihin osallistuu vuosittain 7500–8000 osallistujaa, joista noin 85 prosenttia suorittaa suomen keskitason tutkinnon. Suomen keskitason tutkintoa suoritetaan erityisen paljon, koska juuri tämän tason todistuksella voi osoittaa kansalaisuuteen vaadittavan kielitaidon. Maahanmuuttoviraston linjauksen mukaan YKI-testillä todistettava kielitaitovaatimus täyttyy, kun henkilö suorittaa vähintään yhden suullisen osan (puhuminen tai puheen ymmärtäminen) ja yhden kirjallisen osan (kirjoittaminen tai tekstin ymmärtäminen) taitotasolla 3 (EVK-asteikolla B1). Toisen näistä suorituksista tulee olla tuottamisen taito eli puhuminen tai kirjoittaminen. Myös ruotsin keskitason tutkintoa käytetään Suomen kansalaisuuden hakuun.

Arvioinnin laadukkuuden varmistamiseksi on tiedettävä, keitä tutkintoon osallistuvat ovat. YKI:ssä onkin tehty ja tehdään koko ajan järjestelmän sisällä pitkäjäisetutkimusta (2012–2021) (ks. myös Hirvelä, 2023) suomen keskitason osallistujista. Tutkimuksen aineisto (2012–2021) koostuu ilmoittautumisvaiheessa kerätystä osallistujadatasta (n=68 460) ja vapaaehtoisesta taustatietokyselyaineistosta (n=45 087). Taustatietojen perusteella suomen keskitason tutkintoon osallistuva on tyypillisesti työssäkäyvä (39 %) korkeamman asteen koulutuksen saanut (37 %) 30–39-vuotias (45 %) nainen (50 %). Tutkintotodistuksen tärkein käyttötarkoitus on kansalaisuuden hakeminen (80 %), minkä lisäksi sitä käytetään työnhakuun (33 %) ja opiskeluun (26 %). Tutkintoon osallistuvien joukko on moninainen: osallistujajou-

kosta löytyy kaikkiaan noin 220 ensikieltä. Kaksi suurinta ensikieliryhmää ovat venäjä (20 %) ja arabia (10 %). Näitä seuraavat osallistujamäärältään pienemmät ensikieliryhmät, kuten kurdi, englanti, persia, turkki, viro, bengali ja somali 3–8 prosentin osuuksillaan. Ensikieleltään ruotsinkielisiä suomen tutkinnossa oli vain yksi prosentti.

Ensikielen lisäksi tarkastelun fokuksena voi olla osallistujien kansalaisuus. Vuosina 2012–2021 suurimmat kansalaisuusryhmät olivat venäläiset (17 %) ja irakilaiset (10 %), ja muita ryhmiä yli 3 prosentin osuuksilla olivat virolaiset, turkkilaiset, iranilaiset ja pakistanilaiset (tarkemmin osallistujaryhmistä ks. Hirvelä 2023). Kansalaisuudet kielineen vaihtelevat eri aikakausina esimerkiksi erilaisten pakolaisuutta tuottavien konfliktien tai sotien seurauksena.

Suurimmat ensikieliryhmät, venäjän- ja arabiankieliset, olivat tutkimuksen kohteena myös hankkeessamme. Taustoiltaan ja kielitaidoltaan ryhmät ovat hyvin erilaiset. Taustakyselyyn vastanneet venäjänkieliset olivat 30–39-vuotiaita (38 %) naisia (68 %) kotoisin pääasiassa Venäjältä, Virossa ja Ukrainasta. He olivat tavallisesti korkeasti koulutettuja (47 %), ja tutkintoon osallistumisen aikaan lähes puolet heistä oli työelämässä (42 %). Arabiankieliset taas olivat tyypillisesti 30–39-vuotiaita (38 %) miehiä (68 %) kansalaisuudeltaan useimmiten irakilaisia, syyrialaisia, marokkolaisia ja egyptiläisiä. Koulutustaso oli alhaisempi verrattuna venäjänkielisiin. Arabiaensikielisten sosioekonominen asema oli usein opiskelija (40 %) tai työtön (20 %), ja he osallistuivat kotoutumiskoulutukseen. Molempien ensikieliryhmien tavoitteena oli saada tutkintotodistus kansalaisuuden hakuja varten.

Korkeiden taito-odotusten ja ensikieliryhmien sekoittumisen merkitys suomenruotsin- ja vironkielisten kielitaidon arvioinnissa

Kaksi ryhmää, jotka menestyvät YKI:n suomen keskitason tutkinnossa keskimäärin hyvin, ovat ensikieleltään suomenruotsin- ja vironkieliset osallistujat¹. Hankeaineistossamme suomenruotsinkielisiä ei juuri tunnistettu. Arvioijat olettivat suomenruotsinkielisistä jopa 82 prosenttia jonkin muun kielisiksi, useimmiten (27 %) vironkielisiksi. Yksi syy tähän oli todennäköisesti

1 Taustatekijöiden vaikutusta suomen keskitason tutkinnossa menestymiseen ovat tutkineet Ahola ja Hirvelä (2016) ja Honko ym. (2021). Näillä on tutkintotulosten mukaan myös hyvä puhumisen taito: keskitason tutkintoon vuosina 2012–2021 osallistuneista suomenruotsinkielisistä 60 prosenttia ja vironkielistä 67 prosenttia saavutti taitotason 4 (EVK-asteikolla B2).

se, etteivät arvioijat olettaneet, että tutkimuksessa olisi Suomen kansalaisia, koska tavallisimmin YKI-osallistajat ovat maahanmuuttajia. Suomenruotsinkielisiä kuitenkin osallistuu YKIin, jotta he voivat käyttää tutkintotulosta työnhakuun tai osoittaa kielitaitonsa työnantajalle. Vironkielisten tunnistaminen taas näytti olevan helppoa: kymmenestä tutkimukseen osallistuneesta noin kahdeksan osallistujaa tunnistettiin vironkieliseksi.

Tutkimukset suomenruotsinkielisistä ja vironkielisistä puhujista osoittavat, että puhujan ensikielen tunnistamisella on vaikutusta arviointiin ja käsityksiin puhujan kielitaidosta (Ahola, 2020a; Ohranen & Ahola, 2022). Kun arvioijat eivät tunnistanee puhujan ensikieltä lainkaan, he antoivat puhujalle heikompia taitotasoarvioita sekä analyttisillä kriteereillä että holistisella yleiskriteerillä kuin puhujalle, jonka ensikielen he olettivat tunnistavansa. Näin ollen sekä oikein tunnistetut suomenruotsinkieliset että vironkieliset puhujat saivat korkeampia taitotasoarvioita jokaisella kriteerillä kuin tunnistamatta jääneiden ryhmät.

Mielenkiintoista oli, että kun suomenruotsinkielinen oletettiin vironkieliseksi tai kun vironkielisen puhujan ensikieli tunnistettiin oikein, puhujat saivat ääntämisestä heikompia arvioita kuin muista taidoistaan. Miksi arvioijat sitten rankaisivat vironkieliseksi tunnistettuja ja oletettuja puhujia ääntämisestä, etenkin kun arvioijien kirjalliset kommentit puhujien ääntämisen taidosta eivät tukeneet annettuja taitotasoarvioita? Arvioijat nimittäin kuvailivat sekä suomenruotsalaisten että vironkielisten ääntämistä hyvin kohdekieliseksi ja jopa äidinkielenomaiseksi. Yllättävää tuloksessa on, että oppijan ääntämisen tuttuus on yleensä yhteydessä parempiin arvioihin ääntämisestä (esim. Carey ym., 2011), mutta hankkeemme tutkimuksessa tunnistaminen oli selkeästi yhteydessä heikompiin arvioihin ääntämisestä.

Sytä tähän voi olla monia. Ensinnäkin ääntäminen on piirre, jossa pienetkin poikkeamat havaitaan helposti. Koska arvioijat eivät havainneet puhujien muissa kielen piirteissä paljokaan puutteita, pienetkin vieraat piirteet ääntämisessä ehkä korostuivat. Toiseksi arvioijat perustelivat arvioitaan kuvailemalla osallistujan puhuvan hitaasti tai epäselvästi tai kommentoimalla tämän äänenkorkeutta tai murretta. Kommenttien perusteella he yhdistivät ääntämiseen myös puhujan persoonaan ja puhetapaan liittyviä piirteitä. Kommentit ääntämisen äidinkielenomaisuudesta nostavat esiin kysymyksen siitä, onko ääntämisen mallina edelleen syntyperäisen puhujan käyttämä kieli, vaikka YKIin arviointia ohjaa Eurooppalainen viitekehys, jossa korkeinkin taso (C2, YKI-asteikolla 6) on vielä oppijan taso, jolla ei edellytetä syntyperäisen kaltaista ääntämistä.

Suomenruotsinkielisiksi tunnistettujen kielitaidossa etenkin sujuvuus nousi vahvimaksi piirteeksi. Jos puhuja oletettiin väärin vironkieliseksi, ilmaisun tarkkuutta, laajuutta ja idiomattisuutta pidettiin parhaana taitona. Nämä tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta kertovat kriteerien käyttöön liittyvistä trendeistä. Samankaltaista suuntausta havaittiin arvioijien käyttäytymisessä, kun he tunnistivat vironkieliset oppijat. Tällöin vironkieliset saivat paremmat arviot ilmaisun tarkkuudesta, laajuudesta ja idiomattisuudesta sekä rakenteiden tarkkuudesta kuin sellaiset vironkieliset, joita ei tunnistettu. Vaikuttaakin siltä, että puhujan olettaminen vironkieliseksi vaikuttaa positiivisesti juuri sanaston ja rakenteiden hallinnan arvioihin. Näiden taitojen korostuminen on yhteydessä puhujan kielitaidon tasoon: kielitaidon ollessa hyvä odotukset sanastollisesta ja rakenteellisesta tarkkuudesta kasvavat (esim. Eckes, 2008, s. 180).

Kun arvioijat olettivat suomenruotsinkielisten ensikieleksi viron, he perustelivat tätä usein aksentilla ja erityisesti nousevalla sanaintonaatiolla. Sekä suomessa että suomenruotsissa intonaatio on usein laskeva. Joissain suomenruotsin murteissa on kuitenkin samankaltaista nousevaa intonaatiota kuin virossa (Kuronen, 2016). Arvioijat kuuluivat suomenruotsinkielisten puheessa myös muita samankaltaisuuksia viron kanssa (esimerkiksi l- ja d-äänteissä), jotka yhdistävätkin tiettyjä suomenruotsin murteita ja viroa. Suomenruotsinkielisen suomenpuhujan murretausta voi siis vaikuttaa siihen, että hän kuulostaa ensikieleltään vironkieliseltä.

Arvioijat kuvasivat sujuvuutta hyvin samankaltaisesti ensikieleltään suomenruotsinkielisillä ja vironkielisillä: luonnollista, helppoa ymmärtää ja jopa äidinkielenomaista. Kun oppijan kielitaito on jo ylemmällä taitotasolla, sujuvuus onkin keskeinen arviointikriteeri ja se yhdistetään suoraan hyvään kielitaitoon (mm. Sato, 2011). Mielenkiintoista on, että vaikka arvioijat usein kuvailivat puhetta sujuvaksi, analyttisena arviointikriteerinä se ei näyttänyt tilastollisesti merkitsevänä. Sujuvuus vaikuttaakin olevan piirre, joka yhdistyy useisiin muihin kielitaidon piirteisiin, kuten sanaston ja rakenteen hallintaan ja kielen idiomattisuuteen mutta myös kohdekieliseen ja selkeään ääntämykseen, puhekielisyys, puhenoiteuteen, tuottamisen helppouteen ja vaivattomuuteen kuunnella ja ymmärtää puhetta. (Ks. Ahola, 2020a, 2022.)

Rakenteellisia puutteita nimitettiin usein vain lipsahduksiksi, mutta niitä kuitenkin käytettiin perusteluina, kun tehtiin oletuksia puhujien ensikielestä. Rakenteelliset puutteet ovat YKI-ar-

violinissa usein keskiössä, koska juuri niitä on totuttu tarkkailemaan. Lisäksi niiden havainnointi on usein helpompaa kuin muiden kielellisten piirteiden. (Esim. Tarnanen, 2002; Ahola, 2022.) On kuitenkin arvioijakohtaista, mitä painotetaan. Aina perusteet oletuksille eivät löytyneet arviointia ohjaavista kriteereistä, vaan niiden ulkopuolisista tekijöistä, esimerkiksi puheen sisällöstä. (Ahola & Halonen 2023.) On kuitenkin tärkeä huomata, että vaikka arvioijat painottivat eri seikkoja, yleensä oppijan saama yleisarvio oli lopulta sama.

Empatiaa ja sääliä? Thainkielisten odotuksenmukaista korkeammat arviot

Thainkielisten määrä Suomessa on kasvanut tasaisesti viimeiset 20 vuotta, vaikka heitä ei suhteessa moniin muiden kielten puhujiin ole edelleenkään paljon. Vuonna 2022 thainkielisiä puhujia oli hiukan yli 11 000, kun suurimman ryhmän muodostavia ensikiellettään venäjänkielisiä oli yli 90 000 (SVT, 2023). Hankeaineistomme näytti (Ahola, 2020b), että YKI-arvioijille thainkieliset olivat tuttu oppijaryhmä. Etenkin thainkieliset naiset tunnistettiin hyvin. Naisten tuttuus on linjassa väestörakenteen kanssa: yli 80 prosenttia Suomen thainkielisistä on naisia. Myös aineistomme kaksi nuorta thainkielistä miestä vastaa yleisesti Suomen thainkielisiä miehiä, joista pääosa on alle 28-vuotiaita (SVT, 2023). Otoksen thaimiesten suomen ääntäminen oli arvioijien mukaan hyvää. Koska arvioijat tunnistiivat thainkieliset yleensä heikosta ääntämisestä, tämä on todennäköisesti vaikuttanut siihen, että miespuolisia thainpuhujia ei juurikaan tunnistettu.

Thainkieliset naiset siis tunnistettiin hyvin ja nimenomaan ääntämisestä, jota pidettiin heidän heikoimpana taitonaan. Tiettyissä äänneissä, lauserytmisissä ja intonaatiossa havaittiin piirteitä, joiden perusteella puhetta kuvattiin ”nasaaliksi” tai ”naukuvaksi”. Lisäksi arvioijat kommentoivat puhujia syntyperäisiä suomenpuhujia korkeamman äänenkorkeuden ja tiettyjen ääntämistapojen (esim. r- ja l-äänneissä) perusteella myös ”nuoriksi” tai jopa ”lapsellisiksi”. Kommenteista näkyi, että thainkielististä naisista oli mielikuva nuorina naisina, jotka olivat saapuneet Suomeen avioliiton kautta. Tällaiset kielenulkoiset käsitteet eivät ole poikkeuksellisia arvioinnissa. Puhujan puheääni ja -tapa yhdistetään usein johonkin etniseen taustaan, ja puhujan fyysisistä ominaisuuksista ja iästä luodaan stereotyyppisiä mielikuvia (ks. esim. Bent & Holt, 2017).

Thainkielisten puheessa oli myös rakenteellisia puutteita, joiden nähtiin olevan seurausta formaalin opiskelun puutteesta.

Tämä näkyi muutamissa kuvauksissa, joiden mukaan puheesta kuuli, että suomi oli opittu kotona perheen parissa. Kommenteista näkyi, että tällainen arjessa hankittu kielitaito ei ollut arvioijien mielestä riittävä. Puhe oli arvioijien mukaan vain juuri ja juuri ymmärrettävää, ja siinä oli paljon puutteita. Puutteita taas kuvattiin paikatun aktiivisella puheen tuottamisella, mitä taas pidettiin vahvuutena. Yleensäkin thainkielisiä kuvattiin yritteliäiksi puhujiksi. Vaikka puhe muodostui yksinkertaisista lauseista, aktiivisen tuottamisen ja puheajan täyttämisen vuoksi arvioijat kuvasivat puhetta sujuvaksi. Vaikka arvioijat siis löysivät paljon puutteita ja kuvasivat ääntämistä vaikeaksi ymmärtää, he kuitenkin antoivat paremman arvion holistisesta yleistaitotasosta kuin analyttisillä kriteereillä annettujen alempien arvioiden perusteella olisi voinut päätellä. Holistisen arvion kautta arvioijat siis selkeästi palkitsivat thainkielisiä, mutta mistä?

Todennäköisesti palkitsemisen taustalla oli ensinnäkin osallistujien aktiivinen puhuminen. Usein opettajina toimivat arvioijat näyttivät arvostavan sitä, että osallistujat pyrkivät tuottamaan puhetta. Lisäksi arvioijat raportoivat ymmärtäneensä thainkielisiä ongelmista huolimatta. Ymmärrettävyys olikin keskeinen kriteeri, jota pidettiin eräänlaisena rajapyykkinä sille, täytyvätkö tasolle asetetut kriteerit. Muutamien arvioijien mukaan thainkielisten oppijoiden olisi jopa mahdotonta oppia ääntämään suomea hyvin, joten ääntämisestä ei tulisi myöskään rangaista. Aktiivisuuden ja ymmärrettävyyden lisäksi on todennäköistä, että hyvät yleisarviot olivat yhteydessä kriteereiden ulkopuolisiin tekijöihin. On mahdollista, että thainkieliseksi tunnistaminen herätti arvioijissa myötätuntoa, joka näkyi heidän kommenteissaan stereotyyppioina naisten elämästä Thaimaasta haettuina vaimoina (Ahola 2020b; ks. myös esim. Lumio, 2014).

Arviointivinoumaa – arabiaensikielisten miesten ankara arviointi

Fokusryhmistämme erityisesti arabiaensikielisten arvioinnin kannalta vuosiväli 2015–2016 nk. pakolaiskriiseineen oli jo lähtökohtaisesti kiinnostava. Arabiaensikielisiä muutti Suomeen – kuten muuallekin Eurooppaan – enemmän kuin koskaan aiemmin. Arabiaensikieliset osallistujat tulevat YKI-testiin tyypillisesti jo pian Suomeen saapumisensa jälkeen, ja heistä 90 prosenttia käyttää YKI-testiä nimenomaan juuri kansalaisuuden hakemiseen (Hirvelä 2023), eivät (vielä) esimerkiksi työtä tai opiskelua varten. Tuon muuttoaallon aikaan, jolloin myös keräsimme hankeaineistomme, tähän ryhmään reagoitiin hyvin kielteisesti niin yhteiskunnassa yleisesti kuin mediassa (esim. Maa-silta & Nikunen, 2018), vaikka kielteinen ilmapiiri saikin myös

vankkaa vastavoimaa erittäin aktiivisesta kansalaisyhteiskunnasta (esim. Pirkkalainen ym., 2022).

Hypoteesimme siitä, että kielteinen ilmapiiri näkyisi myös arvioinnissa, näyttää tulostemme valossa käyneen toteen. Arabiaensikielisiä arvioitiin vuonna 2016 ankarammin kuin aineistomme pohjana olleessa YKI-testissä vuonna 2015 (Halonen, 2022). Hankeaineistomme arabiaensikielistä pääsi vuonna 2015 YKI-testistä läpi viisi miestä ja kolme naista eli yhteensä kahdeksan osallistujaa. Näin hankkeessa tehtiin arabiaensikielisten arviointeja 352 (44 arvioijaa x 8 osallistujaa). Hankkeessa tehdyssä arvioinnissa näistä alun perin YKI-testin läpäisseistä vain noin 53 prosenttia (n = 188) läpäisi testin. Kun osallistujia tarkasteltiin sukupuolen mukaan, paljastui, että vaikka sekä miehet että naiset saivat alempia arvioita kuin YKI-testissä, myös heidän keskinäinen eronsa oli merkittävä. Kun naisten läpäisyprosentti hankeaineistossa oli noin 74 prosenttia, miesten keskuudessa vastaava luku oli vain noin 41 prosenttia.

Luonnollisesti korkeiden panosten kielitaitotestissä ei pitäisi tapahtua näin suuria muutoksia. Aineistomme fokuskieliryhmistä arabiaensikielisten arvioinnissa olikin tapahtunut suurin muutos alkuperäisen 2015 YKI-testin ja 2016 hankearvioinnin välillä. On mahdollista, että arabiaensikielisten osalta arvioijien asenteisiin voi sekoittua paitsi yleisen ilmapiirin vaikutusta myös siihen liittyvää islamin pelkoa. Islamin pelkoa on tutkittu laajasti niin maailmalla (ks. esim. Runnymede Trust, 1997; Iqbal, 2020) kuin Suomessa (esim. Mapril ym., 2019). Iqbalin (2020, s. 68) mukaan arabian kieli on olennaisin yksittäinen tekijä jonnekin olettamisessa muslimiksi. Suomalaisten islamiin kohdistuvia asenteita tutkineiden Pauhan ja Ketolan (2015) mukaan muslimit oletetaan usein myös ääriuskonnollisiksi, mitä valtaosa suomalaisista vierastaa kaikkien uskontojen osalta. Taustamuuttujana (ensi)kieltä käyttävän Perusoikeusbarometrin (Nenonen ym., 2021) mukaan arabiankieliset olivat myös kokeneet muita barometrissa tutkittuja vähemmistökieliryhmiä (ruotsin- ja venäjänkieliset) selvästi useammin syrjintää ja väkivaltaa, ja muita suurempi osa ilmoitti syrjinnän syyksi uskonnon. Barometrin tulokset ovat linjassa hankkeemme tulosten kanssa myös siinä, että senkin mukaan miehet kokivat syrjintää naisia enemmän: miehet 72 %, naiset 66 %.

Syyt arvioiden alenemiseen hankeaineistossamme ovat todennäköisesti moninaisia. Esimerkiksi tutkimukset työhönottohaastatteluista (Suomesta ks. esim. Kokkonen, 2007) ovat osoittaneet, että työnantajat arvioivat haastateltavia asiakkaidensa oletetut asenteet mielessään. Samantyyppisesti yleinen kieltei-

nen ilmapiiri voisi olla vaikuttamassa YKIn ammattiarvioijiin; kriteeritkin ohjaavat arvioimaan myös sitä, miten osallistujien arvioidaan kielitaidollaan pärjäävän. Tulokset eivät välttämättä kerrokaan siitä, että arvioijat olisivat erityisen kielteisiä arabiaensikielisiä kohtaan. He voivat myös reagoida siihen, että näiltä saatetaan odottaa muita ryhmiä enemmän niin kielitaidossa kuin muissakin kansalaisvalmiuksissa. Mistä tahansa onkin kysymys, arabiankielisten arviointia on syytä tarkastella erityisen tiiviisti myös itse YKI-testissä.

Venäjäensikielisiä pidetään yleisesti hyvinä suomenpuhujina

Venäjäensikielisten määrä YKIn suomen kielen tutkinnoissa on aina ollut suuri. Osallistujien määrä on kuitenkin ollut laskussa viimeisten kymmenen vuoden aikana. YKI-suoritusten valossa venäjäensikielisten suomen kielen, etenkin puhumisen ja kirjoittamisen, taito on hivenen heikentynyt vuosien myötä. Heikentymisen syytä on varmasti useita, mutta yksi todennäköisimmistä on, että monet puhuvat perheensä kanssa pelkästään venäjää, kun muutama kymmenen vuotta sitten perheet olivat usein kaksikielisiä (ks. Ahola & Lammervo, 2013). Venäjäensikielisiä on Suomessa myös paljon, ja ystäväpiirit koostuvatkin aiempaa useammin toisista venäjää hallitsevista. Monet myös käyvät usein Venäjällä ja seuraavat sikäläistä mediaa. Osallistujissa on myös paljon nuoria, jotka taas opiskelevat Suomessa englanniksi ja käyttävät suomen sijaan englantia ystäviensä kanssa. (Ahola & Lammervo, 2013.)

Taitojen heikentymisestä huolimatta venäjäensikieliset menestyvät suomen kielen tutkinnoissa hyvin verrattuna moneen muuhun ensikieliryhmään. Menestymisen taustalla vaikuttaa mahdollisesti osallistujien korkea koulutustaso (46,8 % on korkeasti koulutettuja), jonka ansiosta heillä on todennäköisesti aiempaa kokemusta testitilanteista ja vieraan kielen opiskelusta.

Venäjäensikielisten tunnistaminen oli yhteydessä osallistujan kielitaitotasoon. Arvioijat tunnistivat yli 90-prosenttisesti venäjäensikieliseksi sellaiset osallistujat, joiden suomen kielen taito oli vielä perustaitotasolla. Näillä oli arvioijien mukaan tyypillisiä venäjäensikielisten piirteitä esimerkiksi tiettyjen suomen konsonanttien (/l, /h/, /s/, /r/) ja vokaalien (/i/, /e/ ja /æ/) ääntämisessä, mutta etenkin venäjälle tyypillisen liudennuksen, sävelkulun ja sanapainon kuvattiin vaikuttaneen tunnistamiseen. Sellaisia puhujia, joiden kielitaito oli jo selvästi hyvällä tasolla, arvioijat eivät helposti tunnistaneetkaan venäjäensikieliseksi, vaan olettivat heidän ensikielekseen esimerkiksi espanjan tai

englannin. (Taitotason yhteydestä tunnistamiseen ks. Ahola & Hirvelä, 2022; Ahola ym., tekeillä; Ullakonoja, tekeillä.)

Venäjäensikielisiä kuvailtiin usein vahvoiksi puhujiksi, mutta heidän heikkoudekseen nähtiin ennen kaikkea pyrkimys liialliseen rakenteelliseen tarkkuuteen, minkä koettiin vaikuttavan puheen sujuvuuteen. Rakenteellisista puutteista mainittuja olla-verbin puuttumista ja joitakin verbirektioita pidettiin vain pieninä puutteina. Arvioijilla vaikuttaakin olevan selvä kuva venäjäensikielisten puheen puutteista ja ansiosta. Tämä ei ole yllättävää; ovathan venäjäensikieliset suurin maahanmuuttajaryhmä, ja kaikilla arvioijilla on kokemusta heidän opettamisestaan ja arvioinnistaan. Syy siihen, miksi venäjäensikielisten mitkään analyttisillä kriteereillä annettavat arviot eivät näytä tyydytilastollisesti merkitsevinä, on todennäköisesti juuri näiden tuttuus. Arvioijat ovat tottuneet kuuntelemaan venäjäensikielisten puhumaa suomea, ja näitä pidetään yleisesti melko hyvinä suomenoppijoina (Ahola & Lammervo, 2013).

Kielitaidon arvioinnin on perustuttava jatkuvasti karttuvaan tutkimustietoon

Olemme tässä esitelleet kunkin tutkimushankkeemme fokuksien arvioinnista jonkin keskeisen tuloksen. Tulokset osoittavat, että ensikielellä ja sen tunnistamisella tai oletuksella siitä on merkitystä arvioinnissa. Yleisissä kielitutkinnoissa on alusta saakka tutkittu arvioijien linjaa arvioinnin ankaruuden ja tasaisuuden suhteen. Nämä tekijät otetaan YKIssä huomioon osallistujan lopullisessa arviossa, jotta arvioijien keskinäiset erot esimerkiksi juuri ankaruudessa eivät pääsisi vaikuttamaan lopputulokseen. Kuten tässä hanketutkimukseemme perustuvasa artikkelissa olemme näyttäneet, arviointiin voi kuitenkin liittyä myös arviointikriteerien ja -linjan ja kielitaidon ulkopuolisia tekijöitä. Aineistomme ei yksin pysty suoraan tarjoamaan selitystä näille tendensseille, mutta aiemman tutkimuksen valossa tulosten syistä voidaan esittää valistuneita arvioita. Näistä keskeisimmät liittyvät osallistujan oletettuun taustaan, joka näyttää aktivoivan arvioijien aiempia kokemuksia (oletetuista) samantaustaisista opiskelijoista, arvioitavista tai yleisemmin puhujista Suomessa.

Tutkimuksemme tuloksia on jo hyödynnetty ja hyödynnetään jatkossakin arvioijakoulutuksessa. Mahdollisten oletusten ja niihin taas mahdollisesti liittyvien asenteiden ja stereotyyppien huomioon ottamista voidaan nyt viedä tutkimuksen valossa YKIn perustoimintoihin, kuten arviointitilaisuuksia aina edeltäviin koulutuksiin. On tärkeää muistaa, että YKI-arvioin-

ti on jo ennen tutkimushankettammekin ollut järjestelmän sisällä monitoroitua ja tutkittua, ja arvioijilla mahdollisesti esiintyneisiin vinoumiin on puututtu. Hanketutkimus on kuitenkin laajentanut ymmärrystämme siitä, millaisia tekijöitä on syytä ottaa huomioon arvioinnin oikeudenmukaisuuden tarkastelussa.

Suomi näyttää uusimman hallitusohjelman (Valtioneuvosto 2023) valossa kiristävän kansalliskieltemme kielitaitovaatimuksia niin kansalaisuuden kuin työnkin hakemisessa. YKIä yhteinä kielitaidon arvioinnin instrumenttina ja yhteiskunnallisena portinvartijana on siis tärkeä edelleen tutkia ja kehittää. Hankkeemme tutkimusasetelmalla saimme esille varsinaiseen suoritukseen liittymättömiä arvioinnin tendenssejä, jotka näyttivät liittyvän puhujan oletettuun taustaan. Tässä esittelemiämme tuloksia on tarkasteltava kuitenkin tietyin varauksin, koska aineistomme ei anna suoraa vastausta arvioiden syihin.

On syytä huomata, että arvioijille tutkimus on täysin erilainen tilanne kuin todellinen YKI-arviointi. On mahdollista, että tutkimustilanteessa on esimerkiksi arvioitu ”vapautuneemmin”, koska arviolla ei ole vaikutusta osallistujan elämään. Jos näin olisikin, osoittaisi sekin, että tutkimus on onnistunut nostamaan esille arvioinnin subjektiivisuuden. Tärkeää arvioijakoulutuksessa on aloittaa siitä, että arvioijat tulevat tietoisiksi mahdollisista asenteistaan. Arviointikoulutuksissa voi olla hyödyllistä myös pohtia arvioijien kanssa yhdessä sitä, mikä asenteisiin saattaa vaikuttaa. On elintärkeää – mahdollisesti jopa sananmukaisesti – huolehtia jatkuvasti kertyvän tutkimustiedon avulla edelleen siitä, että testijärjestelmä on mahdollisimman oikeudenmukainen ja mittaa juuri sitä ja vain sitä mitä sen on tarkoitus: kielitaidon tasoa.

Kiitokset

Kiitämme professori Ari Huhtaa tutkimuksemme tuesta osana tutkimusryhmäämme. Tässä raportoidut tulokset on tehty osana projektia *Rikkinäistä suomea: Aksenttien arviointi yhteiskunnallisena portinvartijana* (https://converis.jyu.fi/converis/portal/detail/Project/9080121?auxfun=&lang=fi_FD), jota rahoittaa Suomen Akatemia (315581; 2018–2022/2024).

Lähteet

- Ahmad, A. (2020). When the name matters: An experimental investigation of ethnic discrimination in the Finnish labor market. *Sociological Inquiry*, 90(3): 468–496. <https://doi.org/10.1111/soin.12276>
- Ahola, S. (2020a). Sujuvaa mutta viron kielen vaikutusta. *Virit-täjä* 124 (2), 217–242. <https://doi.org/10.23982/vir.79831>
- Ahola, S. (2020b). Yleisten kielitutkintojen arvioijien käsityksiä thainkieliseksi tunnistettujen suomenoppijoiden suullisesta kielitaidosta. *Puhe ja kieli* 40 (4): 203–224. <https://doi.org/10.23997/pk.103307>
- Ahola, S. (2022). *Rimaa hipoen selviää tilanteesta - Yleisten kielitutkintojen suomen kielen arvioijien käsityksiä kielitaidosta ja arvioinnista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9005-3>
- Ahola, S., & Halonen, M. (2022). Ensivaikutelmat kielitaidon arvioinnissa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 13(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2022/ensivaikutelmat-kielitaidon-arvioinnissa>
- Ahola, S., & Halonen, M. (2023). *Factors external to the rating criteria in Finnish high-stakes oral proficiency test*. Esitelmä European Association of Language Testing -konferenssissa 16.6.2023.
- Ahola, S., & Hirvelä, T. (2016). Mikä merkitys osallistujan taustatekijöillä on menestymiseen kielitestissä? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 7(4). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2016/mika-merkitys-osallistujan-taustatekijöillä-on-menestymiseen-kielitestissa>
- Ahola, S., & Hirvelä, T. (2022). *Venäläisten suomenoppijoiden puhumisen taito Yleisten kielitutkintojen pitkäjäsenaineiston ja suomen kielen arvioijien mukaan*. Esitelmä AFinLAn syysseminaarissa lokakuussa 2022, Helsinki.
- Ahola, S., Hirvelä, T., & Ullakonoja, R. (tekeillä). *Venäläisten suomenoppijoiden puhumisen taito*
- Ahola, S., & Lammervo, T. (2013). Venäjää äidinkielenään puhuvien maahanmuuttajien suomen kielen taito yleisten kielitutkintojen tulosten valossa. *Migration-Muuttoliike*, 40(1), 33–41. Saatavilla: <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/90038>
- Bent, T., & Holt, R. F. (2017). Representation of speech variability: Speech variability. *WIREs Cognitive Science*, 8: e01434. <https://doi.org/10.1002/wcs.1434>
- Brennan, E., & Brennan, J. S. (1981). Measurements of accent and attitude toward Mexican-American speech. *Journal of Psycholinguistic Research*, 10: 487–501. <https://doi.org/10.1007/bf01076735>.
- Carey, M. D., Mannell, R. H. & Dunn, P. K. (2011). Does a rater's familiarity with a candidate's pronunciation affect the rating in oral proficiency interviews? *Language Testing*, 28(2): 201–219. <https://doi.org/10.1177/0265532210393704>
- Cargile, A. C. (1997). Attitudes toward Chinese-accented speech: An investigation in two contexts. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(4): 434–443. <https://doi.org/10.1177/0261927x970164004>
- Council of Europe (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Saatavilla: <http://www.coe.int/lang-cefr>
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T. & Glick, P. (2008). Warmth and competence as universal dimensions of social perception: The stereotype content model and the BIAS map. *Advances in Experimental Social Psychology*, 40: 61–149. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(07\)00002-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(07)00002-0)
- Eckes, T. 2008. Rater types in writing performance assessments: A classification approach to rater variability. *Language Testing* 25 (2), 155–185. <https://doi.org/10.1177/0265532207086780>.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2017). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Muslims – Selected Findings*. Luxembourg: Publications office of the European Union. <https://doi.org/10.2811/67149>
- European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Being*

- Black in the EU. Luxembourg: Publications office of the European Union. <https://doi.org/10.2811/791339>
- Halonen, M. (2022). *Ensikieleltään arabiankielisten kielitaidon arvioinnista Yleisissä kielitutkinnoissa*. Esitelmä Kielitieteen päivillä toukokuussa 2022, Turku.
- Hirvelä, T. (2023). Yleisten kielitutkintojen osallistujien monet kasvot. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 14(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2023/yleisten-kielitutkintojen-osallistujien-monet-kasvot>
- Hoegaerts, J., Liimatainen, T., Hekanaho, L., & Peterson, E. (toim.). (2022). *Finnishness, Whiteness and Coloniality*. Helsinki: Helsinki University Press. <https://doi.org/10.33134/HUP-17>
- Honko, M., Ahola, S., & Hirvelä, T. (2021). Vironkielisten osallistujien kielitaito Yleisten kielitutkintojen suomen kielen testissä. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 31, 114–152. <https://doi.org/10.5128/lv31.04>
- Iqbal, Z. (2020). *Islamophobia: History, Context and Deconstruction*. New Delhi: SAGE Publications India Pvt Ltd. <https://doi.org/10.4135/9789353287863>
- Jaakkola, M. (2009). *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Saatavilla: https://multikult.files.wordpress.com/2008/05/jaakkola_maahanmuuttajat-suomalaisten-nakokulmasta_asennemuutokset-87-07.pdf
- Kang, O., & Rubin, D. (2009). Reverse linguistic stereotyping: Measuring the effect of listener expectations on speech evaluation. *Journal of Language and Social Psychology*, 28(4): 441–456. <https://doi.org/10.1177/0261927x09341950>
- Kokkonen, M. (2007). Vaatimuksena sujuva suomi. *Virittäjä*, 111(2): 253–261. Noudettu 19.6.2023 osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/40570>
- Kuronen, M. (2016). Uttal av S2-finska med fokus på svenskspråkiga talare. *Puhe ja kieli* 36 (3), 147–174. Saatavilla: <https://journal.fi/pk/article/view/59007>
- Kuronen, M., & Kautonen, M. (2018). Foneettisten piirteiden ja vieraan aksentin yhteydestä suomen kielessä. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 28, 207–241. <https://doi.org/10.5128/lv28.06>
- Laki yleisistä kielitutkinnoista 12.11.2004/964
- Laki yleisistä kielitutkinnoista annetun lain muuttamisesta 20.12.2022/1082
- Lambert, W. E. 1967. A social psychology of bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23(2): 91–109. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1967.tb00578.x>
- Liebkind, k., Larja, L. & Brylka, M. (2016). Ethnic and gender discrimination in recruitment: Experimental evidence from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(1): 403–426. <https://doi.org/10.5964/jpspp.v4i1.433>
- Lindemann, S. (2005). Who speaks ‘broken English’? US undergraduates’ perceptions of non-native English. *International Journal of Applied Linguistics*, 15(2): 187–212. <https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2005.00087.x>
- Lumio, M. (2014). Hymyn takana – thainmaalaiset maahanmuuttajat ja suomalais-thainmaalaiset avioliitot. Teoksessa O. Heikkilä & M. Säävälä (toim.), *Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina*. (s. 36–51) Turku: Migration Institute of Finland.
- Maasilta, M., & Nikunen, K. (toim.). (2018). *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino.
- Mapril, J., Martikainen, T. & Khan, A. H. (2019). Introduction. Teoksessa Martikainen, T., Mapril, J. & Khan, A. H. (toim.), *Muslims at the margins of Europe*. 1–24. Leiden: Koninklijke Brill. https://doi.org/10.1163/9789004404564_002
- McRae, K. D., Bennett, S. E., & Miljan, T. (1988). *Intergroup sympathies and language Patterns in Finland: Results from a survey*. Helsinki: Suomen Gallup.
- Nenonen, T., Kivelä, J. Ervasti, E., Joronen, M. & Villa, S. (2021). *Perusoikeusbarometri*. Helsinki: Oikeusministeriö.

- Ohranen, S., & Ahola, S. (2022). ”Vierasta korostusta on niin vähän, että arvaan viro”: yleisten kielitutkintojen suomen kielien arvioijien käsityksiä suomenruotsalaisten puhumasta suomesta. *Lähivõrdlusi-lähivertailuja*, 32, 150–180. <https://doi.org/10.5128/lv32.05>
- Opetushallitus (2011). Yleisten kielitutkintojen perusteet 2011. Määräykset ja ohjeet 2011:33. Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/yleistenkielitutkintojen-perusteet-2011.pdf>
- Pauha, T. J. & Ketola, K. H. (2015). Mikä selittää suomalaisten islam-vastaisuutta? Teoksessa R. Hämäläinen & H. Pesonen (toim.), *Kohtaamisia: Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta* (s. pp. 94–105). Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pirkkalainen, P. Lyytinen, E. & S. Pellander (toim.) (2022). *Suomesta poistetut: näkökulmia karkotuksiin ja käännetyksiin*. Tampere: Vastapaino.
- Plichta, B. (2001). Hearing faces: the effects of ethnicity on speech perception. Esitelmä konferenssissa NWAV-30, Raleigh, North Carolina.
- Runnymede Trust (1997). *Islamophobia: A challenge for us all*. London: Runnymede Trust.
- Sato, T. (2011). The contribution of test takers’ speech content to scores on an English oral proficiency test. *Language Testing*, 29, 223–241. <https://doi.org/10.1177/0265532211421162>
- SVT 2023. Suomen virallinen tilasto: Väestörakenne Väestö kielten, iän ja sukupuolen mukaan 1990–2022. Haettu 23.8.2023 osoitteesta: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html>
- Tarnanen, M. (2002). Arvioija valokeilassa: suomi toisena kielinä –kirjoittamisen arviointia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3419-4>.
- Toivola, M. (2011). *Vieraan aksentin arviointi ja mittaaminen suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/10138/27888>
- Ullakonoja, R. (tekeillä). *Venäläisen aksentin tunnistaminen suomen suullisen kielitaidon arvioinnissa*.
- Valtioneuvosto 2023. Orpon hallitusohjelma 20.6.2023. Vahva ja välittävä Suomi. Valtioneuvoston julkaisuja 2023: 58. Helsinki: Valtioneuvosto. urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8
- Valtioneuvoston asetus yleisistä kielitutkinnoista 16.12.2004/1163
- Valtioneuvoston asetus yleisistä kielitutkinnoista 3.11.2011/1109
- Valtioneuvoston asetus yleisistä kielitutkinnoista 29.12.2022/1366

Opintiellä Suomessa: Maahanmuuttotaustaiset oppilaat eriytyvissä kaupunkinaapurustoissa ja kouluissa

Venla Bernelius ja Pasi Saukkonen

Kansainvälisissä koulutusarvioinneissa maahanmuuttotaustaiset oppilaat näyttävät Suomessa hyvin koulumyönteisinä. Kun tarkastellaan oppimistuloksia, vieraskielisten ero suomen- ja ruotsinkielisiin oppilaisiin on kuitenkin huomattava: PISA-tutkimuksissa vieraskielisten oppilaiden tulokset jäävät kotimaankielisten tuloksista jälkeen enemmän kuin missään toisessa OECD-maassa. Ero säilyy suhteellisesti suurimpana, vaikka oppilaiden vanhempien sosioekonominen tausta vakioidaan, eli vaikka oppimistuloksiin tilastollisesti yhteydessä oleva perhetausta suljettaisiin pois. Osaamisero ja muut tutkimukselliset havainnot mahdollisuuksien vajeista korostavat, että paremmalle ymmärrykselle koulutuksellisten edellytysten muotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä ja tuen mahdollisuuksista on tarvetta.

Tarkastelemme tässä artikkelissa maahanmuuttotaustaisuuden, koulutuksen ja segregaaion eli naapurustoissa ja kouluissa havaittavan eriytymiskehityksen välisiä yhteyksiä. Kuvaamme keskeisiä prosesseja, jotka muovaavat maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten koulutuksellisia ympäristöjä ja mahdollisuuksia jäsentäviä rakenteita, jotka vaikuttavat koulutuksellisiin ilmiöihin. Yhdistämme kirjoituksessamme aiempaa tutkimusta ja uusia rekisteriaineistoja. Tausta-aineistoina on näin sekä aiempi tutkimuskirjallisuus aiheesta että rekisteritieto erityisesti pääkaupunkiseudun kouluista ja naapurustoista.

Maahanmuuttotaustaiset lapset ja nuoret asuvat Suomessa muita todennäköisemmin naapurustoissa, joissa asuu keskimääräistä enemmän pienituloista ja vieraskielistä väestöä. Lisääntyneen segregaaion taustalla ovat etenkin kotimaankielisen väestön valinnat, jotka eriyttävät naapurustoja ja kouluja etnisesti ja sosioekonomisesti. Kysymys sosiaalisesta ja alueellisesta eriytymisestä on erityisen tärkeä suurimmilla kaupunkiseuduilla, sillä Suomen maahanmuuttotaustaisista koululaisista puolet asuu pääkaupunkiseudulla, ja valtaosa kuudessa suurimmassa kaupungissa. Luonteeltaan kansalliset haasteet ratkotaankin näin osaltaan paikallisesti, ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien tukeminen edellyttää yhteistyötä eri hallinnon tasojen välillä.

Johdanto

Suomalainen peruskoulu on kansainvälisesti tunnettu hyvistä ja tasalaatuisista oppimistuloksistaan. Vaikka osaaminen on ollut 2000-luvun kuluessa laskusuunnassa, kansainvälisesti vertailten tulokset ovat olleet edelleen hyviä (OECD, 2020). Sosiaalisen taustan merkityksen kasvusta huolimatta myös sosioekonomisesti hauraammasta perhetaustasta ponnistavien oppilaiden osaaminen on ollut korkealla tasolla suhteessa kansainvälisiin verrokkeihin (ks. esim. Bernelius & Huilla, 2021; OECD, 2020; Salmela-Aro & Chmielewski, 2019). Maahanmuuttotaustaiset oppilaat muodostavat kuitenkin poikkeuksen, ja esimerkik-

si vuoden 2018 PISA-lukutaitotestissä ero osaamisessa kotimaankielisten ja vieraskielisten välillä oli Suomessa suurempi kuin missään muussa OECD-maassa, vaikka oppilaiden sosioekonominen tausta otettiin huomioon (OECD, 2020: 187). Ero ei siis voinut tilastollisesti selittää esimerkiksi maahanmuuttotaustaisten nuorten vanhempien heikommalla koulutustasolla tai työmarkkina-asemalla.

Osaamisero maahanmuuttotaustaisten ja valtaväestöön kuuluvien oppilaiden välillä on yllättävän suuri myös ottaen huo-

mioon, että vieraskielisten oppilaiden oppimisyntymä on kansainvälisissä tutkimuksissa Suomessa vähintään samalla tasolla kuin suomen- ja ruotsinkielisten oppilaiden (OECD, 2020). Erot oppilaiden osaamisessa alkavat kuitenkin näkyä jo varhain. Kansallisen koulutuksen arviointikeskus Karvin vuonna 2020 toteuttamassa Alkumittaus-tutkimuksessa tarkasteltiin koulunsa aloittavien oppilaiden lukutaitoa ja matematiikan osaamista heti ensimmäisen luokan alussa. Tutkimuksen mukaan vieraskielisestä kodista koulutien aloittamisen tilastollinen vaikutus oli suurempi kuin minkään muun tutkimuksessa arvoidun taustatekijän: lukutaidon ero suomen- tai ruotsinkielisten ja vieraskielisten perheiden lasten välillä oli 80 pistettä. Heikosti ja korkeasti koulutettujen perheiden lasten välillä oli puolestaan 77 pisteen osaamisero, ja alkuvuodesta ja loppuvuodesta syntyneiden lasten välillä oli keskimäärin 67 pisteen ero. (Ukkola, Metsämuuronen & Paananen, 2020; ks. myös Ukkola & Metsämuuronen, 2023)

Erot eivät peruskoulun kuluessa katoa, vaan maahanmuuttotaustaiset oppilaat päättävät koulunsa selvästi valtaväestön oppilaita heikommin taidoin. Esimerkiksi Karvin yhdeksäsluokkalaisten matematiikan oppimistulosten arviointi vuonna 2021 osoitti, että erityisesti S2-opetuksessa olleiden tyttöjen osaaminen oli huolestuttavan heikkoa. Heistä lähes puolet (49 %) kuului kansallisesti heikoimpaan osaamisviidennekseen, kun jokaisen ryhmän odotusarvo oli siis 20 prosenttia. S2-opetuksessa olleista pojista vastaavaan ryhmään kuului myös selvästi odotettua suurempi osuus, yli kolmannes (36 %). (Metsämuuronen & Nousiainen, 2021: 71–72)

Ero kieliryhmien välillä osoittaa, että maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiin ja mahdollisuuksien tasa-arvoon on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Kysymys on yksilöiden elämänmahdollisuuksien lisäksi myös kansallisesta näkökulmasta merkittävä, sillä Suomen väestönkasvu nojaa entistä selvemmin maahanmuuttoon. Maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten osuus alle 18-vuotiaista kasvaa nopeasti, ja tällä hetkellä jo noin joka kymmenennen lapsen ja nuoren juuret ovat muualla kuin Suomessa (Pietiläinen, 2022). Onkin tärkeää ymmärtää, millaisiin taustailmiöihin osaamisvajheet kiinnittyvät, ja mihin keskittyen ratkaisuja voidaan lähteä hakemaan. Tarkastelun tärkeyttä korostaa, että maahanmuuttotaustaiset nuoret joutuvat kouluympäristössä kokemaan myös muita haasteita, kuten keskimääräistä enemmän koulukiusaamista ja läheisten ystävien puutetta, kuten Readin ja Salmela-Aron artikkeli tässä julkaisussa osoittaa.

Käsitlemme tässä artikkelissa maahanmuuttotaustaisten koululaisten osaamista ja koulutuksellisia tulevaisuushorisontteja sekä erityisesti näiden kytkeytymistä naapurustojen ja koulujen sosioekonomiseen ja etniseen eriytymiseen eli segregatioon. Sosioekonominen näkökulma ja alueellisen eriytymisen tarkastelu nousevat tutkimusnäkökulmasta merkittäviksi maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten koulutuksen taustatekijöiksi, sillä maahanmuuttotaustaiset lapset ja nuoret varttuvat keskimäärin pienituloisemmassa perheessä kuin kotimaankieliset (ks. myös Rask & Vaalavuo tässä julkaisussa), ja heidän osuutensa korostuu usein myös heikko-osaistuneilla asuinalueilla. Alueelliseen eriytymiseen ja koulujen välillä kasvaviin sosiaalisiin eroihin liittyy prosesseja, jotka voivat vaikuttaa maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten koulutusuriiin ja integraation mahdollisuuksiin. Tarkoituksenamme on näin kuvata alueellisia ja sosiaalisia prosesseja, jotka osaltaan jäsentävät maahanmuuttotaustaisille lapsille ja nuorille keskeistä koulutuksen sosiaalista maantiedettä. Tavoitteena on ymmärtää, millaisia reunaehdotuksia tämä tuottaa yksilöiden ja instituutioiden näkökulmasta, ja tuottaa tätä kautta tietoa esimerkiksi entistä toimivampien tukitoimien kehittämisen pohjaksi.

Esittelemme artikkelissa ensin rekisteripohjaisia tietoja ja tutkimustietoja maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten asemasta eriytyvissä kaupunkinaapurustoissa. Tämän jälkeen kuvaamme prosesseja, jotka tuottavat lisää eriytymistä naapurustoissa ja kouluissa. Lopuksi pohdimme joitakin tutkimusaineistosta nousevia kehittämismahdollisuuksia mahdollisuuksien tasa-arvon tukemiseksi sekä sosioekonomisesti heikommasta taustasta että maahanmuuttotaustasta ponnistavien lasten ja nuorten osalta. Käytämme alueellisten ja kouluihin liittyvän eriytymisen esimerkkinä Helsinkiä, jossa asuu noin neljäsosa Suomen ulkomaalaistaustaisista nuorista (Ahtiainen ym., 2020) ja jonka tietojen perusteella voi ennakoita tulevaa kehitystä myös pääkaupunkiseudun ulkopuolisissa kaupungeissa.

Maahanmuuttotaustaisilla lapsilla ja nuorilla tarkoitamme tässä artikkelissa yleisesti niitä henkilöitä, jotka ovat itse tai joiden vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen. Tilastoissa ja tutkimuksessa hyödynnetään yleensä joko syntyperää, jolloin Suomen väestö jakautuu suomalaistaustaisiin ja ulkomaalaistaustaisiin, tai rekisteröityä äidinkieltä, jolloin jako tehdään kotimaankielisten ja vieraskielisten välillä. Sekä ulkomaalaistaustaiset että vieraskieliset voivat olla niin ulkomailla kuin Suomessa syntyneitä, ja kaikkia näitä ryhmiä kutsumme siis tässä kirjoituksessa epävirallisella termillä maahanmuuttotaustaisiksi. Tilastojen ja tutkimusten yhteydessä käytämme asiayhteyden kuuluvia

täsmällisiä käsitteitä. Tärkeimpiä aluetasoja tarkastelussa ovat naapurustot eli arjen kannalta merkitykselliset kaupunginosat kuten Helsingin osa-alueet, sekä koulujen oppilasalueet eli ne hallinnolliset alueet, joilta koulut pääsääntöisesti keräävät oppilansa. Aineistoina artikkelin tarkasteluissa käytämme artikkelia varten koostettua rekisteritietoa Tilastokeskuksen ja Helsingin kaupungin osa-alueitasoisista tietokannoista sekä Tilastokeskuksen väestötiedoista vuosilta 2022 ja 2023, ellei toisin mainita.

Perustietoja maahanmuuttotauustaisista lapsista ja nuorista Helsingissä

Valtaosa Suomen maahanmuuttotauustaisista lapsista ja nuorista asuu kaupungeissa, ja hyvin painottuneesti vieläpä suurimmissa kaupungeissa. Tämän artikkelin tarkasteluja varten koostettujen Tilastokeskuksen rekisteritietojen mukaan vieraskielisistä tai ulkomaalaistaustaisista lapsista ja nuorista asuu pääkaupunkiseudulla noin puolet, ja noin neljännes heistä asuu siis Helsingissä. 0–19-vuotiaista vieraskielisistä 24 prosenttia asui vuoden 2022 lopussa Helsingissä. Maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä keskittyminen suurimmille kaupunkiseuduille on kansainvälisestikin yleinen ja monella tapaa ymmärrettävä ilmiö esimerkiksi työmahdollisuuksien ja sosiaalisten verkostojen näkökulmasta. Suomessa yhden kaupunkiseudun asema on kuitenkin kansainvälisestikin poikkeuksellisen vahva. Tämä tekee toisaalta Helsingistä erityisen hyvän kansallisen maahanmuuttotauustaiseen väestöön liittyvien ilmiöiden laboratorion.

Ulkomaalaistaustaisten tai vieraskielisten osuus väestöstä korostuu nuorissa ikäluokissa. Tämä johtuu yhtäältä väestöryhmien erilaisesta ikärakenteesta sekä maahanmuuttotauustaisien suomalaistaustaisia korkeammasta syntyvyydestä. Vuoden 2021 lopussa Helsingissä oli Tilastokeskuksen väestötietojen mukaan 25 270 rekisteröidyn äidinkielen osalta vieraskielistä 0–18-vuotiaista. Heidän osuutensa ikäryhmästä oli 22 prosenttia, siinä missä koko väestöstä osuus oli 17 prosenttia. Osuus oli suurin kaikista nuorimpien eli 0–6-vuotiaiden ikäluokassa. Alle kouluikäisten keskuudessa vieraskielisistä ylivoimainen enemmistö (85 %) oli syntynyt Suomessa. 16–18-vuotiaista vieraskielisistä hieman yli puolet (55 %), oli puolestaan syntynyt ulkomailla.

Helsingissä puhutaan lukuisia kieliä, mutta suurimpia kieliryhmiä on kuitenkin melko vähän. Kymmeneen suurimpaan kieliryhmään kuului vuoden 2022 lopussa 71 prosenttia kaikista vieraskielisistä lapsista ja nuorista. Noin viidennes pääkaupunkiseudun lapsista ja nuorista oli somalinkielisiä, eli heidän osuutensa nuorista ikäryhmistä on suurempi kuin koko vieras-

kielisestä väestöstä. Seuraavaksi suurimmat kieliryhmät olivat 0–19-vuotiaiden ikäryhmässä venäjänkieliset (14 %) ja arabiankieliset (11 %).

Vieraskielinen väestö sijoittuu Helsingissä alueellisesti epätaasaisesti. 2000-luvulla vieraskielisten korkeimpien väestöosuusien peruspiirit ovat pääsääntöisesti eriytyneet entistä selvemmin kaupungin keskiarvosta. Erilaisuusindeksillä mitaten lapset asuvat vielä eriytyneemmin kuin koko vieraskielinen tai ulkomaalaistaustainen väestö (Bernelius & Vilka, 2019). Tilastokeskuksen rekisteritiedoista koostettujen aluetarkastelujen mukaan vuoden 2022 lopussa 0–18-vuotiaista vieraskielisistä neljäsosa asui kaupungin kahdessa peruspiirissä 34:sta, Mellunkylän ja Vuosaaren peruspiireissä. Mellunkylässä vieraskielisten osuus koko samanikäisestä väestöstä oli 48 prosenttia ja Vuosaaressa 38 prosenttia. Osuus oli korkein väestömäärältään pienemmässä Jakomäessä, 57 prosenttia. Kaupungin vieraskielisistä lapsista ja nuorista suuri osa asuu myös Kaarelan (8 %), Latokartanon (6 %) ja Malmin peruspiireissä (6 %).

Oppilaiden eriytyvät taustat

Maahanmuuttotauustaisien lasten ja nuorten koulutusjärjestelmässä kohtaamat haasteet ja toisaalta niiden ratkomisen mahdollisuudet kytkeytyvät kiinteästi yhtäältä perheiden sosioekonomiseen asemaan ja toisaalta kaupunkien ja koulujen sosiaaliseen eriytymiseen. Esimerkiksi PISA-tutkimuksissa havaittu osaamisvajeet eivät selity täysin perheiden sosioekonomisilla eroilla, mutta yhteys on tässäkin ryhmässä silti voimakas (ks. esim. Bernelius & Huilla, 2021). Toisin sanoen vanhempien koulutuksella, työmarkkina-asemalla ja vastaavilla taustatekijöillä on selvä yhteys perheiden resursseihin tehdä kouluvalintoja vanhempien mahdollisuuksiin tukea lasten koulutyötä, ja lopulta myös lasten koulumenestykseen (Bernelius & Huilla, 2021; OECD 2020). Tämä yhteys on havaittavissa kaikissa perheissä syntyperästä tai äidinkielestä riippumatta, mutta suomalaistaustaisiin lapsiin verrattuna suuri osa ulkomaalaistaustaisista lapsista varttuu perheissä, joiden resurssit ovat keskivertoa heikot (Ahtianen ym., 2020; Rask & Vaalavuo tässä julkaisussa).

Ulkomaalaistaustaisten tai vieraskielisten lasten ja nuorten asuolosuhteet ja taloudelliset toimintamahdollisuudet ovat myös keskimäärin selvästi heikot kuin suomalaistaustaisilla ikätovereilla. Pienituloisiin asutokuntiin kuuluminen on selvästi yleisempää, samoin ahtaasti asuminen. Vuonna 2021 pienituloisissa asutokunnissa asuneiden 0–17-vuotiaiden osuus oli Tilastokeskuksen tietojen mukaan ulkomailla syntyneillä ulko-

maalaistaustaisilla 36,5 prosenttia ja Suomessa syntyneillä ulkomaalaistaustaisillakin 32,7 prosenttia siinä missä suomalais-taustaisilla se oli vain 6,5 prosenttia. Ero lapsiperheköyhydessä väestöryhmien välillä on näin yli viisinkertainen.

Väestöryhmien välillä on toki suuria eroja sekä näiden ilmiöiden että esimerkiksi työllisyyden ja koulutustason osalta. Suurimista ryhmistä esimerkiksi virolais-, intialais- ja kiinalaistaustaisilla on varsin korkea työllisyysaste, kun taas somalialais- ja irakilastaustaisista monet ovat joko työttömiä tai työvoiman ulkopuolella (Saukkonen, 2022). Tämä alleviivaakin sitä, että maahanmuuttotaustaisista lapsista ja nuorista ei voi puhua yhtenäisenä ryhmänä, vaan kyseessä on varsin moninainen ryhmä, jossa myös sosioekonominen asema vaihtelee sekä kieliryhmien välillä että niiden sisällä (ks. myös Ahtiainen ym., 2020). Kokonaisuutena tarkastellen maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten asema on kuitenkin keskimäärin selvästi heikompi kuin kotimaankielisten.

Tässä yhteydessä olennaista on, että suuri osa sosioekonomisesti haavoittuvissa väestöryhmissä asuvista lapsista ja nuorista sijoittuu alueellisesti niihin naapurustoihin, joissa taloudellinen hyvinvointi on ylipäättään keskimääräistä matalampi, joilla vieraskielisten väestönoosuus on korkea ja joilla asuu suuri osa kaupungin vieraskielisistä. Tilastokeskuksen tiedoista koostettujen Helsingin aluetarkastelujen mukaan Helsingin 0–18-vuotiaista somalinkielisistä 62 prosenttia asui seitsemässä peruspiirissä lähinnä itäisessä Helsingissä, ja arabiankielisistä joka kolmas asui joko Mellunkylän tai Vuosaaren peruspiirissä. Esimerkiksi sosioekonomisella summaindeksillä eli tulo-, koulutus- ja työllisyystietoja yhdistelevällä mittarilla tarkasteltuna nämä peruspiirit ja niihin sisältyvät osa-alueet kuuluvat myös kaupungin huono-osaisimpien joukkoon (ks. esim. Vilkkama ym., 2023).

Maahanmuuttotaustaiset lapset ja nuoret eriytyvissä kaupunkinaapurustoissa

Naapurustoja, joissa sosioekonominen huono-osaisuus tiivistyy, voidaan kutsua urbaaneiksi periferioiksi. Maantieteellisen etäisyyden sijaan niille on tyypillistä pikemminkin sosiaalinen syrjäyn jääminen. Vaikka koulutuksellisesti huono-osaiset kaupunkinaapurustot voivat sijaita maantieteellisesti aivan Suomen hyväosaisimpien naapurustojen lähellä, sosioekonomiset erot hyväosaisimpiin naapurustoihin ovat yhtä suuria kuin koko maan kuntien väliset erot samoilla mittareilla. Maahanmuuttotaustaisen väestön osuus korostuu tyypillisesti monissa sosioekonomisesti heikko-osaisemmassa naapurustossa.

Kaupunkien segregaatiokehityksen taustalta löytyy esimerkiksi taloudellista ja sosiaalista eriarvoistumista, lisääntyvää rakenteellista työttömyyttä sekä maahanmuuttotaustaisen väestön kasvua ja osittaista syrjäytymistä työmarkkinoilta ja muusta yhteiskunnasta. Myös asuntokannan alueellisella jakautumisella omistus- ja vuokra-asuntovaltaisiin alueisiin on paljon merkitystä, samoin kuin naapurustoihin liittyvillä sijainnin, liikenteen ja palveluiden vetovoimatekijöillä. Yhdessä asuntomarkkinoiden hintamekanismien tuottaman valikoivuuden kanssa nämä rakenteelliset ja yhteiskunnalliset muutokset ovat johtaneet 1990-luvun lamasta alkaneen eriytymiskehityksen kautta suuriin sosiaalisiin ja etnisiin eroihin alueiden välillä. Sosiaalisesti segregaatian kova ydin on sosioekonomisessa erilaistumisessa alueiden välillä, ja etninen elementti kerrostuu pohjoismaisissa kaupungeissa tämän rinnalle. Vaikka maahanmuuttotausta tai vieraskielisyys eivät siis itsessään tarkoita huono-osaisuutta, maahanmuuttotaustaisen väestön keskimäärin heikompi asema suomalaisilla työ- ja asuntomarkkinoilla näkyy naapurustojen sosioekonomisen ja etnisen segregaatian välisessä yhteydessä.

Suomalaiset urbaanit periferiat ovat koulutuksen sekä lasten ja nuorten elämänurien näkökulmasta monella tapaa yhtä haavoittuvassa asemassa kuin pitkien etäisyyksien leimaamat maantieteelliset syrjäseudut. Esimerkiksi Helsingin huono-osaisimmat postinumeroalueet tai koulujen oppilasalueet eli ne alueet, joilta koulut pääsääntöisesti keräävät oppilaansa, vastaavat esimerkiksi koulutus- tai tulotason avulla tarkasteltuna monia Suomen huono-osaisimpia kuntia (ks. esim. Bernelius & Huilla, 2021; Saikkonen ym., 2018). Maantieteelliset etäisyydet on usein helpompi hahmottaa elämänmahdollisuuksia rajaavana tekijänä kuin kaupunkinaapurustojen väliset sosiaaliset kuilut. Vaikutukset lasten ja nuorten mahdollisuuksiin ja tulevaisuushorisontteihin ovat kuitenkin monelta osin hämmästyttävän samankaltaisia. Nopeiden liikenneyhteyksien ja globaalien tietoverkkojen ansiosta maantieteellisten etäisyyksien merkitys on jopa suhteellisesti vähentynyt. Sen sijaan sosiaalisten etäisyyksien ja niihin kiinnittyvän sosiaalisen, kulttuurisen, koulutuksellisen sekä taloudellisen pääoman merkitys saattaa olla jopa vahvistunut, sillä koulutuksen sosiaalinen periytyvyys on voimistunut myös Suomessa (Bernelius & Huilla, 2021).

Naapurustojen väliset koulutuserot näkyvät vahvasti esimerkiksi nuorten hakeutumisessa peruskoulun jälkeisiin jatko-opintoihin; Helsingissä aikuisväestön koulutustaso on matalimmillaan Jakomäessä, ja sieltä noin kolmannes nuorista jatkaa lukioon, kun taas korkean koulutustason Kulosaaresta yli 90 prosenttia nuorista valitsee lukion ammattikoulun sijaan (Ahtiainen, 2023;

ks. myös Kauppinen 2008). Fyysisestä läheisyydestä huolimatta lapset ja nuoret voivatkin kokea esimerkiksi viereisten oppilaitosten tai tietotalouden työpaikkakeskittymien olevan itselleen ulottumattomissa.

Koulut eriytyvät naapurustojen rinnalla – ja kouluvalinnat syventävät eroja

Kaupunkinaapurustojen väliset sosiaaliset erot vaikuttavat edelleen siihen, millaisiksi päiväkotien ja koulujen sosiaaliset yhteydet ja paikalliset toimintaedellytykset muodostuvat. Kun sekä päiväkodit että peruskoulut keräävät pääsääntöisesti oppilaspuoleltaan omilta lähialueiltaan, alueiden välillä eriytynyt perheiden koulutuksellinen hyvä- tai huono-osaisuus siirtyy päiväkotien sisään päiväkotisegregaatioksi ja koulujen sisään koulusegregaatioksi eli sosiaalisiksi eroiksi yksiköiden välillä (Bernelius, 2013; Bernelius ym., 2018). Helsingissä korkean koulutustason perheistä tulevien lasten määrät alakoulujen oppilasalueilla vaihtelevat alle 10 prosentista yli 50 prosenttiin, ja erot vieraskielisten lasten osuuksissa ovat vielä suurempia (Bernelius & Huilla, 2021). Päiväkotien osalta erot kasvavat suuremmiksi kuin koulujen, koska päiväkotiverkko on vielä tiheämpi kuin koulujen, jolloin pienillä aluetasoilla korostuva segregatio voi heijastua niihin vielä voimakkaammin (Bernelius ym., 2018).

Päiväkoti- ja koulusegregatio vaikuttavat osaltaan lasten ja nuorten vertaisryhmiin sekä oppimisen ympäristöön. Samalla erot vaikuttavat kasvatuksen ja koulutuksen institutionaaliseen toimintaympäristöön eli esimerkiksi koulujen oppimistuloerojen muodostumisen lähtökohtiin. Eriytyminen näkyykin näin sekä yksilöiden arkiympäristöissä että yhteiskunnan keskeisten instituutioiden toimintaympäristön eroissa. Kyse tässä eriytymisessä ei ole näin koulujen tai päiväkotien institutionaalisen eriytymisestä, eli esimerkiksi koulun laatueroista tai opettajien pätevyyseroista, vaan nimenomaan sosiaalisten erojen syntymisestä oppilaspuolelle.

Perusopetuksen koulusegregaation konkreettista merkitystä koulujen toimintaedellytysten muotoutumiselle kuvaa esimerkiksi havainto siitä, että maan heikoimpia oppimistuloksia saavuttaneet koulut ovat kansallisissa arvioinneissa vuosi toisensa jälkeen sijainneet juuri sosioekonomisesti huono-osaisemmissa naapurustoissa. Kyse ei ole pelkästään yksittäisestä ääripään koulusta, vaan esimerkiksi yliopistotutkija Kari Nissisen analyysissä vuoden 2016 kansainvälisen PIRLS-lukutaitotestin tulosten alimpaan kymmenykseen kuuluvasta 14 koulusta kuusi sijaitsi pääkaupunkiseudulla, kun taas Pohjois-Suomen alueella

yksikään koulu ei sijoittunut tähän alimpaan kymmenykseen (Bernelius & Huilla, 2021: 21–27). Saman analyysin aluetyypityksessä 14 tuloksiltaan heikoimmasta koulusta kahdeksan sijaitsi ”suurkaupungin lähiöksi” määrittävällä alueella ja vain yksi maaseudulla. Toisin sanoen maan oppimistuloksiltaan heikoimman kymmenyksen kouluista 60 prosenttia sijoittui Suomessa ison kaupungin lähiöön. Yhteen kytkeytyneen sosioekonomisen ja etnisen segregaaation johdosta kotimaankieliseen väestöön verrattuna suurempi osuus maahanmuuttotataustaisista oppilaista – etenkin pienituloisista maahanmuuttotataustaisista perheistä ponnistavista oppilaista – käy kouluun tämänkaltaisissa ympäristöissä (ks. myös Saikkonen, 2018).

Perheiden kouluvalinnat muuhun kuin omaan lähikouluunsa kasvattavat koulujen välisiä oppilaspuolelta eroja entisestään (Bernelius, 2013; Kosunen, 2016). Erot kasvavat perheiden valikoidessa kouluja, koska aktiivisimmin kouluvalintoja tekevät korkeammin koulutetut, ja naapurustojen lähtökohtainen segregatio on yhteydessä myös koulujen maineeseen ja suosioon kouluvalinnoissa (Ball, 2003; Kosunen, 2016; Kosunen ym., 2020; Bernelius ym., 2021). Valinnoissa ovat suosituimpia ne koulut, joiden lähtökohtainen oppilaspuolelta on mahdollisimman hyväosainen (Bernelius, 2013; Kosunen, 2016; Kosunen ym., 2020). Sosioekonomisesti heikompiosaisena näyttäytyviä kouluja puolestaan torjutaan valinnoissa muita todennäköisemmin (Bernelius ym., 2021). Näin valinnat tuottavat keskimääräistä parempia tuloksia saavuttavien oppilaiden virtoja kohti hyväosaisempia kouluja, ja oppilaspuolelta erot syvenevät.

Kouluvalintoihin liittyy myös maahanmuuttotataustaisuuteen kytkeytyvää dynamiikkaa. Korkeamman koulutustason perheet ja kotimaankieliset perheet liikkuvat aktiivisimmin koulumarkkinoilla. Kouluvalinnat puolestaan suuntautuvat keskimääräistä useammin kouluihin, joissa on keskimääräistä vähemmän maahanmuuttotataustaisia oppilaita (Kosunen, 2016; Bernelius ym., 2021; Bernelius & Vilkkama, 2021, ks. myös Kauppinen ym., 2021).

Tutkimusnäytön perusteella on vaikeaa arvioida, missä määrin kyse on nimenomaan maahanmuuttotataustaisien oppilaiden väistämisestä, ja missä määrin kouluvalintojen suunnassa on kyse lähinnä koulujen oppilaspuolelta sosioekonomista rakennetta koskevista pohdinnoista. Esimerkiksi valinnoissa suosittu ”kansainväliset” koulut kuitenkin antavat viitteitä siitä, että valinnoissa kenties väistetään pikemminkin käsityksiä koulutuksellisesta heikko-osaisuudesta kuin suoraan vieraskielistä vertaisryhmää.

Syistä riippumatta kotimaankielisen väestön valintojen logiikka joka tapauksessa eriyttää kouluja entisestään. Valtaväestön osuus vähenee edelleen kouluissa, joissa valtaväestöön lukeutuvia koululaisia on jo ennestään keskimääräistä vähemmän. Maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osuus onkin useissa peruskouluissa huomattavasti korkeampi kuin maahanmuuttotaustaisten kouluikäisten lasten osuus näiden koulujen oppilaslueella (ks. esim. Riitaoja, 2010; Bernelius, 2013).

Segregaation kierteet ja kapenevat mahdollisuuksien horisontit

Koulujen maineen ja suosion kautta koulut voivat vaikuttaa myös naapuruston segregatiiokehitykseen (ks. esim. Harjunen ym., 2018; Bernelius & Vilkkama, 2019; Kauppinen ym., 2021.) Tutkimusten perusteella koululla on vaikutusta etenkin hyväosaisten, koulutusmotivoituneiden perheiden muuttopäätöksiin (ks. esim. Boterman, 2013, 2019; Dhalmann, 2013). Näin koulu saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, minne keskimääräistä paremmin koulutettujen ja keski- tai hyvätuloisten lapsiperheiden muutot suuntautuvat, ja mitä alueita nämä perheet taas välttävät. Joidenkin alueiden välttäminen saa aikaan sen, että alueille jää korostetummin perheitä, joilla ei ole varaa valikoida asuinalueita (ks. esim. Kauppinen ym., 2021).

Alueellisen ja väestöllisen eriytymisen sekä koulun maineen ja identiteetin välille syntyy siten kehämäistä vuorovaikutusta, jossa yhtäällä naapuruston huono-osaisuus ruokkii koulua koskevien käsitysten kautta yhä syvenevää huono-osaisuuden keskittymistä asuinalueelle (Kosunen ym., 2016). Toisaalla alueen lähtökohtainen hyväosaisuus voi puolestaan johtaa asuinalueen positiivista kehitystä ylläpitävän koulun kasvavaan suosioon. Valinnoissa näyttää korostuvan pikemminkin koulujen oppilaspohjan segregatio kuin esimerkiksi käsitykset koulujen laadusta tai opetuksesta (ks. myös Bernelius & Huilla, 2021; Boterman ym., 2021)

Koulujen vaikutusta lapsiperheiden muuttopäätöksissä selvittäneissä tutkimuksissa on havaittu, että lähtökohtaisia eroja koulujen välillä kasvattavat sekä muiden oppilaslueiden kouluihin suuntautuvat kouluvalinnat että perheiden muuttopäätökset (Van Zanten & Kosunen, 2013; Boterman ym., 2021). Suomalaistaustaisten tai kotimaankielisten hyväosaisten perheiden valikoivan muuttoliikkeen myötävaikutuksesta esimerkiksi Helsingissä lapsiväestön välinen etninen ja sosioekonominen segregatio koulujen oppilaslueiden välillä on selvästi voimakkaampaa kuin aikuisväestön eriytyminen samalla alue-

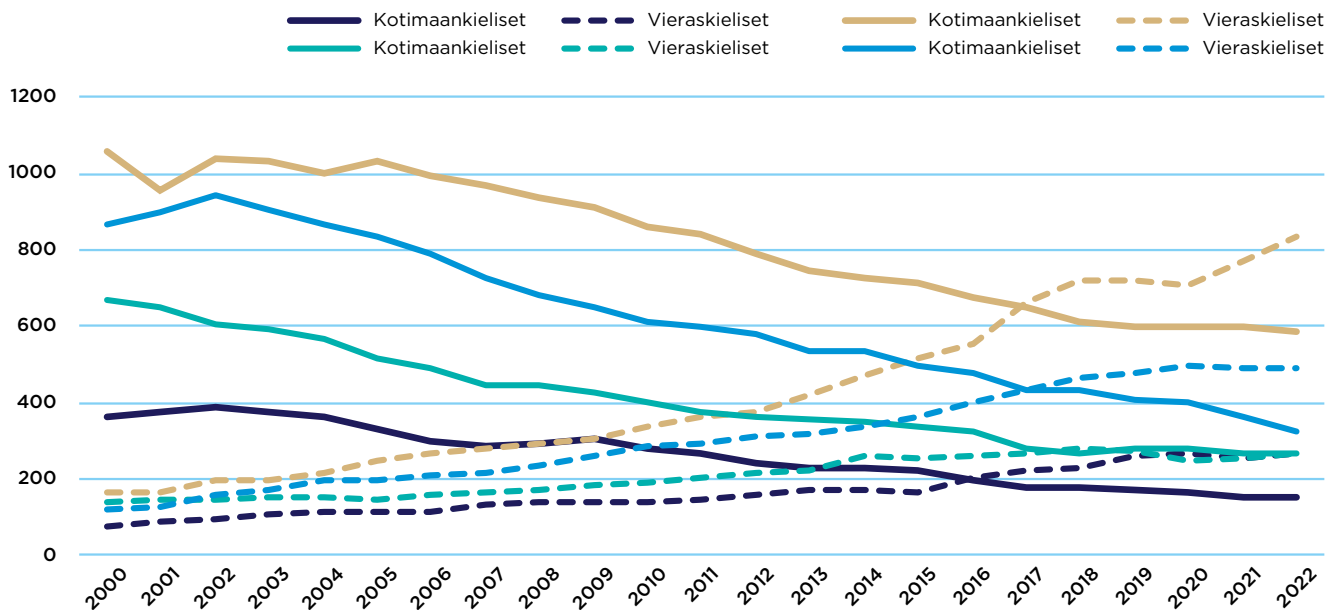
tasolla (Bernelius & Vilkkama, 2019; Kauppinen ym., 2021). Ero osoittaa, että lapsiperheiden valikoiva muuttoliike rakenteistaa kaupunkia eri tavoin kuin muiden kotitalouksien tapa valikoida asuinalueitaan.

Kaikissa kunnissa kouluvalinnat muiden oppilaslueiden kouluihin eivät ole mahdollisia, ja valinnat voivatkin purkautua muuttoliikkeeseen toisille oppilaslueille. Toisin sanoen kouluja saatetaan valita valitsemalla asunto läheltä toivottua koulua. Halutun koulun alueelle muuttamalla tehdyt kouluvalinnat ovat kuitenkin tyypillisiä myös maissa, joissa ei ole varsinaisia oppilaslueita, ja koulujen vaikutus asuinalueiden kehitykseen onkin laajasti Euroopassa tunnistettu ilmiö (vrt. Boterman, 2019; Boterman ym., 2019). Segregatiokierrettä ruokkivien koulu- ja asumisvalintojen sekä niiden työntövoimana toimivien valtaväestön valintojen tunnistaminen on keskeistä, sillä nämä ilmiöt eriyttävät keskeisesti kaupunkinaapurustoja ja kouluja. Prosessin seurauksena erityisesti pienituloisten perheiden sekä maahanmuuttotaustasta ponnistavien lasten ja nuorten arjen ympäristöt ja sosiaaliset vertaisryhmät eriytyvät. Valikoivan muuttoliikkeen vaikutus on niin voimakas, että se on vaikuttanut selvästi esimerkiksi Helsingin maahanmuuttovaltaisimpien asuinalueiden väestökehitykseen.

Kuvioon 1 on valittu Tilastokeskuksen aineistoista tehdyn alueanalyysin avulla neljä helsinkiläistä asuinalueita, joilla vieraskielisten kouluikäisten lasten määrä ylittää kotimaankielisten määrän, eli joilla myös vieraskielisten koululaisten osuus ylittää selvästi kotimaankielisten osuuden. Kuviosta havaitaan, että vielä 2000-luvun alussa näillä alueilla on ollut kotimaankielisiä lapsia ja nuoria määrällisesti selvästi nykyistä enemmän. Väestökehitys osoittaa, että aikuistuvien tai alueelta pois muuttaneiden kotimaankielisten lasten ja nuorten tilalle ei ole muuttanut samaa määrää kotimaankielisiä, ja kotimaankielisten matalampi syntyvyys on luultavasti myös kasvattanut ryhmien määrällistä eroa.

Vaikka syntyvyyden tarkkaa vaikutusta ei tällä aineistolla voi arvioida, kotimaankielisten lasten määrä ei ole koko kaupungissa vähentynyt samalla tavoin kuin näillä alueilla. Käytännössä kotimaankielisten kotitalouksien aluetta väistävä tai siltä pois suuntautuva muuttoliike onkin vaikuttanut kotimaankielisten lasten ja nuorten määrien vähenemiseen siinä määrin, että osin määrällisesti varsin maltillisestikin kasvanut maahanmuuttotaustainen väestö on päätenyt enemmistöksi (ks. myös Bernelius & Vilkkama 2019). Jos kotimaankielisen lapsiväestön määrä näillä alueilla olisi syntyvyyden ja muuttoliikkeen seuraukse-

Kuvio 1. Kotimaankielisten (kiinteäväriset suorat) ja vieraskielisten (katkoviivat) perusopetusikäisten lasten määrät neljällä valikoidulla osa-alueella Helsingissä 2000–2022. Lähde: Tilastokeskus.

na pysynyt läpi 2000-luvun samalla tasolla kuin vuosituhan-
nen vaihteessa, vieraskieliset kouluikäiset eivät olisi edelleen-
kään enemmistössä millään kuvion 1 alueista.

Kokonaisiin alueisiin liittyvän eriytymiskiirteen lisäksi voi-
makkaaseen alueelliseen eriytymiseen voi liittyä myös alue-
vaikutusten eli naapurustovaikutusten mahdollisuus. Näillä
tarkoitetaan alueiden hyvä- ja huono-osaistumisen yksilöille
aiheuttamia seurauksia (ks. esim. van Ham ym., 2011). Tutki-
muksellisesti naapurustovaikutukset määritellään usein tilas-
tollisessa analyysissä osoitettaviksi vaikutuksiksi, jotka eivät ole
selitettävissä yksilöiden omilla ominaisuuksilla tai palautetta-
vissa asukkaiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Erityisesti
suurempien yhteiskunnallisten ja alueellisten erojen sekä hei-
komman hyvinvointipolitiikan leimaamassa yhdysvaltalaisessa
kontekstissa on osoitettu, että huono-osaista alueella kasva-
minen keskimäärin heikentää lasten oppimistuloksia ja hanka-
loittaa tulevaisuuden koulutus- ja työllisyyspolkuja verrattuna
samankaltaisessa perheessä kasvavien lasten tuloksiin parem-
pisoisilla alueilla (Chetty & Hendren, 2018; Chetty ym., 2016).

Suomen oloissa naapurustovaikutuksista ei toistaiseksi ole sel-
vää tutkimusnäyttöä, vaikka useissa tutkimuksissa tällaisten
vaikutusten suuntaan näkyy viitteitä (Bernelius, 2013; Kauppi-

nen, 2008). Tuoreessa väitöstutkimuksessa havaittiin viitteitä
naapurustovaikutuksiin myös esimerkiksi perheiden ruokailu-
ja terveystottumuksissa (Tarro, 2023). Naapurustovaikutusten
mahdollisuuden seuranta on tärkeää siksi, että jos erot kasva-
vat, myös meidän oloissamme saattaa olla riski erityisesti hau-
raammassa naapurustoissa kasvamiseen liittyviin lisähaasteisiin.
Esimerkiksi Ruotsissa naapurustovaikutuksista on jo tutkimus-
näyttöä, ja tutkimuksellisesti suurin huoli liittyy tyypillisesti
hauraammista taustoista ponnistaviin lapsiin ja nuoriin, joiden
oma perhetausta ei kompensoi mahdollisia alueella välittyviä ris-
kejä (Andersson & Holmqvist, 2019; Brännström, L. 2012; Mus-
terd & Andersson, 2006). Segregaatiokierteiden ehkäisy onkin
näin tärkeää paitsi alueiden kehityksen ja esimerkiksi kouluse-
gregaation ehkäisyn näkökulmasta, myös hauraammasta per-
hetaustausta ponnistavien lasten ja nuorten mahdollisuuksien
horisonttien kannattelemiseksi.

Kohti pieneneviä eroja? Segregaationäkökulma apuna ratkaisujen etsimisessä

Haasteista huolimatta maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuor-
ten mahdollisuuksissa on tapahtunut myös myönteistä kehitys-
tä. Tuen tarpeita tunnustetaan yhä paremmin, ja moninaistu-
vassa yhteiskunnassa myös etninen moninaisuus osataan ottaa

herkemmin huomioon niin palveluissa kuin sosiaalisissa verkostoissa. Kasvanut tietoisuus tuen tarpeista näkyy myös pyrkimyksenä kehittää tukijärjestelmiä edelleen.

Suomalaisella palvelujärjestelmällä on potentiaalia vaikuttaa maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten koko kasvun ja koulutuksen suuntaan entistä vahvemmin myös siksi, että yhä suurempi osa maahanmuuttotaustaisista lapsista ja nuorista on Suomessa syntyneitä. Helsingissä Suomessa syntyneiden osuus vieraskielisistä lapsista on alle kouluikäisissä kaksi kolmannesta, ja kouluikäisissä selvästi yli puolet (Ahtiainen ym., 2020). Tällöin palvelujärjestelmä voi tarjota heille tukea jo opintapaaleen alusta lähtien, ja esimerkiksi varhaiskasvatuksella on suuri mahdollisuus tukea kielitaidon kehitystä ja oppimisen edellytysten rakentumista.

Esimerkiksi yhteiskunnassa kärjistyvät asenteet ja erityisesti sosioekonomisesti ja etnisesti eriytyvät arki ja naapurustot voivat kuitenkin tuottaa syveneviä haasteita, jotka korostavat integraation esteitä. Osa näistä esteistä tulee näkyviksi vasta, kun yksilö- tai ryhmätason tarkasteluista siirrytään tässä artikkelissakin hyödynnettyä segregaaationäkökulmaa hyödyntäviin moniulotteisiin tarkasteluihin, joissa päästään kiinni sosiaalisen taustan, instituutioiden ja alueellisten prosessien leikkauspisteisiin.

Maahanmuuttotaustaisista lapsista ja nuorista valtaväestöön verrattuna suurempi osa varttuu sekä keskimääräistä pienempiresurssisessa perheessä että alueella, jolla korostuu sosioekonomisesti huono-osaisempien taustojen osuus. Jos alueiden kielellisen eriytymisen korostuessa myös suomen (tai ruotsin) kielen käyttö arjessa ja omissa sosiaalisissa verkostoissa on vähäistä, naapurusto voi osaltaan tuottaa esteitä kielen oppimiselle ja yhteiskuntaan ja koulutusjärjestelmään kiinnittymiselle. Jos alueiden lisäksi myös päiväkodit ja koulut eriytyvät sosioekonomisesti ja etnisesti, maahanmuuttotaustaiset lapset ja nuoret altistuvat muuta väestöä useammin segregaatiolle naapuruston ohella myös ollessaan varhaiskasvatuksessa tai kouluissa.

Kuten Finellin ym. maahanmuuttotaustaisia pienten lasten äitejä tarkasteleva artikkeli tässä julkaisussa osoittaa, sosiaaliset verkostot voivat jäädä erillisiksi suomalaistaustaisten verkostoista jo nyt, vaikka asuttaisiin samalla alueella. Jos naapurustojen väliset erot kasvavat, erilaisista taustoista tulevien kohtaamiset voivat vähentyä entisestään, ja samalla naapurustoihin liittyvät stigmatisaatio ja ennakkoluulot saattavat lisääntyä. Kehitys voikin kaventaa entisestään maahanmuuttotaustaisten las-

ten ja nuorten tulevaisuushorisontteja ja syventää osaamisen ja koulutuspolkujen eroa valtaväestöön nähden.

Toisaalta segregaaationäkökulma avaa mahdollisuuksia myös ratkaisujen kehittämiseen. Kun palveluiden ja eri aluetasoilla tapahtuvan eriytymisen yhteisvaikutuksia tunnistetaan ja kytketään sosiaalisten verkostojen ja arjessa tapahtuvan vuorovaikutuksen prosessien ymmärrykseen, aukeaa uudenlaisia mahdollisuuksia tukea yksilöitä ja yhteisöjä. Yksi tästä näkökulmasta Suomessa käyttöön otettu tukimuoto on koulujen ja muiden palveluiden tarveperusteinen rahoitus, eli eriytymisen vuoksi haastavammassa toimintaympäristöissä toimivien palveluiden ja yhteisöjen kohdennettu tuki (ks. esim. Bernelius & Huilla, 2021; Mäki ym., 2020). Tarveperusteisen rahoituksen ja sen edelleen kehittämisen ovat mahdollistaneet nimenomaan alueellisen moniulotteisen huono-osaisuusriskin tunnistaminen ja ymmärrys sen vaikutuksista eri palveluiden toimintaedellytyksiin.

Kun tulevaisuudessa kehitetään tuen muotoja, voidaankin pyrkiä yhä tarkemmin tunnistamaan, miten laajemmat yhteiskunnalliset ja alueelliset kehityskulut vaikuttavat maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten koulutuksen lähtökohtiin. Tämä artikkeli korostaa segregaaationäkökulmasta myös eri aluetasojen tunnistamisen tarvetta, kun kehitetään ratkaisuja koulutuksen ja oppimisen eriarvoisuuden kysymyksiin. Palvelujärjestelmien tulisikin tunnistaa entistä herkemmin kansallisten haasteiden paikallistuva ja alueellisesti eriytyvä luonne.

Useat suuret kansalliset haasteet kiinnittyvät yhä voimakkaammin moniulotteisiin mutta hyvin paikallisiin alueellisen eriytymisen prosesseihin. Maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten koulutus on osuvimpia esimerkkejä juuri tästä paikallisuuden ja valtakunnallisuuden yhteen kytkeytymisestä: Suomen väkiluku kasvaa yksinomaan maahanmuuton kautta, ja yhä kasvava osuus lapsiväestöstä on maahanmuuttotaustaista. Maan koulutustason kannalta onkin erittäin tärkeä paikata maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten osaamisessa havaitut suhteelliset vajeet sekä tukea näiden nuorten opiskelu- ja työuria. Tämä kansallinen kysymys kohdentuu tarkemmassa tarkastelussa alueellisesti kuitenkin suorastaan pistemäisiksi haasteiksi maan sisällä. Puolet Suomen ulkomaalaistaustaisesta tai vieraskielisestä väestöstä asuu pääkaupunkiseudulla, ja selvä enemmistö kuudessa suurimmassa kaupungissa. Näiden kuntienkin sisällä maahanmuuttotaustaisten oppilaiden suurimmat osuudet paikantuvat lopulta vain muutamaa kymmeneen kouluun.

Pistemäiseksi paikallistuvia kansallisia haasteita ei voi ratkoa koko maata koskevilla yleisillä toimilla, vaan on pystyttävä tunnistamaan kohdealueet ja paikalliset olosuhteet. Samalla kansallinen taso ja yhteistyö säilyvät tärkeinä paitsi kysymyksen kansallisen merkityksen vuoksi, myös siksi, että paikalliset toimijat, kuten kunnat, tarvitsevat tukitoimien organisoimiseksi muun muassa kansallista tietopohjaa ja yhdessä kehitettyjä malleja. Maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten moniulotteisten haasteiden ratkomiseen vaaditaan näin monitasoisista hallinnollista yhteistyötä ja paikallisille olosuhteille sensitiivisiä yhteisiä ratkaisuja.

Lopuksi, segregaatiónäkökulma korostaa myös kotimaankielisen väestön roolin nykyistä tarkempaa huomioon ottamista, kun etsitään ratkaisuja. Keskustelussa segregaatiónäkökulmasta ja huono-osaisuusriskistä huomiomme kiinnittyy usein lähinnä huono-osaisuusriskissä oleviin alueisiin ja hauraammassa asemassa oleviin väestöryhmiin. Segregaatiónäkökulman tärkeitä ajureita ovat kuitenkin hyväosaisten väestön asumispäätökset ja kouluvalinnat. Alueiden eriytymisen ja koulusegregaatiónäkökulmasta löytyy vahvasti kotimaankielisen väestön tiettyjä naapurustoja ja kouluja väistävästä valintakäyttäytymisestä. Segregaatiónäkökulmaan tarvitaan siten myös keinoja, jotka kannustavat kotimaankielisiä ja korkeasti koulutettuja perheitä tekemään eriytymisen kierteitä purkavia ja vuorovaikutusta ryhmien välillä lisääviä valintoja.

Kansainväliset tutkimustulokset viittaavat rohkaisevasti siihen, että jos segregaatiónäkökulmaa pystytään vähentämään, sillä voi jo itsessään olla positiivista merkitystä mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumiseksi. Tuoreen yhdysvaltalais tutkimuksen mukaan sosiaalinen sekoittuminen ja omaa perhetilannetta hyväosaistemista taustoista tulevat ystävät vaikuttivat erityisen myönteisesti hauraammasta taustasta ponnistavien nuorten koulutusurien vahvistamiseen tiivistyykin tunnetun sanonnan mukaisesti ajatuksen: ”koko kylä kasvaa”. Yhdessä yhteiskunnallisten ratkaisujen rinnalla myös yksittäisten perheiden ratkaisuilla on potentiaalia vaikuttaa olosuhteisiin, joissa suomalaisen yhteiskunnan etnisesti ja kielellisesti moninaistuvat lapset ja nuoret kasvavat.

Lähteet

Ahtiainen, H. (2023). Nuorten koulutus Helsingissä – polku peruskoulusta eteenpäin. *Tilastoja 2023: 2*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia. https://www.hel.fi/static/kanslia/Kaupunkitieto/23_05_30_Tilastoja_2.pdf

Ahtiainen, H., Mäki, N., Määttä, S., Saukkonen, P. & Yijälä, A. (2020). Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvointi Helsingissä. *Tutkimuksia 2020: 5*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_02_04_Tutkimuksia_5_Ahtiainen_Maki_Maatta_Saukkonen_Yijala.pdf

Andersson, R., & Holmqvist, E. (2019). *Grannskapseffekter och politik och planering för minskad segregation*. Underlagsrapport till Jämlikhetskommissionen.

Ball S. J. (2003.) *Class Strategies and the Education Market: The Middle Classes and Social Advantage*. New York: Routledge.

Bernelius, V. (2013). Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. *Tutkimuksia 2013: 1*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Bernelius, V., Bergström, K., & Sydänlammi, H. (2018). Kaupunkipäiväkotien eriytyvät toimintaympäristöt. Helsingin sosioekonomisen segregaatiónäkökulman vaikutus peruskoulujen ja päiväkotien lähialueisiin. *Kvartti*, 4/2018, 38–45. <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/kaupunkipäiväkotien-eriytyvat-toimintaymparistot>

Bernelius, V., & Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. *Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>.

Bernelius, V., Huilla, H., & Ramos Lobato, I. (2021). ‘Notorious Schools’ in ‘Notorious Places’? Exploring the Connectedness of Urban and Educational Segregation. *Social Inclusion* 9(2), 154–165.

Bernelius, V., & Vilkkama, K. (2019). Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families. *Urban Studies*, 56(15), 3095–3116.

- Boterman, W. (2013). Dealing with diversity. Middle-class family households and the issue of 'black' and 'white' schools in Amsterdam. *Urban Studies*, 50(5), 1130–1147.
- Boterman, W.R. (2019). The role of geography in school segregation in the free parental choice context of Dutch cities. *Urban Studies*, 56(15), 3074–3094.
- Boterman, W.R., Musterd, S., Pacchi, C. & Ranci, C. (2019). School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics, institutional context and urban outcomes. *Urban Studies*, 56(15), 3055–3073.
- Brännström, L. (2012). Neighbourhood effects on young people's future living conditions: Longitudinal findings from Sweden. *International Journal of Social Welfare*, 21, 325–337.
- Chetty, R., & Hendren, N. (2018). The Impacts of Neighborhoods on Intergenerational Mobility I: Childhood Exposure Effects. *The Quarterly Journal of Economics*, 133, 1107–1162.
- Chetty, R., Hendren, N., & Katz, L.F. (2016). The effects of exposure to better neighborhoods on children. *The American Economic Review*, 106(4), 855–902.
- Chetty, R., Jackson, M.O., & Kuchler, T. (2022a). Social capital I: measurement and associations with economic mobility. *Nature*, 608, 108–121.
- Chetty, R., Jackson, M.O., & Kuchler, T. (2022b) Social capital II: determinants of economic connectedness. *Nature* 608, 122–134.
- Dhalmann, H., Vaattovaara, M., & Vilkkama, K. (2013). Hyvää kasvuympäristöä etsimässä. Asuinalueen ja koulun merkitys lapsiperheiden muuttopäätöksille pääkaupunkiseudulla. *Yhdyskuntasuunnittelu* 51,4, 11–29.
- van Ham, M., Manley, D., Bailey, N., Simpson, L., & Maclennan, D. (toim.) (2012). *Neighbourhood effects research: new perspectives*. Springer, Dordrecht.
- Harjunen, O. Kortelainen, M., & Saarimaa, T. (2018). Best education money can buy? Capitalization of school quality in Finland, *CEsifo Economic Studies*, 64(2), 150–175.
- Kauppinen, T. M. (2008). Schools as mediators of neighbourhood effects on choice between vocational and academic tracks of secondary education in Helsinki. *European Sociological Review*, 24(3), 379–391.
- Kauppinen, T.M., van Ham, M. & Bernelius, V. (2021). Understanding the effects of school catchment areas and households with children in ethnic residential segregation, *Housing Studies*, 37(9), 1625–1649.
- Kosunen, S. (2016). *Families and the social space of school choice in urban Finland*. Helsinki: University of Helsinki.
- Kosunen, S., Seppänen, P., & Bernelius, V. (2016). Naapurustojen segregaatio ja kaupunkilaisperheiden eriytyvät kouluvalintastrategiat. *Kasvatus*, 47(3), 230–244.
- Kosunen, S., Bernelius, V., Seppänen, P., & Porkka, M. (2020). School choice to lower secondary schools and mechanisms of segregation in urban Finland. *Urban Education*, 55(10), 1461–1488.
- Metsämuuronen, J. & Nousiainen, S. (2021). Matematiikkaa Covid-19-pandemian varjossa – Matematiikan osaaminen 9. luokan lopussa keväällä 2021. *Julkaisut 27: 2021*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Musterd, S., & Andersson, R. (2006). Employment, social mobility and neighbourhood effects: The case of Sweden. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30, 120–140.
- Mäki, N., Harjunen, O., & Vilkkama, K. (2020). Lasten ja nuorten ennaltaehkäisevien sosiaali- ja terveystalvelujen tarveperusteisen rahoituksen kohdentaminen. Esimerkki myönteisen erityiskohtelun mallin laskemisesta. *Työpapereita 2020: 2*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.
- OECD (2020). Students' socio-economic status and performance, in PISA 2018 Results (Volume II): Where all students can succeed. OECD Publishing.
- Pietiläinen, M. (2022). *Suomen lapset – vähenevä mutta moninaistuva joukko*. Tieto & Trendit 2022, Tilastokeskus.

Riitaoja, A-L. (2010). Asuinalueiden ja koulujen eriytyminen Helsingissä – yhteiskunnalliset ja kasvatukselliset haasteet. *Terra*, 122(3), 137–151.

Saikkonen, P., Hannikainen, K., Kauppinen, T., Rasinkangas, J., & Vaalavuo, M. (2018). *Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla*. Raportti 2/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Salmela-Aro, K., & Chmielewski, A. K. (2019). Socioeconomic inequality and student outcomes in Finnish schools. Teoksessa L. Volante, S. V. Schnepf, & D. A. Klinger (toim.) *Socioeconomic inequality and student outcomes: Cross-national trends, policies, and practices* (Vol.4.), 153–168. Singapore: Springer.

Saukkonen, P. (2021). *Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla: asuminen, työllisyys ja tulot vuonna 2022*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Tarro, S. (2023). *Early childhood diet quality and risk of overweight - associations with individual, family and neighbourhood factors*. Turun yliopiston julkaisuja D. Turku.

Van Zanten A., & Kosunen S. (2013). School choice research in five European countries: The circulation of Stephen Ball's concepts and interpretations. *London Review of Education* 11(3), 239–255.

Vilkama, K., Högnabba, S., Bernelius, V., & Henriksson, R. (toim.) (2023). *Segregation ennalta ehkäiseminen ja lieventäminen Helsingin kaupungissa*. Muistioita 2023: 1. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitietopalvelut.

Maahanmuuttajanuorten uupumus ja kyynistyminen koulussa ja yhteiskunnassa

Sanna Read ja Katariina Salmela-Aro

Tarkastelemme artikkelissamme maahanmuuttajanuorten koulu-uupumusta ja kyynistymistä koulu-uupumuksen alaulottuvuutena. Käytämme tarkasteluun kouluterveyskyselyn aineistoa suomalaisista yläkouluista, lukioista ja ammattikouluista vuosilta 2013–2021 sekä pitkittäisaineistoa Helsingin alueelta yläkoulun aikana vuosilta 2011–2014. Tutkimme tilastollisia menetelmiä käyttäen koulu-uupumuksen trendejä maahanmuuttajaryhmillä ja niihin yhteydessä olevia sosiodemografisia taustatekijöitä (sukupuoli, vanhempien koulutus ja työllisyys, sijainti kaupungissa tai maaseudulla) sekä sosiaalista verkostoa (läheiset ystävät, kouluun kuulumisen tunne, yksinäisyyden tunne, koulukiusaaminen). Pitkittäistulokset yläkouluista vuosilta 2011–14 osoittavat, että koulu-uupumus ja sen ulottuvuuksista erityisesti kyynistyminen lisääntyvät etenkin alle viisi vuotta Suomessa asuneilla pojilla verrattuna kauemmin Suomessa asuneisiin. Kouluterveyskyselyssä ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla koulu-uupumus on voimakkaampaa muihin nuoriin verrattuna vuosien 2013–2017 välillä ylä- ja ammattikouluissa. Kouluterveyskyselyn mittauskerroilla 2019–2021 koulu-uupumus pysyy lähes samalla tasolla ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla, kun taas muilla nuorilla koulu-uupumus lisääntyy. Tyttöillä syntyperästä riippumatta koulu-uupumus on keskimäärin korkeampaa ja lisääntyy nopeammin kuin pojilla. Ammattikouluissa koulu-uupumus on alhaisempaa syntyperästä riippumatta verrattuna yläkouluihin ja etenkin lukioihin, joissa erot ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten nuorten välillä ovat suurimmat. Maahanmuuttajien korkeampi koulu-uupumus selittyy osittain perheen matalammalla sosioekonomisella asemalla sekä koulun sijainnilla tiheämmin asutuissa kunnissa. Näiden tekijöiden vaikutus tosin pienenee viimeisten mittausten aikaan (2019–2021). Läheisten ystävien puute ja usein tapahtuva koulukiusaaminen voimistavat koulu-uupumusta enemmän ulkomaalaistaustaisilla nuorilla verrattuna suomalaistaustaisiin nuoriin. Koulu-uupumuksen ja siinä erityisesti kyynistymisen korkea taso ja yleistymisen nuorilla on tärkeä ottaa huomioon, koska aikaisempi tutkimus osoittaa niiden lisäävän opintojen keskeyttämisen riskiä. Kotoutumisen kannalta kouluhyvinvointi (vähäinen uupumus, hyvät sosiaaliset suhteet ja yhteisöllisyys) luo perustaa nuorten myönteiselle kehitykselle ja kiinnittymiselle yhteiskuntaan.

Johdanto

Maahanmuuttajanuorten hyvinvoinnissa ja kotoutumisessa koululla on suuri merkitys. Parhaimmillaan koulu voi tarjota antoisan ympäristön vuorovaikutukselle, uuden oppimiselle ja avata innostuksen opiskeluun (Motti-Stefanidi ym., 2009). Tämä kaikki voi helpottaa uuteen maahan sopeutumista, kielen oppimista, sosiaalisten verkostojen syntymistä ja myöhempää työmarkkinoille siirtymistä (Motti-Stefanidi & Masten, 2013). Koulunkäyntiin voi kuitenkin liittyä haasteita kuten oppimisvaikeuksia, kiusaamista tai tuen puutetta. Maahanmuuttajilla vaikeudet saattavat olla yleisempiä heikommista lähtökohdista

johtuen. Nämä haasteet voivat johtaa opiskeluinnon laskuun ja kielteisiin kokemuksiin koulunkäynnistä (Salmela-Aro & Upadyaya, 2014). Seurauksena voi olla koulu-uupumus. Koulu-uupumus viittaa oppilaan kokemaan pitkäkestoiseen väsymykseen sekä kyynisyyden ja riittämättömyyden tunteeseen opiskelua ja koulua kohtaan (Salmela-Aro, Kiuru, Pietikäinen, ym., 2008). Kyynisyyden tunteella tarkoitetaan koulutyön merkityksen kyseenalaistamista sekä välinpitämätöntä tai etäännyntä suhdetta koulutyötä kohtaan. Koulu-uupumus on yhteydessä koulussa alisuoriutumiseen, poissaoloihin ja opintojen keskeyttämiseen

(Salmela-Aro & Upadyaya, 2014; Tuominen-Soini & Salmela-Aro, 2014), mutta myös opiskelijan omiin korkeisiin suoritustavoitteisiin (Tuominen-Soini & Salmela-Aro, 2014; Olivier ym., 2022). Koulu-uupumuksella voi olla kauaskantoiset seuraukset vielä aikuisiän hyvinvoinnissa sekä jatko-opiskeluun ja työelämään siirtymisessä.

Vaikka nuorten yleinen elämään tyytyväisyys vuoden 2018 PISA-mittauksessa oli Suomen osalta keskitasoa muihin OECD-maihin verrattuna (OECD, 2019), koulu-uupumus on suomalaisissa kouluissa kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana (Read ym., 2022). Viimeisen kolmen vuoden aikana koulu-uupumus on kasvanut voimakkaasti kaikilla opiskelijoilla, mutta erityisesti tytöillä ja lukioissa (Read, Helenius, & Salmela-Aro, 2023b). Myös kun tarkastellaan samoja oppilaita koulupolun edetessä, koulu-uupumus näyttää lisääntyvän (Olivier ym., 2022; Parviainen ym., 2021; Salmela-Aro ym., 2018; Wang ym., 2015).

Koulu-uupumuksen kasvuun on monia syitä, kuten niukat opetusresurssit ja perheiden elinolosuhteet (Read ym., 2022). Toisaalta koulutustason nousu perheissä väestötasolla voi mahdollisesti vähentää koulu-uupumusta. Maahanmuuttajilla resurssit, kuten koulutustaso, ovat keskimäärin vähäisemmät, lapsiperheköyhyyden riski on suurempi ja haasteita on siten enemmän kuin muulla väestöllä (Kotoutumisen osaamiskeskus, 2023). Maahanmuutto jo sinällään voi olla riskitekijä koulu-uupumuksessa, riippuen mm. maahanmuuton syystä, kulttuurisen muutoksen suuruudesta ja siitä, kuinka hyvin maahanmuuttajanuori pääsee kiinni koulunkäyntiin uudessa kotimaassa (Motti-Stefanidi & Masten, 2013; Suárez-Orozco ym., 2018). Näiden useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta koulu-uupumuksen riski maahanmuuttajilla onkin usein suurempi kuin muussa väestössä.

Koulunkäynnin sujuminen on maahanmuuttajanuorilla sidoksissa paitsi uuteen kulttuurin sopeutumiseen ja kielen oppimiseen, myös kehitystehtävien ratkaisemiseen ja sitä kautta psykologiseen hyvinvointiin (Motti-Stefanidi & Masten, 2013). Nämä kaksi viimeistä koskettavat kaikkia nuoria maahanmuuttotuksesta riippumatta. Kehitystehtävillä ymmärretään kuhunkin kehitysvaiheeseen liittyviä psykososiaalisia haasteita, jotka siinä vaiheessa olevan yksilön odotetaan käyvän läpi ja ratkaisevan. Onnistunut kehitystehtävien läpikäyminen on edellytys seuraavaan kehitysvaiheeseen siirtymiseen ja luo perustan uuden vaiheen haasteiden kohtaamiseen. Jos taas kehitystehtävien läpikäyminen vaikeutuu, siitä voi seurata kasaantuvia ongelmia eri elämänalueille (Masten & Cicchetti, 2010). Nuorilla tämä voi näkyä esimerkiksi kouluinnon laskuna ja koulu-uupu-

muksena. Nämä koulunkäyntiin liittyvät kielteiset kokemukset ja erityisesti kyynisyyden tunteet voivat rajata kiinnostusta opiskelua kohtaan ja ilmetä myöhemmänä putoamisena jatkokoulutuksesta, mielenterveysongelmina ja yhteiskunnasta syrjäytymisenä (Bask & Salmela-Aro, 2013; Salmela-Aro & Upadyaya, 2011; Virtanen ym., 2021).

Kuten edellä on mainittu, maahanmuuttajanuoret kohtaavat oman ikävaiheensa kehitystehtävien lisäksi uuteen kulttuuriin ja kieleen tutustumisen. Lisähaasteina ovat maahanmuuttajanuorten useammin kokema syrjintä ja kiusaaminen (Eid & Castaneda, 2023). Kehitystehtävät ja kotoutuminen kulkevat rinnakkain: esimerkiksi koulumenestys on sidoksissa kielitaitoon (Motti-Stefanidi ym., 2009). Nuoria tukevilla resursseilla voidaan edistää myönteistä kehitystä muutostilanteissa (Motti-Stefanidi & Masten, 2013). Näitä voivat olla lähiympäristöön liittyvät tekijät, kuten taloudelliset resurssit, sosiaalinen tuki ja yhteisöllisyys, sekä laajemmat yhteiskunnalliset tekijät, kuten maahanmuuttajiin kohdistuvat toimenpiteet ja asenteet (Suárez-Orozco ym., 2018).

Tarkastelemme artikkelissamme maahanmuuttajanuorten koulu-uupumusta ja kyynistymistä koulu-uupumuksen alaulottuvuutena. Tulokset perustuvat kahteen julkaistuun tieteelliseen artikkeliin (Read ym., 2022; Salmela-Aro ym., 2018) sekä kolmeen tekeillä olevaan käsikirjoitukseen (Read, Helenius, & Salmela-Aro, 2023b; Read, Helenius, Motti-Stefanidi, ym., 2023a; Read, Kiuru, ym., 2023c)

Tutkimuksen kuvaus: aineisto ja menetelmät

Käytämme tarkasteluun kahta väestöpohjaista aineistoa. Ensimmäinen näistä on pitkäaikainen kyselyaineisto samoilta oppilailta yläkoulun aikana. Tämä Metrop-aineisto on kerätty 14 kunnasta Helsingin alueelta vuosina 2011 ja 2014. Oppilaat kutsuttiin tutkimukseen 7. luokan aikana. Kaikkiaan 9497 oppilasta ja 118 koulua vastasivat kyselyyn (osallistumisprosentti 73 % oppilailta ja 96 % kouluilla). Erityiskoulut ja -luokat eivät ole mukana aineistossa. Kysely toistettiin 9. luokan aikana vuonna 2014, jolloin 5742 oppilasta vastasi kyselyyn. Oppilaat, jotka olivat vaihtaneet koulua 7. ja 9. luokan välillä eivät ole mukana aineistossa. Tieto koulu-uupumuksesta oli saatavilla 5286 oppilaalta vuonna 2014.

Kyselyssä kartoitettiin hyvinvointia, terveyttä, koulunkäyntiä ja perhettä koskevia asioita. Koulu-uupumusta kysyttiin yhdeksällä kysymyksellä, joista neljä mittasi uupumusasteista väsymystä ("Tunnen hukkuvani koulutyöhön"), kaksi kokemusta

riittämättömyydestä (”Minulla on riittämättömyyden tunteita oppinnoissani”) ja neljä kyynistä suhtautumista koulun käyntiin (”Minusta tuntuu, että olen menettämässä kiinnostukseni opiskelua kohtaan”) (Salmela-Aro ym., 2009). Vastauskaala vaihteli 1 (täysin eri mieltä) ja 5 (täysin samaa mieltä) välillä.

Maahanmuuttostatusta mitattiin kolmiluokkaisella muuttujalla:

- 1=asunut Suomessa aina
- 2=muuttanut maahan enemmän kuin viisi vuotta sitten
- 3=muuttanut maahan viimeisen viiden vuoden aikana.

Muita taustamuuttujia olivat:

- sukupuoli (poika vs. tyttö)
- kotikieli (suomi tai ruotsi vs. muu kieli)
- asumismuoto
(asuu isän ja äidin kanssa vs. muu asumismuoto)
- vanhempien koulutus
(yliopistotutkinto vs. ei yliopistotutkintoa)
- vanhempien työllisyys
(vanhempi työtön vs. vanhemmat töissä).¹

Metrop-aineistoa analysoitiin monitasomallilla, jossa voitiin seurata oppilaiden koulu-uupumuksen muutoksia ajan yli ja ottaa myös huomioon samassa koulussa olevien oppilaiden jakama ympäristö.² Malleissa verrattiin maahanmuuttajaryhmien koulu-uupumuksen kehitystä seitsemänneltä luokalta yhdeksännelle luokalle. Tutkittiin myös, miten yksilölliset sosiodemografiset ja koulukohtaiset tekijät selittivät maahanmuuttotatuksen yhteyttä koulu-uupumukseen.

Toinen käyttämämme aineisto on kouluterveyskysely suomalaisista yläkouluista, lukioista ja ammattikouluista vuosilta 2013–2021. Tältä aikaväliltä kouluterveyskyselyssä on mukana muuttuja maahanmuuttotatuksesta opiskelijan ja vanhempien syntyperän mukaan luokiteltuna. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi suomalaisissa kouluissa. Käyttämämme

1 Tutkimuksessa myös vakioitiin oppilaan koulunkäyntiin liittyviä tekijöitä: muutot koulusta toiseen alakoulun aikana, koulutodistuksen keskiarvo ja arvosana suomen kielessä, matematiikassa ja ensimmäisessä vieraassa kielessä, koulusta poissaolopäivien lukumäärä sekä erityisopetukseen osallistuminen alakoulussa. Koulukohtaisesti otettiin myös huomioon muun kuin suomen- tai ruotsinkielisten sekä erityisoppilaiden osuus koulun oppilaista, koulutyyppi (ainoastaan yläkoulu vs. yläkoulu yhdistetty alakouluun ja/tai lukioon), opettajien positiivinen motiivointi ja luokan ilmapiiri (koulun oppilaiden arvioista laskettu keskiarvo).

2 Puuttuva tieto huomioitiin käyttämällä full information maximum likelihood (FIML) -estimointia, jolloin kaikki saatavilla oleva tieto käytetään. Esimerkiksi jos oppilas osallistui ensimmäisellä mittauskerralla, mutta ei vastannut toisella, häneltä on kaikki ensimmäisen mittauskerran saatavilla oleva data mukana keskiarvojen ja varianssin estimoinnissa.

aineiston opiskelijat olivat 14–20-vuotiaita. Kaikkiaan aineistossa on noin 252 000 yläkoulun, 126 000 lukion ja 71 000 ammattioppilaitoksen opiskelijaa. Kyselyyn osallistui 64–77 % yläkoulujen, 54–71 % lukioiden ja noin 30 % ammattioppilaitosten vuosittaisesta opiskelijapopulaatiosta.

Lomakkeessa kysyttiin laajasti hyvinvoinnin ja terveyden osa-alueista, koulunkäynnistä sekä perheen taustasta. Koulu-uupumusta mitattiin kolmella väittämällä, joista kukin edusti kolmea koulu-uupumuksen osa-aluetta (katso väittämät yllä Metrop-aineiston kuvauksessa). Vastauskaala vaihteli 1 (ei lainkaan) ja 4 (päivittäin) välillä.

Maahanmuuttostatusta mitattiin neliluokkaisella muuttujalla, joka oli koottu opiskelijanuoren raportoimasta omasta ja vanhempien syntymämaasta:

- 1=suomalainen syntyperä, ei maahanmuuttotatausta; nuori ja vanhemmat syntyneet Suomessa
- 2=osittain ulkomaalaistaustainen nuori; toinen vanhemmista syntynyt Suomessa ja toinen ulkomailla sekä nuoret, joiden ainoa vanhempi on syntynyt Suomessa ja he itse ovat syntyneet ulkomailla
- 3=Suomessa syntynyt ulkomaalaistaustainen nuori; nuori syntynyt Suomessa ja vanhemmat syntyneet ulkomailla
- 4=maahan muuttanut ulkomailla syntynyt ulkomaalaistaustainen nuori; nuori ja vanhemmat syntyneet ulkomailla.

Muita taustamuuttujia olivat:

- sukupuoli (poika vs. tyttö)
- koulutaso (yläkoulu, lukio, ammattioppilaitos)
- vanhempien koulutus (yliopistotutkinto vs. ei yliopistotutkintoa)
- vanhempien työllisyys (vanhempi työtön vs. vanhemmat töissä)
- koulun sijainti (kaupunkimaiset, taajaan asutut, maaseutumaiset kunnat).

Mukana oli myös neljä sosiaalisiin suhteisiin liittyvää muuttujaa:

- läheisten ystävien lukumäärä (0, 1, 2 ja 3 tai enemmän)
- luokka- ja kouluyhteisöön kuulumisen tunne (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä), yksinäisyyden tunne (1=eikoskaan, 5=jatkuvasti)

- onko kiusattu koulussa (1=ei lainkaan, 4=useita kertoja viikossa).

Kouluterveysaineistossa trendejä tutkittiin lineaarisen regression avulla. Malleissa verrattiin maahanmuuttostatuksen mukaan koulu-uupumuksen trendejä sekä tarkasteltiin sosiodemografisten tekijöiden ja sosiaalisten suhteiden yhteyttä näihin trendeihin.

Tulokset

Koulu-uupumuksen trendit maahanmuuttajilla yläkoulun aikana Helsingin alueella

Keskeisimpiä havaintoja Metrop-pitkittäisaineistosta 2011–2014 oli, että koulu-uupumuksen ja sen alaulottuvuuden kyynistymisen trendit erosivat selvästi tytöillä ja pojilla (kuviot 1 ja 2). Koulu-uupumus ja erityisesti kyynistyminen oli alle viisi vuotta Suomessa asuneilla pojilla korkea ja lisääntyi yläkoulun aikana verrattuna Suomessa pitempään asuneisiin poikiin. Tyttöillä koulu-uupumus taas kasvoi pidempään kuin viisi vuotta Suomessa asuneilla. Oppilaan muunkielisyys (äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi) tai muunkielisten osuus koulun oppilaisista ei ollut yhteydessä koulu-uupumuksen tai kyynistymisen tasoon tai muutokseen.

Koulu-uupumuksen trendit maahanmuuttajilla suomalaisissa yläkouluissa, lukioissa ja ammattikouluissa

Keskeisiä havaintoja kouluterveyskyselystä oli, että ylä- ja ammattikouluissa koulu-uupumus oli korkeampaa ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla vuosina 2013–2017 (kuviot 3a ja c). Erot muihin nuoriin kuitenkin pienenevät vuosien 2019–2021 aikana, jolloin koulu-uupumus muilla nuorilla kasvoi. Lukioissa ulkomaalaistaustaisten uupumus oli yleisempää Suomessa syntyneisiin suomalaistaustaisiin nuoriin verrattuna koko tutkimusjakson ajan (2013–2021, ks. kuvio 3b). Lukioissa koulu-uupumus ja kyynistyminen myös lisääntyivät nuorten taustasta riippumatta.

Sosiodemografisilla tekijöillä on vaikutusta maahanmuuttajien koulu-uupumukseen

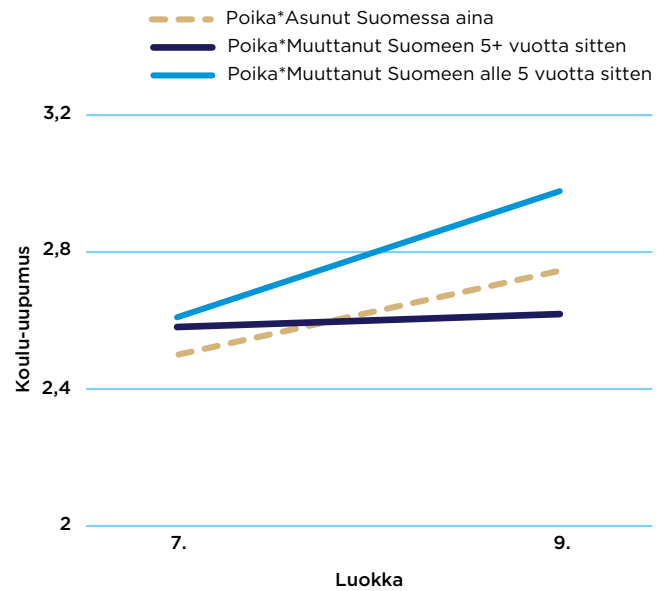
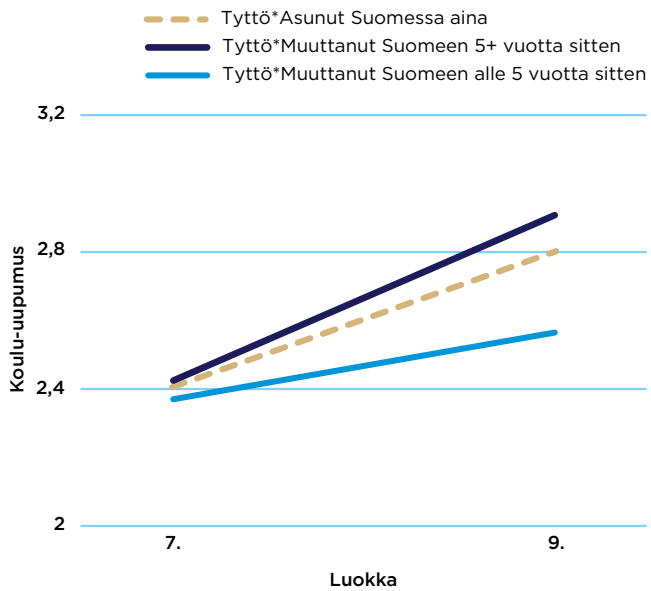
Keskeisiä havaintoja Metrop-pitkittäisaineistosta oli, että kuten mainittua, maahanmuuttajien koulu-uupumus oli vahvasti sukopuolittunutta. Kouluterveyskyselyn ensimmäinen mittaus-

kerta alkoi Metrop-kyselyn jo lähes päätyttyä, joten aineistojen trendejä ei voi ajallisesti suoraan verrata. Kuitenkin on näkyvissä, että Metropissa alkanut tyttöjen nopeampi uupumuksen kasvu jatkui kouluterveyskyselyssä ja näkyi kaikilla tytöillä syntyperästä riippumatta (Kuvio 4). Pojilla koulu-uupumus väheni vuosien 2013–2017 välillä ja säilyi melko samana vuoteen 2021 saakka, lukuun ottamatta kasvavaa koulu-uupumusta pojilla, jotka olivat kokonaan tai osittain suomalaista syntyperää.

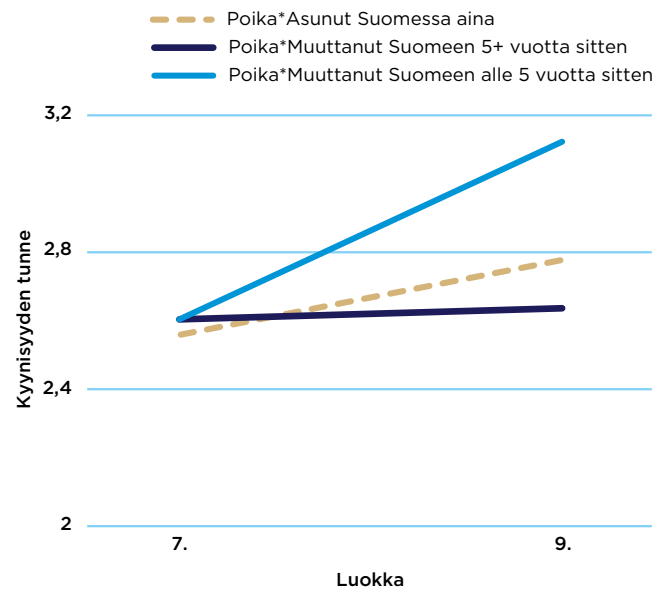
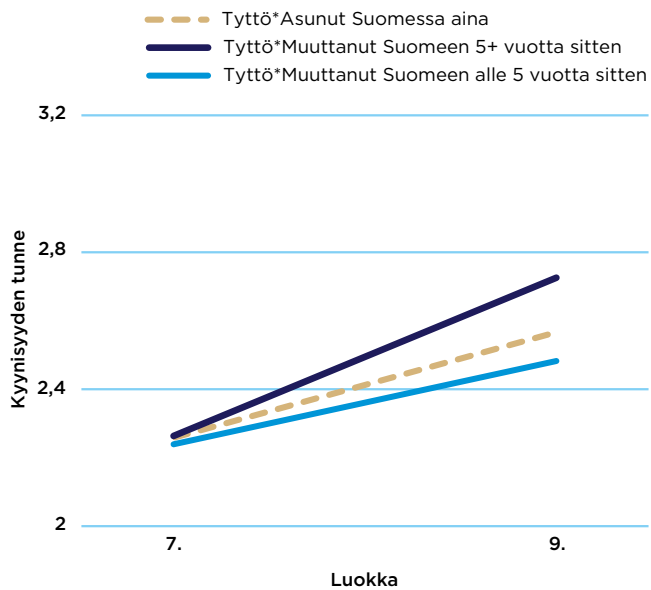
Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten nuorten korkeampi koulu-uupumus selittyy osittain vanhempien matalammalla koulutuksella ja huonommalla työllisyystilanteella verrattuna suomalaistaustaisiin nuoriin. Tämä näkyy molemmissa aineistoissa. Metrop-aineistossa vanhempien koulutuksen ja työllisyyden sekä koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden vakiointi pienensi eroja niiden nuorten välillä, jotka olivat syntyneet Suomessa tai asuneet täällä pitkään vs. asuneet Suomessa alle viisi vuotta. Näiden tekijöiden huomioinnista huolimatta alle viisi vuotta Suomessa asuneet pojat erottuivat kuitenkin edelleen muista nopeammalla koulu-uupumuksen ja kyynistymisen kasvullaan.

Kouluterveyskyselyssä ryhmien väliset erot koulu-uupumuksessa pienenevät erityisesti ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla ja nuorilla ilman ulkomaalaistaustaa, kun vanhempien koulutustaso otettiin huomioon (kuvio 5). Vanhempien korkeamman koulutuksen rooli ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten uupumuksen kannalta kuitenkin vaihteli mittausajankohdasta toiseen.

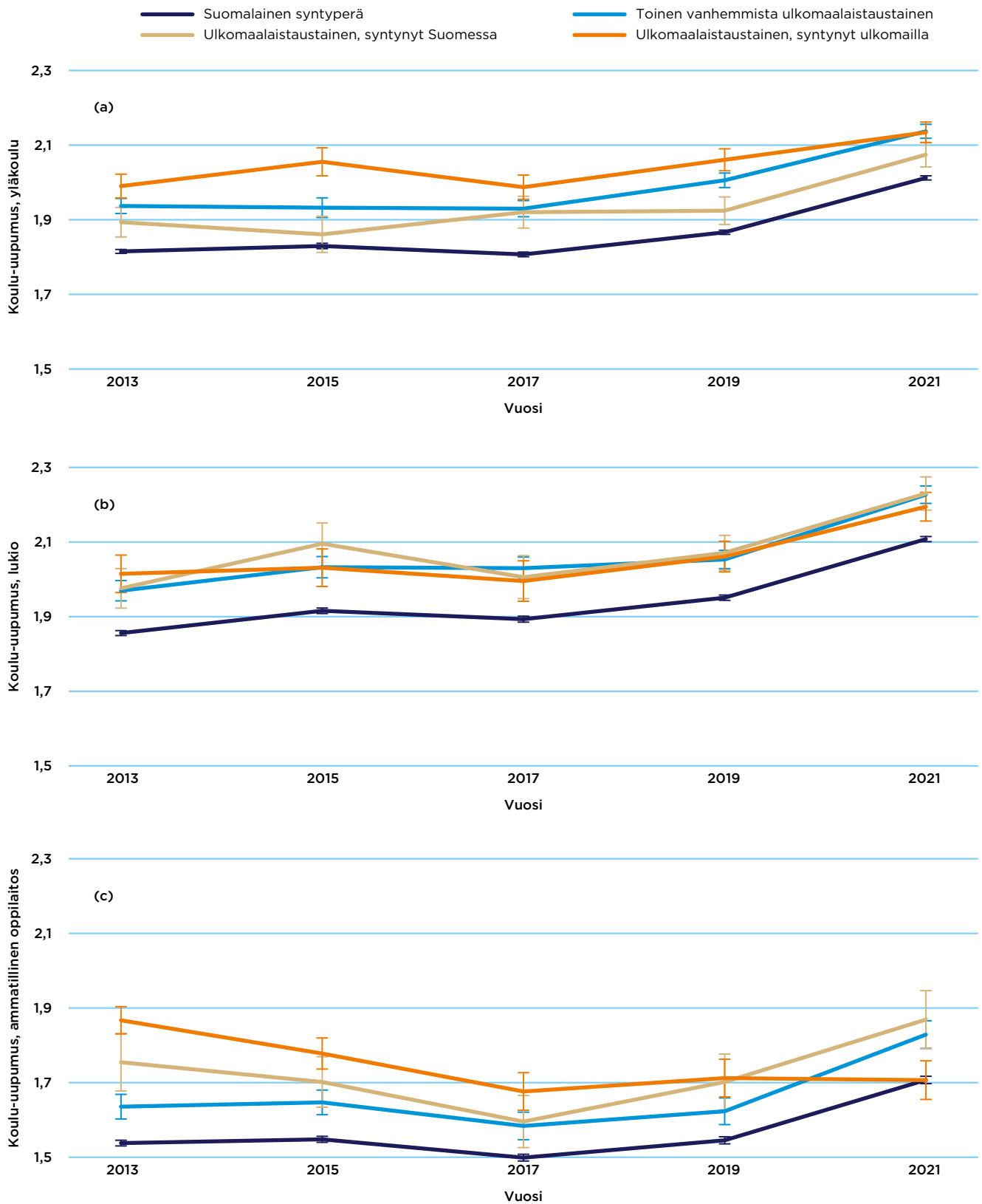
Maahanmuuttajien koulu-uupumus vaihteli myös koulujen sijainnin mukaan (kaupunki-, taajama- ja maaseutukoulu). Kaupunkikouluissa koulu-uupumus lisääntyi voimakkaasti vuosien 2017 ja 2021 välillä kaikilla oppilailla syntyperästä riippumatta, ja erot uupumuksessa ryhmien välillä säilyivät (Kuvio 6a). Taajama- ja maaseutukouluissa ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla uupumus oli mittauksen alussa korkeammalla kuin kaupunkikouluissa, mutta ei juurikaan lisääntynyt (Kuvio 6b ja 6c). Ulkomaalaistaustaisten ryhmien väliset erot uupumuksesta pienenevät, ja ryhmät muistuttivat uupumukseltaan toisiaan vuonna 2021 koulun sijainnista riippumatta. Koska suomalaista syntyperää olevien nuorten uupumus kasvoi voimakkaasti tarkastelujakson aikana, se oli lähempänä ulkomaalaistaustaisten nuorten uupumusta koronapandemian jälkimainingeissa vuonna 2021.

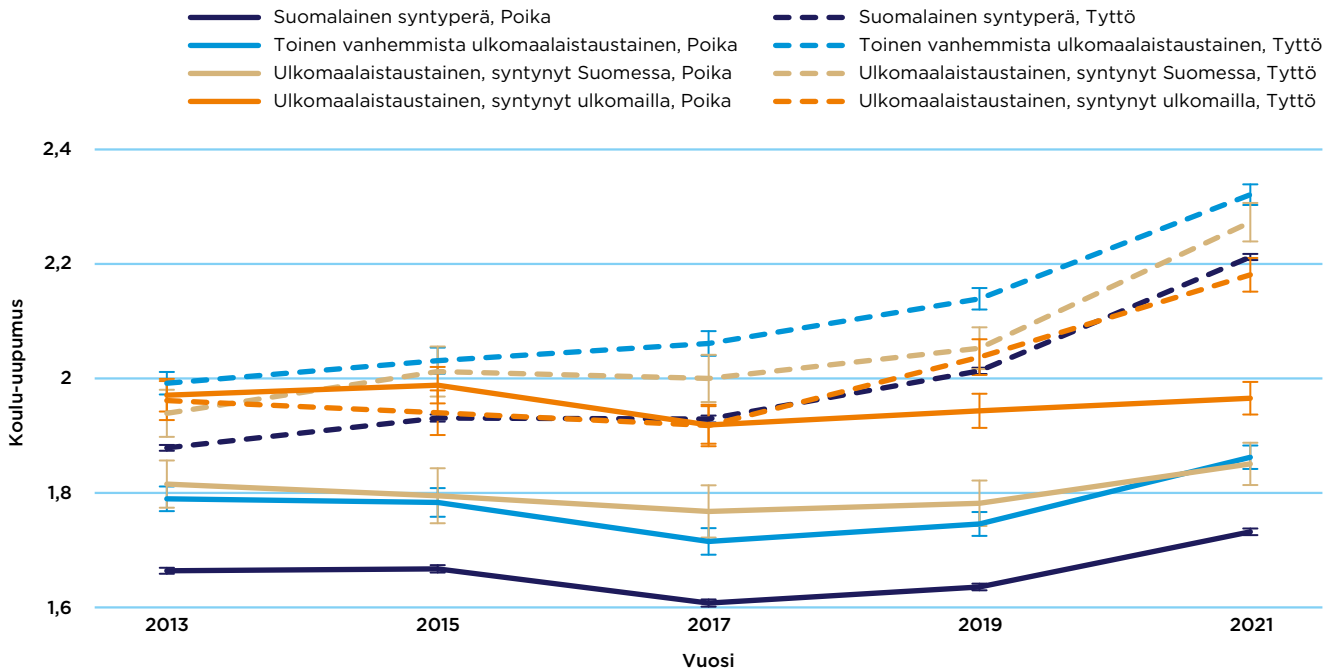
Kuvio 1. Koulu-uupumus tytöillä ja pojilla 7. ja 9. luokan välillä vuosina 2011-2014. Metrop-aineisto, n = 9223.

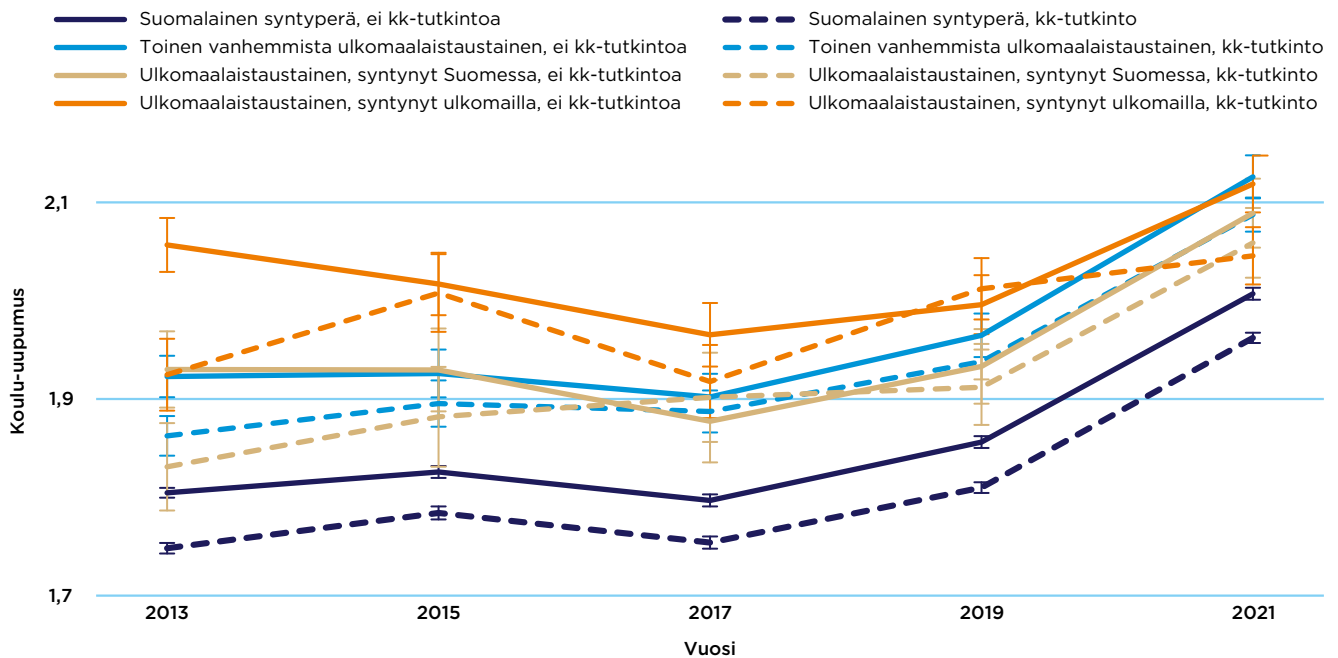
Kuvio 2. Kyynisyyden tunne (koulu-uupumuksen ala-skaala) tytöillä ja pojilla 7. ja 9. luokan välillä vuosina 2011-2014. Metrop-aineisto, n = 9223.

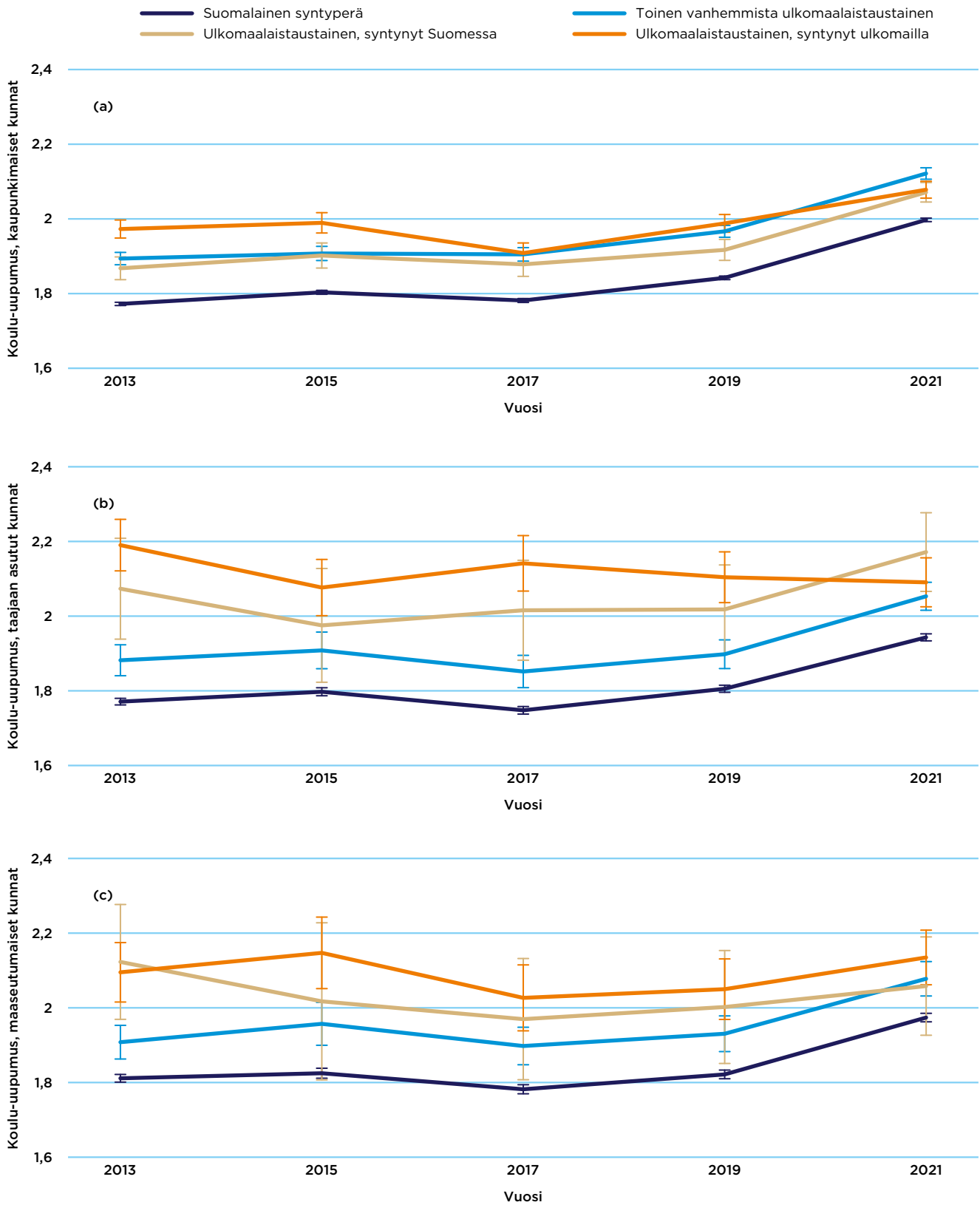
Kuvio 3. Koulu-uupumus maahanmuuttotaitaan mukaan vuosina 2013–2021: (a) Peruskoulun 8. ja 9. luokka, (b) Lukio, ja (c) Ammatillinen oppilaitos. Kouluterveyskysely, n = 702 634.

Kuvio 4. Kouluuupumus maahanmuuttotaustan ja sukupuolen mukaan vuosina 2013–2021. Kouluterveyskysely, n = 702 634.

Kuvio 5. Kouluuupumus maahanmuuttotaustan ja vanhemman korkeakoulututkinnon (kk-tutkinto) mukaan vuosina 2013–2021. Kouluterveyskysely, n = 702 634.

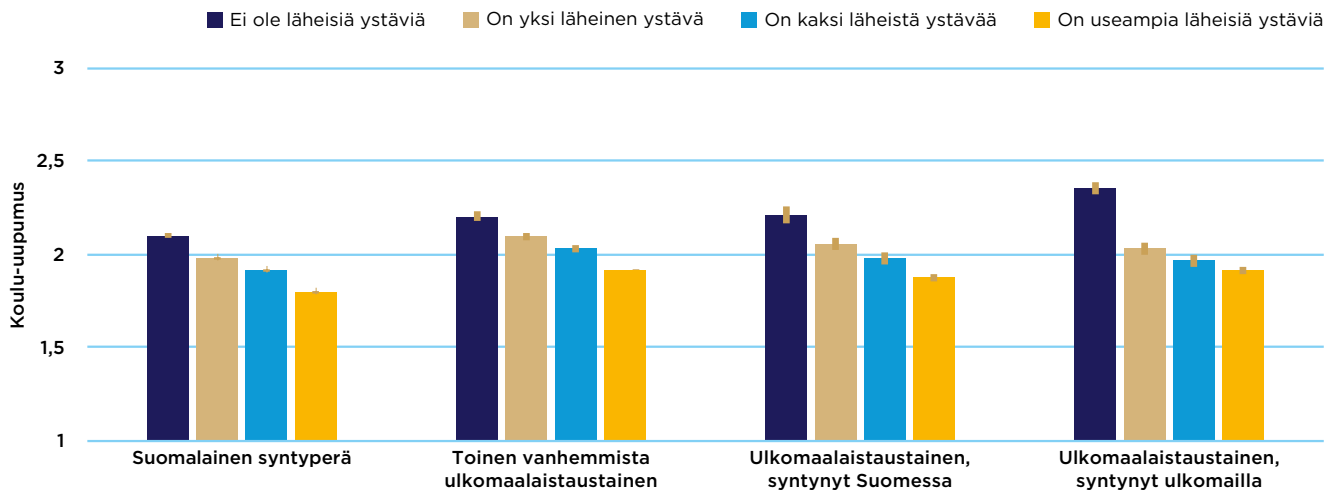
Kuvio 6. Koulu-uupumus maahanmuuttotaustan mukaan vuosina 2013-2021: (a) Kaupunkimaiset (b) Taajaan asutut ja (c) Maaseutumaiset kunnat. Koulu-terveyskysely, n = 702 634.

Sosiaaliset verkostot voivat tasoittaa eroja koulu-uupumuksessa ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten nuorten välillä

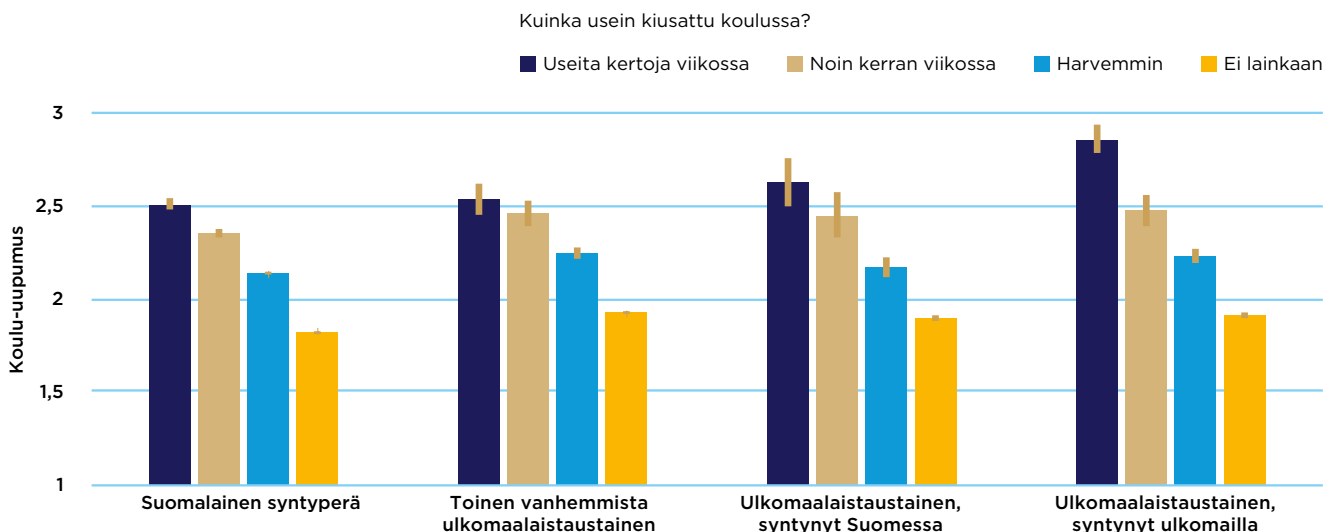
Keskeisiä havaintoja Kouluterveyskyselystä (ks. kuviot 7 ja 8) oli, että läheisten ystävien puuttuminen ja kokemukset koulu-kiusaamisesta voimistivat koulu-uupumusta ulkomaalaistaustaisilla nuorilla enemmän kuin suomalaistaustaisilla nuorilla. Toisaalta erot uupumuksessa syntyperän mukaan olivat hyvin

pieniä niillä nuorilla, joilla oli useita läheisiä ystäviä ja joita ei kiusattu usein.

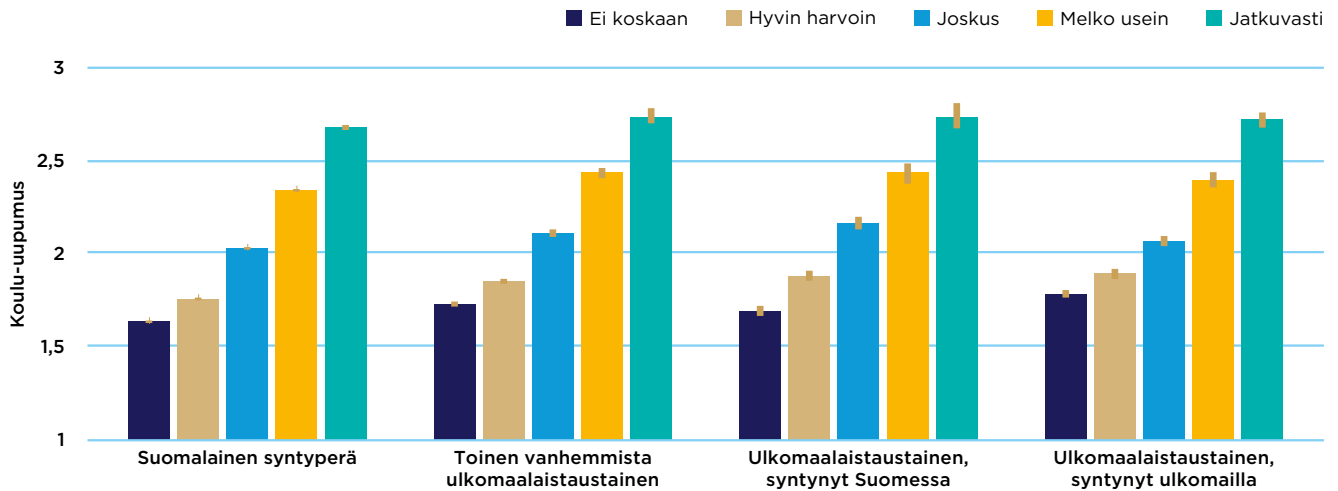
Yksinäisyyden (Kuvio 9) ja kouluun kuulumattomuuden tunne (Kuvio 10) olivat yhteydessä korkeaan koulu-uupumukseen kaikilla nuorilla. Oma tai vanhempien syntyperä ei juuri lisännyt riskiä koulu-uupumukseen näistä kielteisistä kokemuksista kärsivien nuorten keskuudessa.

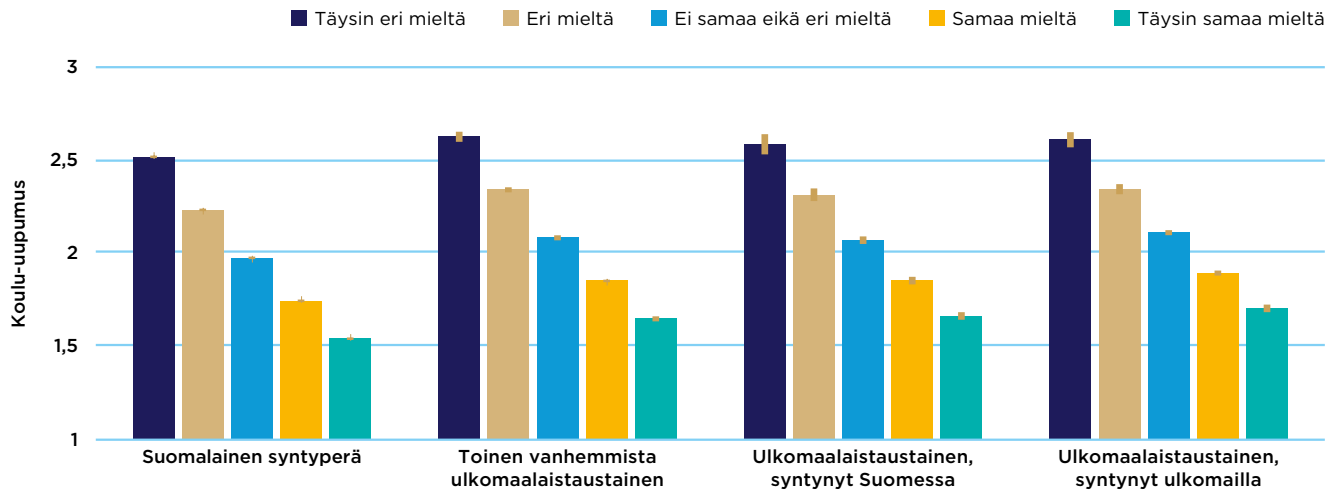
Kuvio 7. Koulu-uupumus maahanmuuttotaustan ja läheisten ystävien mukaan. Kouluterveyskysely vuosina 2017, 2019 ja 2021, n = 414 707.

Kuvio 8. Koulu-uupumus maahanmuuttotaustan ja kiusaamisen mukaan. Kouluterveyskysely vuosina 2017, 2019 ja 2021, n = 415 582.

Kuvio 9. Koulu-uupumus maahanmuuttotoustaun ja yksinäisyyden tunteen mukaan. Kouluterveyskysely vuosina 2017, 2019 ja 2021, n = 415 346.

Kuvio 10. Koulu-uupumus maahanmuuttotoustaun ja kouluun kuulumisen tunteen mukaan. Kouluterveyskysely vuosina 2017, 2019 ja 2021, n = 414 206.

Päätelmät

Tulokset osoittavat, että ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat koulu-uupumusta ja erityisesti kynnistymistä useammin kuin suomalaistaustaiset nuoret. Havaittuihin eroihin vaikuttaa kuitenkin perheen syntyperä, maassaoloaika, sukupuoli, koulutaso ja tutkimusajankohta. Tämän lisäksi perheen sosioekonomisella asemalla, koulun kaupunki-maaseutu sijainnilla ja sosiaalisilla verkostoilla on vaikutusta ryhmien välisiin eroihin uupumuksessa. Seuraavassa tarkastelemme näitä tekijöitä yksityiskohtaisesti.

Pitkittäistutkimuksessa näkyi alle viisi vuotta Suomeen muuttaneiden poikien voimakas koulu-uupumuksen ja varsinkin kynnistymisen kasvu verrattuna tyttöihin yläkoulun aikana (Salmela-Aro ym., 2018). Puolestaan kouluterveyskyselyssä tyttöjen uupumus syntyperästä riippumatta oli korkeampaa kuin pojilla ja kasvoi voimakkaasti, kun taas pojilla (ja etenkin ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla pojilla) uupumus kasvoi vähemmän (Read ym., 2022). Huomattavaa on, että pitkittäinen Metrop-tutkimus toteutettiin vuosien 2011–2014 välillä,

kun taas kouluterveyskysely alkoi 2013 ja viimeinen mittaus tarkastelussamme oli koronapandemian jälkimainingeissa vuonna 2021. Metrop-tutkimuksessa havaittu trendi koulu-uupumuksen kasvusta pidempään Suomessa asuneiden tyttöjen keskuudessa näytti jatkuvan Kouluterveyskyselyn aineistossa.³

Ammattikoulussa koulu-uupumus oli yleisesti vähäisempää kuin yläkouluissa ja lukiossa maahanmuuttajastatuksesta riippumatta (Read, ym., 2023b). Ammattikouluissa opiskelevilla ulkomailta syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla uupumus näytti jopa kokonaisuudessaan vähenevän vuosien 2013 ja 2017 välillä ja pysyvän saman vuosien 2017 ja 2021 välillä. Myöskin yläkoulussa uupumuksen kasvu tässä ryhmässä oli tällä ajanjaksolla pienempää kuin muilla ulkomaalais- tai suomalaistaustaisilla nuorilla. Lukioissa erot kokonaan suomalaistaustaisten ja osittain tai kokonaan ulkomaalaisten nuorten välillä säilyivät suuriina koko mittausjakson ajan: suomalaistaustaiset kokivat uupumusta muita vähemmän. Tulokset herättävät kysymyksiä siitä, pystyvätkö ammattikoulut vastaamaan lukioita paremmin eri lähtökohdista tulevien nuorten tarpeisiin. On myös mahdollista, että erot selittyvät ainakin osin otosten eroilla sekä eroilla vastausaktiivisuudessa. Ammattikoulutukseen hakeutuneiden nuorten vähäisempi uupuminen verrattuna lukiolaisten kokemaan uupumukseen on kuitenkin havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa: koulu-uupumus laski peruskoulun lopusta niillä oppilailla, jotka siirtyivät ammattikouluun, kun taas lukioon siirtyvillä koulu-uupumus nousi (Salmela-Aro, Kiuru, & Nurmi, 2008). Lukioissa näkyvä korkea koulu-uupumus ja sen voimakas kasvu vuodesta 2017 eteenpäin voi liittyä muutoksiin korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa, joissa aikaisempaa suurempi paino on lukioaikaisissa arvosanoissa (OECD, 2020), erityisesti matematiikassa. Jatkokoulutuspaikasta kilpaileminen voi olla erityinen haaste ulkomaalaistaustaisille nuorille (vrt. PISA-tutkimuksessa erot maahan muuttaneiden ja muiden suorituspiteissä suuria Suomessa, OECD, 2020). Tämä kilpailutilanne voi johtaa kouluterveyskyselyssä nähtyyn merkittävään eroon lukiolaisten uupumuksessa syntyperän mukaan.

³ Aineistoja ei voi täysin verrata toisiinsa, koska ajanjakso on eri ja aineistotyyppi on myös eri: Metropissa seurataan samojen oppilaiden uupumuksen muutosta ja kouluterveyskyselyssä muutos on poikkileikkaus kulloisesta kansallisesta kohortista. Otokset ovat myös havaintoyksiköiltään erilaisia: Metrop rajoittuu Helsingin alueen yläkouluihin, kun taas kouluterveyskysely kattaa koko Suomen yläkoulut, lukiot sekä ammattikoulut. Myös maahanmuuttostatusten mittaaminen oli aineistoissa erilainen: Metropissa käytettiin tietoa siitä, oliko oppilas muuttanut maahan alle viisi vuotta sitten, kun taas kouluterveyskyselyssä käytettiin tietoja oppilaan ja vanhempien syntyperästä. Siten ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ryhmä (kouluterveyskysely) ja alle viisi vuotta Suomessa asuneiden ryhmä (Metrop) eivät ole täysin toisiinsa verrannolliset. Maahan muuttanut ulkomailla syntynyt ulkomaalaistaustainen nuori on saattanut asua maassa huomattavista kauemmin kuin viisi vuotta yläkouluikänsä mennessä. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että lyhyt maassa asumisaika on yhteydessä vaikeuksiin koulunkäynnissä (OECD, 2015). Tässä keskeisenä tekijänä on maahanmuuttajan ja vastaanottajamaan kielten erot.

Huomattavaa on, että tutkimusjaksolle sijoittuvat koulujen koronarajoitukset. Koulut siirtyivät etäopetukseen nopealla aikataululla ja vaihtelevin resurssein keväällä 2020. Peruskouluissa etäopetus kesti kuusi viikkoa, kun taas lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa lukuvuoden loppuun (noin 2,5 kuukautta). Kouluihin paluun jälkeen käytössä olivat maskit ja etäisyyden pitäminen lähes kahden lukuvuoden ajan (kevääseen 2022). Näillä oli haitallinen vaikutus opetukseen, vuorovaikutukseen ja maahanmuuttajien kannalta erityisen tärkeään suomen tai ruotsin kielen oppimiseen. Toisen asteen oppilaitoksissa tehdyssä valtakunnallisessa kyselyssä ilmeni, että lukioissa poikkeustoimet näyttivät vaikuttavan etenkin oppimistuloksiin, kun taas ammatillisissa oppilaitoksissa opintojen opintosuorituksiin (Owal group, 2021). Suuri osa toisen asteen opiskelijoista koki etäopiskelun vähintään jossain määrin henkisesti raskaaksi, lukioissa (72%) hieman useammin kuin ammatillisissa oppilaitoksissa (60%). Ammattikouluissa etäopetuksen tuomat muutokset olivat suhteellisesti suurempia, koska opetuksesta huomattava osa on lähiopetuksena tapahtuvaa käytännön oppimista, jota on vaikea järjestää etäyhteyden kautta. Ammattikouluissa kevään 2020 sulkujen jälkeen kuitenkin kurrottiin kiinni työelämässä oppimisen jaksoja, millä oli suora yhteys opiskelijoiden opintojen etenemisen mahdollisuuksiin. Toisaalta koronasulkujen seurauksena syntyneet huonot työnäkymät ovat voineet olla suurempi haaste ammattikouluissa opiskeleville, jotka olivat siirtymässä työelämään verrattuna yläkoulujen ja lukioiden opiskelijoihin, jotka jatkoivat opintoja eri asteelle. Peruskouluissa ja lukioissa puolestaan heikentyneet opintosuoritukset voivat vaikuttaa jatko-opiskeluun siirtymiseen. Koulusulkujen vaikutukset olivat laaja-alaisia kaikilla kouluasteilla. Koulu-uupumuksessa näkyikin huomattava kasvu vuosien 2019 ja 2021 välillä niin perus-, lukio- kuin ammattiasteen opiskelijoilla (Read, ym., 2023b).

Kun tarkastellaan koulu-uupumusta maahanmuuttostatusten mukaan vuosien 2019 ja 2021 välillä, yhteisenä ilmiönä näkyy ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten suomalaistaustaisia vähäisempi koulu-uupumuksen kasvu (Read, ym., 2023b). Samanaikaisesti suomalaistaustaisten koulu-uupumus nousi lähemmäksi ulkomaalaistaustaisten koulu-uupumusta. Korona-aika rajoitteineen oli laaja yhteiskunnallinen interventio, joka kohdistui koko ikäluokkaan. Vaikka korona-aika on joidenkin lähteiden mukaan suurentanut hyvä- ja huono-osaisen eroja (OECD, 2022; Varanka ym., 2022), koulu-uupumuksen osalta erot maahanmuutto- ja ulkomaalaistaustaisten nuorten ja suomalaistaustaisten nuorten välillä ovat pienentyneet ja nimenomaan niin päin, että uupumus on lisääntynyt suhteellisesti.

ti enemmän suomalaista syntyperää olevilla nuorilla. Myöskin vanhempien koulutuksen ja koulun maaseutumaisen sijainnin uupumukselta suojaava vaikutus näyttävät heikentyvän vuoden 2021 mittauksessa, antaen osaltaan tukea sille, että korona-ai-ka murensi yksilöitä suojaavia tekijöitä. Tämä näkyy kaikissa ryhmissä, maahanmuutosta ja syntyperästä riippumatta. Pois ei voida kuitenkaan sulkea muiden mahdollisten yhteiskunnal-listen muutosten vaikutuksia tällä ajanjaksolla.

On huomattava, että ennen tutkimusajanjakson viimeistä kol-
mea-neljää vuotta koulu-uupumuksessa on havaittavissa suo-
tuisa kehitys. Koulu-uupumus väheni tai pysyi samana vuosien
2013 ja 2017 välillä kaikilla ulkomaalaistaustaisilla yläkouluis-
sa ja ammattikouluissa (Read ym., 2022; Read, ym., 2023b). Lu-
kioissakin ulkomaalaistaustaisten nuorten uupumus pysyi sa-
mana, mutta kasvoi suomalaista syntyperää olevilla nuorilla.
Erityisen paljon tällä ajanjaksolla uupumus väheni pojilla maa-
hanmuuttotilasta riippumatta sekä ulkomailla syntyneillä
ulkomaalaistaustaisilla nuorilla, jotka opiskelivat ammattikou-
lussa tai joiden vanhemmilla ei ollut korkeakoulututkintoa tai
jotka olivat kaupunkikouluissa. Sama trendi näkyy myös kyy-
nistymisessä. Trendiin saattaa vaikuttaa kohorttien ajankoh-
dasta toiseen vaihteleva maahanmuuttotausta tai yleiset tren-
dit väestön hyvinvoinnissa (Murto ym., 2018). Taustalla voi olla
myös kouluun liittyviä tekijöitä, esim. poikien ja ulkomaalais-
taustaisten tukeminen opiskelussa. Tähän saattaa viitata ana-
lyysien ohessa tehty havainto, että pojilla ja ulkomaalaistaus-
taisilla nuorten itse-raportoidut vaikeudet koulussa vähenivät,
kun taas tytöillä ja suomalaistaustaisilla nuorilla itse-rapor-
toituidet kouluvaikeudet lisääntyivät vuosien 2013 ja 2017 välillä
kouluterveyskyselyssä.

Koulu-uupumuksen ja erityisesti kyynistymisen korkea taso ja
yleistyminen nuorilla on tärkeä tulos, koska erityisesti kyynisy-
den tunteen on havaittu lisäävän opintojen keskeyttämisen ris-
kiä (Bask & Salmela-Aro, 2013). Kyynistymisen koulua kohtaan
voi heijastua myöhemmin kyynisyyteen yhteiskuntaa kohtaan ja
aloittaa syrjäytymiskehityksen (Bask & Salmela-Aro, 2013; Sal-
mela-Aro & Upadyaya, 2011; Virtanen ym., 2021). Pitkittäisessä
Metrop-aineistossa näkyi erityisesti alle viisi vuotta Suomessa
asuneiden poikien nopea kyynisyyden tunteen lisääntyminen
yläkoulun aikana (Salmela-Aro ym., 2018). Kouluterveyskysel-
lyssä kyynistymisen muutokset ja erot taustamuuttajien suh-
teen näyttivät hyvin samankaltaisilta kuin koulu-uupumuksen
kokonaispistemäärän vastaavat tulokset. Tutkimusten valos-
sa onkin tärkeää pohtia, miten koulu-uupumuksen ja etenkin
kyynistymisen kehitykseen voidaan vaikuttaa. Jos trendi säi-

lyy samana tulevien vuosien aikana, erot ulkomaalais- ja suo-
malaistaustaisten nuorten välillä tulevat edelleen pienenemään
suomalaisnuorten koulu-uupumuksen lisääntymisen vuoksi. On
riski, että kokonaisuudessaan kaikilla ryhmillä, mahdollisesti ul-
komailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia nuoria lukuun otta-
matta, koulu-uupumus kasvaa.

Maahanmuuttajissa on alaryhmiä, joihin kannattaa kiinnittää
erityistä huomiota uupumuksen huomattavan nopean kasvun
ja/tai korkean tason vuoksi:

- 1) alle viisi vuotta Suomessa asuneet pojat yläkoulussa
- 2) kaikki tytöt
- 3) lukiossa opiskelevat ulkomaalaistaustaiset nuoret
- 4) ulkomaalaistaustaiset nuoret, joiden perheissä on matala sosioekonominen taso
- 5) ulkomaalaistaustaiset nuoret, joilla ei ole läheisiä ystäviä tai kokevat koulukiusaamista useita kertoja viikossa.

Kuitenkin suurin haaste tulosten valossa näyttää olevan suo-
malaista syntyperää olevien nuorten suhteellisesti nopeammin
kasvava koulu-uupumus verrattuna ulkomaalaistaustaisiin nu-
oriin. Myös yksinäisyyden sekä kouluun ja luokkayhteisöön kuu-
lumattomuuden tunteet näyttävät lisääntyneen voimakkaammin
suomalaistaustaisilla nuorilla, erityisesti verrattuna ulkomailla
syntyneisiin ulkomaalaistaustaisiin nuoriin (Read, ym., 2023c).
Näiden tekijöiden ja trendien yhteisvaikutus voi lisätä haastei-
ta koulujen sosiaaliin rakenteisiin ja maahanmuuttajien tuki-
verkostojen syntymiseen.

Kotoutumisen kannalta on tärkeää ottaa huomioon myös suo-
malaistaustaisten nuorten heikenevä hyvinvointi, sillä yhteisön
kautta valtaväestön hyvinvointi vaikuttaa myös maahanmuut-
tajien hyvinvointiin. Siksi on tärkeää, että koko kouluyhteisöön
panostetaan ja kaikkien kouluhyvinvointia vaalitaan. On huo-
mioimisen arvoista, että muuta kuin suomea tai ruotsia äidin-
kielenään puhuvien osuus koulun oppilaista ei ollut yhteydessä
koulu-uupumukseen (Salmela-Aro ym., 2018). Näin ollen ajatus
monikulttuurisuudesta valtaväestön hyvinvointia uhkaavana te-
kijä ei koulu-uupumuksen osalta pidä paikkaansa. Sen sijaan toi-
sin päin yhteisön vaikutuksesta sen jäseniin näyttää on: opet-
tajan positiivinen motivaatio luokassa (Salmela-Aro ym., 2018)
ja kokemus yhteisöllisyydestä koulussa ja luokassa ovat yhtey-
dessä vähäisempään koulu-uupumukseen kaikilla oppilailla
(Read, ym., 2023a). Luokka- ja kouluyhteisöön panostaminen
siis hyödyttää kaikkia ja voi myös osaltaan ehkäistä koulukiu-

saamista ja etnisten ryhmien välisten konfliktien kärjistymistä (Košir ym., 2023).

Kouluterveyskyselyssä näkyi sosiaalisten verkostojen yhteys vähäisempään koulu-uupumukseen kaikilla oppilailla (Read, ym., 2023a). Nuorten koulu-uupumuksessa ei juuri ollut eroja maahanmuuttostatuksen mukaan niillä, joilla oli läheisiä ystäviä ja joita ei kiusattu usein. Toisaalta ystävien puute ja kiusaaminen näyttävät erityisesti lisäävän ulkomaalaistaustaisten koulu-uupumusta. On mahdollista, että maahanmuuttajat ja ulkomaalaistaustaiset, joita on kiusattu paljon tai ovat kokeneet koulussa olemisen stressaavana, ovat saattaneet kokea korona-aikaisen etätyöskentelyn helpottavana (Soneson ym., 2022), mikä on saattanut vähentää koulu-uupumusta. Aineistosta ei kuitenkaan voi tarkalleen poimia tiettyjen lyhyiden ajanjaksojen vaikutusta.

Tulosten tulkinnessa ja soveltamisessa täytyy muistaa, että kukin mittauskerta kouluterveyskyselyssä on poikkileikkaus silloisesta kohortista. Tarkastelemme asioiden välisiä yhteyksiä eikä varmuutta syy-seuraussuhteista ole. Esimerkiksi koulumenestys on yhteydessä kouluintoon ja -uupumukseen (Motti-Stefanidi & Masten, 2013), mutta emme tiedä, kumpi edeltää kumpaa tai onko yhteys kaksisuuntainen. Samoin voi olla suotuisten sosiaalisten verkostojen syntyminen ja vähäisen koulu-uupumuksen yhteyden osalta. Vaikutuksen suunta ja lähde ei ole yksiselitteinen. Yhteyksien taustalla voi olla myös muita tekijöitä. Esimerkiksi persoonallisuuden piirre tai kognitiivinen kyvykkyys voivat vaikuttaa moniin eri elämänalueisiin. Tällöin interventoiden vaikutus voi olla rajallinen ja näennäinen.

Maahanmuutto itsessään saattaa olla joissain tapauksissa positiivinen interventio tai valikoiva tekijä. Tämä niin kutsuttu maahanmuuttajaparadoksi tarkoittaa, että maahanmuuttajien on havaittu olevan terveempiä ja menestyvän paremmin verrattuna maahanmuuttajien jälkeläisiin tai niihin, joilla ei ole maahanmuutto- tai ulkomaalaistaustaa (Motti-Stefanidi & Masten, 2013). Maahanmuuttajat saattavat olla sitkeämpiä ongelmanratkaisijoita ja sopeutua ongelmatilanteisiin muuta väestöä paremmin maahanmuuttokokemuksen kautta tai he valikoituvat maahanmuuttajiksi näiden piirteiden kautta. Tulokset kuitenkin vaihtelevat eri elämänalueen (esim. koulumenestys, terveys, motivaatio), vastaanottajamaan ja etnisen ryhmän mukaan (Motti-Stefanidi & Masten, 2013; Sirin & Sin, 2023). Esimerkiksi suomalaisten opiskelijoiden keskuudessa on havaittu, että maahanmuuttajilla kouluun ja koulutukseen liittyvät tavoitteet ovat korkeampia kuin muilla nuorilla (OECD, 2015). Kuitenkaan opintomenestyksessä he eivät yllä samaan kuin nuo-

ret ilman maahanmuuttajataustaa (OECD, 2020). Uupumus, ja siinä erityisesti kyynistyminen, on myös toisaalta yhteydessä matalampiin koulutustavoitteisiin (Tuominen-Soini & Salme-la-Aro, 2014; Widlund ym., 2020). Suomeen muuttajat useimmiten puhuvat äidinkielenään muuta kieltä kuin suomi tai ruotsi, ja pääseminen kiinni suomalaiseen koulutusjärjestelmään voi siksi olla haastavaa.

Tulosten tulkinnessa on hyvä muistaa, että maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Kouluterveyskyselyssä ei ole mahdollista tarkastella ryhmien sisällä olevia eroja esimerkiksi maahanmuuttokokemuksista ja perheiden yksilöllisistä historioista johtuen tai riippuen siitä, miten yksilöt määrittelevät oman etnisen identiteettinsä tai mihin sosiaaliin ryhmiin maahanmuuttajat samastuvat. Tämä sama koskee myös suomalaista syntyperää olevien ryhmää, joka pitää sisällään hyvin laajan joukon erilaisia taustoja ja kulttuureja. Onkin syytä noudattaa varovaisuutta ja olla asettelematta ryhmiä lokeroihin. Vaarana on vastakkainasettelu, ongelmien yksinkertaistaminen tai huomion vieminen pois kokonaisuuden kannalta tärkeistä tai tiettyjä väestöryhmiä koskevista ongelmista. Tässäkin raportissa korostuu tiettyjen alaryhmien huomattava ja kasvava koulu-uupumus. Näiden ilmiöiden kattavassa tarkastelussa on tärkeää, että otos on edustava ja malleissa on testattu ja tulkittu laajat trendit yksilöllinen vaihtelu huomioiden (keskiarvot ja vaihteluvälit alaryhmittäin). Tässä mielessä laajojen suomalaisten pitkittäisaineistojen käyttö on erityisen arvokasta. Vaikka edelleenkin ei päästä yksilöllisiin kokemuksiin ryhmien sisällä, Metrop-pitkitäistutkimus ja säännöllisesti toteutettava kouluterveyskysely tavoittavat edustavasti suomalaisia koululaisia ja opiskelijoita erilaisista lähtökohdista. Kyselyiden kautta kerätty tieto ja sen soveltaminen on tärkeää kotoutumisen seurannan ja edistämisen sekä kaikkien nuorten yhtäläisten, mahdollisimman toiveikkaiden tulevaisuudennäkymien kannalta.

Lähteet

- Bask, M., & Salmela-Aro, K. (2013). Burned out to drop out: Exploring the relationship between school burnout and school dropout. *European Journal of Psychology of Education, 28*(2), 511–528. <https://doi.org/10.1007/S10212-012-0126-5/TABLES/5>
- Eid, M., & Castaneda, A. (2023). *Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi tutkimusten ja tilastojen valossa. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 73.*
- Košir, K., Zakšek, M., & Kozina, A. (2023). School Belongingness and Family Support as Predictors of School Bullying Perpetration and Victimization in Adolescents: Are Relations the Same for Students with an Immigrant Background? *Victims & Offenders*. <https://doi.org/10.1080/15564886.2023.2181251>
- Kotoutumisen osaamiskeskus. (2023). *Kotoutumisen vuosikatsaus 2023. Työ- ja elinkeinoministeriö.* www.tem.fi
- Masten, A. S., & Cicchetti, D. (2010). Developmental cascades. *Development and Psychopathology, 22*(3), 491–495. <https://doi.org/10.1017/S0954579410000222>
- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysochoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2009). Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives. *Realizing the Potential of Immigrant Youth*, 117–158. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139094696.008>
- Motti-Stefanidi, F., & Masten, A. S. (2013). School success and school engagement of immigrant children and adolescents: A risk and resilience developmental perspective. *European Psychologist, 18*(2), 126–135. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/A000139>
- Murto, J., Kaikkonen, R., Pentala-Nikulainen, O., Koskela, T., Virtala, E., Härkänen, T., Koskenniemi, T., Jussmäki, T., Vartiainen, E., & Koskinen, S. (2018). *Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:n perustulokset 2010–2016. Verkkojulkaisu: www.thl.fi/ath.* <https://www.terveytemme.fi/ath/index.html>
- OECD. (2015). *Helping immigrant students to succeed at school and beyond.* <https://www.oecd.org/education/Helping-immigrant-students-to-succeed-at-school-and-beyond.pdf>
- OECD. (2019). *PISA 2018 Results (Volume III).* <https://doi.org/10.1787/ACD78851-EN>
- OECD. (2020). *Education Policy Outlook: Finland.* www.oecd.org/edu/policyoutlook.htm
- OECD. (2022). *What has been the impact of the COVID-19 pandemic on immigrants? An update on recent evidence.* <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-has-been-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-an-update-on-recent-evidence-65cfc31c/>
- Owalgroupp. (2021). *Koronavirusepidemian vaikutukset toisen asteen koulutukseen. Selvitys koronan vaikutuksista toisen asteen koulutukseen, Opetus- ja kulttuuriministeriö.* www.owalgroupp.com
- Parviainen, M., Aunola, K., Torppa, M., Lerkkanen, M. K., Poikkeus, A. M., & Vasalampi, K. (2021). Early Antecedents of School Burnout in Upper Secondary Education: A Five-year Longitudinal Study. *Journal of Youth and Adolescence, 50*(2), 231–245. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01331-w>
- Read, S., Helenius, J., Motti-Stefanidi, F., & Salmela-Aro, K. (2023a). The role of social connectedness and immigration status in school burnout among secondary school students in Finland. *Käsikirjoitus.*
- Read, S., Helenius, J., & Salmela-Aro, K. (2023b). School burnout trends in Finland between 2013 and 2021. *Käsikirjoitus.*
- Read, S., Hietajärvi, L., & Salmela-Aro, K. (2022). School burnout trends and sociodemographic factors in Finland 2006–2019. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 57*, 1659–1669. <https://doi.org/10.1007/s00127-022-02268-0>
- Read, S., Kiuru, N., Helenius, J., Junttila, N., & Salmela-Aro, K. (2023c). The cohort trends of social connectedness in secondary school students in Finland between 2017 and 2021. *Käsikirjoitus.*
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Leskinen, E., & Nurmi, J. E. (2009). School burnout inventory (SBI) reliability and validity. *European Journal of Psychological Assessment, 25*(1), 48–57. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.25.1.48>
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., & Nurmi, J. E. (2008). The role of educational track in adolescents' school burnout: A longitudinal study. *British Journal of Educational Psychology, 78*(4), 663–689. <https://doi.org/10.1348/000709908X281628>

- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M., & Jokela, J. (2008). Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout. *European Psychologist*, 13(1), 12–23. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.1.12>
- Salmela-Aro, K., Read, S., Minkkinen, J., Kinnunen, J. M., & Rimpelä, A. (2018). Immigrant status, gender, and school burnout in Finnish lower secondary school students: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 42(2), 225–236. <https://doi.org/10.1177/0165025417690264>
- Salmela-Aro, K., & Upadyaya, K. (2011). *School Burnout Through Adolescence and Transition to Work Life: A Developmental-Contextual Perspective*. <https://papers.ssrn.com/abstract=1760281>
- Salmela-Aro, K., & Upadyaya, K. (2014). Developmental trajectories of school burnout: Evidence from two longitudinal studies. *Learning and Individual Differences*, 36, 60–68. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2014.10.016>
- Sirin, S. R., & Sin, E. J. (2023). Meta-analysis on the relation between acculturation and academic performance: Testing the immigrant paradox. *Educational Research Review*, 39, 100526. <https://doi.org/10.1016/J.EDUREV.2023.100526>
- Soneson, E., Puntis, S., Chapman, N., Mansfield, K. L., Jones, P. B., & Fazel, M. (2022). Happier during lockdown: a descriptive analysis of self-reported wellbeing in 17,000 UK school students during Covid-19 lockdown. *European Child and Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/S00787-021-01934-Z>
- Suárez-Orozco, C., Motti-Stefanidi, F., Marks, A., & Katsiaficas, D. (2018). An integrative risk and resilience model for understanding the adaptation of immigrant-origin children and youth. *American Psychologist*, 73(6), 781–796. <https://doi.org/10.1037/AMP0000265>
- Tuominen-Soini, H., & Salmela-Aro, K. (2014). Schoolwork Engagement and Burnout Among Finnish High School Students and Young Adults : Profiles , Progressions , and Educational Outcomes. *Developmental Psychology*, 50(3), 649–662. <https://doi.org/10.1037/a0033898>
- Varanka, J., Packalen, P., Voipio-Pulkki, L.-M., Määttä, S., Pohjola, P., Salminen, M., Railavo, J., Berghäll, J., Rikama, S., Norderström, H., & Hiitola, J. (2022). *COVID-19 -kriisin yhteiskunnalliset vaikutukset Suomessa. Keskipitkän aikavälin arvioita. Valtioneuvoston julkaisuja, 14*.
- Virtanen, T. E., Räikkönen, E., Engels, M. C., Vasalampi, K., & Lerkkanen, M. K. (2021). Student engagement, truancy, and cynicism: A longitudinal study from primary school to upper secondary education. *Learning and Individual Differences*, 86, 101972. <https://doi.org/10.1016/J.LINDIF.2021.101972>
- Wang, M. Te, Chow, A., Hofkens, T., & Salmela-Aro, K. (2015). The trajectories of student emotional engagement and school burnout with academic and psychological development: Findings from Finnish adolescents. *Learning and Instruction*, 36, 57–65. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2014.11.004>
- Widlund, A., Tuominen, H., Tapola, A., & Korhonen, J. (2020). Gendered pathways from academic performance, motivational beliefs, and school burnout to adolescents' educational and occupational aspirations. *Learning and Instruction*, 66. <https://doi.org/10.1016/J.LEARNINSTRUC.2019.101299>

Hyvinvointi ja hierarkiat

117 Tulokehitys maahanmuuton jälkeen:
perhe osana kotoutumisen kokonaisuutta
Shadia Rask & Maria Vaalavuo

130 Syrjäntäkokemukset selittävät Suomeen
muuttaneiden heikompaa elämänlaatua ja
yhteiskuntaan kiinnittymistä
**Mona Eid, Regina García-Velázquez,
Tuuli Anna Renvik, Anu Castaneda &
Hannamaria Kuusio**

141 Vaihtoehtoja kulttuurieroja korostavalle
lähestymistavalle asiakastyössä
Maija Jäppinen & Eveliina Heino

Tulokehitys maahanmuuton jälkeen: perhe osana kotoutumisen kokonaisuutta

Shadia Rask & Maria Vaalavuo¹

Maahanmuuttaneet² ovat tutkitusti koko väestöön verrattuna heikommassa asemassa suomalaisilla työmarkkinoilla. Maahanmuutto muuttaa kuvaa suomalaisen eriarvoisuuden ilmiöistä myös laajemminkin: yhä suurempi osa köyhyysriskissä elävistä lapsista on ulkomaalaistaustaisia. Kotoutumisen kannalta erityisen tärkeitä ovat ensimmäiset vuodet maahanmuuton jälkeen.

Tutkimuksessamme seurasimme Suomeen vuosina 2004–2009 muuttaneita henkilöitä maahanmuuttoa seuranneena vuosikymmenenä. Rekisteriaineiston avulla analysoimme ansiotulokehitystä tarkastellen yhdeksää eri maahanmuuttajaryhmää sekä erikseen miehiä ja naisia. Tutkimme tulojen, Suomessa asutun ajan ja taustamaan välistä yhteyttä. Tarkastelimme maahanmuuttaneiden tulokehitystä myös sen mukaan, oliko heillä suomalaistaustainen puoliso. Lisäksi analysoimme lapsiköyhyyttä ulkomaalaistaustaisissa perheissä vuoden 2019 rekisteriaineistolla.

Tutkimuksemme osoittaa, että pidemmässäkin seurannassa monet maahanmuuttaneet jäivät kauas suomalaisten ansiotulotasosta. Kymmenen vuotta maahan saapumisesta miesten tulotaso oli keskimäärin 66 prosenttia suomalaismiesten tulotasosta, kun taas maahan muuttaneet naiset saavuttivat keskimäärin 53 prosenttia suomalaisnaisten tulotasosta. Parisuhdestatus Suomeen saavuttaessa oli yhteydessä tulokehitykseen eri tavoin naisilla ja miehillä sekä eri maista saapuvilla; positiivisin tulokehitys oli useimmiten niillä, joilla oli suomalaistaustainen puoliso. Ulkomaalaistaustaisten lasten köyhyysriskiaste oli huomattavasti korkeampi kuin suomalaistaustaisilla lapsilla. Taustalla oli usein molempien vanhempien työttömyys.

Tutkimuksemme valossa on tärkeää panostaa maahanmuuttaneiden työelämäintegraatioon. Ryhmittäinen tarkastelumme auttaa tunnistamaan, mitkä väestöryhmät tarvitsevat erityistä huomiota kotoutumispolitiikan kehittämisessä – ja toisaalta myös yhteiskunnan vastaanottavuuden parantamisessa. Maahanmuuttaneiden työllisyyttä kehittämällä voimme torjua myös lapsiköyhyyttä ja siten luoda paremmat edellytykset tasa-arvon toteutumiselle yhteiskunnassamme.

---

¹ Osion tulokset on julkaistu aiemmin Strategisen tutkimusneuvoston rahoittaman SustAgeable-hankkeen julkaisuina, joissa myös aineistoa ja käytettyjä määritelmiä kuvaillaan tarkemmin (Vaalavuo & Rask, 2022 sekä Rintala, Sirniö & Vaalavuo, 2023).

² Maahanmuuttaneilla tarkoitetaan tässä artikkelissa ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia. Tilastokeskuksen määritelmän mukaisesti ulkomaalaistaustaisiksi määritellään ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Suomalaistaustaisiksi määritellään puolestaan ne henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa (Tilastokeskus, 2023).

Johdanto

Suomen poliittisena tavoitteena on ollut työperäisen maahanmuuton kaksinkertaistaminen nykytasosta vuoteen 2030 mennessä (Valtioneuvosto, 2021). Petteri Orpon hallitus korostaa entisestään työllisyyden ja riittävän tulotason saavuttamista Suomeen asettumisen, pysyvän oleskeluluvan ja kansalaisuuden saamisen edellytyksenä (Valtioneuvosto, 2023). Yhtäältä hallitusohjelma tähtää maahanmuuton tiukentamiseen, toisaalta halutaan kansainvälistä rekrytointia helpottamalla vastata työikäisen väestön hiipumiseen. Maahanmuuttoa tarvitaan, sillä monilla aloilla on pulaa työntekijöistä, ja samalla yhtä työikäistä kohden on yhä suurempi määrä eläkeläisiä. Hyvinvointivaltion taloudellisen kestävyuden kannalta maahanmuuton lisääminen on useiden arvioiden mukaan välttämätöntä (Razin & Schwemmer, 2022). Nykyisellään maahanmuuttaneet ovat kuitenkin tutkitusti koko väestöön verrattuna heikommassa asemassa suomalaisilla työmarkkinoilla (Vaalavuo & Rask, 2022).

Maahanmuuttaneiden parempi integroituminen työmarkkinoille on välttämätöntä, jotta taloudellisen kestävyuden tavoite voisi toteutua. Ensimmäiset vuodet maahan saapumisen jälkeen ovat tässä suhteessa erityisen tärkeitä (OECD, 2018). Kun ihminen pääsee nopeasti osaksi työmarkkinoita ja oppimaan paikallista kieltä, syntyy positiivinen kierre. Jos taas työhistoriassa on heti alkuun työttömyysjaksoja, tämä voi vaikuttaa negatiivisesti ura- ja ansiokehitykseen ns. arpeuttavana vaikutuksena (eng. *scarring effect*; Filomena, 2023). Suomessa työssäkäyvien ja työelämän ulkopuolella olevien kotoutumispolut erotetaan varhaisessa vaiheessa, mikä myös korostaa ensimmäisten vuosien tärkeyttä.

Taloudellisen kestävyuden lisäksi pitää kantaa huolta hyvinvointivaltion sosiaalisesta kestävydestä, kun uusia maahanmuuttaneita houkutellessaan Suomeen. Monilla hyvinvoinnin mittareilla mitattuna maahanmuuttaneet pärjäävät valtaväestöä heikommin (Kuusio ym., 2020). Sosiaalinen kestävyys nojaa osaltaan siihen, ettei minkään väestöryhmien välille repeydy liiallisia kuiluja ja elintasoeroja. Etenkin ulkomaalaistaustaisten perheiden korkea köyhyysriskiaste vaarantaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion tasa-arvoisuuden tavoitteen ja pitää yllä huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Onnistunut kotoutuminen tukee sekä taloudellisen että sosiaalisen kestävyuden tavoitteita.

Edellisessä Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa havaittiin, että ulkomaalaistaustaisten tilanne yleensä paranee mitä pidempään he asuvat maassa, mutta pääasiallisesti ulkomaalaistaustaiset elävät huomattavasti useammin köyhyysriskissä ja heillä on alhaisempi työllisyysaste verrattuna suomalaistaustaisiin

(Vaalavuo, 2019). Yleisin selitys maahanmuuttaneiden heikomalle työmarkkina-asemalle on inhimillisen pääoman – eli yksilön tietojen, taitojen ja aineettomien resurssien (Larjovuori ym., 2015) – heikko siirrettävyys maasta toiseen (Phythian ym., 2019; Bernardi ym., 2011). Tämä tarkoittaa, että ulkomailla hankittu koulutus ja työkokemus eivät täysin sovellu suomalaisille työmarkkinoille tai niitä ei osata täällä riittävästi arvostaa. Lisäksi kielitaidon puute vaikeuttaa työntekoa tietyillä aloilla, kuten sosiaali- ja terveysalalla sekä koulutuksen ja kasvatuksen aloilla, etenkin heti Suomeen saapumisen jälkeen. Vaikka maahanmuuttaneiden ansiot ja työllisyys paranevat maassa vieteen ajan myötä, kuilu syntyperäisen ja maahan muuttaneen väestön välillä usein säilyy (Vaalavuo & Rask, 2022).

Syrjivät ja rasistiset asenteet ja rakenteet heikentävät osaltaan ulkomaalaistaustaisten mahdollisuuksia suomalaisilla työmarkkinoilla (Kanninen ym., 2020). Eniten työllistymisvaikeuksia ja syrjintää kohtaa EU:n tai länsimaiden ulkopuolisista maista muuttaneet (Ahmad, 2019). Myös poliittisessa retoriikassa etenkin Afrikan ja Lähi-idän alueilta muuttaneista on puhuttu rasistisesti alempiarvoisina, taloudellisiin argumentteihin ja kulttuurieroihin vedoten (Keskinen, 2016). Kaksisuuntainen kotoutuminen, jossa myös suomalaisilla vastaanottavana yhteiskuntana on roolinsa, on tärkeää niin taloudellisen kuin sosiaalisen kestävyuden parantamisessa.

Yksilökeskeisen tarkastelun lisäksi on tärkeää ottaa huomioon maahanmuuttaneen perheasema. Perhekonteksti on merkittävä taloudellisen hyvinvoinnin määrittäjä ylipäätään, ja maahanmuuttaneilla se on yhteydessä niin maahanmuuton taustasyihin kuin kotoutumisen mahdollisuuksiin ja esteisiin. Lisäksi parisuhteet suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten välillä voidaan nähdä merkinä yhteiskuntamme asenteista. Asenteita ja yhteiskunnan etnistä hierarkiaa kuvastaa esimerkiksi se, että eurobarometrissä joka neljäs suomalaisvastaaja piti epämuukavana ajatusta, että hänen lapsensa olisi rakkaussuhteessa muslimin kanssa ja useampi kuin joka kymmenes piti epämuukavana ajatusta lapsen parisuhteesta mustan ihmisen kanssa, kun taas suhtautuminen parisuhteeseen valkoisen tai kristityn kanssa oli lähes yksinomaan myönteistä (Euroopan komissio, 2019). Perheen sisällyttäminen kotoutumisen tarkasteluun on tärkeää paitsi taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden, myös maamme tulevaisuudennäkymien kannalta: Suomeen saapuneiden aikuisten lisäksi on otettava huomioon heidän mukanaan muuttaneiden ja Suomessa syntyneiden lastensa elinolot ja mahdollisuudet.

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme maahanmuuton jälkeistä ansiotulokehitystä yhdeksässä eri maahanmuuttajaryhmässä ja sukupuolittain. Maahanmuuttajataustaiset väestöt eroavat tutkitusti toisistaan hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien suhteen, ja myös miesten ja naisten väliset erot voivat olla suuria ja erisuuntaisia eri etnisissä ryhmissä (Laatikainen ym., 2016; Kuusio ym., 2020). Tarkasteltavat yhdeksän ryhmää perustuvat sekä kotimaisissa väestötutkimuksissa vakiintuneisiin tutkimusperiinteisiin (esim. Kuusio ym., 2020) että aineiston reunaehtoihin (ks. Aineisto ja tilastolliset menetelmät). Tavoitteena on paikantaa väestöryhmien välistä eriarvoisuutta, jotta siihen voidaan mahdollisimman hyvin myös puuttua. Tarkastelemme maahanmuuttaneiden tulokehitystä myös sen mukaan, oliko heillä suomalaistaustainen puoliso. Aihe on kotoutumisen näkökulmasta kiinnostava, sillä parisuhde suomalaistaustaisen kanssa voi lisätä työllistymistä edistävää sosiaalista pääomaa, esimerkiksi sosiaalisten verkostojen, kielitaidon ja kulttuurisen osaamisen karttumisen kautta. Lisäksi tutkimme lapsiköyhyyden yleisyyttä maahan muuttaneissa väestöryhmissä. Lapsiköyhyyden taustalla on monia tekijöitä, mukaan lukien vanhempien työttömyyttä, ja siksi sen tarkastelu syventää kotoutumisen kokonaiskuvaa.

Parisuhde suomalaistaustaisen kanssa lisää maakohtaista sosiaalista pääomaa

Avoliitot maahanmuuttaneiden ja vastaanottavan maan väestön välillä ovat yksi tapa tarkastella kotoutumisen kokonaisuutta. Keskinäiset avoliitot eivät ole ainoastaan sosiaalisen ja taloudellisen integraation mittari, vaan myös kotoutumisprosessiin vaikuttava tekijä. Esimerkiksi edellisessä Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa havaittiin, että avioituminen syn-typeräisen suomalaisen kanssa on merkittävin tekijä, joka lisää maahanmuuttaneen äänestysaktiivisuutta (Valaste & Wass, 2019). Suomalaistaustainen puoliso voi olla osoitus sosiaalisesta ja kulttuurisesta integraatiosta, mutta myös maahanmuuttoon ja oleskelulupa-asemaan vaikuttava tekijä. Kulttuurinen ja sosiaalinen integraatio voi edistää taloudellista integraatiota, ja päinvastoin.

Tutkimuskirjallisuudessa tunnistetaan erilaisia väyliä, joiden kautta maahanmuuttavien ja vastaanottavan maan väestön väliset avoliitot edistävät kotoutumista lisäämällä maahan muuttavan maakohtaista sosiaalista pääomaa (Kanas ym., 2012; Justiniano Medina & Valentova, 2023). Ensinnäkin taustaltaan paikallisen puolison kautta maahanmuuttaneella on tietoa paikallisesta kulttuurista, työmahdollisuuksista ja kielestä. Toiseksi taustaltaan paikalliset puoliset avaavat paikallisia sosiaalisia

verkostoja, jotka voivat edistää kotoutumista (Furtado & Theodoropoulos, 2010). Silloin kun paikalliset verkostot puuttuvat, on työllistymisen havaittu olevan vaikeaa jopa suomalaisen korkeakoulututkimuksen suorittaneille (Alho, 2020). Saksalaistutkimuksessa Kanas ym. (2012) tutkivat erikseen väestöryhmien sisäistä ja ryhmien välistä sosiaalista pääomaa, ja havaitsivat, että sosiaalisilla kontakteilla on yleisesti ottaen myönteinen vaikutus maahanmuuttaneen ammatilliseen asemaan ja tuloihin; lisäksi kontaktit maahanmuuttaneiden ja valtaväestön välillä johtivat korkeampaan ammatilliseen asemaan, mutta eivät korkeampiin tuloihin.

Ruotsalaistutkimuksessa on havaittu, että maahanmuuttaneet, jotka ovat taustaltaan paikallisen väestön kanssa naimisissa, ovat todennäköisemmin työssä ja heillä on korkeammat henkilökohtaiset ja kotitalouden tulot (Dröbe & Lundh, 2008). Toisaalta taustaltaan paikallisen puolison tulot voivat mahdollistaa sen, että maahan muuttanut puoliso jää kotiin hoitamaan lapsia tai investoi pidemmällä tähtäimellä inhimilliseen pääomaan, jos perheessä ei ole välitöntä taloudellista tarvetta toiselle tulonsaajalle. Perheet tekevät työhön liittyviä päätöksiä myös kotitaloutensa näkökulmasta: yhden kotiin jääminen voi mahdollistaa toisen urakehityksen. Tällaisissa tilanteissa taustaltaan paikallisen puolison ansiotason nousu voi linkittyä maahan muuttaneen puolison ansiotason laskuun. Tämä voi koskea erityisesti maahan muuttaneita naisia, joilla on suomalaistaustainen puoliso.

Myös oman etnisen ryhmän sisäiset sosiaaliset verkostot voivat olla hyödyllisiä. On havaittu, että sosiaaliset verkostot oman etnisen ryhmän sisällä auttavat hiljattain maahanmuuttaneita löytämään työmahdollisuuksia, mutta pitkällä aikavälillä ne voivat myös estää ylöspäin suuntautuvaa sosioekonomista liikkuvuutta (Battisti ym., 2018). Toisaalta suomalaistutkimuksessa havaittiin, että maahanmuuttaneet nojaavat oman etnisen ryhmän sisäisiin verkostoihin läpi työhistoriansa, kun työllistyminen ei onnistu virallisten työnhakukanavien kautta (Ahmad, 2011).

Korkea köyhyysriski heikentää maahan muuttaneiden perheiden lasten hyvinvointia

Niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissaakin, maahan muuttaneiden perheiden lapset elävät suhteellisessa köyhyydessä huomattavasti yleisemmin kuin verrokkilapset koko väestössä (OECD, 2023). Vanhempien taloudellinen tilanne osaksi määrittää seuraavien sukupolvien mahdollisuuksia (Kääriälä ym., 2020). Siksi maahanmuuttaneiden taloudellinen integraatio edesauttaa myös ylisukupolvisen huono-osaisuuden kitkemi-

sessä näissä väestöryhmissä. Aiempi tutkimus on osoittanut, että lapsuuden perheen heikolla taloudellisella tilanteella voi olla pitkäkestoisia kielteisiä vaikutuksia lasten mahdollisuuksiin ja toimeentuloon aikuisina (esim. Lesner, 2018; Pesola & Sarvimäki, 2022).

Edellisessä Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa havaittiin, että ulkomaalaistaustaisilla lapsilla on moninkertainen köyhyysriski suomalaistaustaisiin verrattuna (Vaalavuo, 2019). Taustamaan mukaan riskissä oli eroja, ja etenkin Aasiasta ja Afrikasta Suomeen muuttaneiden perheiden lapsilla köyhyysriski oli korkea (Vaalavuo, 2019). Lisäksi ulkomaalaistaustaiset lapset ja nuoret tulevat keskimäärin matalamman koulutustason perheestä kuin suomalaistaustaiset ikätoverinsa (Matikka ym., 2014; Ahtiainen ym., 2020). Vanhempien työttömyys on suomalaistaustaisiin perheisiin verrattuna yleisempää, ja ulkomaalaistaustaiset nuoret myös kokevat perheensä taloudellisen tilanteen yleensä suomalaistaustaisia heikommaksi (Ahtiainen ym., 2020)

Kääriälä ja kumppanit (2020) tutkivat Suomessa vuonna 1997 syntyneen ikäluokan lapsia, joiden vanhemmista toinen tai molemmat ovat syntyneet ulkomailla. Tulotason osalta havaittiin, että lapsilla, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla, vanhempien yhteenlaskettu mediaanitulo jäi vajaaseen kolmasosaan perheistä, joissa kumpikin vanhempi oli syntynyt Suomessa. Maahan muuttaneiden naisten työllisyys on tärkeässä asemassa, kun pyritään vähentämään maahan muuttaneiden perheiden pienituloisuutta. Alle viisi vuotta Suomeen saapumisen jälkeen, työllisyysaste-ero Suomessa syntyneiden ja ulkomailla syntyneiden naisten välillä on liki 40 prosenttiyksikköä (75,3 % vrt. 37,5 %), kun miehillä työllisyysaste-ero on 11 prosenttiyksikköä (TEM, 2023). Edellisessä Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa havaittiin, että ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkina-asema on erittäin heikko hyvästä koulutustasosta ja kielitaidosta huolimatta, eikä se saavuta suomalaistaustaisten naisten työllisyyttä edes 15:n Suomessa asutun vuoden jälkeen (Larja, 2019). Toisaalta tuoreiden työvoimatutkimuksen tulosten perusteella ulkomailla syntyneiden naisten, varsinkin EU-maiden ulkopuolella syntyneiden, työllisyysaste on noussut selvästi vuodesta 2016, ja erityisen voimakkaasti 2021 ja 2022 välisenä aikana (Baumgartner & Raijas, 2023). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme analyysissämme erityisesti vanhempien työllisyystilannetta lapsen köyhyden ja taustan mukaan.

On syytä huomata, että ulkomaalaistaustaisista lapsista suuri enemmistö, 66 prosenttia, on syntynyt Suomessa (Tilastokeskus, 2023a). Ulkomaalaistaustaiset lapset muodostavat merkit-

tävän osan lapsiväestöstämme: esimerkiksi Helsingissä vieras-kielisten lasten ja nuorten osuus ikäluokastaan on nykyisellään noin viidenneksen, ja lähitulevaisuudessa osuuden ennustetaan kasvavan jopa kolmannekseen (Helsingin kaupunki, 2019). Tästäkin näkökulmasta on hyvin huolestuttavaa, että Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten on havaittu työllistyvän ja kouluttautuvan heikommin kuin suomalaistaustaisten nuorten aikuisten (Kääriälä ym., 2020).

Aineisto ja tilastolliset menetelmät

Tutkimus perustuu suomalaisiin rekisteriaineistoihin, jotka kattavat kaikki Suomessa pysyvästi asuvat henkilöt. Ansiotuloksen kehityksen osalta tutkimme Suomeen vuosina 2004–2009 muuttaneita henkilöitä muuttoa seuranneina yhdeksänä vuotena. Ansiotuloilla tarkoitetaan henkilön palkkatuloa työsuhteesta ja itsenäisestä ammatinharjoittamisesta. Ansioita mitataan vuositasolla ja eurot on muunnettu vuoden 2019 tasolle kuluttajahintaindeksin avulla. Jokaisesta analyysiotokseen kuuluneesta yksilöstä on saatavilla tulotiedot kullekin 9 vuoden seurannan vuodelle. Suomesta seurannan aikana pois muuttaneet henkilöt tai kuolleet eivät ole mukana analyysissä. Valikoidusta poismuutosta olemme kirjoittaneet tarkemmin työpaperissämme (Vaalavuo & Rask, 2022). Saapumisvuosi (t-0) on jätetty kuvioista pois, koska sen osalta tulotiedot ovat usein puutteelliset tai koskevat vain osaa vuotta.

Tarkastelemme tutkimuksessa kolmea tekijää: Suomessa vietettyä aikaa, parisuhdestatusta maahan muutettaessa ja lähtömaata. Näytämme tässä artikkelissa kuvailevia tuloksia, joissa ei vakioida taustamuuttujia. Vakioidut tulokset löytyvät edellä mainitusta työpaperista (Vaalavuo & Rask, 2022). Eroja taustamuuttujien suhteen eri ryhmissä voi havainnoida taulukosta 1. Taulukosta näkyvät myös merkittävät erot parisuhteissa suomalaistaustaisten kanssa.

Tutkimusaineiston yksilöt kategorisoitiin syntymävaltion perusteella seuraavaan kymmeneen luokkaan: 1) suomalaistaustaiset (mukaan lukien suomalaisille vanhemmille ulkomailla syntyneet), 2) länsimaat (sis. Länsi-Euroopan maat, USA, Kanada, Australia ja Uusi-Seelanti), 3) Venäjä / entinen Neuvostoliitto, 4) Viro, 5) muut Itä-Euroopan maat, 6) Somalia, 7) Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (tästä eteenpäin lyhyemmin Lähi-itä)³, 8) Kiina,

³ Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka sisältää seuraavat maat: Afganistan, Algeria, Egypti, Irak, Iran, Jordania, Libanon, Libya, Marokko, Palestiina, Syyria, Tunisia, Turkki, Arabi emiraatit, Bahrain, Jemen, Kuwait, Oman, Pakistan, Qatar, Saudi-Arabia, Djibouti, Mauritania, Länsi-Sahara, Sudan.

	Havaintojen lukumäärä	Keski-ikä	Lasten lukumäärä	Työikäisten aikuisten lukumäärä	Suomalainen puoliso ajassa t-0 / t+1	Suomalainen puoliso ajassa t+5	Työllisten osuus	Alin koulutusaste
Miehet								
Länsimaat	3318	31,7	0,7	1,6	67 %	62 %	60 %	68 %
Venäjä / NL	2801	32,5	1,0	1,6	4 %	3 %	60 %	61 %
Viro	3192	33,0	0,9	1,7	6 %	6 %	76 %	85 %
Itä-Eurooppa	2297	30,6	0,8	1,7	19 %	16 %	69 %	74 %
Somalia	503	31,6	2,2	1,4	1 %	2 %	12 %	90 %
Lähi-itä	4197	29,9	1,0	1,5	29 %	20 %	39 %	76 %
Kiina	945	28,9	0,4	1,9	3 %	3 %	63 %	88 %
Muu Aasia	2809	29,5	0,9	1,9	12 %	11 %	66 %	88 %
Muu Afrikka	2300	29,2	0,9	1,9	32 %	25 %	71 %	84 %
Naiset								
Länsimaat	1413	29,9	0,6	1,6	54 %	53 %	47 %	68 %
Venäjä / NL	4743	32,3	0,8	1,5	35 %	30 %	28 %	46 %
Viro	3247	32,7	1,0	1,5	17 %	16 %	64 %	72 %
Itä-Eurooppa	2021	29,8	0,8	1,6	24 %	23 %	40 %	61 %
Somalia	527	29,7	2,3	1,4	:	:	3 %	95 %
Lähi-itä	1896	30,3	1,3	1,6	4 %	4 %	8 %	72 %
Kiina	1186	29,5	0,5	1,7	29 %	30 %	40 %	73 %
Muu Aasia	4098	30,9	0,7	1,7	57 %	52 %	26 %	76 %
Muu Afrikka	1056	29,0	1,1	1,7	18 %	15 %	43 %	81 %

Taulukko 1. Taustamuuttajien jakauma maaryhmittäin erikseen naisille ja miehille.

9) muut Aasian maat ja 10) muut Afrikan maat. Kun väestömäärä on riittävän suuri, analyysiyksikkönä on alkuperämaa (esim. Venäjän ja entisen Neuvostoliiton, Viron ja Somalian tapauksessa). Kun väestömäärä ei salli maatason analyysia tai maiden välinen erottelu ei muuten ole mielekäästä, käytämme alueellisia luokkia (esim. länsimaat, Lähi-itä). Ryhmien maahanmuuton syyt eroavat toisistaan selvästi, ja lähtötilanteen eroavaisuudet on syytä huomioida tulosten tulkinnassa. Maahanmuuttajaryhmät, jotka muuttavat Suomeen lähinnä työn ja parisuhteen vuoksi, ovat lähtökohtaisesti paremmassa asemassa kuin ryhmät, joiden maahanmuuton syynä on pakkomuutto. Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset sekä muista kuin edellä mainituista maista tai alueilta muuttaneet on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle liian vähäisten tapausmäärien vuoksi.

Analyysiotoksemme on rajattu niihin ulkomailla syntyneisiin henkilöihin, jotka saapuivat Suomeen vuosina 2004–2009 (vastaa ajankohtaa t-0) ja jotka olivat saapumishetkellä 20–45-vuo-

taita. Seurasimme näitä henkilöitä yhdeksän vuotta heidän saapumisestaan Suomeen. Koska tutkimuksemme tarkastelee Suomeen vuosina 2004–2009 saapunutta maahanmuuttajakohorttia, tuoremmat tapahtumat, kuten vuonna 2015 Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden ennennäkemätön määrä tai pakolaisten saapuminen Ukrainasta vuoden 2022 alussa, ovat analyysimme ulkopuolella.

Lapsiköyhyyttä koskevat tulokset pohjautuvat rekisteritietoihin vuodelta 2019. Tätä tuoremmat tiedot vaatisivat oman erillisen analyysin koronapandemian vuoksi, joten olemme rajanneet analyysin tähän vuoteen. Köyhyysmittari on yleisesti käytetty suhteellisen köyhyyden mittari, jossa köyhyysriskirajana on käytetty 60 prosenttia koko väestön mediaanituloista. Tulot viittaavat tässä asuntokunnan ekvivalentteihin käytettävissä oleviin tuloihin. Kuvaileva analyysi keskittyy yleisesti ulkomaalaistaustaisiin lapsiin ja heidän perhemyötoonsa ja perheen aikuisten työllisyyteen.

Ryhmien välillä merkittäviä eroja tulokehityksessä

Tutkimuksemme osoittaa, että pidemmässäkin seurannassa monet maahanmuuttaneet jäävät kauas suomalaisten ansiotulotasosta. Yhdeksän vuotta maahan saapumisesta miesten tulotaso oli keskimäärin 66 prosenttia 20–55-vuotiaiden suomalaismiesten tulotasosta, kun taas maahan saapuneet naiset saavuttivat keskimäärin tulotason, joka vastaa 53 prosenttia suomalaisnaisten tulotasosta. Toisaalta esimerkiksi Virossa muuttaneet naiset saavuttivat tulotason, joka vastaa 83 prosenttia suomalaisnaisten tulotasosta.

Maahanmuuttaneiden ja suomalaistaustaisten välinen tuloero jäi naisilla suuremmaksi kuin miehillä. Vaikka Virossa, Kiinassa ja muista Afrikan maista muuttaneiden välillä ei havaita selviä sukupuolieroja, Venäjältä, muualta Aasiasta, länsimaista ja Itä-Euroopan maista muuttaneiden naisten tulotaso jäi selvästi taustamaaryhmänsä miehistä. Koko tarkastelujakson ajan heikosti työmarkkinoille kiinnittyneitä olivat Somaliasta ja Lähi-idästä muuttaneet, erityisesti naiset.

Parisuhdestatus Suomeen saavuttaessa on yhteydessä ansiotulokehitykseen

Parisuhdestatus Suomeen saavuttaessa oli yhteydessä ansiotulokehitykseen hieman eri tavoin naisilla ja miehillä sekä eri maisista saapuvilla. Kuitenkin sekä naisilla että miehillä suurin tulojen

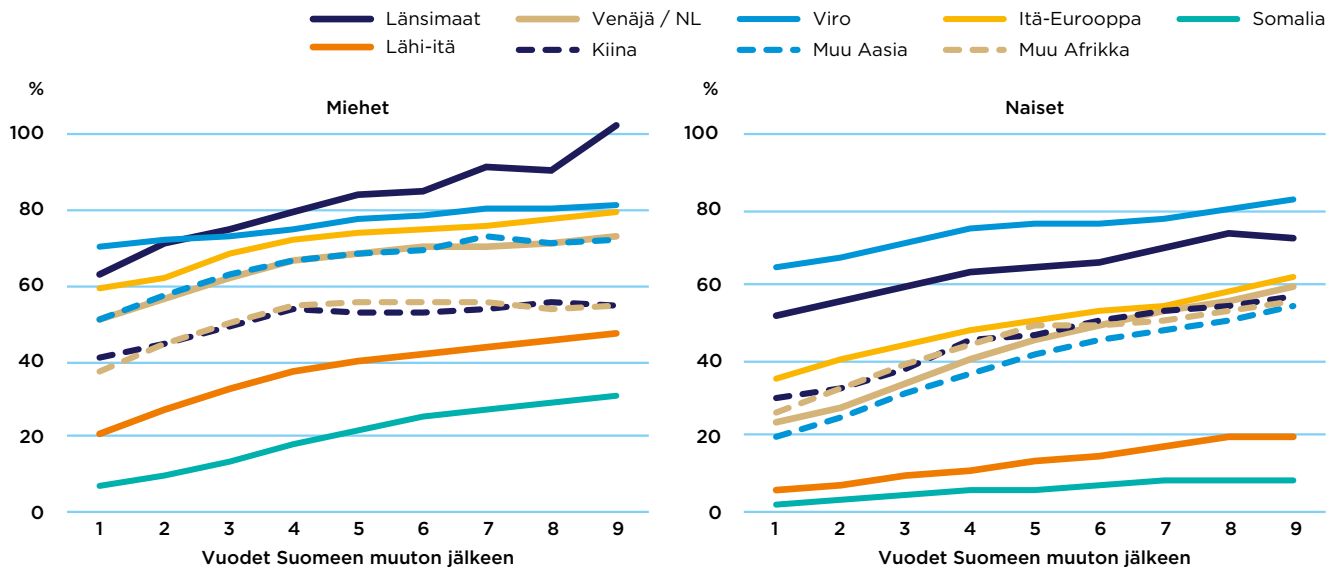
kasvu oli niillä, joilla oli suomalaistaustainen puoliso maahan saavuttaessa, lukuun ottamatta Somaliasta ja Lähi-idästä saapuneita. Puolison rooli näyttää olevan erityisen tärkeä naisten ansiotulokehityksessä myös silloin, kun puoliso ei ollut suomalaistaustainen (Taulukko 2). Jyrkimmin tulot kasvoivat suomalaisen puolison omaavilla venäläisillä ja aasialaisilla naisilla sekä kiinalaisilla miehillä, joilla tulot yli kuusinkertaistuivat tarkastelujakson aikana. Toisaalta näissä ryhmissä myös lähtötaso oli erityisen matala.

Tämän tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida päätellä syy-seuraussuhteita, sillä valikoituminen parisuhteeseen suomalaisen kanssa vaihtelee myös ryhmien välillä. Ei voida sanoa, että parisuhde suomalaistaustaisen kanssa olisi yksiselitteisesti yhteydessä parempaan tulokehitykseen, vaan kokonaiskuva on monimutkaisempi. Vaalavuo & Rask (2022) -tutkimuksessa yhteyttä on tarkasteltu tarkemmin ja vakioitu erilaisia tuloihin liittyviä taustamuuttujia; yleiskuva säilyy kuitenkin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kuta kuinkin samana.

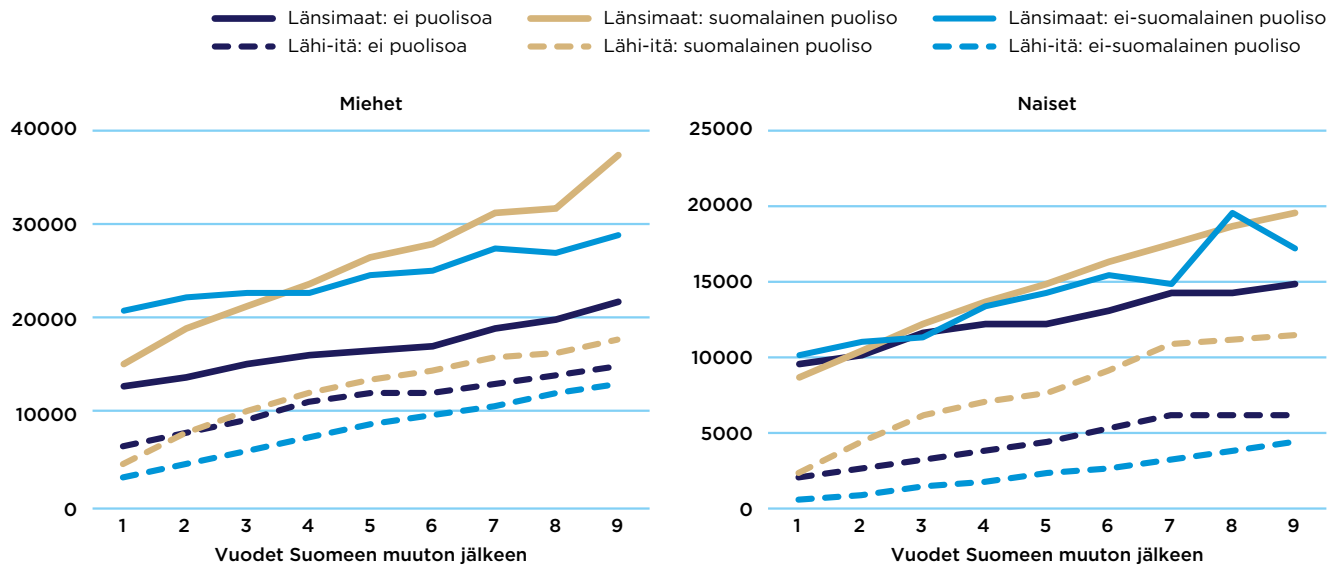
Kuvioissa 2A ja B on lisäksi kuvattu länsimaista ja Lähi-idästä saapuneiden miesten ja naisten tulokehitystä parisuhdestatuksen mukaan. Tämä kuvio näyttää, että kehityksessä oli pieniä eroja ja lisäksi lähtötasot vaihtelivat niin taustamaan kuin parisuhdestatuksen mukaan.

	Länsimaat	Venäjä / NL	Viro	Itä-Eurooppa	Somalia	Lähi-itä	Kiina	Muu Aasia	Muu Afrikka
Miehet, ei puolisoa	1,74	1,59	1,47	1,52	4,19	2,25	1,56	1,86	1,76
Miehet, suomalainen puoliso	2,46	2,59	1,85	2,47	3,13	3,78	6,52	2,96	2,33
Miehet, ei-suomalainen puoliso	1,39	2,13	1,61	1,77	11,67	4,24	2,03	1,65	2,17
Naiset, ei puolisoa	1,57	1,76	1,41	1,51	5,23	3,10	1,92	1,79	2,51
Naiset, suomalainen puoliso	2,29	6,94	2,12	3,21	:	5,16	4,72	6,19	3,24
Naiset, ei-suomalainen puoliso	1,70	3,71	2,07	2,78	9,38	6,72	2,60	3,89	3,50

Taulukko 2. Ansiotulojen kasvu yhdeksän maahanmuuttoa seuranneen vuoden aikana lähtömaittain ja sukupuolittain.

Kuvio 1A ja B. Maahanmuuttaneiden keskiansioiden kehitys suhteessa suomalaistaustaisiin lähtömaittain ja sukupuolittain.

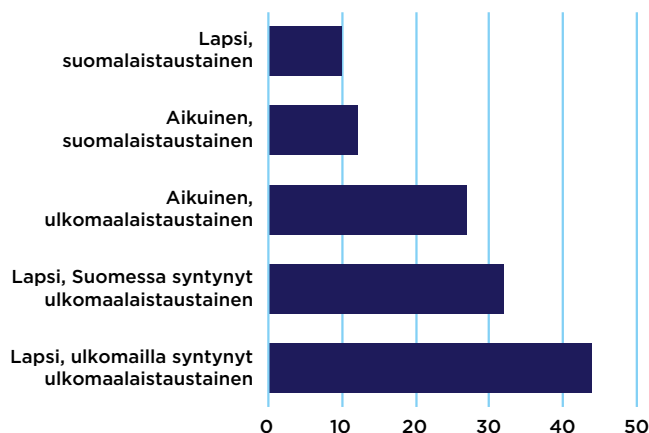

Kuvio 2A ja B. Maahanmuuttaneiden ansiot maahantulohetken parisuhdeaseman mukaan länsimaista ja Lähi-idästä saapuneilla miehillä ja naisilla.

Köyhyysriskissä olevat lapset

Kuviossa 3 on tarkasteltu suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten lasten ja aikuisten köyhyysriskiä. Kuviosta käy ilmi, että ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten lasten köyhyysriski oli Suomessa kaikkein korkein. Ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla oli nelinkertainen köyhyysriski suomalaistaustaisiin lapsiin verrattuna. Myös Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset lapset olivat suomalaistaustaisia lapsia useammin köyhiä. Työikäisillä aikuisilla ero köyhyysriskissä suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten välillä oli pienempi.

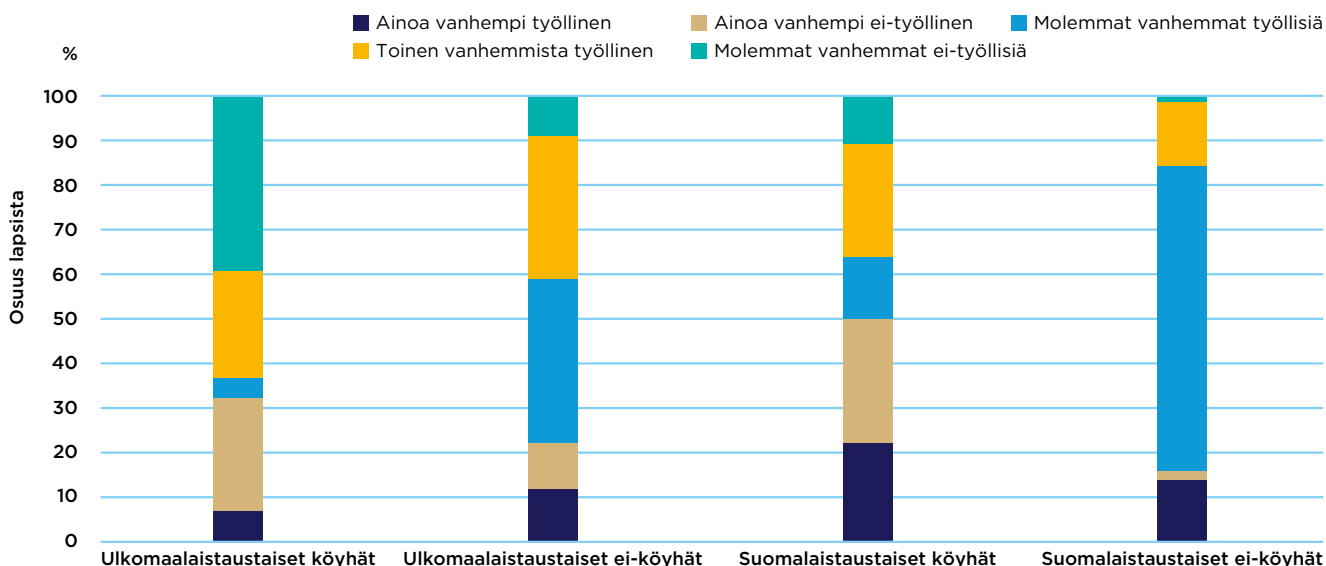
Positiivista kehitystä on kuitenkin tapahtunut viime vuosien aikana, sillä ulkomaalaistaustaisten lasten köyhyysriski on merkittävästi laskenut: vuonna 2006 kaikista Suomessa asuvista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista lapsista 55 prosenttia eli köyhyysriskissä, kun vastaava osuus vuonna 2019 oli 44 prosenttia (Rintala ym., 2023). Samaan aikaan lapsiköyhyyden profiili on muuttunut siten, että ulkomaalaistaustaisten lasten osuus kaikista köyhistä lapsista on kasvanut: siinä missä vuonna 2006 köyhyysriskissä olevista lapsista 12 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia, vuonna 2019 ulkomaalaistaustaisten lasten osuus köyhyysriskissä olevista lapsista oli 27 prosenttia vuonna 2019 (Rintala ym., 2023). Köyhyyden torjunnan toimenpiteiden kannalta huomionarvoista on suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten lasten maantieteellinen paikantuminen. Ulkomaalaistaustaisten lasten köyhyys keskittyy merkittävästi Suomen suurimpiin kau-

Kuvio 3. Aikuisten (18–64-v.) ja lasten (0–17-v.) köyhyysriski syntyperän mukaan (2019).

punkeihin, sillä kaksi kolmasosaa ulkomaalaistaustaisista lapsista asuu pääkaupunkiseudulla, Tampereella, Turussa ja Oulussa, kun taas vain yksi kolmasosa suomalaistaustaisista lapsista asuu näillä alueilla (Rintala ym., 2023).

Suomalaistaustaisia ja ulkomaalaistaustaisia lapsia erottaa vanhempien työllisyystilanne ja kotitaloudessa asuvien aikuisten lukumäärä. Suomalaistaustaisista köyhyysriskissä olevista lapsista noin puolet asui yhden vanhemman perheessä, kun ulko-

Kuvio 4. Lasten vanhempien työllisyystilanne syntyperän ja köyhyysriskin mukaan (2019).

maalaistaustaisilla tämä oli harvinaisempaa (Rintala ym., 2023). Sen sijaan ulkomaalaistaustaisten köyhyysriskissä olevien lasten tilannetta kuvaa ennen kaikkea se, että molemmat vanhemmat olivat ei-työllisiä. Tällaisissa perheissä heistä eli noin 40 prosenttia, kun suomalaistaustaisista köyhistä vain noin 10 prosenttia (Kuvio 4).

Rintalan ja kumppaneiden (2023) analyyseissä havaitaan lisäksi, että ulkomaalaistaustaisten lasten välillä oli merkittäviä eroja köyhyysriskissä taustamaan ja maassa vietetyn ajan mukaan. Nämä tulokset ovat siis saman suuntaisia kuin yllä esitetyt tulokset koskien maahanmuuttaneiden ansiotulokehitystä maahan saapumisen jälkeen. Myös lasten köyhyysriski pienee, kun maassa on vietetty pidempi aika ja vanhemmat integroituvat paremmin suomalaisille työmarkkinoille.

Päätelmät

Tutkimuksemme osoittaa, että eri taustamaiden välillä on tulokehityksen suhteen suuria eroja, jotka heijastavat osittain maahan saapumisen syitä. Positiivista on se, että kymmenen vuoden ajanjaksolla kaikissa ryhmissä tulot kasvoivat. Tämä heijastuu myös ulkomaalaistaustaisten lasten köyhyysriskiin (Rintala ym., 2023). Toisaalta on huolehdittavaa, että pidemmässäkin seurannassa monet maahanmuuttaneet jäivät edelleen kauas suomalaisten ansiotulotasosta.

Taustamaaryhmien välisiä eroja voivat selittää muun muassa erot inhimillisessä pääomassa, Suomen työmarkkinoiden rasiset ennakkoluulot ja syrjintä sekä Suomeen muuton syyt (Kuusio ym., 2020; Kanninen ym., 2020). Tiedetään, että maahanmuuton syy ja oleskelulupa-asema vaikuttavat työmarkkinatuloosiin pitkällä aikavälillä (Kreisberg, 2019), ja kansainvälisen suojelun tarpeen vuoksi muuttaneet pärjäävät työmarkkinoilla huonommin kuin muista syistä muuttaneet (Vaalavuo, 2019). Pakkomuutto merkitsee usein saapumista vastaanottavaan yhteiskuntaan haavoittuvassa asemassa, jolloin myös alttius syrjinnälle ja hyväksikäytölle lisääntyy.

Maahanmuuttaneiden tulokehitys oli pitkälti samanlainen miehillä ja naisilla, mutta naisilla tulotaso oli alhaisempi. Sukupuolten väliset erot vaihtelivat myös taustamaaryhmien välillä. On esitetty, että kotihoidontuki voi luoda taloudellisen kannustinloukun erityisesti vähän koulutettujen naisten työllistymiseen, joilla vaihtoehtona olisi pienipalkkaisen työn etsiminen (Larja, 2019). Suomalaistaustaiseen väestöön verrattuna maahan muuttaneet naiset hoitavat lapsiaan kotihoidon tuella pi-

dempään (Tervola, 2015). Yhtäältä kotihoidontuella voi olla lapsiperheköyhyyttä lieventävä vaikutus juuri niille perheille, joissa vanhemmat ovat kaukana työmarkkinoista ja ansiotuloista (Alitolppa-Niitamo, 2021). Toisaalta kotihoidon tuki ei ole vain tulonsiirto, vaan se myös ohjaa vanhempien päätöksiä pidempiin kotihoitojaksoihin ja pois työelämästä (Gruber ym., 2022). Viimeaikainen tutkimus viittaa siihen, että kotihoidontuella on negatiivisia vaikutuksia niin aikuisiin kuin lapsiin pidemmällä aikajänteellä. Suomalaisessa rekisteritutkimuksessa havaittiin, että lapset, joita oli yksivuotiaana hoidettu kotihoidon tuella, suoriutuivat viisivuotiaana keskimääräistä heikommin lastenneuvolan laajoissa terveystarkastuksissa, valitsivat toisen asteen koulutukseksi harvemmin lukion, ja tekivät kahdeksantoista ikävuoteen mennessä keskimääräistä enemmän rikoksia (Gruber ym., 2022).

Selvästi muita ryhmiä heikommalla tulokehityksellä havaittiin Somaliasta ja Lähi-idästä muuttaneilla. Tulokset ovat silmiinpistäviä ja vaativat lisätutkimusta. Näissä ryhmissä myös lapsiköyhyys on erityisen korkea (Rintala ym., 2023). Somaliasta ja Lähi-idän alueelta muuttaneiden naisten tulokehitys poikkesi huomattavasti muiden ryhmien positiivisesta ansiotulokehityksestä. Suomalaistaustainen puoliso näyttää kuitenkin parantavan Lähi-idän alueelta muuttaneiden työllisyyttä: parisuhteessa suomalaistaustaisen kanssa heidän tulonsa lähentyivät muiden maahan muuttaneiden naisten tulokehityksen trendiä. Toisaalta parisuhde suomalaistaustaisen kanssa on hyvin harvinaista niin somalimiehillä ja -naisilla kuin Lähi-idän alueelta muuttaneilla naisillakin. Tämä voi osaltaan olla myös merkki Suomen väestön asenteista näitä ryhmiä kohtaan. Somali- ja arabitaustaisten syrjintä on Suomessa yleistä: nimen perusteella somalialaisiksi tai irakilaisiksi mielletyt työnhakijat saavat selvästi vähemmän kutsuja työhaastatteluun kuin suomalaiselta kuulostavan nimen omaavat työnhakijat (Ahmad, 2019). Työllistymisen esteistä ja syrjinnästä kertoo osaltaan myös se, että suurin osa somalitaustaisista työttömistä kokee työkykynsä hyväksi ja haluaisi kokopäivätyötä (Rask ym., 2016a). Jatkossa tutkimustietoa tarvittaisiin näiden ryhmien Suomessa syntyneiden lasten menestyksestä työmarkkinoilla; toistaiseksi kypsän työiän saavuttaneita, ns. toista sukupolvea, on Suomessa suhteellisen vähän, joten tutkimus aiheesta on rajallista.

Havaitsimme, että matalasta ansiotulojen lähtötasosta huolimatta maahanmuuttaneilla, joilla oli suomalaistaustainen puoliso, oli Suomessa asumisajan myötä positiivisempi tulokehitys. Tämä korostaa rekisteritutkimuksen tärkeyttä, sillä havainto voidaan tehdä vain, kun seurataan henkilöitä riittävän pitkiä ajanjakso-

ja. On selvää, että kotoutumisen kokonaiskuvan ymmärtämiseksi väestöryhmien väliset parisuhteet ovat tärkeä tutkimusaihe. Parisuhteet väestöryhmien välillä ovat osaltaan merkki sosiaalisesta integraatiosta ja yhteiskuntamme avoimuudesta. Toisaalta ne maahanmuuttaneet, joilla on parisuhde suomalaistaustaisen kanssa, jäävät maahan myös huomattavasti todennäköisemmin.

Parisuhteet maahan muuttaneen ja vastaanottavan väestön välillä voivat myös vahvistaa eroja työllisyydessä ja kotoutumisessa maahan muuttaneiden väestöryhmien välillä, sillä parisuhteita solmitaan todennäköisimmin kulttuuritaustaltaan läheisimpien ryhmien välillä (Hannemann ym., 2018). Paitsi työmarkkinoilla, myös avioliittomarkkinoilla on etninen hierarkia, joka perustuu osin kulttuuriseen etäisyyteen. Naisten ja miesten solmimat kansainväliset avioliitot eroavat myös toisistaan: suomalaisten naisten solmimat kansainväliset avioliitot ovat yleisimmin Britannian, Viron tai Yhdysvaltojen kansalaisten kanssa, kun taas suomalaisten miesten ulkomaalaisten puolisojen yleisimmät kansalaisuudet ovat Venäjä, Thaimaa ja Viro (Tilastokeskus, 2023b). Aiemmat tutkimukset osoittavat, että etnisten ryhmien välisiä avioliittoja solmivat todennäköisimmin ne maahanmuuttaneet, jotka ovat korkeasti koulutettuja ja joiden kielitaito on parempi, eli jotka myös näiden ominaisuuksien puolesta todennäköisesti pärjäävät paremmin vastaanottavan maan työmarkkinoilla (van Tubergen & Maas, 2007). Lisäksi oma aineistomme osoittaa, että 41 prosentilla maahan muuttaneista miehistä oli korkeasti koulutettu puoliso silloin, kun puoliso oli suomalaistaustainen, mutta vain 17 prosentilla silloin, kun puoliso oli muualta (maahan muuttaneilla naisilla vastaavat luvut olivat 32 ja 14 prosenttia) (Vaalavuo & Rask, 2022). Maahanmuuttaneilla on siis todennäköisemmin korkeasti koulutettu puoliso silloin, kun puoliso on suomalaistaustainen, riippumatta maahanmuuttaneen omasta koulutustaustasta.

Joissakin tapauksissa niillä, joilla ei ole puolisoa Suomessa, voi olla puoliso, joka odottaa perheenyhdistämistä ja muuttoa Suomeen. Perheenyhdistämisen toimeentulo vaatimukset voivat selittää ja vaikuttaa tämän ryhmän tulokehitykseen. Toisaalta tiedetään, että perheenyhdistämiseen liittyvät vaatimukset, odotus ja epätietoisuus ovat merkittäviä hyvinvointia heikentäviä stressitekijöitä: ihmiset voivat paremmin ja kotoutuvat helpommin, kun he saavat elää perheidensä kanssa (Rask ym., 2016b). Aiemmassa tutkimuksessa on lisäksi havaittu, että Suomeen saapuneista pakolaisista nopeimmin työllistyvät miehet, jotka tulevat maahan perheenyhdistämisen kautta (Tervola, 2020). Tämä voi selittyä sillä, että aikaisemmin saapunut perheenjäsen edesauttaa työllistymistä. Sen sijaan perheenyhdistämisen kautta Suo-

meen saapuneet naiset ovat muita useammin perhevapaalla heti maassaoloajan alussa, ja näin ollen he työllistyvät hitaammin kuin pakolaiskiintiön tai turvapaikkaprosessin kautta muuttaneet (Tervola, 2020).

Maahanmuuttaneiden työllisyys ja ansiotulojen kehitys määrittävät luonnollisesti näissä perheissä asuvien lasten elinoloja. Perheen toimeentulovaikeudet ja matalampi elintaso voivat näkyä lapsen elämässä monin tavoin, ja niillä on pitkäkantoisia seurauksia. Usein vaikea taloudellinen tilanne merkitsee myös vanhempien heikompia mahdollisuuksia tukea lasten koulutautumista, harrastuksia ja perheen yhteistä vapaa-aikaa. Pitkäaikaiset toimeentulovaikeudet kertovat usein taloudellisten ongelmien lisäksi huono-osaisuuden ja sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien kasautumisesta (Kääriälä, 2020).

Tuloksemme ja aiemmat tutkimukset näyttävät, että lapsiköyhyyden ehkäisemiseksi on yhä enemmän panostettava perheisiin, joissa on ulkomailla syntynyt vanhempi (Kääriälä ym., 2020; Säävälä, 2022; Rintala ym., 2023). Vaikka ulkomaalaistaustaisten lasten köyhyysriski on viimeisten vuosien aikana vähentynyt voimakkaasti, on yhä suurempi osa kaikista köyhistä lapsista ulkomaalaistaustaisia. Samalla analyysimme osoittavat, että ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten köyhien lasten taustatekijät poikkeavat toisistaan: ulkomaalaistaustaiset köyhät lapset asuvat useimmiten perheissä, joissa molemmat vanhemmat ovat ei-työllisiä, kun suomalaistaustaiset köyhät lapset asuvat useimmiten yhden vanhemman perheissä ja useammin myös perheissä, joissa molemmat vanhemmat ovat työllisiä. Suomalaisissa perheissä lapsiköyhyyden taustalla näyttäisi siis useammin olevan alhaiset työtulot (erityisesti yhden vanhemman perheissä), kun taas ulkomaalaistaustaisissa perheissä haasteena on molempien vanhempien ei-työllisyys, mikä on kaiken kaikkiaan harvinaista suomalaistaustaisissa kahden vanhemman perheissä. Tämä tarkoittaa, että myös köyhyyteen puuttuminen vaatii näissä ryhmissä erilaisia keinoja. Työmarkkinaintegraatio on avainasemassa myös maahan muuttaneiden lasten elinolojen parantamiseksi.

Kotoutumisen näkökulmasta ensimmäiset vuodet maahanmuuton jälkeen ovat erityisen tärkeitä, koska Suomessa työssäkävien ja työelämän ulkopuolella kotoutumispolut erotetaan varhaisessa vaiheessa (OECD, 2018). Tällä varhaisella eronteolla voi olla pitkäaikaisia seurauksia, sillä niiden, erityisesti naisten, jotka ovat saapueensa työvoiman ulkopuolella, on vaikea löytää tietään työelämään. Ryhmätasoinen tarkastelumme auttaa tunnistamaan, mitkä väestöryhmät tarvitsevat erityistä huo-

miota kotoutumispolitiikan kehittämisessä – ja toisaalta myös yhteiskunnan vastaanottavuuden parantamisessa. Näihin haasteisiin on pyritty vastaamaan vuoden 2025 alussa voimaan astuvalla kotoutumislain uudistuksella.

Tässä tutkimuksessa tarkastelimme ansiotulojen kehitystä vuosina 2004–2009 Suomeen muuttaneiden henkilöiden kohdalla muuttoa seuranneina yhdeksänä vuotena. On tärkeä muistaa, että nämä tulokset ovat aikasidonnaisia ja maahanmuuttaneiden ansiotulojen kehitys on voinut olla erilaista myöhemmässä vaiheessa tai myöhemmin maahan muuttaneilla. Yleisesti ottaen talouden suhdanteen paraneminen lisää niiden ryhmien työllisyyttä, joiden työllistyminen on ollut vaikeaa, ja myös työllistymistä edistävät toimenpiteet voivat vaikuttaa työllisyyden kasvuun (Baumgartner & Raijas, 2023).

Kun tulevaisuudessa kilpailu osaavasta työvoimasta kovenee, on tärkeää osata pitää kiinni heistä, jotka ovat jo saapuneet Suomeen. Aiemmassa tutkimuksessamme (Vaalavuo & Rask, 2022) havaitsimme viitteitä valikoivasta maastamuutosta ja eroja lähitömaan ja parisuhdestatuksen mukaan. Esimerkiksi länsimaista tulleista maahan muuttaneista miehistä lähes puolet oli muuttanut pois Suomesta 10 vuoden tarkastelujakson aikana. Sen sijaan naiset, joilla oli alussa korkeammat tulot ja ne, joilla oli suomalainen kumppani saapuessaan, jäivät todennäköisemmin koko tarkkailujakson ajaksi. Tutkimuksemme valossa on ensisijaisen tärkeää panostaa nykyisten maassa asuvien ulkomaalaistaustaisten työelämäintegraatioon ja suomalaisen yhteiskunnan pitovoimaan.

Maahanmuutto ei korjaa hyvinvointivaltion taloudellista kestävyttä ilman sosiaalisesti kestävää kotoutumista. Ulkomaalaistaustaisten parempi integroituminen työmarkkinoille on välttämätöntä, jotta taloudellisen kestävyden tavoite voisi toteutua. Maahanmuuttaneiden työllisyyttä kehittämällä voimme myös torjua lapsiköyhyyttä ja siten luoda paremmat edellytykset tasa-arvon toteutumiselle yhteiskunnassamme. Ensimmäiset vuodet maahan saapumisen jälkeen ovat tässä suhteessa tärkeitä. Kotoutumisen edistämiseksi on syytä panostaa nopeaan työllistymiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Vaaditaan monipuolisia toimenpiteitä, jotta työ ja tekijä kohtaavat aiempaa yhdenvertaisemmin.

Lähteet

- Ahmad, A. (2019). Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo, & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (sivut 15–27). TEM oppaat ja muut julkaisut; Nro 2019:10. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Ahmad, A. (2011). Connecting with work: The role of social networks in immigrants searching for jobs in Finland. *European Societies*, 13(5), 687–712.
- Ahtiainen, H., Mäki, N., Määttä, S., Saukkonen, P., & Yijälä, A. (2020). *Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvointi Helsingissä*. Tutkimuksia 2020: 5. Helsingin kaupunki.
- Alho, R. (2020). “You Need to Know Someone Who Knows Someone”: International Students’ Job Search Experiences.” *Nordic Journal of Working Life Studies*, 10(2), 3–22.
- Alitolppa-Niitamo, A. (2021). *Maahanmuuttajataustaisten naisten työllisyyden edistäminen*. Policy Brief 1/2021, Kotoutumisen osaamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö.
- Battisti, M., Giovanni P., & Romiti, A. (2018). *Dynamic Effects of Co-Ethnic Networks on Immigrants’ Economic Success*. NBER Working Paper No. 22389. July 2014, revised May 2018.
- Baumgartner, T. & Raijas, M. (2023). Maahanmuuttajanaisten työllisyys parani. Tilastokeskus, Tieto & Trendit.
- Bernardi, F., Garrido, L., & Miyar, M. (2011). The recent fast upsurge of immigrants in Spain and their employment patterns and occupational attainment. *International Migration*, 49(1), 148–187.
- Dribe, M., & Lundh C. (2008). Inter-marriage and Immigrant Integration in Sweden: An Exploratory Analysis. *Acta Sociologica*, 51(4), 329–354.
- Euroopan komissio. (2019). Eurobarometri (2019), Discrimination in the European Union.
- Filomena, M. (2023). Unemployment Scarring Effects: An Overview and Meta-analysis of Empirical Studies. *Italian Economic Journal*. <https://doi.org/10.1007/s40797-023-00228-4>

- Furtado, D., & Theodoropoulos, N. (2010). *Why Does Inter-marriage Increase Immigrant Employment? The Role of Networks*. IZA Discussion Paper No. 5080, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1648365>
- Gruber, J., Huttunen, K., & Kosonen, T. (2022) *Paying Moms to Stay Home: Short and Long Run Effects on Parents and Children*. VATT Working Papers, no. 151. <https://www.doria.fi/handle/10024/186210>
- Hannemann, T., Kulu, H., Rahn, L., & Puur, A ym. (2018). Co-ethnic marriage versus intermarriage among immigrants and their descendants: a comparison across seven European countries using event-history analysis. *Demographic Research*, 39(17), 487–524.
- Helsingin kaupunki. (2019). *Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2018–2035*. Helsingin kaupunginkanslian tilasto-julkaisuja 2019:3.
- Justiniano Medina, A. C., & Valentova, M. (2023). The Effects of Intermarriage on Wages for Immigrant Women in Italy. *Journal of Family Issues*, 44(1), 264–285. <https://doi.org/10.1177/0192513X211046262>
- Kanas, A., Chiswick, BR., vsn der Lippe, T., & van Tubergen, F. (2012). Social contacts and the economic performance of immigrants: a panel study of immigrants in Germany. *International Migration Review*, 46(3), 680–709.
- Kanninen, O., Virkola, T., Lilja, E., & Rask, S. (2022). *Tavoitteen syrjimätön työelämä: Työsyrynnän nykytila ja keinoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:20.
- Keskinen, S. P. (2016). From Welfare Nationalism to Welfare Chauvinism. Economic Rhetoric, Welfare State and the Changing Policies of Asylum in Finland. *Critical Social Policy*, 36(3), 352–370.
- Kreisberg, N., A. (2019). Starting Points: Divergent Trajectories of Labor Market Integration among U.S. Lawful Permanent Residents. *Social Forces*, 98(2), 849–884.
- Kuusio, H., Seppänen, A., Somersalo, S., & Lilja, E. (toim.) (2020). *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019*. Raportti 1/2020. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Kääriälä, A. ym. (2020). *Suomi seuraavan sukupolven kasvuympäristönä. Seuranta Suomessa vuonna 1997 syntyneistä lapsista, joilla, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi*. Raportti 15/2020. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisu- ja 228. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
- Laatikainen, T., Wikström, K., Skogberg, N., Rask, S., Castaneda, A., Koskinen, S., & Koponen, P. (2016). Maahanmuuttajien kansanterveysongelmat. *Lääkärilehti*, 12–13(71), 877–883.
- Larja, L. (2019). Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo, & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (sivut 15–27). TEM op-paat ja muut julkaisut; Nro 2019:10. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Larjovuori, R-L., Manka, M-L., & Nuutinen, S. (2015). Inhimillinen pääoma : työhyvinvointia, tuloksellisuutta, pidempiä työuria? (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita; No. 2015:5). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3580-8>
- Lesner, R. V. (2018). The long-term effect of childhood poverty. *Journal of Population Economics*, 31(3), 969–1004.
- Matikka, A., Luopa, P., Kivimäki, H., Jokela, J. & Paananen, R. (2014). *Maahanmuuttajataustaisten 8. ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2013*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 26/2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- OECD. (2023)., *Indicators of Immigrant Integration 2023: Settling In*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1d5020a6-en>.
- OECD. (2018). *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Finland*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264305250-6-en>
- Pesola, H. & Sarvimäki, M. (2022). *Intergenerational Spillovers of Integration Policies: Evidence from Finland's Integration Plans*. IZA Discussion Paper No. 15310. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4118211>

- Phythian, K, David, W., & Anisef, P. (2011). Predicting earnings among immigrants to Canada: the role of source country. *International Migration*, 49(6), 129–153.
- Rask, S., Castaneda, AE., Härkänen, T., Koponen, P., Bergbom, B., Toivanen, M., Gould, R., & Koskinen, S. (2016a). Työttömistä maahanmuuttajista suuri osa on työkykyisiä ja työhaluisia. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 53(1), 317.
- Rask, S., Paavonen, A-M., Lilja, E., Koponen, P., Suvisaari, J., Halla, T., Koskinen, S., & Castaneda, AE. (2016b). Primääriperheestä erossaolo on yhteydessä somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttaja-aikuisten hyvinvointiin ja kotoutumiseen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(3), 273–287.
- Razin, A. & Schwemmer, A. (2022). Ageing and Welfare State Policy: A Macroeconomic Perspective. *Journal of Government and Economics*, 5. <https://doi.org/10.1016/j.jge.2022.100030>
- Rintala, L., Sirniö, O., & Vaalavuo, M. (2023). *Ulkomaalaistaustaisten lasten osuus köyhyysriskissä olevista lapsista on kasvanut*. Tutkimuksesta tiiviisti 39/2023, Suomen sosiaalinen tila 6/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Säävälä, M. (2022). *Eritaustaisille lapsille tasavertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin*. Policy Brief 1/2022, Kotoutumisen osamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö.
- TEM. (2023). Kotoutumisen indikaattorit. Työllisyysaste (Rek) muuttujina Ikä, Syntyperä ja taustamaa, Maassaoloaika (vain ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset), Sukupuoli, Vuosi ja Tiedot. Saatavilla: https://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kotoutumisenindikaattorit/Kotoutumisenindikaattorit_tyoll/01seurInd_tyoll_pxt_117e.px/table/tableViewLayout1/
- Tervola, J. (2020). Different selection processes, different outcomes? Comparing labor market integration of asylum refugees, resettled refugees and their reunited family members in Finland. *Comparative migration studies*, 8(28). <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00183-4>
- Tervola, J. (2015). Maahanmuuttajien kotihoidon tuen käyttö 2000-luvulla. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(2), 121–133.
- Tilastokeskus. (2023a). *Maahanmuuttajat väestössä*. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html>
- Tilastokeskus. (2023b). *Solmitut avioliitot*. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet/solmitut-avioliitot.html>
- Vaalavuo, M. (2019). Ulkomaalaistaustaisten taloudellinen tilanne Suomessa. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo, & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (sivut 15–27). TEM oppaat ja muut julkaisut; Nro 2019:10. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Vaalavuo, M., Rask, S. (2022). *Earnings and employment trajectories among a new cohort of immigrants in Finland: does a native-born partner enhance economic integration?*. SustAgeable Working Paper 1/2022.
- Valaste, M., Wass, H. (2019). Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista kotoutumista. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo, & A. Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (sivut 15–27). TEM oppaat ja muut julkaisut; Nro 2019:10. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Valtioneuvosto. (2023). *Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Valtioneuvosto: Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-383-763-8>
- Valtioneuvosto. (2021). *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartta 2035*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:74. Valtioneuvosto: Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-383-666-2>
- Van Tubergen, F., Ineke, M. (2007). Ethnic intermarriage among immigrants in the Netherlands: An analysis of population data. *Social Science Research*, 36(3), 1065–1086.

Syrjintäkokemukset selittävät Suomeen muuttaneiden heikompa elämänlaatua ja yhteiskuntaan kiinnittymistä

Mona Eid, Regina García-Velázquez, Tuuli Anna Renvik, Anu Castaneda & Hannamaria Kuusio

Suomessa esiintyy syntyperään, etnisyyteen ja ihonväriin liittyvää syrjintää. Kokemukset syrjityksi tulemisesta tai syrjittyyn ryhmään kuulumisesta heikentävät terveyttä ja hyvinvointia. Yksilöiden hyvinvoinnille tärkeitä resursseja ovat sosiaaliset identiteetit, joiden omaksumiseen syrjintäkokemukset myös vaikuttavat. Yhteinen identiteetti saa aikaan kuuluvuuden tunnetta ja tukee yksilöä stressaavissa tilanteissa. Tässä artikkelissa tutkimme syrjintäkokemusten yhteyttä elämänlaatuun ja sosiaalisiin identiteetteihin. Testasimme mallia, jossa syntyperään, etniseen taustaan tai ihonväriin perustuvien syrjintäkokemusten ja elämänlaadun välistä yhteyttä välitti kolme sosiaalista identiteettiä: samastuminen suomalaiseen yhteiskuntaan, omaan etniseen ryhmään ja asuinalueeseen. Aineistona käytimme Kansallinen tutkimus ulkomailla syntyneiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista (MoniSuomi) -tutkimuksen tietoja (N = 7 838 henkilöä). Vastaajista 42 prosenttia raportoi kokeneensa 12 edeltävän kuukauden aikana syrjintää johonkin itseensä liittyvän ominaisuuden vuoksi (esim. ikä, sukupuoli, etninen tausta, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, uskonto). Näistä syrjintää kokeneista vastaajista 78 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää etnisen taustansa, syntyperänsä tai ihonvärinsä vuoksi. Mitä tulee sosiaalisiin identiteetteihin, vastaajista 57 prosenttia koki kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan, 58 prosenttia etniseen ryhmäänsä ja 57 prosenttia asuinalueeseensa. Syrjintäkokemukset olivat yhteydessä heikompaan elämänlaatuun, kun taas kaikki kolme tutkittua sosiaalista identiteettiä tuki elämänlaatua. Syrjintäkokemukset näyttivät kuitenkin rapauttavan myös sosiaalisia identiteettejä – etenkin suomalaiseen yhteiskuntaan ja omaan asuinalueeseen samastumista – mikä heijastui myös heikompaan elämänlaatuun. Syrjintää kokeneille kasautuu heikon elämänlaadun lisäksi myös heikkoa kuuluvuuden tunnetta niin suomalaiseen yhteiskuntaan, omaan etniseen ryhmään kuin omaan asuinalueeseen.

Johdanto

Maahanmuuttaneiden kotoutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan on viime vuosina kohdennettu huomiota yhteiskunnan vastaanottavuuteen ja vastavuoroiseen kotoutumiseen (ks. esim. TEM, 2021). Maahanmuuttaneiden työllistymisen, koulutuksen ja muilla elämänalueilla tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta myös ympäröivä yhteiskunta monimuotoistuu ja saa uusia vaikutteita. Kotoutuminen nähdään siis vuorovaikutteisenä toimintana, joka sopeuttaa sekä uusia tulijoita että ympäröivää yhteiskuntaa muuttuvaan tilanteeseen (Saukkonen, 2016). Koska kotoutuminen nähdään niin tutkimuskirjallisuudessa kuin lainsäädännössä kaksisuuntaisena prosessina (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386), on tärkeää tarkastel-

la sitä miten uusi yhteiskunta vastaanottaa tulijat: minkälaista vuorovaikutusta ja asenteita he kohtaavat erilaisissa palveluissa, viranomaisten taholta sekä eri taustaisilta kanssaihmisiltä. Kasvavan ulkomaalaistaustaisen väestön integroituminen Suomeen ja maahanmuuttaneiden moninaiset identiteetit saattavat haastaa kansallisen itseymmärryksen ja ovatkin yhteiskunnallisen maahanmuuttokeskustelun keskiössä (Saukkonen, 2023; Verkuyten ym., 2019; Verkuyten ym., 2023). Kansallisen enemmistöryhmän vakiintuneet käsitykset kansallisesta etnisyydestä, kansalaisuudesta, uskonnoista ja kulttuurisista piirteistä saattavat joutua koetukselle Suomeen muuttaneen väestön myötä. Suomalaisuus ja kansallinen identiteetti näyttävät kiinnittyvän

edelleen melko tiukasti valkoiseen etnisyyteen, ja esimerkiksi monien maahanmuuttaneiden lasten on vaikea tulla hyväksytyksi suomalaisina (Haikkola, 2011) ja kokea itseään suomalaiseksi (Eid & Castaneda, 2023). Ulossulkevat asenteet voivat ilmetä käyttäytymisen tasolla myös syrjintänä.

Yhteiskunnan vastaanottavuus on keskeinen kotoutumiseen vaikuttava tekijä. Julkisessa keskustelussa kotoutumisella viitataan yleensä työllistymiseen, toimeentuloon ja kielitaidon oppimiseen, mutta tärkeää on huomioida myös kotoutumisen psykologiset ja sosiaaliset ulottuvuudet (Horenczyk ym., 2013). Sopeutumisen kannalta tärkeää on esimerkiksi paikallisten tapojen ja normien omaksuminen sekä psykologinen hyvinvointi ja resilienssi – selviytymiskyky ja joustavuus. Lisäksi on tärkeää tarkastella kotoutumista sosiaalipsykologisesta näkökulmasta: vuorovaikutuksen, asenteiden ja identiteettien kannalta. Tällöin kiinnostuksen kohteena voi esimerkiksi olla se, millaisia sosiaalisia identiteettejä eli kuuluvuuden kokemuksia ulkomaalaisyntyisillä on suhteessa kansallisiin, etnisiin ja paikallisiin ryhmiin. Entä miten kuuluvuuden kokemuksiin vaikuttaa koettu syrjintä? Tai miten syrjintä ja sosiaaliset identiteetit ovat yhteydessä hyvinvointiin? Tarkastelemme nyt ensimmäistä kertaa näitä kysymyksiä Suomessa aiempaa laajemmalla aineistolla. Täydennämme aiempaa tutkimuskirjallisuutta (esim. Bobowik ym., 2017; Jasinskaja-Lahti ym., 2012) tarkastelemalla kansallisen ja etnisen identiteetin lisäksi myös alueellisen identiteetin roolia syrjintäkokemusten ja hyvinvoinnin välisessä yhteydessä.

Syrjinnän ilmeneminen Suomessa

Tutkimusten mukaan Suomessa esiintyy alkuperään, etnisyyteen ja ihonväriin liittyvää syrjintää (esim. Ahmad, 2019; EU & OECD, 2023). Etniseen alkuperään perustuva syrjintä on arvioitu yleisimmäksi syrjintäperusteeksi sekä Suomessa että koko EU:n alueella (Euroopan komissio, 2019 & Euroopan perusoikeusvirasto, 2019), ja sen on arvioitu viime vuosina hieman yleistyneen Euroopan tasolla tarkasteltuna (EU & OECD, 2023). Joskin tässä vertailussa Suomen tilanne näyttää paremmalta suhteessa muihin EU-maihin. Syrjinnän yleisyyttä on Suomessa tutkittu sekä syrjintäkokemuksia kartoittaneilla tutkimuksilla (esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen väestötutkimukset), koko väestön näkemyksillä syrjinnän yleisyydestä (esimerkiksi Eurobarometri syrjinnästä, Perusoikeusbarometri) että raportoiduilla syrjintätapauksilla (Mannila, 2020). Syrjintäkokemusten yleisyyttä eri syistä, kuten esimerkiksi etnisestä taustasta, iästä tai sukupuolesta johtuen, on tutkittu useissa ulkomaalaistaustaisia ja vähemmistöjä koskevissa väestötutki-

muksissa (esim. FinMonik, MigCOVID, UTH, Maamu, Roosa), joiden jatkumoon kuuluu tämänkin artikkelin aineistona ollut MoniSuomi-tutkimus.

Tuoreen, tässä artikkelissa tarkemmin tarkastellun MoniSuomi-aineiston mukaan jopa 42 prosenttia ulkomaalaistaustaista on kokenut syrjintää viimeisen 12 kuukauden aikana eri syistä. Syrjinnän kokemusten yleisyys vaihtelee taustamaiden ja maasaoloajan mukaan. Aiemmassa FinMonik-tutkimuksessa (2018–2019) osoitettiin, että syrjintäkokemuksia on eniten Afrikasta ja Lähi-idästä Suomeen muuttaneilla. Suomessa, kuten muissakin EU-maissa, syrjintää kokevat useammin EU:n ulkopuolelta kuin toisista EU-maista muuttaneet (EU & OECD, 2023). Oikeusministeriön raportin Syrjintä Suomessa 2017–2019 mukaan alkuperän perusteella syrjityin ryhmä maassamme on afrikkalaistaustaiset. Ulkonäöltään erottuvien maahanmuuttaneiden ryhmien lisäksi myös venäjänkieliset kuuluvat Suomessa eniten syrjintää kokeneisiin ryhmiin (esim. Ahmad, 2019). Syrjintää ja syrjivää kiusaamista kokevat aikuisten ohella myös ulkomaalaistaustaiset lapset ja nuoret (Eid & Castaneda, 2023).

Kun puhutaan etnisestä syrjinnästä, on tärkeää ottaa huomioon, että ulkomaalaistaustaisten lisäksi myös Suomessa syntyneet maahanmuuttaneiden lapset ja muut kuin ulkomaalaistaustaiset etniset vähemmistöryhmät, kuten romanit, kohtaavat syrjintää (Castaneda ym., 2018). Syrjintä ei siis välttämättä poistu etnisten ryhmien pitkänkään rinnakkaiselon myötä. Syrjintäkokemukset ovat useimmiten yleisempiä kauemmin Suomessa asuneilla ja nuorempana Suomeen muuttaneilla verrattuna lyhyemmän aikaa Suomessa asuneisiin ja vanhempana maahanmuuttaneisiin (Mannila ym., 2012). Kotoutumisen paradoksina onkin, että herkkyyks syrjinnän tunnistamiseksi lisääntyy suoremman vuorovaikutuksen ja karttuneen kielitaidon myötä, kun kotoutuminen edistyy (Tuppat, 2021).

Laajat kotimaiset ja kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että syrjintäkokemukset ovat yhteydessä heikompaan terveyteen ja hyvinvointiin (esim. Bobowik ym., 2017; Rask & Castaneda, 2019; Mazzoni ym., 2020; Paradies, 2015). Sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa on tuotu esiin, että syrjintä myös rapauttaa kuulumisen tunnetta yhteiskuntaan (esim. Jasinskaja-Lahti ym., 2012). Ulossulkeminen ja syrjintä voivat johtaa sosiaalisesta kanssakäymisestä vetäytymiseen sekä oireiluun esimerkiksi masennuksen ja päihteidenkäytön muodossa (Mazzoni ym., 2020). On myös mahdollista, että masennus ja muut mielenterveyden haasteet johtavat kokemuksiin ulossulkemisesta ja syrjinnästä (ks. Major ym., 2002).

Syrjinnän vaikutukset sosiaalisiin identiteetteihin

Sosiaalisen identiteetin teorian (Tajfel & Turner, 1979) mukaan sosiaaliset ryhmät ovat keskeisiä ihmisen minäkäsitykselle ja itsetunnolle. Näitä voivat olla esimerkiksi etniset ryhmät, kulttuuriset ryhmät, naapurusto, työpaikan yhteisö sekä harrasteryhmät. Sosiaalinen identiteetti pitää sisällään yksilön kokemuksen kuuluvuudesta ryhmään sekä ryhmäjäsenyydelle annettun tunnearvon. Ympäröivä yhteiskunta määrittää sen, millaisena kunkin ryhmäjäsenyyden ja siihen liittyvän sosiaalisen identiteetin arvostus näyttäytyy ympäristössään. Reagoimme identiteeteillämme, asenteillamme ja käyttäytymisellämme siihen, miten edustamiimme ryhmiin suhtaudutaan, ryhmiemme etua puolustaen (Tajfel & Turner, 1979; Verkuyten ym., 2019). Sosiaalisen identiteetin teoriaa on hyödynnetty ja jatkokehitelty paljon syrjinnän, identiteettien ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä tutkittaessa, joten hyödynnämme tätä viitekehystä myös tässä tutkimuksessa.

Maahanmuuttaneet asemoivat itsensä uudessa ympäristössään niin kansallisten, etnisten, uskonnollisten, paikallisten kuin ylijärjestelmien/ylikansallisten ryhmäidentiteettienkin suhteen (esim. Bobowik, 2017; Haikkola, 2011; Verkuyten ym., 2019). Maahanmuuttaneiden itsemäärittely ja kuva omiksi koetuista sosiaalisista ryhmistä voi olla myös ristiriidassa muiden ihmisten näkemysten kanssa. Tällöin heitä ei hyväksytä ryhmään, johon he itse kokevat kuuluvansa tai haluaisivat kuulua. Tästä voi syntyä ulossulkemisen tai eriarvoisuuden kokemus. Esimerkiksi eurooppalaisissa kansallisvaltioissa kansallisen enemmistöryhmän ja etnisten vähemmistöryhmien väliset rajat voivat olla tiukat; silloin vähemmistöryhmien jäsenten on vaikeampaa sovittaa yhteen etnisiä ja kansallisia identiteettejään (ks. Verkuyten ym., 2019). Useissa tutkimuksissa vähemmistön kokeman syrjinnän on katsottu heikentävän samastumista syrjivään kansalliseen enemmistöryhmään (Rejection-Dis-Identification Model, RDIM; Jasinskaja-Lahti ym. 2012; Bobowik ym., 2017; Pekkarinen ym. 2018; Yijälä, 2023), ja toisaalta joskus myös lisäävän samastumista omaan etniseen sisäryhmään (Rejection-Identification Model, RIM; Branscombe, ym. 1999). Syrjintä voi siis aiheuttaa myös vastakkainasettelua eri identiteettien välille.

Samastumisesta etniseen vähemmistöryhmään syrjinnän seurauksena on vaihtelevia tuloksia. Esimerkiksi eri taustaisia pakolaisia Alankomaissa ja siirtolaisia Espanjassa koskeva tutkimus (Bobowik ym. 2017) toi esiin, että syrjintä ei lisännyt vapaaehtoisten siirtolaisten samastumista omaan etniseen ryhmäänsä Espanjassa. Sen sijaan Alankomaissa pakolaistaustaisilla väes-

töryhmillä syrjintä lisäsi samastumisen tunnetta omaan etniseen sisäryhmään.

Aiemman tutkimuksen perusteella etniseen identiteettiin samastuminen syrjinnän seurauksena riippuu monesta tekijästä, esimerkiksi siitä kuinka mahdollista vähemmistöryhmään kuuluvilla on liikkua erilaisten sosiaalisten identiteettien välillä (Bobowik ym., 2017). Mitä kauempana kulttuurisesti ja ulkonäöltään on enemmistöryhmästä, sitä vaikeampi usein on tulla hyväksytyksi enemmistöryhmään (Haikkola 2011; Tuppat ym., 2021). Syrjintää ja suomalaisuuden ulkopuolelle sulkemista voivat kuitenkin kohdata myös kulttuurisesti ja maantieteellisesti läheiset, mutta ryhmien välisten konfliktien leimaamat ryhmät. Esimerkiksi kun tutkittiin venäjänkielisten, taustaltaan inkerinsuomalaisten paluumuuttajien kotoutumista, havaittiin, että syrjintäkokemukset tulivat yllätyksenä ja heijastuivat heikompaan suomalaiseen identiteettiin, mutta eivät saaneet paluumuuttajia samastumaan voimakkaammin venäläiseen kulttuuriin (Jasinskaja-Lahti ym., 2012).

Kun ihmiset ovat kohdanneet syrjintää, he voivat haluta myös etäännyttää omasta stigmatisoidusta identiteetistään, määritellä sen arvon tai sisällön uudelleen tai samastua johonkin toiseen ryhmään (Tajfel ym., 1979; Verkuyten ym., 2019). Yksi mahdollisuus kuuluvuuden tunteen ja myönteisen minäkäsityksen vaalimiseen on paikallinen tai alueellinen identiteetti, kuten esimerkiksi samastuminen oman asuinalueen asukkaisiin. Bernardo & Palma-Oliveira (2013) ovat tuoneet esiin, että myös fyysisellä paikalla ja siellä vallitsevalla sosiaalisella tilalla on tärkeä rooli minäkäsityksen kannalta. Paikallinen tai alueellinen identiteetti voi olla tärkeä näkökulma itsemäärittelyyn myös maahanmuuttaneella väestöllä, jonka kansalliset ja etniset identiteetit tulevat usein kyseenalaistetuiksi tai kielteisesti arvioituiksi (Haikkola 2011; Varjonen 2013; Bernardo & Palma-Oliveira, 2013). Suurissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, ulkomaalaistaustaiset keskittyvät usein tietyille asuinalueille, joihin on muodostunut monietninen, uskonnoiltaan ja kulttuureiltaan monimuotoinen väestö. Näillä alueilla myös identiteettien moninaisuus korostuu, ja alueelliset identiteetit saattavat olla perinteisesti kaksijakoisina nähtyjä kansallisia ja etnisiä sosiaalisia identiteettejä keskeisempiä (esim. Yijälä, 2023). Isoissa kaupungeissa tämä voi näyttäytyä niin, että maahanmuuttaneiden lapset samastuvat suomalaisuutta enemmän esimerkiksi kaupunkiin tai kaupunginosaan (Eid ym., 2022).

Sosiaalisista identiteeteistä neuvotellaan jatkuvasti. Erilaiset sosiaaliset identiteetit, kuten kansallinen, etninen ja paikalli-

nen identiteetti, saavat merkityksensä tietyissä ympäristöissä (Verkuyten ym., 2019). Bernardon & Palma-Oliveiran (2013) mukaan sosiaalisen identiteetin valinta on kontekstisidonnais- ta ja strategista: henkilö saattaa korostaa tilanteen mukaan kuulumistaan naapurustoon, kaupunkiin tai laajempaan yhteisöön. Yleensä pyritään tuomaan esiin tilanteessa vähiten leimaava kuulumisen kohde, sillä sosiaaliset identiteetit ovat keskeisiä yksilön itsetunnon ja laajemman hyvinvoinnin kannalta (Jetten ym. 2012; Tajfel & Turner, 1979).

Sosiaalisten identiteettien yhteydet hyvinvointiin

Erilaiset sosiaaliset identiteetit ovat tärkeitä resursseja yksilölle: ne saavat aikaan esimerkiksi kuuluvuuden, jatkuvuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia sekä antavat tukea erilaisissa stressaavissa tilanteissa (esim. Thomas et al., 2017). Sosiaalisten identiteettien merkitystä hyvinvoinnille on tuotu laajalti esiin kuluneen vuosikymmenen tutkimuskirjallisuudessa (esim. Bobowik ym., 2017; DeMarco & Newheiser, 2019; Jetten ym., 2012). Esimerkiksi etniseen yhteisöön samastuminen ja sen tarjoama vertaistuki voivat suojata psykologisesti ja auttaa selviytymään kotoutumisen haasteista, kuten syrjinnän ja arvottomuuden kokemuksista (Bobowik ym., 2017; Branscombe ym. 1999; Mazzoni ym., 2020). Etninen identiteetti voi kuitenkin myös altistaa syrjinnän kielteisille vaikutuksille: kokemukset sosiaalisen identiteetin vähäisestä arvostuksesta ja tunne kuulumisesta toisensa poissulkeviin ryhmiin voivat aiheuttaa pahoinvointia (Mazzoni ym., 2020; Verkuyten ym., 2019).

Bobowikin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa tuotiin esiin, että samastuminen sekä etniseen ryhmään että kansalliseen enemmistöryhmään lisäsi hyvinvointia useimpien pakolaistaustaisten ja siirtolaisten ryhmien keskuudessa. Espanjan siirtolaisia ja Alankomaiden pakolaisryhmiä koskevassa tutkimuksessa hyvinvointia mitattiin elämäntyytyväisyydellä, onnellisuuden tunteella sekä henkilökohtaisen kehittymisen ja osallisuuden kokemuksella. Pakolaistaustaisilla etninen identiteetti tuki hyvinvointia. Myös enemmistöön samastuminen yhdistyy monilla parempaan hyvinvointiin (Tajfel & Turner, 1979). Alankomaissa toteutetussa pitkittäistutkimuksessa kaksoisidentiteetin omaavat raportoivat paremmasta elämänlaadusta ja vähäisemmistä mielenröyhden ongelmista kuin ne, jotka samastuivat vain yhteen ryhmään (Zhang ym., 2018). Kaksoisidentiteetin hyötyjen ohella on silti todettava, että kaksoisidentiteetin ylläpitäminen voi myös olla haastavaa ja psykologisesti ristiriitaista etenkin silloin, jos identiteettien koetaan olevan ristiriidassa keskenään joko yksilön itsensä tai ympäröivien yhteisöjen mielestä. Tämä

voi johtaa kuulumattomuuden tunteisiin ja rapauttaa siten hyvinvointia. (Verkuyten ym., 2019).

Myös alueelliset identiteetit ovat tärkeitä hyvinvoinnin kannalta (McNamara ym., 2021). Alueelliset identiteetit tarjoavat sosiaalista pääomaa, kuten vuorovaikutuksellisia suhteita, luottamusta ja sosiaalista tukea, jotka puolestaan ruokkivat hyvinvointia (McNamara ym., 2021). Alueellisella identiteetillä on havaittu olevan myönteisiä vaikutuksia asukkaiden hyvinvointiin myös sosioekonomisesti haastavammilla alueilla (McNamara ym., 2021) sekä kriisitilanteissa (Stevenson ym. 2021). Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että kokemukset yhdenvertaisesta kohtelusta tukevat samastumista kodiksi koettuun paikalliseen ympäristöön (Trifonova, 2021), ja että samastuminen asuinalueeseen suojaa elinympäristön haitallisilta vaikutuksilta hyvinvoinnille (Fong ym., 2019).

Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita syrjinnän identiteettejä rapauttavasta tai vahvistavasta roolista, ja siten myös hyvinvointiin vaikuttavasta roolista. Syrjinnän osalta keskitymme syntyperään, etniseen taustaan tai ihonväriin perustuviin syrjintäkokemuksiin. Sosiaalisten identiteettien osalta tarkastelemme aiemminkin paljon tutkittuja kansallisia ja etnisiä identiteettejä (Branscombe ym., 1999; Bobowik ym. 2017; Jasinskaja-Lah- ti ym., 2012; Verkuyten ym., 2019), ja täydennämme tutkimuskirjallisuutta analysoimalla myös alueellisen identiteetin roolia (ks. esim. Bernardo & Palma-Oliveira, 2016). Hyvinvoinnin indikaattoriksi on valittu elämänlaatu, yksilön laaja-alainen kokemus omasta elämästään, terveydestään, elämäntilanteestaan ja olosuhteistaan (WHO, 1995).

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä tarkastelemme syrjintäkokemusten yhteyksiä elämänlaatuun. Odotamme, että syrjintää kokeneet vastaajat kokevat elämänlaatunsa huonommaksi kuin vastaajat, jotka eivät ole kokeneet syrjintää (H1).

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelemme etniseen taustaan, syntyperään ja ihonväriin liittyvien syrjintäkokemusten yhteyksiä sosiaalisiin identiteetteihin. Odotamme, että syrjintää kokeneet vastaajat eivät samastu suomalaisen yhteiskuntaan samassa määrin kuin vastaajat, joilla etniseen taustaan, syntyperään tai ihonväriin liittyviä syrjintäkokemuksia ei ole (H2). Koska koettun syrjinnän yhteyksiä alueelliseen identiteettiin ei ole tutkittu kattavasti, ja koska syrjintäkokemusten ja etnisen identitee-

tin yhteyksistä on saatu aiemmissa tutkimuksissa ristiriitaisia tuloksia, emme muotoile hypoteeseja näihin yhteyksiin liittyen.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä tarkastelemme sosiaalisten identiteettien yhteyksiä elämänlaatuun. Odotamme, että vastaajat, jotka kokevat kuuluvansa suomalaisen yhteiskuntaan, omaan etniseen yhteisöön tai asuinalueeseensa kokevat elämänlaatunsa paremmaksi kuin ne vastaajat, joilla ei tällaista kuuluvuuden tunnetta ole (H3).

Näin saamme tietoa sekä etniseen taustaan, syntyperään ja ihonväriin liittyvän syrjinnän suorista yhteyksistä elämänlaatuun että siitä, millainen eri sosiaalisten identiteettien rooli on tätä yhteyttä välittävänä tekijöinä.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimukseen osallistujat

Tutkimuksessa käytämme Kansallinen tutkimus ulkomailla syntyneiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista (MoniSuomi) -tutkimuksen tietoja (ks. tutkimuksen laatuseloste Kuusio ym. 2023). Tämä aineisto kerättiin syyskuun 2022 ja maaliskuun 2023 välisenä aikana. Kansallisesti edustavaan otokseen poimittiin 18 600 Suomessa vähintään 12 kuukautta asunutta ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaista, jotka olivat otoksen poimintahetkellä 20–74-vuotiaita.

Aineisto kerättiin ensisijaisesti sähköisellä lomakkeella, ja tiedonkeruuta täydennettiin postitse lähetetyllä paperilomakkeella ja puhelinhaastatteluilla niiden osalta, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn sähköisellä lomakkeella.

Tutkimusmateriaalit (saate, tiedote ja kyselylomake) käännettiin 20 eri kielelle. Puhelinhaastatteluja toteutettiin suomen kielen lisäksi 15 eri kielellä.

Ylipeiton poistamisen jälkeen lopulliseen otokseen jäi 17 789 ja tutkimuksen vastausaktiivisuus oli 44,1 prosenttia (7 838 henkilöä). Heistä 59,9 prosenttia vastasi sähköiselle lomakkeelle, 33,8 prosenttia paperilomakkeelle ja 6,3 prosenttia haastateltiin puhelimitse. Tutkimukseen osallistuneista 52 prosenttia oli naisia ja vastaajien keski-ikä oli 43 vuotta ja he olivat asuneet Suomessa 1–50 vuotta (keskimäärin 12 vuotta). Vastaajista 66 prosenttia oli työssäkäyviä. Eniten vastaajia oli Venäjä ja entinen Neuvos-

toliitto-, Eurooppa- (pois lukien Viro ja Venäjä) ja Lähi-itä- ja Pohjois-Afrikka -taustamaaryhmissä.

Muuttajat

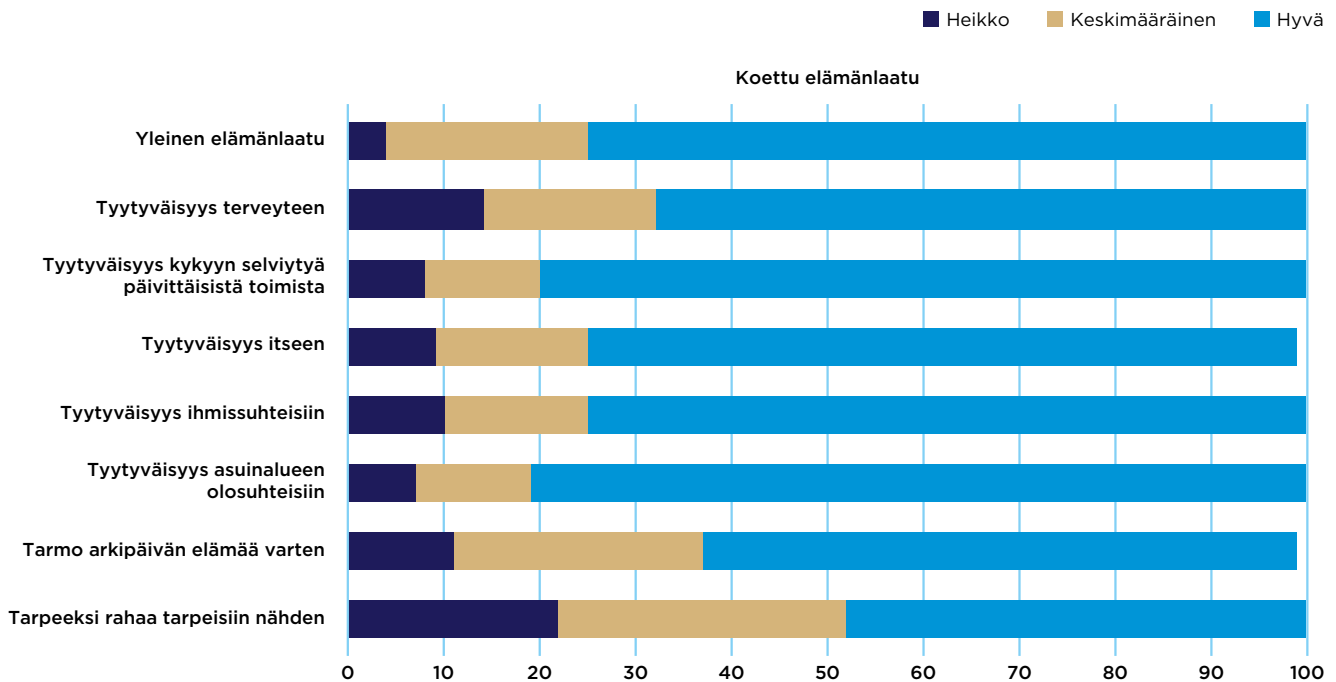
Syrjintäkokemuksia tutkittiin kyselylomakkeessa kysymyksellä, ”Onko sinua syrjitty eli kohdeltu muita huonommin jonkin itseesi liitetyn ominaisuuden vuoksi 12 viime kuukauden aikana?” (kyllä/ei). Kysymyspatterissa tarkasteltiin useita eri syrjintäperusteita: tämän tutkimuksen analyyseihin valittiin vastaajat, jotka olivat kokeneet, että syrjintä perustui heidän syntyperäänsä, etniseen taustaansa tai ihonväriinsä.

Sosiaalisia identiteettejä eli samastumista 1) suomalaisen yhteiskuntaan, 2) omaan etniseen ryhmään ja 3) asuinalueeseen tarkasteltiin kysymyksellä, ”Mihin seuraavista alueista tai ryhmistä koet kuuluvasi?”. Kysymyksiin vastattiin neliportaisella asteikolla (täysin – en lainkaan). Vastausvaihtoehdot ”täysin” ja ”melko paljon” yhdistettiin arvoksi ”kokee kuuluvansa”, ja vastausvaihtoehdot ”vähän” tai ”en lainkaan” yhdistettiin vaihtoehdoksi ”ei koe kuuluvansa”. Tutkitut sosiaaliset identiteetit eivät ole toisiaan poissulkevia ja sama vastaaja saattoi raportoida kuuluvansa samanaikaisesti useisiin eri ryhmiin.

Hyvinvointia tutkittiin WHO:n elämänlaatua kartoittavan WHO-QOL-8-mittarin avulla (WHO, 1995). Kysymyspatterissa tarkasteltiin yleistä arviota elämänlaadusta (osio 1), tyytyväisyyttä eri elämänalueisiin (osiot 2a-2e) ja viimeaikaisia kokemuksia henkisten ja taloudellisten resurssien riittävydestä (osiot 3a ja 3b). Kaikkiin kysymyksiin vastattiin 5-portaisilla Likert-asteikoilla:

- 1) Millaiseksi arvioit elämänlaatuasi?
(1 erittäin hyvä – 5 erittäin huono)
- 2) Miten tyytyväinen olet? a) terveyteesi, b) kykyysi selviytyä päivittäisistä toimitasi, c) itseesi, d) ihmissuhteisiisi, e) asuinalueesi olosuhteisiin
(1 erittäin tyytyväinen – 5 erittäin tyytymätön)
- 3) Missä määrin olet viimeisten kahden viikon aikana kokenut seuraavia asioita: a) onko sinulla riittävästi tarmoa arkipäivän elämäsi varten?, b) onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden? (1 ei lainkaan – 5 täysin riittävästi).

Sosioekonomisina taustamuuttujina käytettiin rekisteritietoja vastaajan sukupuolesta (mies/nainen), iästä (vuosina) ja maasaolovuosista. Lisäksi taustamuuttujana käytettiin kyselyaineistoon perustuvaa tietoa työssäkäynnistä. Työssäkäyviksi katsottiin

Kuvio 1. Koettu elämänlaatu eri osa-alueineen.

vastaajat, jotka kertoivat olevansa palkansaajia kokopäivätyössä, palkansaajia osa-aikatyössä, yrittäjiä, työssä perheenjäsenen tai sukulaisen yrityksessä palkatta, maatalousyrittäjiä, apurahalla, vaihtelevasti palkansaajia, yrittäjiä- tai freelancer-töitä tekeviä ja/tai apurahalla, tai muita työssä olevia.

Aineiston analyysi

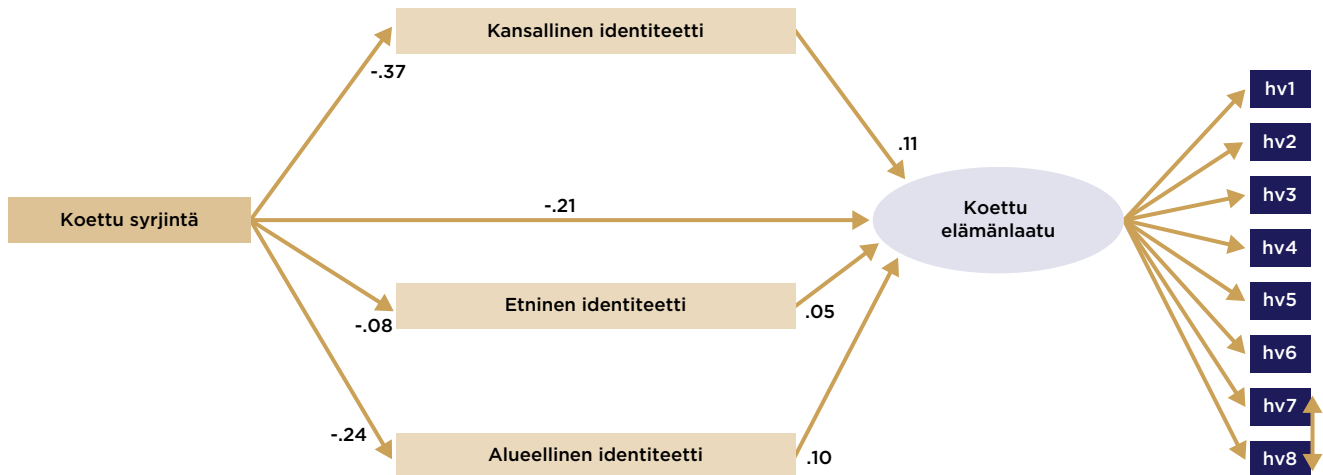
Tutkimuskysymyksiä tarkasteltiin rakenneyhtälömallinnuksella. Kyse on lähestymistavasta, jonka avulla voidaan tarkastella samanaikaisesti monen eri asian välisiä yhteyksiä määrällisessä aineistossa. Testasimme yllä esitettyyn teoreettiseen kirjallisuuteen perustuvaa mallia, jossa koetun syrjinnän ja elämänlaadun välistä yhteyttä välitti kolme välittävää tekijää: samastuminen suomalaisen yhteiskuntaan, omaan etniseen ryhmään ja asuinalueeseen (mediaattorimalleista ks. VanderWeele & Vansteelandt, 2014). Testattu malli¹ tuloksineen on esitetty kuviossa 2.

1 Mallissa vakioitiin sosioekonomisten taustamuuttujien yhteydet mediaattoreihin (samastuminen suomalaisen yhteiskuntaan, omaan etniseen ryhmään ja asuinalueeseen) sekä selitettävään muuttujaan (elämänlaatu), jotta vastaajien erilaiset taustat eivät vaikuttaisi kiinnostuksen kohteena olleiden yhteyksien tarkasteluun. Mallin estimaatit perustuvat 5000 bootstrap toistoihin (Preacher & Hayes, 2008). Analyysit tehtiin R tilasto-ohjelmiston ja sen lamaan-paketin avulla (R Core Team, 2022; Rosseel, 2012; Tajfel, H., & Turner, 2004).

Vastaajista 42 prosenttia raportoi kokeneensa 12 edeltävän kuukauden aikana syrjintää johonkin itseensä liittyvän ominaisuuden vuoksi (esim. ikä; sukupuoli; syntyperä, etninen tausta tai ihonväri; vammaisuus; seksuaalinen suuntautuminen; uskonto). Syrjintää kokeneista 78 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää etnisen taustansa, syntyperänsä tai ihonväriinsä vuoksi. Koko otoksen tasolla tämä tarkoittaa 31 prosenttia² vastanneista (2422 vastaajaa). Suomalaiseen yhteiskuntaan ilmoitti kuuluvansa 57 prosenttia, etniseen ryhmään 58 prosenttia ja asuinalueeseensa 57 prosenttia vastaajista. Kaikki kolme tutkittua sosiaalista identiteettiä vaihtelivat yhdessä: jos vastaaja samastui yhteenryhmään, hän todennäköisesti samastui myös toiseen ryhmään³.

2 Noin kymmenen prosenttiyksikön ero syrjintäkokemusten yleisydessä tämän artikkelin ja indikaattoritietoja esittelevän tilastoluvun välillä johtuu siitä, että artikkelissa syrjintää arvioitiin muuttujalla, joka kartoitti syrjintäkokenemuksia laajasti eri elämänalueilla (esim. työelämässä, sote-palveluissa, opinnoissa ja sosiaalisessa mediassa). Tilastoluvussa esitettyssä syrjinnän indikaattoritiedoissa taas on keskitytty rajatumpiin tilanteisiin (syrjintä julkisilla paikoilla ja työnantajien syrjivät asenteet), ajallisen ja väestötason vertailun mahdollistamiseksi.

3 Sosiaalisten identiteettien välillä havaitut korrelaatiot olivat tilastollisesti merkitseviä ($p < .001$): kansallinen ja etninen identiteetti: $r = .13$; kansallinen ja alueellinen identiteetti: $r = .20$; alueellinen ja etninen identiteetti: $r = .32$.

Kuvio 2. Syrjintäkokemusten, sosiaalisten identiteettien ja hyvinvoinnin väliset standardoimattomat yhteydet. Kaikki yhteydet ovat tilastollisesti merkitseviä (enintään $p < .05$).

Kyselyyn vastaajien elämänlaadun eri osa-alueet on esitetty Kuviossa 1, jossa vastausvaihtoehdot 1 ja 2 on yhdistetty heikkoa hyvinvointia kuvaavaksi luokaksi ja vastausvaihtoehdot 4 ja 5 hyvää hyvinvointia kuvaavaksi luokaksi. Elämänlaatu koettiin yleisellä tasolla melko hyväksi, mutta haasteita koettiin etenkin taloudelliseen toimeentuloon liittyen: sen osalta useampi kuin joka viides vastaaja koki elämänlaatunsa heikoksi.

Mitä tulee testaamiimme hypoteeseihin, kuten oletimme syrjintäkokemukset olivat yhteydessä heikompaan elämänlaatuun ja syrjintäkokemukset heikensivät samastumista suomalaiseen yhteiskuntaan⁴. Syrjintäkokemukset olivat yhteydessä myös heikompaan samaistumiseen omaan asuinalueeseen. Löysimme myös heikon, mutta tilastollisesti merkitsevän yhteyden syrjintäkokemusten ja heikomman etnisen identiteetin välillä. Kokemus kuulumisesta niin suomalaiseen yhteiskuntaan, omaan etniseen ryhmään kuin asuinalueeseenkin ennusti parempaa elämänlaatua.

Testasimme lopuksi, ovatko heikentyneet sosiaaliset identiteetit välittävä tekijä syrjintäkokemusten ja hyvinvoinnin välillä. Tämä tarkoittaisi, että syrjintä heikentäisi hyvinvointia siksi, että syrjintä heikentäisi ihmisen tunnetta kuulumisesta itselle tärkeisiin ryhmiin. Löysimme tilastollisesti merkitsevät epäsuo-

rat yhteydet syrjintäkokemusten ja heikomman elämänlaadun välillä jokaisen välittäjänä toimineen identiteetin kautta: kansallisen identiteetin, alueellisen identiteetin ja etnisen identiteetin kautta. On kuitenkin huomioitava, että etnisen identiteetin välittävä rooli oli hyvin heikko.

Pohdintaa

Tässä artikkelissa tutkimme maahanmuuttaneen väestön syrjinnän, sosiaalisten identiteettien ja elämänlaadun välisiä yhteyksiä MoniSuomi-aineiston valossa. Tarkastelimme ensimmäistä kertaa näitä kysymyksiä Suomessa kansallisesti edustavalla aineistolla ja täydensimme aiempaa tutkimuskirjallisuutta (esim. Bobowik ym., 2017; Jasinskaja-Lahti ym., 2012) tarkastelemalla kansallisen ja etnisen identiteetin lisäksi myös alueellista identiteettiä syrjintäkokemusten ja hyvinvoinnin yhteyttä selittäväksi tekijäksi.

Syrjintää syntyperän, etnisen taustan tai ihonvärin takia kertoivat kokeneensa noin kolmasosa kaikista vastaajista ja lähes neljä viidestä heistä, jotka olivat kokeneet jonkinlaista syrjintää. Syrjintäkokemukset heikensivät maahanmuuttaneiden elämänlaatua samalla, kun sosiaaliset identiteetit tukivat hyvinvointia ja toimivat siten syrjinnän vastavoimina. Ensimmäistä kertaa tämänkaltaisessa tutkimusasetelmassa Suomessa tarkasteltu alueellinen identiteetti oli yhtä vahva elämänlaatua tukeva tekijä kuin samastuminen suomalaiseen yhteiskuntaan.

⁴ Siirryttäessä hypoteesimme testaamiseen havaitsimme, että testattu teoreettinen malli sopi aineistoon hyvin (CFI=.98, RMSEA=.062 [95% luotamusväli .060, .065], SRMSR=.054).

Sen lisäksi, että syrjintäkokemukset heikensivät maahanmuuttaneiden elämänlaatua, ne myös heikensivät samastumista suomalaisen yhteiskuntaan, omaan asuinalueeseen ja pienemmässä määrin omaan etniseen ryhmään. Tutkimuksemme tulokset osoittivat, että syrjinnällä on haitallisia vaikutuksia sekä suoraan heikentäen hyvinvointia että epäsuorasti rapauttaen niitä sosiaalisia identiteettejä, jotka tukevat hyvinvointia.

Aiemmissa tutkimuksissa on tuotu esiin, että syrjinnällä on suoria vaikutuksia vähemmistöjen hyvinvointiin (Rask & Castaneda, 2019; Paradies ym., 2015). Tämä tutkimus vahvisti aiempaa tietoa siitä, että etniseen taustaan, syntyperään ja ihonväriin liittyvä syrjintä on yhteydessä maahanmuuttaneiden heikompaan elämänlaatuun.

Lisäksi tutkimuksemme vahvisti aiempia havaintoja siitä, että syrjintä vaikuttaa välillisesti elämänlaatuun, heikentäen samastumista yksilölle tärkeisiin sosiaalisiin ryhmiin. Sosiaaliset identiteetit voivat osaltaan tukea hyvinvointia mm. yhteenkuuluvuuden tunnetta ja tarjota sosiaalista tukea (Bobowik ym., 2017; Mazzoni ym., 2020; McNamara ym., 2021; Stevenson ym., 2021), mutta tutkimuksemme mukaan syrjintäkokemukset heikensivät samastumista suomalaisen yhteiskuntaan, omaan asuinalueeseen ja hieman myös omaan etniseen ryhmään. Aiemmat tutkimustulokset syrjinnän vaikutuksista etniseen identiteettiin samastumisesta ovat ristiriitaisia (ks. Bobowik, 2017; Jasinska-Ja-Lahti ym., 2012), ja syrjinnän yhteyksiä alueelliseen identiteettiin on tutkittu toistaiseksi kansallista ja etnistä identiteettiä selvästi vähemmän (mutta ks. esim. Bernardo & Palma-Oliveira, 2013). Tutkimuksemme siis vahvisti ja täydensi aiempia tutkimuksia syrjintäkokemusten negatiivisista yhteyksistä sosiaalisiin identiteetteihin.

Tutkimuksemme vahvisti käsitystä myös siitä, että sosiaaliset identiteetit tukevat hyvinvointia. Sekä yhteiskuntaan, etniseen ryhmään että asuinalueeseen samastuminen oli yhteydessä paremmaksi koettuun elämänlaatuun. Aiempien tutkimusten mukaan (ks. DeMarco & Newheiser, 2019) etenkin yhteiskunnassa arvostettuun ryhmään kuulumisen tunne voi parantaa hyvinvointia, mutta myös samastuminen sosiaalisesti väheksytyihin tai syrjittyihin ryhmiin voi tarjota tärkeän kuulumisuuden tunteen ja sosiaalisen tuen lähteen (esim. Branscombe ym., 1999; Barreto & Ellemers, 2015). Tutkimuksemme uutuusarvona oli tarkastella alueellisen identiteetin yhteyttä hyvinvointiin. Kaikki kolme identiteettiä olivat yhteydessä toisiinsa: jos vastaaja samastui esimerkiksi omaan asuinalueeseensa, hän todennäköisesti samastui myös omaan etniseen ryhmäänsä ja suomalai-

seen yhteiskuntaan positiivisesti. Alueellinen identiteetti voisi olla merkittävä suomalaisen yhteiskuntaan kiinnittävä ja hyvinvointia tukeva tekijä monelle Suomeen muuttaneelle (ks. myös McNamara ym., 2021; Stevenson ym., 2021).

Moni maahanmuuttaneiden arkielämään vaikuttavista asioista tapahtuu paikallisissa yhteisöissä ja siellä sijaitsevien sosiaalisten suhteiden kautta. Alueellisten identiteettien muodostaminen saattaa olla kotoutuvalle helpompaa kuin samastuminen kansakuntaan tai yhteiskuntaan, mitä etniset ryhmärajat usein vaikeuttavat (Saukkonen, 2016). Omaan asuinalueeseen samastumista olisi tärkeä tukea osana kotoutumista. Kunnan ja alueen viranomaiset voisivat edistää paikallisen identiteetin kehittymistä osana kotoutumista edistäviä toimia. Yhteisöllistä vuorovaikutusta ja yhteisöön kuulumista ja sitä kautta hyvinvointia voisi vahvistaa esimerkiksi erilaisilla naapurustoihin ja paikallisiin alueisiin suuntautuvilla toimilla (McNamara ym., 2021). Esimerkiksi alueelliset koulut ja vapaa-ajan tilat voivat olla tärkeitä paikkoja, jotka tuovat yhteen alueen asukkaita, tukevat kaksisuuntaista kotoutumista ja torjuvat osaltaan myös asuinalueiden etnistä eriytymistä (ks. Bernelius & Saukkonen tässä julkaisussa). Ryhmien välisen vuorovaikutuksen lisääminen arjen ympäristöissä, alueellisen eriytymisen purkaminen, toimintaympäristöjen kehittäminen yhdessä alueiden moninaisen väestön kanssa sekä konfliktien käsittelyn tukeminen voivat olla rakenteellisia toimia hyvien väestösuhteiden edistämiseksi.

Tässä tutkimuksessa emme ottaneet huomioon Suomeen muuttaneen taustamaata huolimatta siitä, että aiemman tutkimuksen perusteella voidaan olettaa, että tietyt taustamaaryhmät kärsivät syrjinnästä alkuperän perusteella toisia enemmän ihonväristä ja kulttuurisista eroista johtuen. Esimerkiksi FinMonik -tutkimuksessa (Kuusio ym., 2020) ja tuoreessa Helsingin kaupungin toteuttamassa tutkimuksessa (Yijälä, 2023) syrjintäkokemukset olivat muita yleisempiä kansallisesta enemmistöryhmästä ulkonäkönsä puolesta erottuvien, kuten Afrikan tai Lähi-idän maista muuttaneiden keskuudessa (ks. myös Tuppat, 2021). Havainnot vahvistavat asennetutkimuksia, joissa suhtautuminen eri etnisiin ryhmiin naapureina, työkavereina tai työnhakijoina vaihtelee esimerkiksi ihonvärin ja koetun kulttuurisen etäisyyden mukaan (Ahmad, 2019; Nenonen ym., 2021). Tässä tutkimuksessa keskityttiin yleisellä tasolla syntyperään, etniseen taustaan tai ihonväriin perustuviin syrjintäkokemuksiin ja niiden yhteyksiin sosiaalisiin identiteetteihin ja edelleen elämänlaatuun.

Lisäksi tuloksiamme tulkittaessa on otettava huomioon, että kyseessä on poikkileikkausaineisto: emme siis voi osoittaa syy-seu-

raussuhteita. On mahdollista, että huonommin voivat henkilöt ovat herkempiä havaitsemaan syrjintää, koska ovat altistuneet sille aiemminkin (Barreto & Ellemers, 2015; Major ym., 2002). Testaamamme malli perustuu kuitenkin vankkaan teoriapohjaan.⁵ On myös mahdollista, että esimerkiksi huonoimmin voivat tai syrjintää eniten raportoineet eivät ole vastanneet kyselyyn samassa määrin kuin paremmin voivat ja yhteiskunnallista osallisuutta kokevat maahanmuuttaneet.

Tutkimuksemme tarjoaa yleiskuvan syrjintäkokemusten, sosiaalisten identiteettien ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä Suomeen muuttaneiden keskuudessa tällä hetkellä. Myös laadullisten aineistojen kautta saamme tärkeää tietoa syrjinnän ilmenemismuodoista sekä tavoista, joilla Suomeen muuttaneet neuvottelevat suhdettaan ympäröivään yhteiskuntaan ja erilaisiin identiteetteihin (Haikkola, 2011; Varjonen, 2013). Esimerkiksi Varjosen (2013) tutkimuksessa maahanmuuttajuus ei-suomalaisuutena oli keskeisempi tapa määrittää oma sosiaalinen identiteetti, kuin kuuluminen johonkin tiettyyn etniseen tai kansalliseen ryhmään. Erityisesti maahanmuuttaneiden lapset ovat pyrkineet rakentamaan uudempiä sosiaalisia identiteettejä suhteessa suomalaisuuteen. Vastapuheena ulossulkeville kansallisille identiteeteille näyttäytyvätkin ulkomaalaistaustaisten ja rodullistettujen vähemmistöjen uudet itsemäärittelyt ja identifiikaatiot moninaisina suomalaisina. Tällainen suomalaisuus on riippumaton syntyperästä tai ihonväristä. Näiden identiteettien kautta pyritään identifioitumaan moninaisemmin suomalaisuuteen tai paikallisuuteen, jossa etnisen valkoisuuden normi on vahva (Eid ym. 2022). Tutkimustietoa syrjintäkokemusten yhteyksistä hyvinvointiin ja identiteettiprosesseihin tarvitaan kuitenkin lisää. Tutkimustiedon rinnalle tarvitaan myös tiedon lisäämistä kansalaisten ja viranomaisten keskuudessa sekä ammattilaisten koulutuksen laajentamista syrjiviä käytäntöjen tunnistamiseksi ja tuen tarjoamiseksi syrjintää kokeneille.

⁵ Analyysissa käytetty R-ohjelmiston lavaan-paketti ei myöskään mahdollista otantamenetelmämme huomioimista, joten sopivia painokertoimia ei voitu käyttää. Tämä tarkoittaa, että vastauskatoa ei ole otettu huomioon analyysissa, ja jotkut demografiset alaryhmät voivat olla yli- tai aliedustettuina aineistossa. Näin ollen artikkelissa esitetyt tiedot saattavat jossain määrin poiketa Tilastoraportin luvuista.

Lähteet

- Ahmad, A. (2019). When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market. *Sociological Inquiry*, 90, 468–496. <https://doi.org/10.1111/soin.12276>
- Barreto, M., & Ellemers, N. (2015). Detecting and experiencing prejudice: New answers to old questions. *Advances in Experimental Social Psychology*, 52, 139–219. DOI: <https://doi.org/10.1016/bs.aesp.2015.02.001>
- Bernardo, F., & Palma-Oliveira, P. (2013). Place identity, place attachment and the scale of place: The impact of place salience. *PsyEcology*, 4(2), 167–179. DOI:10.1080/21711976.2013.10773867
- Bernardo, F., & Palma-Oliveira, P. (2016). Urban neighbourhoods and intergroup relations: The importance of place identity. *Journal of Environmental Psychology*, 45, 239–251. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.01.010>
- Bobowik, M., Martinovic, B., Basabe, N., Barsties, L. S., & Wachter, G. (2017). ‘Healthy’ identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and forced immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 47(4), 818–831. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2306>
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135–149. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.135>
- Castaneda, A., Erhola, K., Kuusio, H., Weiste-Paakkanen, A. & Lämsä, R. Syrjintä ja turvallisuus. (2018) *Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi: Romanien hyvinvointitutkimus Ruosan perustulokset 2017–2018*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- DeMarco, T. C., & Newheiser, A. K. (2019). When groups do not cure: Group esteem moderates the social cure effect. *European Journal of Social Psychology*, 49(7), 1421–1438. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2594>
- Eid, M., Hubara, K., Suinner, C., & Beilinson, K. (2022). *Third culture kids: Suomi Finland*. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Euroopan perusoikeusvirasto (2019). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results*. (EU-MIDIS II)

- Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights. [Viitattu 27.7.2023]. Saatavissa: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf
- Euroopan komissio (2019). *Special Eurobarometer 493, Report on Discrimination in the European Union*. [Viitattu 27.7.2023]. Saatavissa: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>
- EU & OECD (2023). *Indicators of Immigrant Integration 2023: Settling In*. Pariisi: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d5020a6-en>.
- Fong, P., Cruwys, T., Haslam, C., & Haslam, S. A. (2019). Neighbourhood identification and mental health: How social identification moderates the relationship between socioeconomic disadvantage and health. *Journal of Environmental Psychology, 61*, 101–114. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2018.12.006>.
- Haikkola, L. (2011). Transnational and local negotiations of identity. *Nordic Journal of Migration Research, 1*(3). DOI:10.2478/v10202-011-0019-8
- Horenczyk, G., Jasinskaja-Lahti, I., Sam, D. L., & Vedder, P. (2013). Mutuality in acculturation: Toward an integration. *Zeitschrift für Psychologie, 221*(4), 205–213. <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000150>
- Jasinskaja-Lahti, I., Mähönen, T. A., & Ketokivi, M. (2012). The dynamics of ethnic discrimination, identities and outgroup attitudes: A pre–post longitudinal study of ethnic migrants. *European Journal of Social Psychology, 42*, 904–914. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1916>
- Jetten, J., Haslam, C., & Alexander, S. H. (toim.). (2012). *The social cure: Identity, health and well-being*. Psychology press.
- Kuusio, H., García Velázquez, R., Mäkipää, L., Klemettilä, K., Castaneda, A., Lilja, E. (2023). *Ulkomaalaistaustaisen aikuisväestön terveys ja hyvinvointi – MoniSuomi 2022: Joka kolmas maahanmuuttanut ei saa riittävästi lääkärin palveluita*. Tilastoraportti: 36/2023, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386*. Finlex. [Viitattu 29.8.2023]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>
- Mannila, S. (2020). *Syrjintä Suomessa 2017–2019 Tietoraportti*. Oikeusministeriö.
- Major, B., Quinton, W. J., & McCoy, S. K. (2002). Antecedents and consequences of attributions to discrimination: Theoretical and empirical advances. *Advances in Experimental Social Psychology, 34*, 251–330.
- Mannila, S., Castaneda, A. & Jasinskaja-Lahti, I. (2012). *Syrjintäkokemukset. Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- McNamara, N., Stevenson, C., Costa, S., Bowe, M., Wakefield, J., Kellezi, B., Wilson, I., Halder, M., & Mair, E. (2021). Community identification, social support, and loneliness: The benefits of social identification for personal well-being. *British Journal of Social Psychology, 60*, 1379–1402. <https://doi.org/10.1111/bjso.12456>
- Mazzoni, D., Pancani, L., Marinucci, M., & Riva, P. (2020) The dual path of the rejection (dis)identification model: A study on adolescents with a migrant background. *European Journal of Social Psychology, 50*, 799–809. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2672>
- Nenonen, T., Kivelä, J., Ervasti, E., Joronen, M., & Villa, S. (2021). *Perusoikeusbarometri*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:17.
- Paradies, Y., Ben, J., Denson, N., Elias, A., Priest, N., Pieterse, A., Gupta, A., Kelaher, M., & Gee, G. (2015). Racism as a determinant of health: A systematic review and meta-analysis. *PLOS ONE 10*(9). doi:10.1371/journal.pone.0138511.
- Pekkarinen, E., & Myllyniemi, S. (toim.) (2018). *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri*. Nuorisotutkimusseura.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods 40*, 879–891. <https://doi.org/10.3758/BRM.40.3.879>
- Rask, S. & Castaneda, A. (2019) Syrjintäkokemukset ja niiden yhteys hyvinvointiin ja kotoutumiseen ulkomaalaistaustaisessa väestössä. Teoksessa Kazi, V., Alitolppa-Niitamo, A., & Kaihovaara, A. (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 229–243). Työ- ja elinkeinoministeriö.

- R Core Team (2022). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>
- Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R package for structural equation modeling. *Journal of Statistical Software*, 48, 1–36. <https://doi.org/10.18637/jss.v048.i02>
- Saukkonen, P. (2016). Mitä on kotoutuminen? *Kvartti: Kaupunkitiedon verkkolehti*. [Viitattu 27.7.2023]. Saatavissa: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen>
- Saukkonen, P. (2023). *Sallitaan, kielletään, siedetään. Yhteiset pelisäännöt moninaiseen yhteiskuntaan*. Tankesmedjan Magma.
- Stevenson, C., Wakefield, J.R.H., Felsner, I., Drury, J., & Costa, S. (2021). Collectively coping with coronavirus: Local community identification predicts giving support and lockdown adherence during the COVID-19 pandemic. *British Journal of Social Psychology*, 60, 1403–418. <https://doi.org/10.1111/bjso.12457>
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Teoksessa W. G. Austin & S. Worchel (toim.) *The social psychology of intergroup relations* (s. 33–47). Monterey: Brooks/Cole.
- TEM (2021). *Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:62. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Thomas, W. E., Brown, R., Easterbrook, M. J., Vignoles, V. L., Manzi, C., D'Angelo, C., & Holt, J. J. (2017). Social identification in sports teams: The role of personal, social, and collective identity motives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(4), 508–523.
- Trifonova, A. V. (2021). Role of local identity and perceived context in psychological well-being of Russians in Estonia. *Cultural-Historical Psychology*, 17(4), 83–91.
- Tuppat, J. & Gerhards, J. (2021). Immigrants' First Names and Perceived Discrimination: A Contribution to Understanding the Integration Paradox, *European Sociological Review*, 37(1), 121–135, <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa041>.
- VanderWeele, T., & Vansteelandt, S. (2014). Mediation analysis with multiple mediators. *Epidemiologic Methods*, 2(1), 95–115.
- Varjonen, S. (2013). *Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa*. Helsingin yliopisto.
- Verkuyten, M., Wiley, S., Deaux, K., & Fleischmann, F. (2019). *To be both (and more): Immigration and identity multiplicity*. *Journal of Social Issues*, 75(2), 390–413. <https://doi.org/10.1111/josi.12324>
- Verkuyten, M., Yogeeswaran, K., & Adelman, L. (2023). The social psychology of intergroup tolerance and intolerance. *European Review of Social Psychology*, 34(1), 1–43.
- Yijälä, A. (2023). *Kansallinen samastuminen ja luottamus maahanmuuttokontekstissa Tutkimus suomalaisuuteen samastumisesta ja sen merkityksestä luottamuksen muodostumisessa pääkaupunkiseudulla*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitietopalvelut. Tutkimuksia 2023:4.
- Zhang, S., Verkuyten, M., Weesie, J. (2018). Dual identity and psychological adjustment: A study among immigrant-origin members, *Journal of Research in Personality*, 74, 66–77. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2018.02.008>.

Vaihtoehtoja kulttuurieroja korostavalle lähestymistavalle asiakastyössä

Maija Jäppinen & Eveliina Heino

Suomessa siirtolaisuuteen liittyvää moninaisuutta ja kotoutumista edistävää työtä lähestytään usein kulttuurierojen käsitteen kautta. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että esimerkiksi maahanmuuttaneiden kohtaamia haasteita suomalaisessa yhteiskunnassa on selitetty oletetuilla taustakulttuureilla ja niiden erilaisuudella suhteessa suomalaiseen kulttuuriin. Tällainen lähestymistapa on kuitenkin kapea ja ongelmallinen. Ensinnäkin vaarana on se, että tällaisen näkökulman avulla vahvistetaan yleistäviä, stereotyyppisiä käsityksiä kulttuureista ja luodaan hierarkioita niiden välille. Toiseksi kulttuurista muodostuu sekä ammattilaisille että asiakkaille helposti kaatoluokka, johon voidaan sysätä vaikeat ja erimielisyyksiä aiheuttavat asiat avaamatta ja käsittelemättä niitä. Lähestymistapa ei myöskään ota huomioon sitä, että kulttuuriset käsitykset ovat muuttuvia ja yksilöt neuvottelevat jatkuvasti suhdettaan niihin. Tärkein huomio on kuitenkin se, että kun keskitytään kulttuurieroihin, jäävät suomalaisen yhteiskunnan rakenteet ja niiden aiheuttamat kotoutumisen esteet kriittisen tarkastelun ulkopuolelle.

Tässä artikkelissa tarkastelemme erilaisia lähestymistapoja moninaisuuteen nojautuen aiempiin tutkimuksiin. Artikkelin koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäisessä puramme kulttuurieroihin keskittyvää puhetta ja siihen sisältyviä ongelmia sekä pohdimme *kulttuurisen nöyryyden* näkökulman soveltamista käytäntöön. Toisessa osassa esittelemme viimeaikaisessa tutkimuksessa vahvistuneita vaihtoehtoisia näkökulmia moninaisuuteen. Nämä näkökulmat ovat *intersektionaalisuus*, *antirasistisuus* ja *dekolonisaatio*. Lopuksi erittelemme eri näkökulmia yhdistäviä piirteitä. Tavoitteenamme on tehdä käsitteellistä analyysia ja tarjota vaihtoehtoisia näkökulmia moninaisuuden käsittelyyn asiakastyössä ja ammatillisessa vuorovaikutuksessa.

Johdanto

Suomessa siirtolaisuuteen liittyvää moninaisuutta ja kotoutumista edistävää työtä on totuttu usein lähestymään kulttuurin käsitteen ja kulttuurierojen näkökulmasta. Tässä artikkelissa puramme kulttuurieroja korostavaa puhetapaa ja sen ongelmia sekä esittelemme vaihtoehtoisia lähestymistapoja moninaisuuteen. Tavoitteenamme on tarjota kotoutumistyön ammattilaisille uusia käsitteellisiä välineitä oman työnsä jäsentämiseen. Käsittelemme aihetta ennen muuta sosiaalisen tutkimuksen, mutta arvioimme käsittelyn olevan relevanttia myös laajemmin kotoutumistyön ammattilaisille.

Aihe on ajankohtainen, sillä Tilastokeskuksen (2023) mukaan vuoden 2021 lopussa ulkomailla syntyneitä henkilöitä asui Suo-

nessa yli 442 000. Vuoden 1991 lopussa ulkomailla syntyneiden määrä oli 77 088, eli viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana tämä määrä on kasvanut melkein kuusinkertaiseksi. Kasvun ennustetaan jatkuvan myös tulevaisuudessa. Käytännössä maahanmuutto näkyy siinä, että asiakaskunta on moninaistunut ja moninaistuu edelleen kaikissa julkisissa palveluissa, ei ainoastaan erityisissä maahanmuuttaneille tarkoitetuissa palveluissa (Buchert, 2015). Tämä tarkoittaa myös sitä, että julkisissa palveluissa työskentelevien työntekijöiden on kytettävä löytämään tapoja ottaa huomioon moninaisuus kunnioittavalla tavalla. Heidän tehtävänä on myös varmistaa, että kaikkien asiakkaiden oikeus saada tarvitsemaansa tukea toteutuu taustasta riippumatta.

Artikkeli koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa keskittyy kulttuurierojen saamiin merkityksiin sosiaalityössä. Tässä osassa puramme kulttuurieroja ja niiden tuntemista korostavaa lähestymistapaa sosiaalityössä ja tuomme esiin Suomessa toistaiseksi vähän huomiota saaneen *kulttuurisen nöyryyden* käsitteen. Toisessa osassa esittelemme kolme vaihtoehtoista näkökulmaa kulttuurieroihin keskittyvälle lähestymistavalle, jotka ovat vahvistuneet viimeaikaisissa yhteiskuntatieteellisissä keskusteluissa Suomessa, ja joita pidämme käytännön työn kannalta relevantteina. Nämä näkökulmat ovat *intersektionaalisuus*, *antirasismi* ja *dekolonisaatio*. Kutakin näkökulmaa käsitellessämme esitämme, miten näitä näkökulmia voi soveltaa käytännössä. Johdopäätöksissä teemme synteetin näitä kolmea näkökulmaa yhdistävistä piirteistä.

Kulttuurierojen näkökulma ja sen ongelmakohdat

Monikulttuurisuutta koskeva puhe yleistyi Suomessa erityisesti 1990-luvulta lähtien maahanmuuton kasvun seurauksena. Monikulttuurisuudessa huomion kohteena on eri kulttuurien rinnakkaiselo. Kulttuurilla tarkoitetaan yleensä sosiaalisesti rakennuttua yhteisten merkitysten järjestelmää, jota samaan yhteisöön, ryhmään tai kansakuntaan kuuluvat ihmiset soveltavat maailman ymmärtämiseen (Hall 2003, ks. myös Anis 2008). Kulttuuriset käsitykset tulevat usein näkyviksi ja tunnistetuiksi vasta erojen kautta. 1990-luvun moninaistuvassa Suomessa kulttuurin käsitettä alettiin käyttää nimenomaan eri maista muuttaneiden ihmisten taustan kuvaamiseen ja vieraksi määriteltyjen ilmiöiden peilaamiseen suomalaisuuteen. (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005.) Monikulttuurisuuden käsitettä käytetään kuvaamaan sekä kulttuurista moninaisuutta että ideologiaa tai politiikkaa, jossa pyritään erojen tunnustamisen lisäksi myös edistämään eri kulttuuriryhmien yhdenvertaisuutta. Havaintojemme mukaan monikulttuurisuutta käytetään käytännössä usein eräänlaisena väljästi ja vaihtelevasti määrittynään kattokäsitteenä, kun puhutaan aiheista, joiden halutaan muistuttaa koskettavan muitakin kuin valtaväestöön kuuluvia henkilöitä.

Ammatillisessa työssä monikulttuurisuuden rinnalla käytettyjä käsitteitä ovat erityisesti kulttuurisensitiivisyys ja kulttuurinen kompetenssi. Ne saavat asiayhteyden mukaan erilaisia merkityksiä, mutta yhteistä molemmille on painotus ammattilaisten taidoissa ja kyvykkyydessä liittyen eri kulttuurien tuntemiseen, kulttuurierojen huomioimiseen ja kulttuurienvälisissä vuorovaikutustilanteissa toimimiseen (esim. Foronda, 2008; Katisko, 2016).

Myös sosiaalityössä kulttuuria on usein käytetty yleiskäsitteenä, jonka avulla on pyritty selittämään maahanmuuttaneiden palvelunkäyttäjien kanssa työskentelyssä kohdattua erilaisuutta ja eroja suhteessa valtaväestöön (esim. Turtiainen & Hiitola, 2015; Heino, Jäppinen & Veistilä, 2023). Kulttuuripuheen taustalla voivat olla myönteiset aikomukset ymmärtää ja kunnioittaa eri taustoista tulevia asiakkaita. Se voi kuitenkin sisältää myös lukuisia ongelmakohtia, joita käsitelimme aiemmassa julkaisussamme (Heino & Jäppinen, 2022), ja joita erittelemme seuraavaksi.

Ensinnäkin kulttuuripuheen avulla voidaan tahtomattakin vahvistaa ja luoda stereotypioita, joissa esimerkiksi tietystä taustasta tulevat asiakkaat nähdään tietyn tyyppisinä ja samanlaisina keskenään. Kulttuurin merkitystä yksilölle on kuitenkin vaikeaa tietää etukäteen. Kulttuuriin käsityksiin ja käyttäytymismalleihin voivat vaikuttaa monet muutkin taustatekijät, kuten koulutus, yhteiskunnallinen asema, henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet ja arvot sekä esimerkiksi Suomessa asuttu aika. Kulttuuria korostava lähestymistapa ei myöskään ota huomioon sitä, että kulttuuriset käsitykset ovat muuttuvia ja yksilöt neuvottelevat jatkuvasti suhdettaan niihin. Ajatus siitä, että eri taustoista tulevat asiakkaat toimivat aina taustakulttuurinsa ohjaamana ja valtaväestöön kuuluvat puolestaan tekevät yksilöllisiä ja rationaalisia päätöksiä, on eriarvoistava.

Toiseksi kulttuurista puhuminen on usein epämääräistä. Vaarana on, että kulttuurista muodostuu helposti sekä ammattilaisille että asiakkaille kaatoluokka, jonka alle voidaan siirtää vaikeat ja erimielisyyksiä aiheuttavat asiat avaamatta ja käsittelemättä niitä. Oletettuihin kulttuurieroihin vedoten saatetaan esimerkiksi jättää puuttumatta sellaisiin ongelmiin ja hyvinvoinnin puutteisiin, jotka valtaväestöön kuuluvan asiakkaan kohdalla herättäisivät ammattilaisen huolen ja johtaisivat toimenpiteisiin ja tuen tarjoamiseen. Lisäksi kulttuurin alle voidaan laittaa sellaisia ilmiöitä, jotka eivät sinne kuulu, kuten esimerkiksi pakolaisestausta liittyvät traumat tai monikieliseen vuorovaikutukseen ja tulkkaukseen liittyvät haasteet. Tärkein huomio on kuitenkin se, että kun keskitytään kulttuurieroihin, kriittisen tarkastelun ulkopuolelle jäävät suomalaisen yhteiskunnan rakenteet, kuten sosiaali- ja terveystalouden järjestelmän monimutkaisuus, palvelujen heikko saavutettavuus ja rasismi sekä näiden aiheuttamat kotoutumisen esteet.

Kriittisistä huomioista huolimatta esitämme, että kulttuurin käsitettä ei pidä hylätä kokonaan, vaan sitä voisi lähestyä kulttuurisen nöyryyden (*engl. cultural humility*) lähtökohdista (Fisher-Borne, Montana Cain & Martin, 2015). Tärkeitä aspekteja tässä lähes-

tymistavassa on kunnioitava suhtautuminen erilaisiin kulttuurisiin lähtökohtiin ja turvallisen tilan luominen kulttuurisista käsitteistä keskustelulle, ammattilaisen omien – myös hänen omaan taustakulttuurinsa liittyvien – kulttuuristen ennakkoluulojen tiedostaminen sekä huomion kiinnittäminen eritaustaisten asiakkaiden kohtaamiin rakenteellisiin esteisiin. Olennaista on huomata, että kulttuurinen nöyryys liittyy ennen muuta ammattilaisen toimintaan ja ajattelutapoihin – kyse ei siis ole siitä, että vähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden tulisi olla asiointitilanteissa nöyrän kiitollisia.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kulttuuria voitaisiin tarkastella yhtenä, mutta ei ainoana asiakkaan elämään vaikuttavana tekijänä. Asiakastyössä tärkeää on ensinnäkin kysyä asiakkaalta, mitä hän itse ajattelee kulttuurisista kysymyksistä. Toiseksi, jos kulttuuria käytetään selitysmallina, on myös merkityksellistä määritellä yhdessä asiakkaan kanssa, mitä kulttuurilla tarkoitetaan kussakin tilanteessa. Onko kyse esimerkiksi perinteistä, arvoista, uskonnosta, eri maiden sosiaalipoliittisten järjestelmien erilaisuudesta vai kenties sukupuolten välisistä suhteista tai lapsen asemasta perheessä? Työskentely on helpompaa, kun on määritelty riittävän selkeästi ne tekijät, joista puhutaan ja jotka mahdollisesti aiheuttavat haasteita. Tärkeä osa sosiaalityön ja kotoutumista edistävän työn ammatillisuutta onkin pystyä purkamaan ja erittelemään niitä moninaisia ihmisten elämäntilanteisiin vaikuttavia tekijöitä, joista puhutaan kaatoluokan ”kulttuuri” alla. Näin ollen ehdotamme, että kulttuurin käsitettä käytettäisiin harkiten, sillä ainoastaan kulttuurieroihin keskittyvä lähestymistapa on liian kapea ja antaa vain vähän välineitä käytännön työhön eri taustaisten asiakkaiden kanssa. Siksi sitä pitäisi täydentää muilla näkökulmilla, joita esittelemme seuraavaksi.

Intersektionaalisuus

Intersektionaalisuus on feministisessä tutkimuksessa muodostunut käsite, joka kuvaa sitä, millä tavoin erilaiset sosiaaliset kategoriat, kuten sukupuoli, rotu, yhteiskuntaluokka, seksuaalisuus ja toimintakyky sekä näiden kategorioiden yhteen kietoutuminen vaikuttavat yksilön asemaan ja kokemuksiin yhteiskunnassa (Crenshaw, 1989). Intersektionaalisuuden juuret ovat niin kutsutussa mustassa feminismissä ja sen kritiikissä, että feministisessä aktivismissa ja tutkimuksessa naisia on lähestytty yhtenäisenä ryhmänä ja on jätetty ottamatta huomioon naisten erilaiset asemat suhteessa rotuun, seksuaalisuuteen ja yhteiskuntaluokkaan (Bambara, 1970; Hooks, 1984; Anzaldúa, 1987). Suomessa intersektionaalisuuden käsite tuli laajasti julkiseen keskusteluun keuhalla 2020, kun pääministeri Sanna Marinin johtama hallitus asetti

intersektionaalisen feminismiin tasa-arvo-ohjelmansa keskeiseksi käsitteeksi (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2020). Samoihin aikoihin siitä kiinnostuttiin enemmän myös sosiaalityön koulutuksessa (Heino ym., 2022).

Intersektionaalisuuden perusajatus on se, että yhden sosiaalisen kategorian huomioon ottaminen ei riitä, vaan että useat sosiaaliset kategoriat muokkaavat ja vahvistavat toisiaan tai voivat olla keskenään ristiriidassa (Crenshaw, 1989). Käytännössä tämä tarkoittaa, että etuoikeudet ja alistainen asema voivat olla samanaikaisesti läsnä. Henkilö voi olla syrjitty esimerkiksi toimintakykynsä perusteella, mutta samanaikaisesti etuoikeutetussa asemassa yhteiskuntaluokansa perusteella. Sosiaalisten kategorioiden risteämät ovat merkityksellisiä, sillä ne vaikuttavat yksilöiden identiteetteihin, arjen kokemuksiin ja kohtaamisiin muiden kanssa, sosiaaliseen statukseen, poliittisiin päätöksiin ja instituutioiden toimintaan. Käsite on kiinnostava, sillä se kykenee tavoittamaan moninaisesti marginalisoitujen ryhmien näkökulman ja ottaa huomioon sekä ryhmien väliset että sisäiset erot (Ilmonen, 2011).

Intersektionaalisuuden käsitettä on kuitenkin kritisoitu muun muassa vaikeaselkoisuudesta ja epämääräisyydestä, ja sen soveltuvuudesta käytäntöön on esitetty epäilyksiä (Nash, 2008, 11). Tutkijat ovat pohtineet käsitteen soveltamista eri näkökulmista. Tina Mattson (2014) ehdottaa, että intersektionaalisuutta voitaisiin ennen kaikkea käyttää ammattilaisten kriittisen reflektion tukena. Kriittisellä reflektiolla tarkoitamme tässä ammattilaisen kykyä tunnistaa ja purkaa omaan ajatteluun, toimintaan ja tunteisiin liittyviä taustaoletuksia ja kyseenalaistamattomia kulttuurisia normeja (esim. Fook & Askeland 2007). Käytännössä intersektionaalisuuden käyttäminen kriittisen reflektion tukena tarkoittaa sitä, että ammattilainen kääntää asiakkaan sijasta katseen itseensä ja kyseenalaistaa asiakkaita koskevia stereotyyppioita sekä standarditarkaisujaan asiakastyössä. Lisäksi työntekijän olisi tärkeää tarkastella sekä omaan että asiakkaan elämään vaikuttavia risteämiä (sukupuoli, toimintakyky, luokka, rotu). Apukysymys tällaisessa tarkastelussa voisi olla: miten nykyinen asemani ja aiemmat kokemukseni mahdollisesti vaikuttavat siihen, miten tulkitsen rasismiin liittyviä kysymyksiä, köyhyyttä, vammaisuutta sekä päihde- ja mielenterveyskysymyksiä? Sekä asiakkaiden että työntekijöiden asemoitumisen samanaikainen tarkastelu on merkityksellistä, sillä se voi luoda siltaa asiakkaiden ja työntekijöiden kokemusten välille. Kun työntekijät tunnistavat heidän omat epätasa-arvon kokemuksensa ja asemoitumisensa yhteiskunnassa, heidän on silloin myös helpompi ymmärtää haavoittuvissa asemassa olevien henkilöiden tilanteita (Davis & Gentlewarrior, 2015, 203).

Eveliina Heinon ym. (2022) tutkimuksessa kävi ilmi, että intersektionaalisuutta voi soveltaa sosiaalityössä itsereflektion lisäksi myös sosiaalityön käytäntöjen reflektointiin siitä näkökulmasta, että soveltuvatko ne eri taustoista tuleville ja moninaisille asiakasryhmille ja voisiko asioita tehdä toisin. Tämä on merkityksellistä, sillä sosiaalityö on normalisaatioon eli yksilöiden sopeuttamiseen yhteiskunnan norminmukaisiksi jäseniksi pyrkivä instituutio. Sen tehtäviin sisältyy asiakkaiden elämäntilanteiden arviointi ja muutostyön tukeminen kohti tavoiteltua päämäärää. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että käsitykset tavoiteltavasta elämästä ja tavoitteiden saavuttamisen keinoista ovat sidoksissa aikaan ja paikkaan.

Eveliina Heinon (2023) tekemässä kirjallisuuskatsauksessa tarkasteltiin aiempia tutkimuksia intersektionaalisuuden soveltamisesta sosiaalityössä. Katsauksesta käy ensinnäkin ilmi, että intersektionaalisen lähestymistavan mukaan olisi tärkeää tehdä yhteistyötä asiakkaiden ja eri vähemmistöjä edustavien yhteisöjen kanssa palveluiden ja asiakastyössä käytettyjen toimintatapojen suunnittelussa. Omakohtainen kokemus ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen voivat auttaa hahmottamaan sitä, mitkä kaikki tekijät vaikuttavat epätasa-arvon muodostumiseen ja miten tilannetta voisi muuttaa. Toiseksi hyviksi toimintatavoiksi osoittautuivat erilaisten vertaistukimuotojen vahvistaminen ja voimavarakeskeinen työskentely, jossa hyödynnetään asiakkaan omia resursseja ja taitoja ongelmien ratkaisussa. Kolmanneksi olisi tärkeää tunnistaa asiakkaiden arkea rajoittavia rakenteellisia tekijöitä yhdessä asiakkaan kanssa. Usein sosiaalityössä keskitytään yksilön tai perheen yksilölliseen tilanteeseen jättäen taka-alalle laajemmat ongelmat, kuten esimerkiksi rasismiin liittyvät kysymykset.

Käytännöllisenä esimerkkinä intersektionaalisuuden soveltamisesta on tutkimus (Heino & Lillrank, 2020), jossa haastateltiin maahanmuuttaneita vanhempia, joilla on vammaisen lapsi. Tutkimuksessa huomio kohdistui erityisesti vanhempien arkeen ja palveluiden käyttöön. Kun haastattelujoukkoa tarkasteltiin yleisesti, löydettiin yleisiä vanhempia yhdistäviä piirteitä, kuten sosiaalisen verkoston puutetta ja vaikeuksia palveluiden saavuudessa. Kun samaa aineistoa lähestyttiin intersektionaalisesti, huomattiin, että miesten ja naisten kokemuksissa on eroja, sillä vammaisen lapsen pääasiallinen hoivavastuu oli äideillä. Lisäksi useissa peruspalveluissa naisia lähestyttiin lasten pääasiallisina hoivaajina, mikä vaikutti esimerkiksi heidän mahdollisuuteensa päästä kielikursseille. Myös yhteiskuntaluokka tuli merkitykselliseksi vanhempien koulutustason kautta, sillä korkeasti koulutetuilla vanhemmilla oli enemmän tietoa lap-

sen vammasta ja tarjolla olevista palveluista kuin vähemmän koulutetuilla vanhemmilla. Lisäksi koulutus vaikutti työllisyyteen ja työssä käyvillä vanhemmilla oli enemmän taloudellisia resursseja ja mahdollisuus käyttää yksityisiä palveluita, mikä asetti perheet eriarvoiseen asemaan. Intersektionaalisen linsin avulla on siis mahdollista huomioida haavoittuvuuksien ja etuoikeuksien samanaikainen olemassaolo sekä tietyn ryhmän sisäiset erot yleistämisen sijaan.

Kokonaisuutena intersektionaalisuus voi toimia hyvänä työkaluna, kun pyritään ymmärtämään maailman monimutkaisuutta, ihmisten moninaisuutta ja yhteiskunnassa vallitsevia valtasuhteita sekä epätasa-arvoa tuottavia rakenteita. Parhaimmillaan intersektionaalisuus voi toimia muutoksen alulle panijana, sillä kun epätasa-arvoa luovat rakenteet tehdään näkyväksi, niitä on mahdollista alkaa muuttaa. Yksi keskeinen keino eriarvoisuuksien purkuun on aktiivinen rasisminvastaisuus, jota käsittelemme seuraavaksi.

Rasisminvastaisuus

Tutkimusten perusteella arjen rasismien kokemukset ovat Suomessa hälyttävän yleisiä. Esimerkiksi Being Black in the EU -kyselytutkimuksessa (FRA, 2018) 63 prosenttia Suomessa asuvista afrikkalaistaustaisista raportoi kokeneensa viiden viime vuoden aikana rasistista ahdistelua kuten hyökkäviä eleitä, kommentteja ja uhkauksia, ja 14 prosenttia raportoi kokeneensa fyysistä väkivaltaa. Luvut ovat korkeampia kuin missään muussa tutkimuksessa vertailuista kahdestatoista EU-maasta. Myös nuorten kokeman rasistisen kiusaamisen tiedetään olevan yleistä: esimerkiksi Kouluterveyskyselyssä 2017 yli neljännes ulkomaalaistaustaista yläkouluikäisistä raportoi tulleen kiusatuksi kielensä, ihonvärinsä tai ulkomaalaistaustansa vuoksi (Wikström, Lindström, Halme & Laatikainen, 2017). Myös Kouluterveyskysely 2021 osoitti ulkomaalaistaustausten nuorten tulevan kiusatuksi suomalaistaustaisia useammin. Tämä koski kiusaamista myös opettajien tai muiden koulun aikuisten taholta sekä koulun ohella myös vapaa-ajan harrastuksia (Eid & Castaneda 2023). Rasismien ja toiseuttamisen kokemukset voivat toistuessaan ja kumuloituessaan johtaa vähemmistöstressiin ja jopa traumatisoitumiseen. Vähemmistöstressi tarkoittaa sellaista kroonista stressiä ja kuormitusta, joka palautuu vähemmistöasemaan ja ympäröivän yhteiskunnan ulkopuolistaviin normeihin. (Rask & Castaneda, 2023.)

On tärkeää huomata, että rasismi ei ole Suomessa uusi tai vasta 1990-luvulta yleistyneen maahanmuuton myötä ajankohtaisek-

si tullut ilmiö. Suomalaista yhteiskuntaa on pitkään luonnehtinut vahva universalismiajattelu ja ajatus yhtenäisestä kansakunnasta. Se on johtanut esimerkiksi alkuperäiskansa saamelaisten tai Suomen romanien kohtelemiseen alempiarvoisina ryhminä, joiden ongelmia on selitetty erilaisella kulttuurilla. Heidät on myös pyritty assimiloimaan eli sulauttamaan pääväestöön. Esimerkiksi romanilasten laajamittainen sijoittaminen lastensuojelun sijaishuoltoon assimiloimistarkoituksessa on sellainen osa suomalaisen sosiaalityön historiaa, jota ei ole vielä riittävästi käsitelty (Söderström, 2023; Tanner & Lind, 2009).

Suvi Keskinen, Faith Mkwesha ja Minna Seikkula (2021) ovat jäsentäneet rasismien muotoja rakenteelliseen, kulttuurin sisällä olevaan ja arjen rasismiin. Rakenteellisella rasismilla he viittaavat instituutiossa ja yhteiskunnan rakenteissa kuten viranomaiskäytännöissä ilmenevään rasismiin ja rodullistaviin oletuksiin. Rodullistamisella tarkoitetaan ihmisten tai ihmisryhmien määrittelemistä ”toisiksi” rodun, ihonvärin tai etnisyyden perusteella. Kulttuurin sisällä oleva rasismi puolestaan käsittää esimerkiksi kirjallisuudessa, taiteessa, vitseissä ja mainoksissa esiin tulevat rasistiset stereotyyppit, merkityksenannot ja representaatiot. Arjen rasismilla taas tarkoitetaan ei-valkoisten ihmisten arjessaan kokemaan vihamielistä käyttäytymistä, kuten nimittelyä, ulossulkemista ja väkivaltaa.

Aina arjessa kohdattu rasismi ei ole pahantahtoista, vaan kyse voi olla myös niin kutsutuista mikroaggressioista. Mikroaggressiot ovat pieniä ja toistuvia, usein tahattomia loukkauksia, jotka tekevät näkyväksi ja vahvistavat rodullistavia hierarkioita ja toisuttavia stereotyyppioita ja voivat kokemusten kasautuessa aiheuttaa sisäistetyn kokemuksen omasta erilaisuudesta ja huonommuudesta. (Rask & Castaneda, 2023). Esimerkkejä institutionaalisissa kohtaamisissa ilmenevistä mikroaggressioista ovat asiakkaan olettaminen vieraskieliseksi nimen tai ihonvärin perusteella, tai sen tiedusteleminen, mistä pitkään Suomessa asunut tai mahdollisesti täällä syntynyt henkilö on ”oikeasti kotoisin,” jolloin samalla epäsuorasti osoitetaan, että hän ei kuulu tänne.

Varhaisimmissa teksteissä rasisminvastaisuudesta suomalaisessa sosiaalityössä antirasismi määrittyi ennen muuta asiakkaiden rasismien kokemusten tunnistamiseksi ja heidän tukemiseksi arjen rasismien käsittelyssä (esim. Anis, 2008). Vasta viime vuosina tästä on liikuttu kohti ammattilaisten omien asenteiden reflektiota ja rodullistavien rakenteiden ja valkoisuuden normin tunnistamista palvelujärjestelmän sisällä, mikä on mahdollistanut myös sosiaalityön oman osuuden tarkastelun rakenteellisissa rasismissa (esim. Elfving Ström, 2021). Tämä tarkastelu edellyttää

tekijöiltään rohkeutta ja *epämukavuuden pedagogiikkaa* eli omien ennakkoluulojen reflektiota ja siihen liittyvien epämiellyttävien tunteiden kohtaamista (Nadan & Stark, 2017).

’Rodun’ käsite koetaan suomalaisessa keskustelussa edelleen vaikeaksi ja siitä puhumista mieluummin vältettäisiin. Usein rodullistamista tehdään hienovaraisemmilla keinoilla, kuten nimeämällä ihmisiä ’maahanmuuttajiksi’ ja ’ulkomaalaisiksi,’ mikä voi liittyä haluttomuuteen käsitellä ja tehdä näkyväksi rotuun kietoutuvia hierarkioita (Keskinen, 2016; Leinonen & Toivanen, 2014). Ruotsalainen sosiaalityön tutkija Barzoo Eliassi (2017) on kiinnittänyt huomiota siihen, että välttelemällä rodusta puhumista saatetaan itse asiassa luonnollistaa olemassa olevia etnisiä hierarkioita ja eriarvoisuutta. Eliassi (mt.) on käyttänyt värisokean universalismin käsitettä selittäessään antirasistisen näkökulman poissaoloa ruotsalaisissa sosiaalityön keskusteluissa. Universalismi tarkoittaa tässä yhteydessä ihannetta, jonka mukaisesti kaikkia tulee kohdella samalla tavalla taustasta riippumatta. Suvi Keskinen (2011; 2012) on käyttänyt käsitettä universalismin paradoksi kuvaamaan tilannetta, jossa palvelujärjestelmässä halutaan välttää ihmisten kohtelua toisin heidän oletettuun kulttuuriinsa perustuen, ja samalla tullaan ohittaneeksi erot ja niistä juontuvat erilaiset tarpeet. Erojen häivyttämisen myötä jää piiloon, että hyvinvointivaltion palvelut on rakennettu tietynlaisille (valtaväestöön kuuluville) ihmisille, mikä tuottaa järjestelmään rakenteellista eriarvoisuutta (Riitaoja ym., 2021).

Yksi rasisminvastaisuuden peruslähtökohdista on kuitenkin tunnustaa, että ’rodulla’ sosiaalisena kategoriana on vaikutuksia huolimatta siitä, että ajatuksella eri ihmisroduista ei ole biologista perustaa. Sen myötä keskusteluun tulevat myös valkoisuuteen liittyvät, usein tunnistamatta jäävät etuoikeudet ja niiden vastinparina ei-valkoisten ihmisten kokemat esteet ja kamppailut. (Maiter, 2009.) Tässä valkoisuudella ei tarkoiteta vain ihonväriä, vaan käsite viittaa useista piirteistä kuten esimerkiksi kielestä, uskonnosta ja vaatetuksesta muodostuvaan normiin ja ideaaliin, johon rodullistavia erotteluja suhteutetaan (Seikkula & Keskinen, 2021). Näin ollen rasismi voi kohdistua ja kohdistuukin myös ihmisiin, jotka eivät välttämättä eroa näkyvästi valtaväestöstä. Lisäksi rasisminvastainen sosiaalityö edellyttää sen tunnistamista ja tunnustamista, että pelkästään sosiaalityön arvoihin sitoutuminen ei vielä tee sosiaalityöstä rasisminvastaista tai rasismista vapaata. Päinvastoin sosiaalityö saattaa käytännöllään ylläpitää ja vahvistaa rodullistavaa valtaa ja eriarvoisuutta, kun se yhdistää valkoisuuden ja viattomuuden sosiaalityöhön kuuluvaan auttamiseen ja hyvän tekemiseen (Elfving Ström, 2021).

Olenaisena rasisminvastaisuuden elementtinä pidetään myös rakenteiden vaikutuksen huomioimista sen sijaan, että ongelmat liitettäisiin yksilöön tai hänen oletettuun taustakulttuurinsa (Maiter, 2009). Kulttuurieroja korostavan puhutavan purkamisessa rasisminvastaisen näkökulman yksi hyöty onkin juuri se, että se auttaa kääntämään katseen yksilön oletetusta taustakulttuurista ja sen vaikutuksista yhteiskunnan rakenteisiin. Asiakastyössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi, että luottamuksen rakentamiseen liittyviä vaikeuksia ei tarkastella kulttuurisina tai kulttuurieroihin palautuvina kysymyksinä, vaan huomioidaan aiemmat rasismien kokemukset ja niiden vaikutukset palvelukohtaamisiin.

Shadia Rask ja Anu Castaneda (2023) ovat koonneet yhteen hyviä käytäntöjä rasismien huomioimiseen asiakastyössä. Ensinnäkin he painottavat asiakkaiden kohtaamista yksilöinä samaan aikaan ympäröivän yhteiskunnan normit ja niiden vaikutuksen tiedostaen, kulttuuristen stereotyyppien välttämistä ja ammattilaisten omien taustaoletusten reflektiivistä käsittelyä. Toiseksi he kannustavat rasismikokemusten puheeksi ottamiseen ja niistä kysymiseen, koska se on yksinkertainen ja toimiva tapa tunnistaa rasismikokemuksia ja tukea rodullistamista kokevia ihmisiä. Samaan aikaan on kuitenkin hyvä olla tietoinen rasismista puhumisen kuormittavuudesta kokijan näkökulmasta. Kolmanneksi he muistuttavat yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä korostavan lähestymistavan keskeisyydestä ja erityisesti yhdenvertaisuussuunnittelusta sen välineenä sekä aktiivisesta tiedon etsimisestä ja koulutautumisesta, jotta ammattilainen voi vahvistaa omaan rasismiosaamistaan. Rasisminvastaisuus auttaa ammattilaisia tunnistamaan niitä suomalaisen yhteiskunnan ulossulkevia rakenteita, jotka vaikuttavat kotoutumiseen kielteisesti. Tämä tukee sitä, että rakenteellisia kysymyksiä ei niputettaisi asiakkaan taustakulttuurista johtuviksi. Tärkeä osa rasisminvastaisuutta on myös kyky katsoa kriittisesti ja analyttisesti omia ennakkoluulojaan ja taustaoletuksiaan sekä rakenteellisen rasismien muotoja omassa työskentely-ympäristössä. Yksi tärkeä ulottuvuus näiden ennakkoluulojen ja taustaoletusten tarkastelussa on kolonialististen rakenteiden tunnistaminen ja purkaminen eli dekolonisaatio, jota käsittelemme seuraavaksi.

Dekolonisaatio

Kolonialismiin eli siirtomaavaltaan suhtauduttiin Suomessa pitkään vain muuta maailmaa koskevana ilmiönä (Koivunen ja Rastas, 2020). Kolonialismi ja tarve jälkikolonialistiselle analyysille koskee kuitenkin myös Suomea ja suomalaisia, vaikka

olisii houkuttelevaa ajatella, että vastuun kolonialismin perinnön käsittelemisestä saavat kantaa historian suuret eurooppalaiset siirtomaavallat kuten Iso-Britannia, Espanja, Ranska tai Belgia (Ranta-Tyrkkö, 2012). Suomi on kuitenkin harjoittanut asuttajakolonialismia Saamenmaalla (esim. Lehtola, 2015; Kuokkanen, 2020); lisäksi suomalaiset ovat osallistuneet kolonialististen imperiumien rakentamiseen ja ylläpitämiseen esimerkiksi 1800-luvun Kongossa (Aaltonen & Sivonen, 2022). Keskeistä on myös se, että eurooppalainen kolonialismi on muotoillut vahvasti todellisuutta niissäkin maissa, joilla ei ollut omia merentakaisia siirtomaita. Tällaiset kolonialismin vaikutukset ovat vahvoja myös Suomessa – moni lukijoista muistaneekin vielä esimerkiksi makeispakkausten pitkään käytössä säilynyttä kolonialistista kuvastoa. Tarve arvioida uudelleen suomalaisuuden suhdetta kolonialismiin liittyy myös siihen, että kansainvälisen liikkuvuuden kasvun myötä myös suomalaisuus on muutoksessa (Koivunen & Rastas, 2020).

Kolonialismilla tarkoitetaan niitä vallan, riiston ja alistamisen prosesseja, jotka saavat alkunsa, kun muualta tulleet valloittavat jonkin alueen ja jatkavat instituutioiden ja valtarakenteiden luomisena ja ylläpitämisenä (Keskinen ym., 2021). Jälkikolonialiset keskustelut rantautuivat Suomeen erityisesti kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen sekä sellaisten monitieteisten tutkimusalojen kuin sukupuolentutkimuksen ja kehitysmaatutkimuksen kautta (Koivunen & Rastas, 2020). Hiljalleen jälkikolonialismia ja dekolonisaatiota koskevat keskustelut ovat saaneet jalansijaa myös suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa (esim. Ranta-Tyrkkö, 2012; Söderström, 2023; Clarke, Ranta-Tyrkkö & Lee Oliver, tulossa).

Tiivistettynä dekolonisaatio tarkoittaa kolonialististen rakenteiden tunnistamista ja purkamista (Koivunen & Rastas, 2020). Olenaisa on pyrkimys tunnistaa ja purkaa niitä Eurooppakeskeisiä vallan ja tiedon rakenteita, jotka mahdollistavat esimerkiksi rasistista ajattelua ja rodullistavia hierarkioita, ja kehittää vaihtoehtoja niille (Keskinen ym., 2021). Kolonialistisia tiedontuotannon rakenteita ovat esimerkiksi ne, että suurin osa opetussuunnitelmissa käytettävästä kirjallisuudesta on länsimaisten tutkijoiden laatimaa, ja että tutkimusta tehdään rodullistetuista vähemmistöistä sen sijaan, että sitä tehtäisiin heidän kanssaan ja heidän näkökulmiaan soveltaen (Koivunen ja Rastas, 2020).

Mitä dekolonisaatio sitten voisi tarkoittaa sosiaalityön ja kotoutumista edistävän työn arjessa? Tarvitaan uteliaan reflektiivistä tarkastelua siitä, kuinka kolonialismi on muovannut käsityksiämme maahanmuutosta ja kotoutumisesta, ja kriittistä suhtautu-

mista siihen, mitä on sosiaalityön ja kotoutumistyön taustalla oleva tieto. Tarvitaan myös kriittistä keskustelua eri toimijoiden rooleista ja niin kutsutun *white saviorism* -ilmiön ilmenemisestä sosiaalityössä ja kotoutumista edistävässä työssä eli ajattelutavasta, jossa rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvat maahanmuuttaneet määritellään lähtökohtaisesti autettavan asemaan. Tämä saattaa ilmetä esimerkiksi ärtymyksenä siitä, jos turvapaikanhakijoina tai pakolaisina Suomeen saapuneet eivät ymmärkään olla ”kiitollisia” Suomessa saamistaan palveluista ja turvasta, vaan osoittavat järjestelmän ongelmakohtia.

Dekolonisaatio edellyttää myös valkoisuuden normin kyseenalaistamista, eli sen purkamista, että valkoinen eurooppalaisuus määrittyy normaaliksi ja kaikkea muuta peilataan suhteessa siihen. Nämä normaalin määrittelyt ovat arjessa usein vaikeasti tunnistettavia. Yhtenä herättelevänä esimerkkinä voi toimia sosiaalityön väitöskirjatutkija Fadumo Dayibin (2022) kuvaus etnopsykiatrisen piiristä, jossa somalitaustaisen mielenlinterveyskuntoutujan toimintakykyä mitattiin kotikäynnin yhteydessä sillä, osaako hän englanninkielisten suullisten ohjeiden perusteella valmistaa valkoisen suomalaisen ammattilaisen määrittelemän ruoan, joka ei ollut lainkaan tyyppilinen somalialaiselle ruokaperinteelle. Dayib (mt.) kuvaa tämän olleen yksi niistä lukuisista tilanteista, joissa hän aiemmin sairaanhoitajana työskennellessään seurasi rodullistettujen potilaiden ja valta-asemassa olevien valkoisten suomalaisten palvelutarjoajien vuorovaikutusta. Hän argumentoi, että psyykkisiä sairauksia selitettiin aivan liikaa etnisillä ja kulttuurisilla eroilla sen sijaan, että olisi keskitytty potilaiden sosioekonomisiin haasteisiin ja kokemuksiin rasismista.

Dekolonisaation käsite ja sen soveltaminen käytäntöön voi auttaa valkoisia ja Eurooppa-keskeiseen tietoon perustuvan koulutuksen saaneita ammattilaisia tunnistamaan ja purkamaan omia kolonialistisia ajattelutapojaan. Se on ensimmäinen askel kohti järjestelmän muokkaamista yhdenvertaiseksi, eroja tunnistavaksi ja monenlaisista lähtökohdista tuleville ihmisille paremmin sopivaksi.

Lopuksi

Tässä artikkelissa tarkastelimme aluksi kriittisesti kulttuurieroja korostavaa näkökulmaa ja pohdimme *kulttuurisen nöyryyden* lähestymistavan soveltuvuutta käytäntöön. Ajatuksemme ei ole, että kulttuuri pitäisi ”piilottaa” tai siitä puhuminen kieltää. Tietyn yhteiskunnan jäsenenä ollessamme opimme sosiaalisation kautta näkemään maailmaa tietyllä tavalla, ja kulttuu-

rin käsite sopii hyvin jäsentämään esimerkiksi tätä prosessia. Tavoitteenamme oli kuitenkin haastaa ajatus siitä, että asiakkaiden oletettu taustakulttuuri olisi yleispätevä selitys kaikkiin niihin haasteisiin, joita maahanmuuttaneet henkilöt kohtaavat suomalaisessa yhteiskunnassa tai julkisissa palveluissa. Tarjotaksemme analyttisiä välineitä kulttuurisen nöyryyden periaatteiden mukaiseen moninaisuuden käsittelyyn olemme esitelleet kolme sen kanssa yhteen sopivaa vaihtoehtoista näkökulmaa, joita ovat *intersektionaalisuus*, *rasisminvastaisuus* ja *dekolonisaatio*. Jokaisella näkökulmalla on omat erityiset juurensa ja painotuksensa, mutta niitä myös yhdistävät tietyt piirteet, joita ovat:

- 1) **Reflektiivisyyden ja analyttisyyden painotus** tarkoittaa sitä, että ammattilaiset tarkastelevat kriittisesti omia ajatusmallejaan ja oman taustan vaikutuksia tulkintoihinsa, organisaationsa toimintamalleja sekä laajemmin yhteiskunnan rakenteita. Parhaimmillaan analyttisyys johtaa siihen, että tunnistetaan epätasa-arvoa tuottavat käytännöt ja niiden vaikutukset asiakkaiden arjessa sekä työntekijän oma rooli valtarakenteissa ja vallankäyttäjänä.
- 2) **Nykytilanteen tulkitseminen historiallisesti rakentuneena ja paikkaan sidottuna** on merkityksellistä, sillä tämän tulkinnan avulla on helpompaa ymmärtää väestösuhteiden nykytilaa, väestöryhmien välistä eriarvoisuutta ja rasismia sekä parhaimmillaan myös välttää aiemmin tehtyjä virheitä. On lisäksi huomionarvoista, että se, mikä on määritelty tavoiteltavaksi elämäntavaksi ja normaaliksi, vaihtelee eri aikoina ja eri yhteiskunnissa.
- 3) **Nykyisten määrittelyiden ja toimintamallien kyseenalaistaminen** tulee ilmi esimerkiksi edellä esittämässämme kulttuurieroja painottavan lähestymistavan kritiikissä. Laajemmin tulkittuna tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että julkisia palveluita muutetaan sopiviksi eri taustoista tuleville asiakkaille, sillä asiakkaiden erilaiset lähtökohdat ja resurssit palvelujen käyttöön on otettava huomioon, kun pyritään esimerkiksi parantamaan palveluiden saavutettavuutta.

Vaikka edellä esitetyt näkökulmat tarjoavat joitakin käsitteellisiä välineitä kotouttamistyöhön, ne voivat jäädä myös joiltakin osin abstraktiksi. Professori Jennifer Nash (2008, 11) painottaa, että

kun epätasa-arvoa tuottavat rakenteet ja käytännöt sekä työntekijän tai tutkijan oman taustan merkitys on tunnistettu, olisi pohdittava myönteistä muutosta tukevia käytännöllisiä ratkaisuja, sillä ongelmien tunnistaminen on vasta ensimmäinen askel.

Toiveemme on, että edellä esitelty moninäkökulmaisuus asiakkaiden elämäntilanteiden ja asiakastyön vuorovaikutustilanteiden tarkastelussa painottuisi sosiaalialan ja kotoutumistyön ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutuksessa aiempaa enemmän. Koulutuksen tavoitteena tulisi olla se, että ammattilaiset pystyvät työssään käyttämään useita tulkintakehyksiä samanaikaisesti tai valitsemaan sen, joka sopii parhaiten kuhunkin tilanteeseen. Tämä edellyttää totutun ajattelun haastamista sekä kykyä analyttisyyteen ja itsereflektiivisyyteen. Tässäkin tapauksessa muutoksen pitäisi alkaa rakenteelliselta tasolta, sillä uusien näkökulmien opiskelu ja soveltaminen eivät voi jäädä ainoastaan yksittäisten kotouttamistyötä tekevien ammattilaisten vastuulle.

Lähteet

- Aaltonen, J. & Sivonen, S. (2022). *Kongon akseli: Suomalaiset ja skandinaavit kolonialismin rakentajina*. Helsinki: Into Kustannus.
- Anis, M. (2008). *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Anzaldúa, G. (1987). *Borderlands/La Frontera: the new mestiza*. San Francisco: Aunt Lute Books.
- Bambara, T. C. (1970). *The black woman*. New York: Washington Square Press.
- Buchert, U. (2015). *Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Clarke, K., Lee-Oliver, L. & Ranta-Tyrkkö, S. (toim.) (tulossa). *Decolonising Social Work in Finland: Racialisation and Practices of Care*. Policy Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum* (1), 139–167.
- Davis, A. & Gentlewarrior, S. (2015). White Privilege and Clinical Social Work Practice: Reflections and Recommendations. *Journal of Progressive Human Services*, 26(3), 191–208. <https://doi.org/10.1080/10428232.2015.1063361>
- Dayib, F. (2022). Valkoisuuden keskellä navigoimassa: Suomalaisen etnopsykiatristen mielenterveyspalvelujen dekolonisointi. Sosiaalityön tutkimuksen seuran blogi. <http://sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Ajankohtaista?id=182>, luettu 2.6.2023.
- Eid, M. & Castaneda, A. (2023) Ulkomaalaistaustaisen nuorten hyvinvointi tutkimusten ja tilastojen valossa. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 73.
- Elfving Ström, E. (2021). Rasismi ja rodullistaminen. Askelmerkkejä rasisminvastaiseen sosiaalityöhön. Teoksessa Matthies, A-L., Svenlin, A-R. & Turtiainen, K. (toim.) *Aikuissosiaalityö – Tieto, käytännöt ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 164–173.
- Eliassi, B. (2017). Conceptions of immigrant integration and racism among social workers in Sweden. *Journal of Progressive Human Services*, 28(1), 6–35. <https://doi.org/10.1080/10428232.2017.1249242>
- Fisher-Borne, M., Montana Cain, J. & Martin, S. (2015). From Mastery to Accountability: Cultural Humility as an Alternative to Cultural Competence. *Social Work Education*, 34(2), 165–181. <https://doi.org/10.1080/02615479.2014.977244>
- Fook, J. & Askeland, G.A. (2007) Challenges of Critical Reflection: 'Nothing Ventured, Nothing Gained.' *Social Work Education* 26(5), 520–533. <https://doi.org/10.1080/02615470601118662>
- Foronda, C. (2008). A concept analysis of cultural sensitivity. *Journal of Transcultural Nursing*, 19(3), 207–212. <https://doi.org/10.1177/1043659608317093>
- FRA (2018). *Being Black in the EU. Second European Union Minorities and Discrimination Survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Hall, S. (2003). Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 85–128.

- Heino, E. (2023). Intersektionaalisuus sosiaalityössä – Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *Janus*, 31(1), 60–79. <https://doi.org/10.30668/janus.115587>
- Heino, E & Lillrank, A (2020) Institutionaalisen luottamuksen rakentuminen - maahanmuuttajataustaiset perheet perus- ja vammaispalvelujen käyttäjänä. *Sosiologia*, 57(4), 346–362.
- Heino, E., Jäppinen, M. & Veistilä, M. (2023). Assessments of foreign language-speaking children's well-being in Finland: A frame analysis of child welfare and family service supervisors' accounts. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2219282>.
- Heino, E. & Jäppinen, M. (2022). Näkökulmia kulttuurin merkityksiin sosiaalityön käytännöissä ja tutkimuksessa. *Janus*, 30(2), 174–181. <https://doi.org/10.30668/janus.112106>
- Heino, E., Kara, H. & Tarkiainen, L. & Tapola-Haapala, M. (2022). Master's-level social work students' definitions of intersectionality in relation to social work practice in Finland. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2022.2130407>
- Hooks, B. (1984). *Feminist theory: from margin to center*. Boston: South End Press.
- Huttunen, L. & Löytty, O. & Rastas, A. (2005). Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylijäisiä suhteita. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) *Suomalainen vieraskirja*. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 16–40.
- Ilmonen, K. (2011). Intersektionaalisen queer-tutkimuksen kytkentöjä: Pohdintoja postkoloniaalisen ja intersektionaalisen seksuaalisuudentutkimuksen lähtökohdista ja keskeisistä kysymyksistä. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 5(2), 1–16.
- Katisko, M. (2016) Kulttuurienvälinen kompetenssi sosiaalityössä. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 178–188.
- Keskinen, S. (2016). From welfare nationalism to welfare chauvinism: Economic rhetoric, welfare state and the changing policies of asylum in Finland. *Critical Social Policy* 36(3), 1–19. <https://doi.org/10.1177/0261018315624170>.
- Keskinen, S. (2012). Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Keskinen, S., Vuori, J. & Hirsiaho, A. (toim.), *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen yliopisto, 291–320.
- Keskinen, S. (2011). Troublesome Differences – Dealing with Gendered Violence, Ethnicity and Race in the Finnish Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 12(2), 153–172.
- Keskinen, S., Mkwesha, F. & Seikkula, M. (2021). Teoreettisen keskustelun avaimet – rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa Keskinen, S., Seikkula, M., Mkwesha F. & Sinkkonen, A. (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Gaudeamus.
- Koivunen, L. & Rastas, A. (2020). Suomalaisen historian tutkimuksen uusi käänne? Kolonialismikeskustelujen kotouttaminen Suomea koskevaan tutkimukseen. *Historiallinen aikakauskirja* 118:4.
- Kuokkanen, R. (2020). Pohjoismainen asuttajakolonialismi ja vuoden 2017 Tenosopimus. *Historiallinen aikakauskirja* 118:4.
- Lehtola, V.-P. (2015). Sámi histories, colonialism, and Finland. *Arctic Anthropology* 52(2), 22–36. <https://doi.org/10.3368/aa.52.2.22>.
- Leinonen, J. & Toivanen, M. (2014.) Researching in/visibility in the Nordic context: Theoretical and empirical views. *Nordic Journal of Migration Research* 4(4), 161–167. <https://doi.org/10.2478/njmr-2014-0025>.
- Maiter, Sarah (2009) Using an anti-racist framework for assessment and intervention in clinical practice with families from diverse ethno-racial backgrounds. *Clinical Social Work Journal* 37 (4), 267–276.
- Mattsson, T. (2014). Intersectionality as a useful tool: Anti-oppressive social work and critical reflection. *Affilia: Journal of Women & Social Work*, 29(1), 8–17. <https://doi.org/10.1177/0886109913510659>
- Nadan, Y. & Stark, M. (2017) The pedagogy of discomfort. Enhancing reflectivity on stereotypes and bias. *British Journal of Social Work* 47:3.

Nash, J. (2008). Re-thinking intersectionality. *Feminist Review*, 89(1), 1–15. <https://doi.org/10.1057/fr.2008.4>.

Ranta-Tyrkkö, S. (2011). High time for postcolonial analysis in social work. *Nordic Social Work Research* 1(1), 25–41.

Riitaoja, A.-L., Jäppinen, M., Kara, H. & Nordberg, C. (2021). Siirtolaisuus ja moninaisuus sosiaalityön yliopistokoulutuksen ja sosionomi (AMK) -koulutuksen opetussuunnitelmissa. *Janus* 29(3), 267–285

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2020) *Suomi tasa-arvon kärki-
maaksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023*. Sosiaali- ja
terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2020:35. Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162588>, luettu 12.6.2023.

Seikkula, M. & Keskinen, S. (2021). Johdanto: Muuntautuva rasismi ja moninainen antirasismi. Teoksessa Keskinen, S., Seikkula, M., Mkwesha F. & Sinkkonen, A. (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Gaudeamus.

Söderström, I. (2023). Pehmeästi ulossulkevat rajat. Sosiaalityö ja pakolaistaustaiset queer-ihmiset Suomessa. Julkaisematon väitöskirjakäsikirjoitus, Helsingin yliopisto.

Tanner, R. & Lind, T. (2009). *Käheä-ääninen tyttö – Kaalengotsaj*. Helsinki: Tammi.

Tilastokeskus (2023) Virallinen tilasto. Ulkomailla syntyneet. <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomailla-syntyneet.html>, luettu 12.6.2023.

Turtiainen, K. & Hiitola, J. (2015). *Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille. Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Wikström, K., Lindström, J., Halme, N. & Laatikainen, T. (2017). *Käsitteellinen ja fyysisen uhan kokemukset ulkomaalaistaustaisilla nuorilla*. Tutkimuksesta tiiviisti 36. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kohtaaminen ja yhteiskunnallinen osallisuus

- 155** Haavoittuvuus ja osallisuuden haasteet digitalisoituvissa sosiaalipalveluissa
Camilla Granholm, Paula Merikoski & Meri Kulmala
- 166** Kansainvälisen muuttoliikkeen kriisit ja kriisikeskustelut: Poliittisten vaikuttajien muuttuva rooli maahanmuutto- ja kotoutumiskeskustelussa
Gwenaëlle Bauvois & Niko Pyrhönen
- 175** Ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten pienten lasten äitien väliset kohtaamiset omalla asuinalueella
Eerika Finell, Paula Paajanen & Reetta Riikonen

Haavoittuvuus ja osallisuuden haasteet digitalisoituvissa sosiaalipalveluissa

Camilla Granholm, Paula Merikoski & Meri Kulmala

Artikkeli pohjaa sosiaali- ja terveystieteiden rahoittaman SOSKIELI-tutkimushankkeen puitteissa kerättyyn aineistoon. Hankkeessa tutkitaan monikielistä sosiaalityötä fyysisissä ja digitaalisissa ympäristöissä ja kehitetään osallistavia menetelmiä sosiaalityöhön asiakkaiden kanssa, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Moninainen aineisto koostuu työpajoissa käydyistä ryhmäkeskusteluista, yksilöhaastatteluista ja havainnointiaineistosta. Tutkimukseen osallistajat ovat maahanmuuttaneiden kanssa työskenteleviä sosiaalialan ammattilaisia, järjestöjen edustajia sekä Suomeen muuttaneita neljästä eri asiakasryhmästä: lapsiperheitä, perheitä, joissa on vammaisia lapsia, nuoria ja yli 65-vuotiaita.

Artikkelissa tarkastellaan laajasti erilaisia sosiaalipalveluja ja niiden merkitystä vieraskielisten osallisuuden kokemuksen ja kansalaisena toimimisen kannalta. Huomiomme kiinnittyy erityisesti sosiaalipalveluiden digitalisaatioon ja siihen, miten yhteiskuntamme monikielistyminen ja kaksisuuntaisen kotoutumisen edellytykset on huomioitu digitaalisissa sosiaalipalveluissa. Kaksisuuntaisella kotoutumisella viittaamme tässä artikkelissa prosessiin, jossa vastuun onnistuneesta kotoutumisesta jakaa maahanmuuttanut henkilö ja vastaanottava yhteiskunta. Kaksisuuntaisen kotoutumisen tavoite toteutuu parhaiten, kun palveluissa otetaan huomioon asiakkaiden erilaiset elämäntilanteet ja lähtökohdat risteävine haavoittuvuuksineen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että digitaaliset sosiaalipalvelut ovat tutkimukseen osallistuneille Suomeen muuttaneille heikosti saavutettavia ja digipalveluiden käyttö edellyttää usein toisen osapuolen apua. Kyvyttömyys hoitaa omia asioitaan itsenäisesti heikentää osallisuuden tunnetta. Kun digipalveluita kehitetään, tulisi ottaa huomioon käyttäjien vaihteleva luku- ja kirjoitustaito sekä palvelujärjestelmänlukutaito, jotta voidaan tehdä itsenäinen digiasiointi mahdolliseksi niille, jotka sitä toivovat ja joilla on siihen vaadittavat laitteet sekä digitaidot. Digipalveluiden ohella tulisi kehittää matalan kynnyksen palveluita, joissa ne, joille digiasiointi on mahdotonta pääsevät hoitamaan asioitaan kasvokkain, tarvittaessa tulkin välityksellä.

Johdanto

”Tämä on kaksisuuntainen asia tämä kotoutuminen, ja kotoutumisprosessi vaatii paljon myös yhteiskunnalta. Että molemmat antaa toisilleen tilaa. Että ei vain koko ajan ajatella, että maahanmuuttajat ovat ongelmia ja haasteita meidän yhteiskunnalle.”

Näin tiivistä meille kotoutumisen kysymyksen eräs maahanmuuttajatyön asiantuntija, itsekkin aikoinaan ulkomailta Suomeen muuttanut. Kuten hän työssään, mekin tässä artikkelissa lähdemme ajatuksesta, että kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi. Vastuu onnistuneesta kotoutumisesta ei ole pelkästään

maahanmuuttaneen vaan yhtä lailla myös vastaanottavan yhteiskunnan. Myös kotoutumislaissa korostetaan maahanmuuttaneen ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta, jolla ”vahvistetaan maahanmuuttajan yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen” (Kotoutumislaki 1386/2010, 3 §). Vuorovaikutuksen merkitys nousee esiin niin työelämässä kuin erilaisissa arkielämän tilanteissa. Yhteiskunnan vastuulla on esimerkiksi se, että tarjolla olevista palveluista tehdään sekä kielellisesti että sisällöllisesti ymmärrettäviä ja saavutettavia myös vasta Suomeen muuttaneille. Tämä on samaan aikaan sekä eri-

tyisen keskeinen tavoite että haaste suomalaiselle hyvinvointivaltiolle, joka on pitkään perustunut palveluiden universaalien saatavuuden ja tasa-arvon periaatteelle. Moni maahanmuuttanut ja kielivähemmistöön kuuluva jää kuitenkin ilman tarpeitaan vastaavaa palvelua, vaikka hän olisi sellaiseen oikeutettu (Buchert ym., 2023a; Buchert ym., 2023b; KC ym., 2023).

Tässä artikkelissa tarkastelemme laajasti erilaisia sosiaalipalveluja ja niiden merkitystä vieraskielisten osallisuuden kokemuksen ja kansalaisina toimimisen kannalta. Sosiaalipalveluilla käsitämme hyvin laajasti monenlaiset ihmisten sosiaalista hyvinvointia tukevat ja edistävät julkiset palvelut, joita tarjoavat esimerkiksi kunnat, hyvinvointialueet ja Kela. Näitä täydentävät ja niiden jättämiä aukkoja paikkaavat erilaiset kolmannen sektorin järjestöt (Buchert & Kulmala, tulossa; Buchert & Wrede, 2021). Ymmärrämme kaksisuuntaisen kotoutumisen toteutuvan parhaiten, kun palveluissa otetaan huomioon asiakkaiden erilaiset elämäntilanteet ja lähtökohdat risteävine haavoittuvuksiineen. Tällaisella intersektionaalisella lähestymistavalla tarkoitamme sitä, että on tarkasteltava samanaikaisesti useita, toisiaan risteäviä ja kasautuvia ryhmäjäsenyyksiä, jotka voivat vaikuttaa ihmisen asemaan ja näin aiheuttaa kumuloituvaa eriarvoisuutta. Esimerkkinä voi antaa vaikkapa vieraskieliset perheet, joilla on vammaisen lapsi, tai ikäänntyneet Suomeen muuttaneet, joilla on heikko kirjoitus- ja lukutaito tai haasteita muistin kanssa. Parhaimmillaan sosiaalipalveluissa voidaan vahvistaa asiakkaan osallisuutta ja toimijuutta, eli mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihinsa. Tässä artikkelissa huomioimme kiinnitty erityisesti sosiaalipalveluiden digitalisaatioon ja siihen, miten yhteiskuntamme monikielistyminen ja kaksisuuntaisen kotoutumisen edellytykset on huomioitu digitaalisissa sosiaalipalveluissa.

Artikkeli pohjaa sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaan SOSKIELI-tutkimushankkeeseen, jossa tutkitaan monikielistä sosiaalityötä fyysisissä ja digitaalisissa ympäristöissä ja kehitetään osallistavia menetelmiä sosiaalityöhön asiakkaiden kanssa, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Vieraskielisten keskuudessa hanke keskittyy etenkin neljään asiakasryhmään: lapsiperheisiin, perheisiin, joissa on vammaisia lapsia, nuoriin ja yli 65-vuotiaisiin. Edellä mainitut asiakasryhmät valikoituivat tarkastelun kohteeksi, koska nämä ryhmät ovat elämänvaiheensa tai -tilanteensa johdosta julkisten sosiaalipalveluiden asiakkaita, esimerkiksi eläkkeen, opintotuen, vammaisten lasten perheille suunnattujen tukien ja lapsilisän saajina. Maahanmuuttotautansa ja edellä mainittujen elämänvaiheeseen tai -tilanteeseen liittyvistä syistä useat näihin ryhmiin kuuluvista ovat kuntien asumispalveluiden asiakkaita

ja joutuvat yllättävien menojen ilmetessä tulojen riittämättömyyden takia turvautumaan sosiaalitoimen myöntämään täydentävään toimeentulotukeen. Muun muassa näistä syistä nämä neljä ryhmää ovat yhteiskunnallisesti haavoittuvassa asemassa. Tulevaisuudessa sosiaalityössä erikielisyyteen kytköksissä olevien haavoittuvuuksien tunnistaminen ja monikielisyyteen liittyvä ammatillinen osaaminen sekä järjestelmän kielellinen saavutettavuus tulee entisestään korostumaan, kun digitaaliset palvelut yleistyvät. Tavoitteena on, että hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää niin sosiaalipoliittisessa päätöksenteossa, käytännön sosiaalityössä, sosiaali- ja terveystalouden järjestöjen toiminnassa kuin yliopistojen opetuksessaan. Aineistomme sisältää erilaisia SOSKIELI-hankkeen eri vaiheissa järjestetyissä työpajoissa (N=16) käytyjä ryhmäkeskusteluja, joihin on osallistunut eri ammattilaisia, mukaan lukien sosiaalityön esihenkilöitä, asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä ja -ohjaajia, kolmannen sektorin edustajia sekä asioimistulkkereita. Työpajoissa tuotetun aineiston lisäksi aineistomme koostuu em. neljään asiakasryhmään kuuluvien yksilöhaastattelusta (N=33) ja yhdestä ryhmähaastattelusta. Olemme myös havainnoineet monikielistä palveluneuvontaa yhdessä kolmannen sektorin järjestössä.

Erilaisten palvelujen digitalisaatio on yleistynyt 1990-luvulta lähtien internetin käytön yleistymisen myötä. Kehityksen etunenässä olivat yritykset (esim. VR) ja järjestöt (esim. Nyyti ry), joilla on julkiseen sektoriin verrattuna enemmän resursseja kehittää ja vapaammat kädet kokeilla uusia toimintatapoja. Julkisten palvelujen digitalisaatio on edistynyt yritysten ja järjestöjen tahtia hitaammin, mutta yhdessä Tanskan, Norjan ja Viron kanssa Suomi kuitenkin kulkee eurooppalaisittain julkispalveluiden digitalisaation etujoukoissa (Buchert & Kulmala, tulossa). Nykyisin esimerkiksi kaikkia Kelan eri elämäntilanteissa tarjoamia sosiaalietuuksia, kuten lapsiperheiden tukia, asumistukea, perustoimeentulotukea, työttömän perusturva, vähimmäiseläkettä ja vammaistukea, tulee ensisijaisesti hakea digitaalisesti. Sosiaalityössä digitalisaatio on lähinnä koskenut dokumentointia ja yhteydenpitoa yhteistyötahoihin. Asiakkaat kohdattiin ennen koronaviruspandemiaa ensisijaisesti kasvokkain, sillä vuorovaiikutusta ja suhdeperustaisuutta on sosiaalityössä pidetty erittäin tärkeänä (esim. Ruch, 2005; Juhila, 2006). Koronaviruspandemian myötä monella alalla jouduttiin pakon edessä laajentamaan palveluja ja tarjoamaan niitä yhä laajemmin myös digitaalisina, näin myös sosiaalityössä (Romakkaniemi ym., 2023).

Digitalisaation pääasiallinen tarkoitus on joustavoittaa palveluja ja tehdä niistä saavutettavampia. Lisäksi tavoitteeksi on nimetty asiakaslähtöisyyden ja kansalaisten osallisuuden edistäminen.

(Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2016.) Toisin sanoen digitalisaatiolla on haluttu kannustaa asiakkaita hoitamaan asioitaan itsepalveluperiaatteella, mikä tarjoaa mahdollisuuden myös valinnanvapauteen (Breit & Salomon, 2015). Julkisten palveluiden digitalisaation voi nähdä keskeisenä keinona vastata uusliberalistisiin pyrkimyksiin pienentää julkisen sektorin kokoa sekä lisätä sen tehokkuutta (Larsson, 2021; Madsen ym., 2022). Taustalla on siis ajatus siitä, että digitalisaatio säästää resursseja. Säästetyt resurssit on ollut tarkoitus kohdentaa sellaisten asiakkaiden tukemiseen, jotka eivät syystä tai toisesta pysty hoitamaan asioitaan digitaalisen itsepalvelujärjestelmän kautta. Todellisuudessa kuitenkin näyttää siltä, että mahdollisuus fyysisiin kasvokkain palveluihin on vähentynyt samaan aikaan, kun digitaaliset palvelut ovat yleistyneet (Lindgren ym., 2019): julkisten paikallisten palvelupisteiden määrää on vähennetty ja niiden aukiolo- ja puhelinaikoja on kavennettu. Näin julkisten palvelujen digitalisointi on vähentänyt kasvokkaiden palveluiden saatavuutta. (Buchert & Kulmala, tulossa; Buchert & Wrede, 2021.) Digitalisaatio ei myöskään ole yksiselitteisesti vähentänyt kuluja (Parviainen ym., 2017).

Kaiken kaikkiaan julkisten hyvinvointipalveluiden digitalisaatio muuttaa perustavanlaatuisesti julkispalveluiden toimintalogiikkaa siinä, miten kansalaisten sosiaaliset oikeudet toteutuvat (Buchert & Kulmala, tulossa; Buchert ym., 2023). Kuten Buchert ja Kulmala (tulossa) ovat todenneet, aiemmin julkishallintoa poliittisella mandaatilla edustavat, hyvinvointipalveluissa työskentelevät koulutetut ammattilaiset toimivat kansalaisten perustuslaillisten oikeuksien ja erilaisten tarpeiden välittäjinä suhteessa hyvinvointivaltioon. Digitalisaation myötä julkishallinnon ammattilaisten kohtaamisen sijaan kansalaiset käyttävät itsepalveluperiaatteella toimivia hyvinvointipalveluita ja kantavat itse myös seuraukset mahdollisista riskeistä, virheistä ja väärinkäytöistä (myös Madsen ym., 2022.) Digitalisaatiokehitys näyttää hyvistä pyrkimyksistä huolimatta asiakkaan näkökulmasta ristiriitaiselta: toisaalta digitalisaatio monipuolistaa asiakkaiden mahdollisuutta osallistumiseen ja yhdenvertaistaa palveluja, toisaalta palvelut eivät tosiasiansa ole yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa (Weiste ym., 2022). Joitakin voi helpottaa se, että palveluihin ei tarvitse mennä paikan päälle, tai koulussa käyvien vieraskielisten nuorten voi olla helpompi oppia palvelujärjestelmän vallitsevaa kieltä sekä uusia digitaalisia ja näin kyetä hoitamaan asioitaan itsenäisesti ja digitaalisesti. Alhaisen luku- ja kirjoitustaidon tai muistin haasteiden kanssa kamppailevilta kielivähemmistöihin kuuluvilta ei voi odottaa samaa. Sosiaalipalvelujen digitalisaatio voi siten vaarantaa jo joidenkin ennestään heikommassa asemassa olevien

kansalaisten sosiaalisten oikeuksien toteutumisen sekä kaventaa heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa ja osallistua itsenäisesti omien asioidensa hoitamiseen (myös Buchert ym., 2023a/b).

On huomattava, että digitaaliset palvelut voivat toimia myös itsenäisen osallisuuden avaimena niille maahanmuuttaneille, joilla on kielitaitonsa ja koulutustaustansa ansiosta paremmat digi- ja palvelujärjestelmän lukutaidot. Digipalvelut mahdollistavat asioiden itsenäisen hoitamisen esimerkiksi työssäkäyville, jotka eivät välttämättä pääse asioimaan kasvokkain viranomaispalveluissa aukioloaikojen puitteissa ja monille nuorille, jotka mielellään hyödyntävät digipalveluita asioimiseen koulu- tai työpäivän ulkopuolisina aikoina.

Pohdimme tässä artikkelissa hyvinvointipalveluiden digitalisaation mukanaan tuomia kysymyksiä osallisuuden ja arjen kansalaisuuden näkökulmista. Nostamme tutkimusaineistostamme esimerkkejä haasteista, joita muita kuin kansallisia kielii puhuvat asiakkaat kohtaavat asioidessaan digitalisoituissa sosiaalipalveluissa. Osa haasteista voi olla tietyille ryhmille – esimerkiksi lukemisen ja hahmottamisen haasteista kärsiville vieraskielisille – erityisiä, mutta osa niistä koskee laajemmin esimerkiksi ikääntyviä, ei siis vain maahan muuttaneita ikääntyneitä. Kysymme myös, mitä seurauksia haasteellisilla tilanteilla digitaalisten palvelujen käytössä on. Lisäksi pohdimme, mitä konkreettisia toimia voitaisiin tehdä, jotta yhdenvertaisuus toteutuisi ja asiakkailla olisi pääsy heitä hyödyttäviin palveluihin. Myös näissä suosituksissa nojaamme aineistoomme, eli haastattelemiemme kentän toimijoiden asiantuntemukseen sekä asiakkaiden kokemuksiin.

Kotoutuminen arjen kansalaisuutena: osallisuus ja toimijuus digivälitteisissä sosiaalipalvelujen kohtaamisissa

Onnistunut kotoutuminen vahvistaa osallisuutta ja kansalaisuuden kokemusta. Osallisuus on kuulumisen tunnetta, kuulluksi tulemistä ja luottamusta, joka edellyttää pääsyä palvelujen, toimeentulon ja tiedon piiriin (THL, 2023a). On tärkeää, että yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa itseä ja läheisiä koskeviin asioihin, esimerkiksi siihen miten asuu tai minkälaiseen koulutukseen pääsee. Sosiaalipalveluihin liittyvät yksittäiset päätökset, palvelut, kohtaamiset ja kohtaamattomuudet, rakentavat osaltaan maahanmuuttaneen, kielivähemmistöön kuuluvan asiakkaan kansalaisuutta. Ymmärrämme kansalaisuuden laajemmin kuin kokoelmana yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia: kansalaisuus on arkista toimijuutta sekä kokemus yhteiskunnan jäsenyydes-

tä. Kansalaisuus tarkoittaa sekä yksilön yhteiskunnallista asemaa, yhteiskuntaan kuulumista että yhteiskunnallista toimintaa (Bloemraad, 2018). Kansalaisena toimimisen areena ei ole rajoittunut yhden kansallisvaltion kontekstiin, vaan ihminen voi kokea kuuluvuutta ja toimia poliittisesti samanaikaisesti useissa erilaisissa, myös valtioiden rajat ylittävissä konteksteissa (Yuval-Davis, 2011). Myös kokonaan vailla minkään valtion kansalaisen statusta oleva ihminen voi tässä mielessä toimia kansalaisena, esimerkiksi vaatia oikeuksia ja osoittaa mieltään (vrt. Isin & Nielsen, 2008).

Kansalaisuus on myös ulossulkeva kategoria. Yksilön kokemus kansalaisuudesta rakentuu ja rajautuu materiaalisesti, symbolisesti ja emotionaalisesti (Nordberg, 2006). Ulkomailta muuttaneiden, joita ei mielletä vastaanottavaan yhteiskuntaan kuuluviksi, voi olla vaikea kokea kansalaisuutta, vaikka heillä olisikin kansallisvaltion nimeä kantava passi, jos heitä ei yhteisön taholta mielletä tai hyväksytä kansalaisiksi kaikissa merkityksissään. Tässä yhteiskunnan tarjoamalla kotoutumisen palveluilla olisi mahdollisuus toimia siltanrakentajina: silloin, kun palvelut toimivat hyvin, ne voivat auttaa maahanmuuttaneita kokemaan osallisuutta ja vahvistaa toimijuuden ja itsemääräämisoikeuden mahdollisuutta ja kokemusta. Nordberg ja Wrede (2015, 54) huomauttavatkin, että kansalaistumisen (citizenisation) prosessiin kietoutuvat sekä maahanmuuttajien toimijuus että hyvinvointivaltion käytännöt ja institutionaaliset kohtaamiset (ks. myös Fortier, 2021).

Kansalaisuus voidaan ymmärtää myös normatiiviseen arvoyhteisöön kuulumisena: hyvät kansalaiset ovat integroituneet työmarkkinoille, puhuvat kansallista kieltä ja maksavat veroja (Anderson, 2013). Julkisessa kotoutumiskeskustelussa fokus onkin usein maahanmuuttajien työllistymisessä ja sen haasteissa, ja työmarkkinakansalaisuus korostuu muiden kansalaisuuden tilojen ja tekemisen muotojen kustannuksella. Tällöin myös ohitetaan reproduktiivinen työ, eli sukupolvien välinen hoiva, lasten kasvatus ja muu elämää uusintava työ, joka on suurelta osin työmarkkinoiden ulkopuolista. Aineistossamme on paljon sellaisiin ihmisryhmiin kuuluvia, jotka ovat työmarkkinoiden ulkopuolella esimerkiksi maahanmuuttaneita, jotka eivät jatkuvasta yrittämisestä huolimatta ole työllistyneet tai vaikkapa useita lapsia kotona hoitavia äitejä (ks. myös Nordberg, 2015). Aineistossamme on myös sellaisia, jotka tulevat aina olemaan työmarkkinoiden ulkopuolella esimerkiksi ikääntyneitä, pitkäaikaissairaita tai täysipäiväisiä omaishoitajia. Heilläkin on oikeus kokea osallisuutta ja päästä kiinni palveluihin, jotka voivat edesauttaa yhteiskuntaan osallistumista. Osana kotoutumista tulisi

tunnistaa myös reproduktiivinen työ, jota nämä ryhmät usein tekevät, vaikka eivät olekaan palkkatyössä. Esimerkiksi monet ikääntyneet antavat arvokasta apua arjessa perheelleen ja ystävilleen, vaikka saattavatkin joissain asioissa myös itse tarvita tukea tai yhteiskunnan palveluita (Asikainen, tulossa).

Feministinen kansalaisuuden tutkimus muistuttaakin, että kansalaisina toimitaan niin sanotun julkisen elämänalueen lisäksi myös arkisissa, intiimeissä ja yksityisissä tiloissa (Lister, 2007; Yuval-Davis, 2007), ja esimerkiksi koti on tärkeä kansalaisuuden paikka (esim. Merikoski, 2020). Intiimin kansalaisuuden käsite nostaa esiin intiimin elämänalueen ja yksityisten suhteiden kietoutumisen julkisiin diskursseihin (Plummer, 2003). Fortier (2016, 1040) puhuu kansalaisuuden affektiivisesta eli tunnetilaa ilmaisevasta ulottuvuudesta: kansalaisuus ei ole vain paperilla näkyvä vaan koettu asia, johon liittyy affekteja ja tuntevia kehoja. Arkielämässä sekä perhe- ja ihmissuhteissa ilmenevät tai kehon ja mielen terveyteen kytkeytyvät tarpeet ovat usein keskiössä, kun asiakas hakee apua sosiaalipalveluista.

Sosiaalipalveluiden konteksti, johon tässä artikkelissa paneudumme, kohdistuu juurikin arkisiin mutta elintärkeisiin asioihin: jokapäiväiseen toimeentuloon, asumiseen, omasta tai läheisen terveydestä huolehtimiseen ja hoivan järjestämiseen. Täten arjen kansalaisuuden käsite on hyödyllinen, kun tarkastelemme kotoutumista ja maahanmuuttajien kohtaamia digitalisoituvan palveluverkoston kanssa. Arjen kansalaisuus rakentuu jokapäiväisissä tapahtumissa, kohtaamisissa ja ihmissuhteissa sekä yksilön ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa (Heino, 2018; Hiitola & Vuori, 2018). Esimerkiksi sosiaalisten oikeuksien toteutuminen peruspalveluiden kautta, maahanmuuttajiin kohdistetut kotoutumisodotukset ja arkiset kokemukset kuulumisesta ovat osa arjen kansalaisuutta (Heino, 2018, 30), kuten myös tunnustetuksi, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen (Hiitola & Vuori, 2018, myös Heimonen & Harju, 2022). Alla esitämme, että digipalveluympäristö johtaa tilanteisiin, jossa yksilö ei tule nähdyksi kokonaisuutena, oman elämänkaarensa kontekstissa.

Vaikka tutkimukseemme osallistuneet asiantuntijat ovatkin sitä mieltä, että vieraskielisille pitäisi turvata mahdollisuus oppia kansallisia kieliä ja kielen ymmärtäminen on tärkeä osa kuuluvuutta ja kotoutumista, kielitaito on myös kysymys, jolla ylläpidetään eriarvoisuutta. Esimerkiksi eräs järjestöalan edustaja toteaa, että kaikki eivät tule koskaan puhumaan riittävää suomea tai ruotsia kyetäkseen asioimaan palveluissa itsenäisesti. Pitäisikö luopua kulttuurisesti vallalla olevasta ajatuksesta, että henkilö on suomalainen vain, jos puhuu suomea (tai ruotsia).

Tutkimukset ovat osoittaneet, että maahanmuuttajien tunne kuulumisesta uudessa kotimaassa riippuu paljon vastaanottavan yhteiskunnan käsityksistä siitä, millä ehdoin ”meihin” voi liittyä (esim. Simonsen, 2016). Esimerkiksi heikko kielitaito tai vieras aksentti on tietynlainen este sille, että muut näkevät täysivaltaisena kansalaisena, riippumatta siitä, onko paperilla kansalainen vai ei. Kuten Fortier (2021, 127) asian ilmaisee, politiikkapuheessa esiintyvä kielitaidon puutteiden ja epäonnistuneen kotoutumisen yhteyden korostaminen luonnollistaa eriarvoisuuksia kielen kautta.

Katse tulisikin kääntää palvelujen toimivuuteen ja kohtaavuuteen. Kunkin asiakkaan kohdalla tulisi kysyä, onko asiakkaalla pääsy sellaisiin palveluihin, joihin hän on oikeutettu, joista hän hyötyy ja joita hän pystyy käyttämään. Palveluiden saavuttamattomuus ja kohtaamattomuus vaikuttavat monen kohdalla suoraan osallisuuden ja jäsenyyden kokemukseen sekä luottamukseen julkista palvelujärjestelmää kohtaan. Jos omat tarpeet ohitetaan jatkuvasti, eikä tule kuulluksi tai saa edes tilaisuutta kertoa asioistaan, kuten monen tutkittavamme kohdalla on käynyt, on mahdotonta muodostaa luottamuksellista suhdetta palveluverkoston ja sitä kautta laajemmin yhteiskuntaan.

Tutkimuksemme valossa vaikuttaa siltä, että palveluiden digitalisaatiota on kehitetty jo ennestään yhteiskuntaan hyvin kiinnittyneiden ehdoilla. Tämä taas tarkoittaa toisaalta sitä, että palveluiden digitalisaatio vaikuttaa syrjivästi heihin, jotka ovat heikommassa asemassa. Palveluiden digitalisaatio kaventaa haavoittuvimpien asiakkaiden vaikuttamismahdollisuuksia ja estää heitä saamasta niitä palveluja ja etuuksia, joihin heillä on oikeus. Tämä puolestaan johtaa siihen, että nämä ihmiset vieraantuvat yhteiskunnasta entisestään. Seuraavassa osiossa keskustelemme konkreettisista esimerkeistä digitalisaation tuomista haasteista, joita aineistomme valossa ilmenee vieraskielisten kohtaamisissa palveluverkoston kanssa.

Sosiaalipalveluiden digitalisaation haasteet rakenteellisesti haavoittuvassa asemassa oleville maahanmuuttaneille

Riittävät digitaaliset taidot ja toimivat, tarpeeksi uudet laitteet kuten älypuhelin ovat tärkeitä edellytyksiä sille, että asiakas voi ottaa digitaaliset palvelut käyttöön. THL:n (2023b) tuoreen MoniSuomi 2022 -tutkimuksen mukaan yli 98% ulkomailla syntyneistä ilmoittavat iästään ja sukupuolestaan riippumatta käyttävänsä älypuhelin. Aina ei kuitenkaan riitä, että omistaa älypuhelimien ja osaa käyttää sitä. Ilman riittävää kieli- ja luku- ja kirjoitustai-

toa sekä hyvää palvelujärjestelmän tuntemusta myös digiasiointi on hankalaa. Suomessa digitaalisten sosiaali- ja terveystalv palvelujen käyttäminen edellyttää vahvaa tunnistautumista yleensä verkkopankkitunnusten avulla. Verkkopankkitunnusten saamiseen vaikuttaa muun muassa oleskelulupakategoria, joita perheen sisällä voi olla useita erilaisia. Vaikka henkilöllä olisi-kin verkkopankkitunnukset, se ei takaa sitä, että henkilö pystyy niitä itsenäisesti käyttämään. Tutkimuksemme törmäsimme tapauksiin, joissa jopa kahdeksan eri henkilöä oli käyttänyt yhden asian hoitamisessa yhden henkilön verkkopankkitunnuksia. Tämä on eittämättä jo iso turvallisuusriski. Nykyisten älypuhelimien kasvojentunnistusominaisuus tuo helpotusta ja turvaa usein välttämättömään vahvaan tunnistautumiseen erityisesti niille, joiden luku- ja kirjoitustaito on alhainen, mutta ei luonnollisesti poista sitä ongelmaa, että näiden ihmisten on mahdotonta käyttää verkkopankkia ja digitaalista palvelujärjestelmää itsenäisesti.

Mahdollisuus opiskella kieltä on tärkeä osa maahanmuuttaneiden kotoutumista. Kielitaito on myös digitaalisten palveluiden käyttöä ajatellen välttämätön. Kielitaidolla tarkoitamme tässä suomen- ja ruotsin kielen luku- ja kirjoitustaitoa. Tällä hetkellä suurin osa julkisista digipalveluista toimivat tekstipohjaisesti ja edellyttävät asiakkaalta suomen-, ruotsin- tai saamen kielitaitoa, jotta asiointi onnistuisi (Safarov, 2023). Monilla maahanmuuttaneilla on heikot luku- ja kirjoitustaidot, johtuen esimerkiksi lähtömaan vaihtelevista mahdollisuuksista käydä koulua. Tämä vaikuttaa uuden kielen lukemisen ja kirjoittamisen oppimiseen. Kielitaitokysymyksessä korostuu myös luokan merkitys: Suomeen on mahdollista muuttaa vaativaan asiantuntijatyöhön ja olla opiskelematta kansallisia kieliä. Myös joitain suorittavia töitä voi tehdä vailla mitään suomen kielen taitoa, kuten siivous- tai lähettityötä, mutta niistä on vaikea siirtyä muihin tehtäviin. Monessa työpaikassa sujuvaa kielitaitoa pidetään rekrytoinnin ehtona, vaikka se ei olisi itse työn suorittamisen kannalta välttämätöntä. Kielitaidon puute siis vähentää vaihtoehtoja ja vahvistaa prekaariutta. Vaikka kaikki saattavat joskus elämänsä aikana tarvita sosiaalipalveluja tai asioida terveydenhuollossa, moninaisen tuen tarve on myös luokkaistunut. Juuri ne, joilla on usein heikoimmat digi- ja kielivalmiudet ovat myös sama ryhmä, joilla tarve sosiaalipalveluille voi olla suurta, mutta jotka ovat vaarassa jäädä niiden ulkopuolelle (Buchert & Kulmala, tulossa; Buchert yms., 2023a).

Digitaalisten julkisten palveluiden käyttö edellyttää esimerkiksi sosiaaliseen mediaan ja pikaviestipalveluihin verrattuna erilaista digitaalista osaamista. Edellä mainitut arkipäiväiset kan-

sainvälisesti laajalti levinneet palvelut on kehitetty intuitiivisesti toimiviksi ja helposti opittaviksi niin, että luku- ja kirjoitustaidon taso ei vaikuta palveluiden käytettävyyteen merkittävästi. Digitaalisten julkisten palvelujen käyttäminen edellyttää suomalaisen palvelujärjestelmän tuntemusta ja sen navigointikykyä eli niin sanottua hallinnollisen järjestelmän lukutaitoa (Safarov, 2023). Tanskassa toteutettu tutkimus (Madsen ym., 2022) osoittaa myös, että palveluiden digitalisaatio aiheuttaa yleisesti palveluiden käyttäjille kasvokkaisten palveluiden käyttöä suurempaa hallinnollista taakkaa ja edellyttää tämän takia laajempaa hallinnollista osaamista ja pätevyyttä. SOSKIELI-tutkimuksen puitteissa tehdyissä asiakashaastatteluissa kävi ilmi, että digitaaliset julkiset palvelut koetaan jäykkänä, ja niiden kautta kommunikointi on vaikeaa. Jotta sähköiset lomakkeet päätyvät käsiteltäväksi, on ne osattava täyttää oikealla tavalla. Lomakkeiden täyttämiseen löytyy yleensä pelkästään kirjalliset ohjeet (suomeksi tai ruotsiksi). Pienikin virhe voi olla kohtalokas ja johtaa esimerkiksi haetun tuen epäämiseen. Julkisissa digitaalisissa palveluissa mahdollisuutta vuorovaikutukseen on rajattu ja usein ainoa tapa esittää kysymyksiä, pyytää apua ja kommunikoida vastaanottavan tahon kanssa on kirjallisten viestien kautta.

SOSKIELI-hankkeessa olemme päässeet havainnoimaan erään järjestön Suomeen muuttaneille, kielivähemmistöihin kuuluville jäsenilleen tarjoamaa omankielistä palveluneuvontaa. Näissä havainnointikohtaamisissa kävi selväksi, että esimerkiksi Kelan tukien hakeminen saattaa vaatia monenlaisia kieli- ja digitaitoja. Eräänkin palveluneuvonnan asiakkaan kohdalla Kela vahvisti digitaalisesti toimitetuissa viesteissään, joita kyseisen henkilön ystävä auttoi kääntämään, että asiakas on oikeutettu toimeentulotukeen, mutta ennen tätä hänen on liitettävä tiliotteensa digitaalisesti hakemukseen. Ystävän avustuksella tämä henkilö kysyi Kelalta neuvoa tiliotteensa saamiseksi digitaalisena. Vastauksena oli, että kuvakaappauksen avulla. Moni verkkopankki ei kuitenkaan salli kuvakaappauksia. Lisäksi sellaisen ottaminen, tallettaminen ja liittäminen hakemukseen vaatii monia digitaitoja, joita ei välttämättä ole henkilöillä, jotka tarvitsevat tukea verkkopankin käyttöön. On myös huomattava, että avun pyytäminen verkkopankissa asioimiseen rikkoo pahimmillaan sekä yksityisyyden- että henkilötietosuojaa, on tietoturvariski ja sisältää suuren hyväksikäytetyksi tulemisen riskin. Esimerkitapauksessa Kela oli lohduttanut turhautunutta asiakasta sillä, että toimeentulotuki tulee kyllä takautuvasti. Palveluneuvonnassa kyseinen henkilö totesi, että hän ei kuitenkaan voi elää takautuvasti. (Ks. esimerkistä lisää myös Buchert & Kulmala, tulossa.)

SOSKIELI-hankkeen järjestämissä työpajoissa, joihin osallistui sosiaali- ja maahanmuuttopalveluissa eri tasoilla työskenteleviä henkilöitä sekä järjestötoimijoita, käsiteltiin myös digitaalisen palvelujärjestelmän joustamattomuutta. Keskustelussa nostettiin esille suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva ajattelutapa, että käyttäjän/asiakkaan kuuluu mukautua systeemiin, eikä päin vastoin. Asiakkaan odotetaan kielellisestä ja kulttuurisesta taustastaan huolimatta hoitavan itsenäisesti kaikki viranomaisasiat ja kulkevan ”luukulta luukulle” oikeassa järjestyksessä sen sijaan, että hän voisi kohdata palvelujärjestelmän tuntevan ja palveluntarpeen arvioinnin hallitsevan ammattilaisen kasvotusten. Asiointi on haastavaa, vaikka asiakkaalla olisikin ns. funktionaalinen kielitaito, koska sähköisten järjestelmien kieli on vaikeaa, ja kullakin viranomaisella on omat, eri logiikalla toimivat verkkosivut (ks. myös Buchert ym., 2023).

Tutkimusaineistomme perusteella palveluneuvontaa ja asiointiapua on tarjolla myös maksusta, mutta sille ei ole mitään taetta, että palvelua tarjoavalla olisi siihen vaadittavaa asiantuntemusta ja ammattitaitoa. Kuten tutkimusaineistostamme kävi ilmi, tämä voi johtaa siihen, että hakemuksia täytetään virheellisesti, mikä voi vaikuttaa merkittävästi ja pitkäkestoisesti hakijan toimeentuloon ja taloudelliseen tilanteeseen. Konkreettisenä esimerkkinä tutkimusaineistostamme voisi nostaa esille väärin maksetut tuet tai niiden katkolle laittaminen hakemuksia käsittelevien henkilöiden tekemien virheiden takia.

Heikko järjestelmänlukutaito johtaa siihen, että väärin maksettujen etuuksien tapauksissa asiakkaat eivät ole tietoisia oikeudestaan pyytää oikaisua virheellisesti tehtyyn päätökseen. Ongelmia aiheuttaa myös puutteellinen kielitaito, jolloin valitusmahdollisuuksien selvittäminen itsenäisesti saattaa olla mahdotonta tarjolla olevien digitaalisten tai puhelinpalveluiden kautta. Digitaalisissa itsepalvelujärjestelmissä asiakas vastaa sekä itsensä että myös mahdollisten kolmansien osapuolten tekemistä virheistä, jos nämä käyttävät kyseisiä järjestelmiä asiakkaan nimissä. Tämä on ratkaiseva ero entiseen järjestelmään, jossa palveluissa työskentelevä julkishallinnon mandaatilla työskentelevä ammattilainen teki päätökset tuentarpeista kasvokkaisissa kohtaamisissa (Buchert & Kulmala, tulossa). Se, että joutuu riittämättömistä kieli- ja digitaaloista johtuen turvautumaan hyvinkin henkilökohtaisissa ja intiimeissä – mutta elintärkeissä – asioissa kolmansien osapuolten apuun paitsi rikkoo oikeutta henkilökohtaisten asioiden ja tietojen luottamukselliseen käsittelyyn, voi olla myös kiusallista ja nöyryyttävää. Se kaventaa itsemääräämisoikeutta ja näin arjen kansalaisuutta. Buchert ja Kulmala (tulossa) ovat esittäneet, että kolmansien, usein vaihtuvien

osapuolten apu, tallentuu asiakkaan nimissä digijärjestelmiin hyvin epäjohtonmukaisina, kun yksi auttaja käyttää auttavaa suomea, toinen kirjoittaa englanniksi, kolmas käskee ja neljäs esittää tuen tarpeen kohteliaammin. Havaintoaineistomme perusteella nämä asiakkaat eivät tule esitetyksi digijärjestelmässä kokonaisina tavalla, jolla he toivoisivat tulevansa nähdyksi. Tämä rikkoo yllä esitettyä arjen kansalaisuuden keskeistä periaatetta tulla tunnustetuksi, kuulluksi ja nähdyksi

Haavoittuvuuksien risteämät ja kasaumat

Tutkimustemme mukaan digitalisaation tuomia haasteita ja kielellistä haavoittuvuutta olisi hyvä ymmärtää intersektionaalisesti, eli tarkastelemalla samanaikaisesti useita yksilön asemaan vaikuttavia, toisiaan risteäviä ja kasautuvia ryhmäjäsennyksiä. Näin moninaiset tilanteet ja avun tarpeet tulisivat ilmi ja ongelmiin voitaisiin vaikuttaa paremmin. Kentän toimijoilla on tästä kyllä konkreettista tuntumaa, ja he nostivatkin haavoittuvuuden intersektionaalisuutta keskusteluissamme esiin. Eräskin haastattelumme asiantuntija sanoi, että ”vieraskielinen vammainen on näkymätön”. Vastaavasti ikääntyvien kielellinen ja kulttuurinen moninaisuus jää usein piiloon (KC ym., 2023; Rönkkö ym., 2023).

Maahanmuuttajuus ja vieraskielisyys ovat vain osa asiakkaan haasteita määrittävää tilannetta, vaikka kielitaito on usein se, mihin ongelmia kartoittaessa keskitytään (vrt. Fortier, 2021). Esimerkiksi koulutustaso vaikuttaa paitsi siihen, miten helppo erilaisia järjestelmiä on omaksua, myös siihen, ”puhuuko asiakas sotea”, kuten eräs sosiaalialan työntekijä totesi. Soten puhumisella hän tarkoitti sitä, että asiakas osaa lukea sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmää ja sen sisään kirjoitettuja sääntöjä. Korkeasti koulutettu vieraskielinen voi puhua viranomaisien kanssa kuvainnollisesti samaa kieltä, vaikka ei puhuisikaan suomea. Tästä on aineistossamme useita esimerkkejä. Varmuus ja taito ilmaista itseään ja vaatia palveluita onkin aineistomme valossa usein luokkaistunut ominaisuus, kuten myös kokemus siitä, että itsellä on oikeus tulla kuulluksi ja autetuksi. Lisäksi mahdollisuus muodostaa verkostoja paikallisiin ihmisiin on helpompaa korkeammilla koulutetuille, jotka saattavat kokea vuorovaikutuksen helpommaksi englannin kuin suomen kielellä. Aineistossamme toistui paikallisten tukiverkostojen merkitys maahanmuuttaneiden arjessa, etenkin jos tarvitaan apua kansallisilla kielillä asioimiseen.

Myös sukupuoli määrittää sitä, miten maahanmuuttaneet kohdataan palvelujen kontekstissa ja minkälaisiin palveluihin heil-

lä on pääsy. Hiitola ja Vuori (2018) huomauttavat, että maahanmuuttopolitiikan ja kotoutumista edistävän työn yhteen kietoutuminen tuottaa sukupuolittuneita seurauksia palvelujen asiakkaille. Maahanmuuttaneiden perheissä naisia ei aina nähdä autonomisina yksilöinä, jotka tekevät omia päätöksiä, ja toisaalta miesten hoivavastuuta ei tunnusteta. Kun tarkastellaan ja kehitetään kotoutumista edistävää työtä, tulisi siis kiinnittää huomiota tekoihin ja kohtaamisiin, joilla on vaikutusta maahanmuuttajien oikeuksien toteutumisen, tasavertaisuuden ja yhteiskuntaan kuulumisen kannalta. (Hiitola & Vuori, 2018.)

Puutteelliset digitaidot yhdistettynä puutteelliseen kielitaitoon synnyttävät riippuvuuksia paitsi omankielisten verkostojen ja järjestöjen, myös perheiden sisällä. Moni ikääntyvä vieraskielinen on täysin lasten tai lastenlasten varassa erilaisten asioiden hoitamisessa. Aineistossamme on esimerkkejä tilanteista, joissa henkilö ei hae jotakin etuutta tai selvitä mahdollisuutta saada apua arkeensa, koska ei halua vaivata lapsiaan tai kokee häpeää riippuvuudestaan tai varsinaisesta avun tarpeesta, esimerkiksi omasta taloudellisesta tai terveydellisestä tilanteestaan (Buchert & Kulmala, tulossa). Riippuvuus on myös usein sukupuolittunutta: monissa maahanperheellistymisiässä muuttaneissa perheissä naiset ovat jääneet vaille kolmen ensimmäisen vuoden aikana tarjottavaa kielikoulutusta, sillä he ovat olleet lasten kanssa kotona. Jos ei ole työmarkkinoiden käytettävissä vaan esimerkiksi hoitovapaalla, on pääsy kotoutumispalveluihin haastavampaa. Tähän on suunnitteilla muutos uuden kotoutumislain myötä, mutta monien aiempien muuttajasukupolvien naisten kohdalla kolme vuotta on usein mennyt umpeen vanhempain- tai hoitovapaalla, millä on heidän kieli- ja digitaidoilleen valtava merkitys. Aineistojemme valossa erityisesti perheen naiset, myös hyvinkin nuoret naiset, ovat siis riippuvaisia puolisoistaan tai lapsistaan, mikä synnyttää monia ongelmallisia tilanteita. Naiset eivät välttämättä haluaisi jakaa puolisolleen tai lapsilleen intiimejä terveysasioita. Riippuvuus altistaa myös hyväksikäytölle perheen sisällä ja vaikeuttaa avun hakemista, jos perheessä on ongelmia.

Haasteet ja tilanteet ovat siis hyvin moniulotteisia. Esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeusneuvoston asiantuntijan Claudia Mahlerin Suomen hallitukselle keväällä 2023 luovuttama raportti iäkkäiden oikeuksien toteutumisesta toteaa, että kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden ihmisoikeudet eivät toteudu Suomen nykyisessä palvelujärjestelmässä (Ihmisoikeuskeskus 2023, myös Rönkkö ym. 2023). SOSKIELI-aineistomme havainnollistaa, että ikä tuo usein luku- ja kirjoitustaidon lisäksi myös kognitiivisia haas-

teita, jotka vaikeuttavat niin kielen oppimista kuin digiympäristön omaksumista. Kun ikääntyvällä maahanmuuttaneella on esimerkiksi muistisairaus, on epärealistista olettaa, että tämä voisi oppia uuden kielen, palvelujärjestelmän ja digitaidot. Heidän joukossaan on kuitenkin paljon esimerkiksi toimeentulotuen, vähimmäiseläkkeen ja omaishoidontuen saajia. Olemme tutkimuksessamme huomanneet myös, että ikääntyneiden maahanmuuttaneiden kohdalla terveys- ja sosiaalipalveluiden tarve on hyvin yhteen kietoutunutta: kun terveys pettää, se johtaa usein sosiaalipalveluiden ja -tukien tarpeeseen (Buchert & Kulmala tulossa). Tämä koskee luonnollisesti myös muita maahanmuuttotilanteita: iän, sukupuolen, luokan ja koulutustason tavoin myös terveys ja toimintakyky ovat keskeisiä haavoittuvuuksien risteämissä ja kasaumissa.

Järjestöjen tärkeä, mutta epävarma tuki kotoutumisessa ja sosiaalipalveluissa asioinnissa

Järjestöissä tuetaan yhä yleisemmin myös maahanmuuttaneiden asiakkaiden asiointia julkisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Bucher ja Wrede (2021) ovat havainneet, että kiihtyvän julkispalveluiden digitalisaation myötä järjestöjen rooli on muuttunut. Jos ennen järjestöjen työn tehtävä oli rakentaa siltaa viranomaisen ja tukea tarvitsevan maahanmuuttaneen välillä, on fokus nykyisin siirtynyt asiakkaiden palvelutarpeiden korjaamiseen: järjestöt siis paikkaavat julkisen järjestelmän jättämiä aukkoja (myös Buchert & Kulmala, tulossa). Myös SOSKIELI-hankkeen aineistoista käy ilmi, että järjestöjen ja omankielisten verkostojen rooli on korostunut entisestään palveluiden digitalisaation myötä ollen monille vieraskielisille ihmisille selviytymisen edellytys suomalaisessa yhteiskunnassa. Järjestöjen tarjoama tuki yhtäältä mahdollistaa maahanmuuttotilanteiden henkilöiden pääsyn sen tuen piiriin, johon he ovat oikeutettuja, mutta toisaalta tuo kolmannen osapuolen tilanteeseen, joka pitäisi voida hoitaa asiakkaan ja julkispalvelujen välisenä kohtauksena. Kuten olemme aiemmin kuvanneet, tähän liittyy monenlaisia riskejä. Toisaalta joillekin järjestöt saattavat tarjota julkista sektoria tutumman ja turvallisen paikan ja näin ollen asioimisen tuen ohella tärkeää emotionaalista tukea erilaisissa haastavissa elämäntilanteissa.

Järjestöjen mahdollisuudet tarjota palveluneuvontaa ja asiantuntijapalvelua ovat kuitenkin epävarmoja, sillä järjestöt toimivat usein projektirahoitusten ja erilaisten tukien varassa. Tämä johtaa siihen, että järjestöjen tarjoaman palveluneuvonnan jatkuvuus on epävakaa pohjalla, toiminta on välillä katkolla ja työnteki-

jöiden työsuhteet ovat määräaikaaisia. Monissa järjestöissä vapaaehtoistyöntekijöiden panos on tärkeä, mutta sen varaan ei toimintaa voida suunnitella. Toisin kuin julkinen sektori, järjestöt pystyvät parhaimmillaan tarjoamaan myös palveluneuvontaa joitakin tunteja tai päiviä viikossa, mikä johtaa siihen, että muina aikoina saatetaan kääntyä muiden tarjolla olevien palveluntarjoajien tai yksittäisten auttajien puoleen. Havainnoissamme palveluneuvonnassa kävi ilmi, että silloin, kun kyseisen järjestön palveluneuvoja oli lomalla tai sairaana, apua oli haettu jopa kahdeksalta eri taholta.

Järjestöjen toiminnan epävarmuuden vuoksi niiden palveluneuvontaa antavat osaamiseltaan ja taustaltaan hyvin monenlaiset työntekijät. Kaikilla maahanmuuttotilanteiden palveluneuvontaa tekevillä ei esimerkiksi ole koulutustaustaa, joka takaisi riittävän laajan julkisen palvelujärjestelmän ja asiakkaiden oikeuksien tuntemuksen. Kuten Buchert ja Kulmala (tulossa) ovat todenneet, usein tärkeimpänä kriteerinä näyttäytyy se, että palveluneuvoja osaa asiakaskuntansa kieltä. Koulutuksen tuoman ammattitaidon ja ammattietiikkaan sitoutumisen ohella tarvittaisiin myös suomalaisen palvelujärjestelmän vankempaa tuntemusta. Tietoa tarvittaisiin erityisesti siitä, kuinka toimia tilanteissa, joissa asiakas kertoo kirjallisista hakemuksista ja niiden käsittelystä ilmi tulevasta asiakasta syrjivästä kohtelusta. Nämä huolenaiheet nousivat esille keskusteluissa, joita käytiin järjestöjen edustajia koonneissa työpajoissa. Järjestöissä tapahtuva työ ei myöskään ole samalla tapaa säädeltyä kuin julkisen sektorin työ, mikä näkyy työntekijän kannalta työnohjauksen ja kollegiaalisen tuen puutteena (Buchert & Kulmala, tulossa).

Johtopäätökset ja suositukset

Olemme tässä artikkelissa keskustelleet digitaalisten julkisten palvelujen tuomista, erityisesti saavutettavuuteen ja kohtaamiseen liittyvistä haasteista kotoutumisen kontekstissa. Olemme todenneet, että monesti limittäisten haavoittuvuuksien leimaamien vieraskielisten asiakkaiden tarpeita ei pystytä tunnistamaan, tai heille tarjolla olevat palvelut ja asioimiskanavat eivät ole heidän tilanteeseensa sopivia. Digipalveluiden käyttäminen vaatii niin hyviä kieli- ja digitaitoja ja palvelujärjestelmän tuntemusta, että moni maahanmuuttanut jää palveluiden ulkopuolelle tai ei ainakaan kykene käyttämään niitä itsenäisesti. Palvelujärjestelmän ulkopuolelle työnnettyksi tuleminen ja kyvyttömyys hoitaa asioitaan itsenäisesti madaltaa kokemusta osallisuudesta ja toimijuudesta. Toisin sanoen kokemus vaikuttamismahdollisuuksista itseään koskeviin asioihin ja omaan elämäänsä heik-

kenee. Tämä puolestaan voi vähentää kokemusta yhteiskunnan jäsenyydestä ja samalla vieraannuttaa.

Mahdollisuus kasvokkaiseen kohtaamiseen matalalla kynnyksellä auttaisi vieraskielisiä asiakkaita, joilla on useita limittäisiä haavoittuvuuksia. Digipalveluiden sijaan olisi tarvetta yhden luukun periaatteella toimiville neuvonta- ja tukipisteille. Valtio korvaa kunnille ja hyvinvointialueille muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvät tulkkausmaksut (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2023). Olisi tärkeää turvata asiakkaiden oikeudet tulkkaukseen sosiaali- ja terveyspalveluissa jatkossakin.

Tutkimuksessamme sekä ammattilaisten että järjestötoimijoiden työpajoissa tuotiin esiin tarve rakentaa asiakaslähtöisiä ja intuitiivisesti toimivia digipalveluja sekä ottaa huomioon asiakkaiden erilaiset tarpeet. Näin varmistettaisiin se, että mahdollisimman moni pystyisi käyttämään palveluita itsenäisesti. Myös asiakkaiden tahto ja pyrkimys mahdollisimman itsenäiseen toimimiseen kävi ilmi esimerkiksi havainnointiaineistostamme. Ammattilaisten, järjestöjen edustajien ja asiakkaiden yhteinen toive oli myös se, että palvelujen digitalisaation ohella huolehditaan palvelun helposta saatavuudesta myös niille asiakkaille, joille kasvokkain asioiminen on luontevampaa. Vuonna 2017 (Parviainen ym.) julkaistussa raportissa Julkishallinnon digitalisaatio – tuottavuus ja hyötyjen mittaaminen todetaan, että onnistuneissa digihankkeissa pääasiana olivat toimintamallin muutokset, eikä ainoastaan esim. olemassa olevien lomakkeiden digitointi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tietyillä asiakasryhmillä ollut tuen ja neuvonnan tarve paperisten lomakkeiden täyttämässä ei häviä, kun lomakkeet muutetaan digitaalisiksi. Digitalisaatio voi pikemminkin luoda uusia tukea tarvitsevia asiakasryhmiä.

Kun julkisia palveluja suunnitellaan, suosittellemekin sulautuvan (sosiaali)työn lähestymistapaa (Granholt 2016), joka voisi toimia mahdollisena uutena toimintamallina. Sulautuvassa sosiaalityössä digitaaliset ja kasvokkaiset palvelut nähdään kokonaisuutena ja toisiaan täydentävinä tapoina kohdata asiakas. Sulautuvan sosiaalityön lähestymistapa sisältää myös ajatuksen siitä, että valitun työskentelytavan on oltava asiakasta parhaiten motivoiva ja osallistava. Ideaalitulanteessa asiakas ja työntekijä voisivat yhdessä, tilanteesta ja asiakkaan tarpeista riippuen, valita joko digitaalisen tai kasvokkaisen työskentelyn. Näin asiakas saisi tarvitsemansa tuen häntä parhaiten palvelevassa kohtaamisen muodossa. Työntekijöille tämä tarkoittaisi vahvuksiensa puitteissa toimimista, jolloin niukkaa käytettävissä olevaa aikaa ei tarvitsisi käyttää (omien tai asiakkaan) di-

givaikkeuksien selvittelyyn. Eräässä SOSKIELI-hankkeen työpajassa todettiin, että palveluiden pitäisi olla osallistavia ja niissä pitäisi näkyä, että jokainen Suomessa on mukana rakentamassa yhteiskuntaa. Jos pelkästään julkisten palveluiden piiriin pääseminen edellyttää ulkopuolisten tahojen armoille asettumista, voi olla vaikea tuntea kuuluvansa yhteiskuntaan. Osallisuuden tunnetta voidaan vahvistaa ja motivoida muun muassa järjestämällä sosiaalipalveluja, jotka ovat kaikille saavutettavia ja osallisuutta tukevia.

Kirjallisuus

Anderson, B. (2013). *Us and Them?: The Dangerous Politics of Immigration Control*. Oxford University Press.

Asikainen, A. (tulossa). Family Responsibilities and Recreational Activities – Normative and Temporal Considerations of the Meanings of Voluntary Activities for the Wellbeing of Older Migrants. Arvioitavana.

Bloemraad, I. (2018). Theorising the Power of Citizenship as Claims-Making. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44(1), 4–26. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1396108>

Breit, E., & Salomon, R. (2015). Making the technological transition – Citizens' encounters with digital pension services. *Social Policy & Administration*, 49(3), 299–315. <https://doi.org/10.1111/spol.12093>

Buchert, U. & Kulmala, M. (tulossa). Performing as a public caseworker for older migrants. The third sector cover for the digitalized health and social welfare services in Finland. Arvioitavana.

Buchert, U. & Wrede, S. (2021). 'Bridging' and 'fixing' endangered social rights in the digitalising welfare state. The ambiguous role of third sector organisations in supporting marginalised older migrants in Finland.' Teoksessa Hirvonen H., Hänninen R., Tammelin M. & Wouters E., (toim.) *Digital Transformations in Care of Older People: Critical Perspectives*, London: Routledge.

Buchert, U., Kemppainen L., Olakivi A., Wrede, S. & Kouvonen, A. (2023a). Is digitalization of public health and social welfare services reinforcing social exclusion? The case of Russian-speaking older migrants in Finland. *Critical Social Policy*, 43(3), 375–400. <https://doi.org/10.1177/02610183221105035>

- Buchert, U., Wrede, S. & Kouvonon, A. (2023b). Persisting inequalities in the digitalized society: migrant women facing coercive dimensions of everyday digitalization. *Information, Communication & Society*, julkaistu sähköisesti 4.7.2023. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2023.2230265>
- Fortier, A-M. (2016). Afterword: Acts of Affective Citizenship? Possibilities and Limitations. *Citizenship Studies* 20(8), 1038–1044. <https://doi.org/10.1080/13621025.2016.1229190>
- Fortier, A-M. (2021). *Uncertain Citizenship. Life in the Waiting Room*. Manchester: Manchester University Press.
- Granhölm, C. (2016). *Social work in digital transfer – blending services for the next generation*. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 1/2016. Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC). [Väitöskirja, Helsingin yliopisto.] https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/C_Granholm_DR_avhd_2016_PDF_version.pdf
- Heimonen, M. & Harju, A. (2022). Ambivalentti transkansalaisuus: sukupuolivähemmistöjen kansalaisuuskamppailuista Suomessa. *Sosiologia*, 59(2), 110–125.
- Heino, E. (2018). *Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot: arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistautaitaisten perheiden kertomuksissa*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsingin yliopisto.
- Hiitola, J. & J. Vuori (2018). Afganistanilaisten pakkomuuttajien arjen kansalaisuus ja toiminnan mahdollisuudet. *Janus*, 26(4), 326–342.
- Ihmisoikeuskeskus (2023). *Maavierailu Suomeen*. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2023. Viitattu 27.6.2023. <https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/XFNTRDERLPuxg8cov9Nk0YvUfe/Claudia%20Mahlerin%20raportti-FI.pdf>
- Insin, E. & Nielsen, G. (toim.) (2008). *Acts of Citizenship*. London: Zed Books.
- Juhila, Kirsi (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- KC, S., Clarke, K. & Seppänen, M. (2023). A Scoping Review on Ageing Migrants in Finland Through the Lens of Intersectionality and Vulnerability. *Nordic Journal of Migration Research*, 13(3), 1–18.
- Kotoutumislaki 1386/2010, 3 §. Viitattu 5.9.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>.
- Larsson, K. K. (2021). Digitization or equality: When government automation covers some, but not all citizens. *Government Information Quarterly*, 38(1). <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101547>
- Lindgren, I., Madsen, C. Ø., Hofmann, S. & Melin, U. (2019). Close encounters of the digital kind: A research agenda for the digitalization of public services. *Government Information Quarterly*, 36(3), 427–436. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.03.002>
- Lister, R. (1997). Citizenship: Towards a Feminist Synthesis. *Feminist Review*, 57, 28–48. <https://doi.org/10.1080/014177897339641>
- Madsen, C. Ø., Lindgren, I., & Melin, U. (2022). The accidental caseworker – How digital self-service influences citizens' administrative burden. *Government Information Quarterly*, 39(1), 380–388. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101653>
- Merikoski, P. (2021). 'At least They are Welcome in My Home!' Contentious Hospitality in Home Accommodation of Asylum Seekers in Finland. *Citizenship Studies*, 25(1), 90–105. <https://doi.org/10.1080/13621025.2020.1769558>
- Nordberg, C. (2006). Claiming Citizenship: Marginalised Voices on Identity and Belonging. *Citizenship Studies*, 10(5), 523–539. <https://doi.org/10.1080/13621020600954952>
- Nordberg, C. (2015). Invisibilised Visions: Migrant Mothers and the Reordering of Citizenship in a Nordic Welfare State Context. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 67–74. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0011>
- Nordberg, C. & Wrede, S. (2015). Introduction: Street-level engagements. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 54–57. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0008>
- Parviainen, P., Kääriäinen, J., Honkatukia, J. & Federley, M. (2017). Julkishallinnon digitalisaatio – tuottavuus ja hyötyjen mittaaminen. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 3/2017*. Valtioneuvoston kanslia.

- Plummer, K. (2003). *Intimate Citizenship. Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle: University of Washington Press.
- Romakkaniemi, M., Kivistö, M., Harrikari, T., Fiorention, V., Lepiaho, T. & Hautala, S. (2023). Emerging opportunities for relationship-based social work? Finnish social workers' reflections on utilising digital environments during two phases of the COVID-19 pandemic. *European Journal of Social Work*, julkaistu sähköisesti 27.4.2023. <https://doi.org/10.1080/13691457.2023.2196374>
- Ruch (2005). Relationship-based practice and reflective practice: Holistic approaches to contemporary child care social work. *Child and Family Social Work*, 10(2), 111–123. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2005.00359.x>
- Rönkko, E., Hakala, T., Kulmala, M. & Olakivi, A. (2023). Moninaistuva ikääntyvä väestö, hyvinvointipalvelut ja kunta-järjestöyhteistyö: Mistä kenkä puristaa? *SOSKIELI-blogi* 30.5.2023. Viitattu 27.6.2023. <https://blogs.helsinki.fi/soskieli/>
- Safarov, N. (2023). Administrative Literacy in the Digital Welfare State: Migrants Navigating Access to Public Services in Finland. *Social Policy and Society*. <https://doi.org/10.1017/S1474746422000719>
- Simonsen, K. B. (2016). How the Host Nation's Boundary Drawing Affects Immigrants' Belonging. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(7), 1153–1176. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1138854>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2016). *Digitalisaatio terveyden ja hyvinvoinnin tukena. Sosiaali- ja terveysministeriön digitalisaatiolinjaukset 2025*. Helsinki: STM <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-00-3782-6>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2023a). *Osallisuuden edistäjän opas*. Viitattu 18.9.2023. <https://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-408-088-0>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2023b). *MoniSuomi 2022 ilmöraportti*. Viitattu 22.9.2023. <https://repo.thl.fi/sites/monisuomi/monisuomi22/index.html>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2023). *Tulkkaus auttaa ymmärtämään*. Viitattu 29.9.2023. <https://kotoutuminen.fi/yymmartaminen-ja-tulkkaus>
- Weiste, E., Rydman, V. & Kurki, A-L (2022). Osallisuutta vai eriarvoisuutta? Sote-toimijoiden käsityksiä asiakasosallisuudesta digitalisoituvissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. *Finnish Journal of Health and Welfare*, 14(3), 299–308. <https://doi.org/10.23996/fjhw.112893>
- Yuval-Davis, N. (2007). Intersectionality, Citizenship and Contemporary Politics of Belonging. *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 10(4), 561–574. <https://doi.org/10.1080/13698230701660220>
- Yuval-Davis, N. (2011). *The Politics of Belonging. Intersectional Contestations*. London: Sage.

Kansainvälisen muuttoliikkeen kriisit ja kriisikeskustelut: Poliittisten vaikuttajien muuttuva rooli maahanmuutto- ja kotoutumiskeskustelussa

Gwenaëlle Bauvois & Niko Pyrhönen

Artikkelissa analysoidaan poliittisten vaikuttajien ja muiden julkiseen keskusteluun säännöllisesti osallistuvien tahojen roolia maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Keskittyyen etenkin vuoden 2015 ”pakolaiskriisiä” ja ukrainalaisten pakolaisten¹ saapumista vuonna 2022 koskevaan julkiseen keskusteluun, tarkastelemme eri toimijoiden lähtökohtia, tapoja osallistua keskusteluun ja tämän osallistumisen seurauksia. Näin nostamme esiin puhetavoissa tapahtuneita muutoksia, kuten maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevien narratiivien politisoitumista ja medioitumista eli välittymistä median kautta. Analyysimme perustuu tuoreissa tutkimuksissamme käytettyihin sanomalehtiaineistoihin, sosiaalisen median aineistoihin ja poliittisiin puheisiin, ja peilaa havaintojamme tutkimusalueen muihin viimeaikaisiin tutkimuksiin. Keskeinen argumenttimme on, että vuoden 2015 ”pakolaiskriisi” ja ukrainalaisten pakolaisten saapuminen vuonna 2022 kehystettiin, käsiteltiin ja koettiin eri tavoin niin poliitikkojen, poliittisten vaikuttajien, median kuin kansalaistenkin keskuudessa. Osoitamme, että poliitikkojen ja muiden poliittisten vaikuttajien puhetavat niin julkisen keskustelun reunamilla kuin valtavirrassakin usein voimistavat syrjivää puhetta. Tätä prosessia analysoimalla voidaan kuitenkin mahdollistaa kokonaisvaltaisempia, vivahteikkaampia ja yhdenvertaisempia lähestymistapoja Suomeen kotoutumiseen.

---

¹ Tässä artikkelissa viittaamme termillä ”pakolainen” ihmisiin, jotka pakenevat sotaa tai muuta henkeä uhkaavaa tilannetta lähtömaassaan. Merkitys on siis viranomaiskieltä yleisempi: emme viittaa vain henkilöihin, joille on myönnetty turvapaikka tai joka on saapunut Suomeen UNHCR:n esityksestä pakolaiskiintiössä (ks. sisäministeriö: <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>).

Maahanmuutto ja kotoutuminen Suomeen: polarisoitunut keskustelu

Maahanmuutto ja kotoutuminen ovat aina herättäneet kiihkeitä poliittisia keskusteluita, ja niiden käyttäminen poliittisten vastakkainasettelujen ja mediaskandaalien käyttövoimana on ollut suomalaisen julkisen keskustelun keskeinen piirre jo pitkään. Jo 2000-luvun alussa Suomen keskeisimmät puolueet yli puoluekentän alkoivat esittää kysymyksiä maahanmuuton kestävydestä hyvinvointimenojen ja resurssien uusjaon näkökulmista. Rajanvetoa tehtiin esimerkiksi ”tarpeettomien ja aitojen” tur-

vapaikkahakemusten välillä, ja näiden erontekojen tueksi vaadittiin ”selkeitä lukuja” (Keskinen, 2016). Vaikka pääpuolueet aloittivat julkisen keskustelun kotoutumista koskevista asioista, vaatimukset maahanmuuttopolitiikan uudelleenarvioinnista alkoivat voimistua 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla etenkin oikeistopolitikkojen ja poliittisten vaikuttajien keskuudessa. Vaikka jälkimmäisillä ei usein ollutkaan muodollisia tai merkittäviä yhteyksiä politiikan keskiöön, he osallistui-

vat innokkaasti julkiseen keskusteluun ja käyttivät laajasti sensaatiolehtiä, sosiaalista mediaa ja nousevia vastamedian kanavia välittääkseen käsityksiä maahanmuuttaneiden ”toisten” aiheuttamasta välittömästä uhasta.

Vaikka Suomeen suuntautunut maahanmuutto oli 2000-luvun alkuun tultaessa muihin EU15-maihin verrattuna kaikkein vähäisintä (ja toiseksi vähäisintä väkilukuun suhteutettuna; YK, 2006), maahanmuuttoa pyrittiin politisoimaan useimpien puolueiden keskuudessa jo aiemmin. Tämä loi erityisesti perussuomalaisille otollisen maaperän hyödyntää maahanmuuttovastaista retoriikkaa ja mobilisoida uusia äänestäjiä (Alho, 2021) ja avasi lopulta tien vuoden 2011 vaalivoittoon (Kivistö & Saukonen, 2019) ja kolmanneksi suurimman puolueen asemaan (Pyrhönen, 2015). Koska tutkijoiden, toimittajien ja käytännön toimijoiden ei ollut mahdollista selittää kasvavaa maahanmuuttovastaisuutta Suomeen muuttaneiden tilastollisen lukumäärän avulla, asiantuntijat keskittyivät lähinnä tarkastelemaan eri väestöryhmien asenteita maahanmuuttoa kohtaan. He analysoivat myös julkisten keskustelijoiden tarjoamia narratiiveja eli kertomuksellisia esitystapoja, joiden kautta Suomeen suuntautuvaa maahanmuuttoa pyrittiin ymmärtämään. Kun äärioikeistolaisten populistipuolueiden suosio nousi ympäri Eurooppaa, tutkijoiden oli tärkeää tarkastella, miten maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta koskevat käsitykset nostettiin politiikan marginaalista demokraattisten maiden – myös erityisesti Suomen ja suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan – väitetyksi kohtalonkysymykseksi (Mudde, 2007; Lentin & Titley, 2011; Horsti & Nikunen, 2013; Pyrhönen, 2015; Ruotsalainen & Saresma, 2017).

Viimeistään vuoden 2011 eduskuntavaaleista lähtien olemme todistaneet kahden poliittisen maahanmuuttodiskurssin vuoropuhelua, joka juontaa juurensa poliittisen valtavirran ja marginaalin vastakkaisista ääripäistä. Toinen näistä puhetavoista on saanut alkunsa vaihtoehtomediassa, sosiaalisessa mediassa, vastamediassa ja kansallismielisessä blogosfäärissä (Pyrhönen, 2015; Hatakka ym., 2017; Ylä-Anttila ym., 2020). Se pyörii edelleen muukalaisvihamielisten, radikaalien, kansallismielisten tai etnosentristen, Suomen koettua moninaistumista vastustavien ilmausten ympärillä. Toinen puhetavoista taas on ollut valta-aseman usein jo saavuttaneiden poliitikkojen käyttämä. Se on valtavirtaistanut monia edellä mainituista puhetavoista esittämällä vaatimuksia maahanmuuton tiukemmasta valvonnasta osana arkista keskustelua yhteiskuntapolitiikasta ja sosiaalisen hyvinvoinnin taloudellisesta pohjasta – silloinkin kun vaatimukset ovat etnosentrisesti motivoituneita (Pyrhönen, 2015; Hatakka, 2017; Ylä-Anttila ym., 2019; Vaarakallio, 2017).

Vuoden 2015 “pakolaiskriisin” politisoituminen

Vuoden 2011 eduskuntavaalit osoittautuivat tärkeäksi vedenjakajaksi suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa, jossa maahanmuutto oli jo totuttu kehystämään tyypillisesti suhteessa Suomen ja suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuteen. Vuoden 2015 ”pakolaiskriisi” oli yhtä lailla tärkeä, joskin monella tapaa erilainen käännekohta. Siinä missä vuoden 2011 keskusteluissa korostuivat Suomen tulevat kehityskulut, vuosina 2015–2016 julkinen keskustelu keskittyi Eurooppaan saapuvien pakolaisten ennätyskellisen määrän näkyvään ja jatkuvaan uutisointiin. On kuitenkin syytä korostaa, että ilmaisu ”pakolaiskriisi” ei ollut suinkaan itsestään selvä termi, jolla viitata pakolaisvirtaan sinänsä. Termin käyttöönotto edellytti tilanteen tunnistamista, kuvaamista ja ymmärrettäväksi tekemistä nimenomaan laajamittaisena ”kriisinä”, joka Euroopan täytyi kohdata (Moffitt, 2016; Ylä-Anttila ym., 2019). Samanlaista narratiivista prosessia ohjasivat oikeistopopulistit ympäri Eurooppaa.

Suomen poliittisen eliitin pakolaisasenteiden polarisoituminen voimistui edelleen vuosien 2012 ja 2017 välillä. Jo entuudestaan pakolaisiin kielteisesti suhtautuneiden perussuomalaisten ja pakolaisiin myönteisesti suhtautuneiden vihreiden asenteet jyrkkenivät entisestään, mikä teki maahanmuuttokeskustelusta yhä polarisoituneempaa (ks. Lönnqvist ym., 2020). Poliittinen vastakkainasettelu kulminoitui vuoden 2015 ”pakolaiskriisiin”, jolloin lähes 90 prosenttia perussuomalaisten jäsenistä piti pakolaisia keskeisenä yhteiskunnallisena riskinä, kun taas yli 60 prosenttia vihreistä oli eri mieltä (Koivula ym., 2019).

Suomessa muodostettiin vuonna 2015 uusi hallitus samaan aikaan, kun Euroopassa koettiin ”pakolaiskriisi”. Aluksi, kesällä 2015, pääministeri Juha Sipilä puolusti pakolaisia julkisuudessa voimakkaasti, jopa toivottaen heidät tervetulleeksi kotiinsa. Puhetapa muuttui kuitenkin jo muutamissa viikoissa, jolloin pakolaisista alettiin puhua numeroina ja ”tulvana” (Sakki & Pettersson, 2018), mikä osaltaan voimisti erontekoja ”todellisten, tarvitsevien” ja ”valheellisten, ansaitsemattomien” pakolaisten välille. Pakolaisten määrään sekä heidän vastaanottonsa ja kotoutumisensa mahdollisuuksiin keskittynyt keskustelu erosi siis vuoden 2011 tavasta käsitellä yleisemmin Suomeen suuntautuvan maahanmuuton tulevaisuudennäkymiä.

Hallituskoalitiassa oleminen tarkoitti, että perussuomalaisten ennen hallitukseen menoa tekemät lupaukset osoittautuivat mahdottomiksi pitää. Vaalilupausten mukaan Suomeen muuttavien määrää olisi vähennetty edelleen vuotta 2015 edeltävistä, jo entuudestaan vähäisistä määristä. Vaalilupausten toimeenpa-

non sijaan perussuomalaiset joutuivat aloittamaan hallitustyöskentelyn aikana, jolloin maahan saapui ihmisiä enemmän kuin koskaan. Näin ollen suomalaisessa kontekstissa tässä ”kriisissä” oli alusta alkaen kyse myös oikeistopopulismien kriisistä (Nygård & Kuisma 2017), sillä lupauksen pitämisestä oli nyt tullut mahdotonta. Tämä lamaan sähköisti puolueen radikaalimman, Jussi Halla-ahon johtaman siiven, joka syrjäytti puolueen perinteisemmän populistisen johdon kaksi vuotta myöhemmin.

Maahanmuuttovastainen ja solidaarisuutta korostava kansalaisaktivismi

Kuten organisaatiot ja kansalaisaktivistit, myös eri puolueiden poliitikot joutuivat myöntämään, ettei Suomi ollut valmis ottamaan vastaan näin suurta pakolaismäärää ilman asianmukaista infrastruktuuria. Toisaalta maahan saapuvien määrän kasvusta ja ”Rajat kiinni!”-vaatimuksista huolimatta oli epäselvää, kuinka realistista oli odottaa tiukempaa rajakontrollia. Radikaalimmat toimijat hyödynsivät kriisiä levittääkseen etnokulttuurista narratiivia, jossa suomalaiset kuvattiin ”uhanalaisina”, mikä johtui erilaisten ”toisten” ”räjähdysnomaiseksi” väitetystä kasvusta. Tätä narratiivia täydennettiin tuoremmalla versiolla, jonka mukaan liberaali, vihreä, monikulttuurisuutta ajava eliitti edusti ”sisäisiä vihollisia”, jotka joko tarkoituksellisesti tai ainakin osasyllisinä ajoivat Suomen rappiota maahanmuuton myötä (Bauvois ym., 2022; Sakki & Pettersson, 2016).

Tuohon aikaan Suomi todisti kansalaisaktivismien nousua – niin maahanmuuttovastaisuuden kuin solidaarisuuden osoitustenkin muodossa (Pellander & Horsti, 2018; Seikkula, 2022). Radikaalit maahanmuuttoa vastustavat ryhmät, kuten *Rajat kiinni!* ja *Suomi ensin*, saivat alkutaipaleellaan valtavaa mediahuomiota, etenkin *Soldiers of Odin* -ryhmän aloitettua katupartioinnin (Pyrhönen ym., 2021). Nämä toimijat saivat äänensä kuuluviin julkisessa keskustelussa, kun valtamedia antoi heille tilaa ilmaista radikaaleja näkemyksiään suomalaisten ja pakolaisten väitetyistä kulttuurisesta yhteensopimattomuudesta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että suomalaisessa uutismediassa (ja sosiaalisessa mediassa) keskusteltiin kattavasti aktivismista ja varsinkin maahanmuuttovastaisista toimista (Pöytäri ym., 2021). Solidaarisuusaktivismi – kuten *Refugees welcome* ja *Meillä on unelma* – sai kuitenkin mediahuomiota lähinnä reaktion maahanmuuttovastaiseen mobilisaatioon. Vaikka joitain esimerkkejä solidaarisuusaktivismista (esim. *Soldiers of Odin*) käsiteltiinkin, tämä ulottuvuus sai huomiota lähinnä vastakkainasettelun ilmentymänä ja osoituksena kansalaisyhteiskunnan syvästä polarisaatiosta (Laaksonen ym., 2022). ”Pakolaiskriisin” kiih-

keimpien keskusteluiden aikaan median esiin tuomat narratiivit nostivat esiin enimmäkseen pakolaisten vastaanottoon ja kotoutumiseen liittyviä ongelmia, kuten suomalaisten kuntien tarjoamien palveluiden aiheuttamia kustannuksia.

”Pakolaiskriisin” mediavälitteisyys

Polarisoituneet narratiivit löysivät tiensä valtaviirran keskusteluihin. Valtamediassa vuoden 2015 pakolaisvirta lisäsi huomattavasti maahanmuutosta ja kotoutumisesta käytyä keskustelua. Suomalaisessa journalistisessa mediassa haaste kehystettiin pääosin ”rajakriisiksi” (Keskinen ym., tulossa), kun taas ruohonjuuritaso keskustelut keskittyivät kireisiin ryhmien välisiin suhteisiin (Nortio ym., 2021). Tämä johti kysymyksiin median vastuusta maahanmuuttovastaisen aktivismin käsittelyssä (Titley ym., 2021), erityisesti sen osalta, miten merkittävä rooli näille aktivisteille tulisi antaa julkisessa keskustelussa. Vaikka maahanmuuttovastaisia toimijoita käsiteltiin pääosin kielteisessä valossa, jatkuva ja laaja uutisointi antoi heille lisänäkyvyyttä ja auttoi marginaalistakin liikehdintää säännöllisesti ylittämään uutiskynnyksen. Esimerkiksi *Soldiers of Odin* -ryhmän liioitellut väitteet maailmanlaajuisesta toiminnasta esitettiin tyypillisesti vailla kriittistä tarkastelua, ja toisin kuin Ruotsissa, media ei käyttänyt useista heidän johtohahmoistaan termiä ”uusnatsi” (Pyrhönen ym., 2021) – huolimatta runsaasta näytöstä heidän natsisymbolien käyttöönsä ja Pohjoismaiseen Vastarintaliikkeeseen kytkeytymiseensä liittyen (Kotonen, 2019).

Suomalaisten ja maahanmuuttaneiden väitettyyn yhteensopimattomuuteen liittyvistä narratiiveista ei keskusteltu vain valtaviirteisessä mediassa. ”Kriisi” tarjosi materiaalia myös hybridi-median sisällöksi, niin journalistisessa mediassa kuin sosiaalisen median alustoilla ja vastamediassakin työstettäväksi (Seuri & Toivanen, 2021). Vastamedian nousu tapahtui Suomessa samaan aikaan vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” kanssa: *MV-lehti* perustettiin vuoden 2014 lopulla ja tuli suosituksi vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” ansiosta (Ylä-Anttila ym., 2019). Lehden suosio nousi vuosien 2015–2016 aikana, kuten sivuston sijoitus kymmenen vieraillumman joukossa osoittaa (Tuomola, 2018). *MV-lehden* toimintalogiikka perustui pääosin aiemmin julkaistun journalistisen sisällön uudelleenjulkaisuun, mutta tavalla, joka kritisoi tai uudelleen kehysti näitä sisältöjä (Toivanen ym., 2022).

Vastamedian puhutavan vaikutus voitiin havaita myös politiikassa. Tutkimukset eduskunnassa pidetyistä puheista vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” jälkeen ovat osoittaneet, että *MV-lehdestä* ammennettu vastamedian tyyli oli käytössä maahanmuut-

toa koskeissa parlamentaarisisa keskusteluissa esimerkiksi ilmaisujen ”laiton maahanmuuttaja”, ”Suomen turvallisuus” tai ”päästää maahan” muodossa (ks. Ylä-Anttila ym., 2019). Tämänkaltaisten ilmaisujen käyttö oli eduskunnassa yleistä etenkin tammikuussa 2015, kun keskusteltiin maahanmuuttaneiden terveydenhuollosta ja syksyllä 2015, kun turvapaikkahakemusten määrä kasvoi. Perussuomalaisten kansanedustajat käyttivät tällaista kieltä muita yleisemmin, kun taas sosialidemokraattien ja vihreiden edustajat käyttivät kyseisiä ilmaisuja niitä kritisoidakseen. Jotta poliitikot eivät kuitenkaan olisi vaikuttaneet julkilausutusti rasistisilta tai islaminvastaisilta, he käyttivät ns. ”poliitikon suodatinta”: poliitikot lievensivät tai pehmensivät ilmaisujaan ja sanastoaan, jotta he pystyivät tekemään julkisista puheenvuoroistaan tavanomaisemman kuuloisia ja helpommin hyväksyttäviä (Ylä-Anttila ym., 2019).

Vuoden 2015 ”pakolaiskriisi” kirjoitti poliitikkojen, poliittisten vaikuttajien, aktivistien ja laajemman yleisön keskuudessa monenlaisia reaktioita, ja se välittyi vahvasti niin perinteisen kuin verkkomediankin kautta. Seurausta voidaan kutsua moraaliseksi paniikiksi. Kaikkien pakolaisryhmien saapuminen ei ole kuitenkaan aiheuttanut Suomessa vastaavaa julkista debattia, kuten alla esitetty esimerkki ukrainalaisten vastaanotosta vuonna 2022 osoittaa.

Ukrainasta paenneiden vastaanotto: uusi ”kriisi” kera uudenlaisen solidaarisuuden?

Kun sota Ukrainassa toi Eurooppaan ja Suomeen suuren määrän pakolaisia, havaittiin muutoksia niin politiikassa kuin mediassakin. Ukrainalaisia kohtaan osoitettu solidaarisuus läpäisi koko suomalaisen poliittisen kentän (Lahti & Palonen, 2023) ja vallassa ollut hallitus oli yksimielinen: Suomen tuli tukea Ukrainaa ja toivottaa ukrainalaiset pakolaiset tervetulleiksi. Opposition osalta vastaavaa asennetta nähtiin kokoomuksen riveissä. Myös perussuomalaiset asemoituivat toivottamaan ukrainalaiset pakolaiset tervetulleiksi sen sijaan, että olisivat vastustaneet heidän saapumistaan, kuten olivat usein toimineet aikaisempien pakolaisryhmien kohdalla. Tuolla historiallisesti harvinaisella hetkellä näkemykset suurimman ulkomaisen maahan muuttavien ryhmän, ukrainalaisten, vastaanotosta lähentyivät perussuomalaisten ja muiden puolueiden välillä (Näre ym., 2022). Vaikka vastakkaiset poliittiset puolueet olivat laajalti samaa mieltä sen osalta, että ukrainalaiset pakolaiset tuli ottaa lämpimästi vastaan, ne pitivät silti yllä yhteiskunnallisen keskustelun polarisaatiota kyseenalaistamalla vastustajiensa ukrainalaisille

tarjoaman avun aitouden, oikeellisuuden ja taustalla olevat motiivit (Backström ym., 2022).

Toimittajat ja poliitikot kuvasivat silti ukrainalaisia pakolaisia valtaosin myönteisesti: he ovat ”meidän kaltaisiamme”, eurooppalaisia, koulutettuja, enimmäkseen suojelun tarpeessa olevia naisia ja lapsia. Tämä kuvaus auttoi muodostamaan ukrainalaisista pakolaisista myönteisen käsityksen myös suomalaisessa asenneilmapiirissä. Eräs etenkin ukrainalaisiin pakolaisiin liitetty piirre on ollut heidän oletettu halukkuutensa kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Tätä tulkintaa on vahvistettu suomalaismediassa ukrainalaisista tarjotun kuvaston kautta (Martikainen & Sakki, 2023). Kuvat aktiivisista ja sisukkaista ukrainalaisista ovat ruokkineet ajatusta, että kaiken vaivannäkönsä ansiosta he tulevat kotoutumaan melko sujuvasti. Ukrainalaisista annettu myönteinen kuva – vastakohtana vuoden 2015 pakolaisista annettuun kielteisempään kuvaan – liittyy usein käytettyyn ansaitsemisen diskurssiin eli kriteereihin, joiden perusteella maahan muuttaneet ansaitsevat tulla autetuksi. Kriteereihin kuuluu heidän läheisyytensä ”meihin”, heidän miellyttävyytensä ja heidän kiitollisuutensa: mitä enemmän pakolaisten nähdään omaavan näitä ominaisuuksia, sitä ansaitsevampia heistä tulee (Von Oorschot, 2000). Ukrainalaisia on pidetty myös ”todellisina pakolaisina”, koska he pakenevat sotaa ja ovat useimmiten suojaa kipeästi tarvitsevia naisia ja lapsia, vastakohtana ”elintasopakolaisina” pidettyihin ryhmiin.

Keskustelun keskittyminen maahanmuuttaneiden ansaitsevuu-teen nousi esiin jo varhain 2000-luvulla (Pyrhönen, 2015), kun niin sanottujen ”hyvien” ja ”huonojen” pakolaisten välillä alettiin tehdä selkeää eroa. Tätä prosessia on kutsuttu valikoivaksi solidaarisuudeksi (Paré, 2022) eli solidaarisuuden tunteeksi, joka perustuu emotionaaliseen reaktioon (pelko ja viha vs. myötätunto ja empatia). On helpompaa kokea myötätuntoa sellaisia ihmisiä kohtaan, jotka koetaan kulttuurisesti ja maantieteellisesti läheisiksi, ja joiden kanssa jaetaan yhteisiä arvoja ja kokemuksia (kuten tässä tapauksessa kokemus Venäjän hyökkäyksen kohteeksi joutumisesta). Tätä emotionaalista reaktiota muovaavat poliitikkojen puhetavat ja median jakamat kuvat, joita suomalaiset vastaanottavat. Suomalaisten asenteet ukrainalaisia kohtaan ovatkin erittäin myönteiset: 98 prosenttia suomalaisista osoittaa heille tukensa, mikä on koko EU:n tasolla korkeimpia lukuja (Erikoiseurobarometri, 2022).

Lisäksi on huomattava, että Suomessa kotoutumista lähestytään usein työllisyyden näkökulmasta. Tästä osoituksena toimii nykyinen hallitusohjelma, ”Vahva ja välittävä Suomi”, jonka mukaan

”Suomeen kotoudutaan työllä” (Valtioneuvosto, 2023). Ukrainalaisilla on ollut työnteko-oikeus heti sen jälkeen, kun he ovat hakeneet tilapäisen suojelun statusta, joka on yleensä myönnetty vaivattomasti ja nopeasti. Vuosina 2015–2016 saapuneet pakolaiset joutuivat sen sijaan hakemaan turvapaikkaa yksilöllisesti, pitkän ja monimutkaisen prosessin kautta (Bodström, 2022). He myös saivat työskennellä vasta kolme tai kuusi kuukautta hakemuksensa jättämisen jälkeen, ja turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeuden ehtoja kiristettiin edelleen vuonna 2019². Niin helpompi pääsy työmarkkinoille kuin poliitikkojen ja median tuottama kuva tilapäistä suojelua saavista ukrainalaisista ”hyvinä pakolaisina” on vahvistanut yleistä käsitystä siitä, että heidän kotoutumisensa ei tulisi olemaan taakka suomalaiselle yhteiskunnalle.

Syyskuuhun 2023 mennessä yhteensä 63 314 ukrainalaista pakolaista oli hakenut tilapäistä suojelua Suomesta. Määrä on lähes kaksi kertaa suurempi kuin vuosina 2015 ja 2016 saapuneet 32 657 turvapaikanhakijaa. Tästä huolimatta ukrainalaisten saapuminen ei aiheuttanut vastaavaa moraalista paniikkia kuin Lähi-idästä saapuneiden pakolaisten saapuminen (ks. Näre ym., 2022). Miljoonien ukrainalaisten tulevaisuus Euroopassa on kuitenkin vielä epävarma, koska heidän saamansa suojelu on luonteeltaan ”tilapäistä”, eikä statuksen jatkosta ole täyttä varmuutta (ks. Bodström, 2023). Tässä esitetyt eriarvoisuudet pakolaisten kohteluun liittyen niin Suomessa kuin muissakin Euroopan maissa paljastavat yhteiskunnassamme vaikuttavia vinoumia ja syrjiviä prosesseja. Eriarvoisuuden lähteiden tunnistaminen voi avata mahdollisuuksia uusiin oivalluksiin ja poliittikatoimiin, joita tarvitaan ihmisten yhdenvertaisen kohtelun edistämiseksi tulevaisuudessa. Parhaassa tapauksessa ratkaisut tukevat pitkän aikavälin poliittisia ja materiaalisia panoksia kotoutumiseen.

Johtopäätökset

Suomen viimeaikainen maahanmuuttopolitiikka ja etenkin sitä koskeva julkinen keskustelu osoittavat selvän katkoksen empiirisen, väestörakenteellisen todellisuuden ja sen maahanmuuttoa koskevan narratiivin välillä, jossa maahanmuuttoa pidetään Suomen ja suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kohtalonkysymyksenä. Sitkeimmin julkisuudessa esiintyvät huolet maahanmuutosta ja kotoutumisesta (esim. väestönvaihtoa koskeva sa-

laliittoteoria³ sekä huolet suomalaisen kulttuurin katoamisesta ja hyvinvointiyhteiskunnan rapautumisesta pitkällä aikavälillä) liittyvät suhteellisen kaukaiseen tulevaisuuteen. Niitä on vaikea hälventää tietopohjaisella argumentoinnilla, koska tulevaisuuden ennustaminen varmuudella on mahdotonta. Tästä syystä on erittäin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaista sanastoa näistä kysymyksistä käytetään julkisessa keskustelussa. Poliittiset toimijat läpi puoluekentän hyödyntävät maahanmuuttoon liittyviä teemoja ja muodostavat mediavälitteisiä narratiiveja, joiden kautta ihmiset tekevät maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyviä ilmiöitä itselleen ymmärrettäviksi (ks. esim. Hors-ti & Nikunen, 2013; Keskinen, 2016).

Vaikka monet avoimesti rasistiset ja muukalaisvihamieliset ilmaisu- eiväät läpäise helposti journalistisen median seula, monet poliitikot ja politiikan vaikuttajat ovat huomanneet sosiaalisen median olevan sallivampi kovallekin kielenkäytölle. Koska rajat hyväksyttävänä pidetyistä ilmauksista muuttuvat suuresti ajan myötä, joskus jopa salaliittoteoriat (kuten väestönvaihtoteoria) löytävät tiensä valtavirtaan, myös valtavirtaa edustavien poliitikkojen kautta. Tämänkaltaisten narratiivien päätyminen syrjäisiltä verkkoalustoilta valtavirtaiseen julkisuuteen voi olla seurauksiltaan vakava: se uhkaa johtaa maahanmuuttovastaisten puhetapojen arkipäiväistymiseen niin politiikan kentällä kuin julkisessa keskustelussa laajemminkin (ks. Nortio & Pettersson, 2022; Condard ym., 2022). Se myös luo pohjaa syrjivälle puheelle maahanmuuton ympärillä ja ruokkii kielteistä lähestymistapaa, jossa kotoutuminen nähdään suomalaisen yhteiskunnan kannalta vaivalloisena ja haastavana (ks. Nortio ym., 2021).

Tämän vuoksi maahanmuuttoa koskevien väärinkäsitysten ja disinformaation leviämistä ehkäisevien poliittikatoimien tulisi ulottua radikaaleja toimijoita ja syrjäisiä verkkoalustoja laajemmalle. Huomiota tulisi kiinnittää poliittisen diskurssin, uutismedian, julkisten narratiivien, hallituksen kampanjoiden ja sosiaalisen median väliseen vuorovaikutukseen. Jotta kotoutumista ja tietoon perustuvaa ymmärrystä maahanmuuttoon liittyvistä kysymyksistä voitaisiin tukea tehokkaasti, toimia ei pidä kohdistaa vain yksittäisiin ryhmiin tai areenoihin. Sen sijaan tulee ottaa huomioon koko hybridi, mediavälitteinen dynamiikka, jonka kautta julkisuudessa esiintyvät ja jopa viraalit narratiivit kehittyvät (Chadwick, 2013).

² Kesäkuusta 2019 alkaen sääntöjä kiristettiin niin, että jos hakija saa kielteisen oleskelulupapäätöksen ja tekee uusintahakemuksen, työnteko-oikeus katkeaa 3 tai 6 kuukaudeksi: <https://migri.fi/turvapaikanhakijan-tyonteko-oikeus>.

³ Väestönvaihtoteorian mukaan on olemassa juoni, jonka avulla valkoinen länsimainen väestö korvataan muilla väestönosilla, erityisesti muslimilla.

Kun otetaan huomioon eri viestintäkanavien moninaisuus, on erityisen pulmallista, jos institutionaaliset toimijat vain tyytyvät esittämään poliittisia lausuntoja kunnioitettavista periaatteista, kuten ”nollatoleranssista rasismille”. Monet ongelmalliset narratiivit kun voidaan selittää pois ”ei-rasistisina” (Keskinen ym., 2009). Tärkeintä olisi ymmärtää laajalti, että syrjintä ja rasismi ovat usein rakenteellisia ongelmia, joihin tarttumiseksi tarvitaan aktiivisia toimia, ei vain rasismin julkilausuttujen muotojen kieltämistä.

Lähteet

- Alho, R. (2021). Finland: Integration of Asylum Seekers and Refugees in a Tightened Policy Framework. Teoksessa *Betwixt and Between*. (Toim.) Galgóczi, B. 83–107. Brussels: European Trade Union Institute.
- Backström, J., Creutz, K., & Pyrhönen, N. (2022). Making Enemies: Reactive Dynamics of Discursive Polarization. Teoksessa *The Far-Right Discourse of Multiculturalism in Intergroup Interactions: A Critical Discursive Perspective*. (Toim.) Pettersson, K. & Nortio, E. 139–62. Palgrave Studies in Discursive Psychology. Cham: Springer International Publishing.
- Bauvois, G., & Pyrhönen, N. (2023). In Search for Unexpected Allies? Radical Right Remediation of ‘the 2015 Refugee Crisis’ on Social Media. Teoksessa *Europe in the Age of Post-Truth Politics: Populism, Disinformation and the Public Sphere*. (Toim.) Conrad, M., Hálfðanarson, G., Michailidou, A.; Galpin, C.; & Pyrhönen, N. 223–43. Palgrave Studies in European Political Sociology. Cham: Springer International Publishing.
- Bauvois, G., Pyrhönen, N., & Pyysiäinen, J. (2022). Underdogs Shepherding the Flock - Discursive Outgrouping of ‘the Internal Enemy’ in Online Discussions. Teoksessa *The Far-Right Discourse of Multiculturalism in Intergroup Interactions: A Critical Discursive Perspective*. (Toim.) Nortio, E., & Pettersson, K. 51–84. Palgrave Studies in Discursive Psychology. Cham: Palgrave Macmillan.
- Betz, H-G. (1993). “The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe.” *Comparative Politics* 25 (4): 413–27. <https://doi.org/10.2307/422034>
- Bodström, E. (20.9.2023). Kansainvälistä suojelua hakevia kohdellaan eri tavoin, *Rikoksentorjunta.fi*. (<https://rikoksentorjunta.fi/-/3-23-haaste-kansainvalista-suojelua-hakevia-kohdellaan-eri-tavoin>)
- Bodström, E. (6.10.2022). Kaksi ‘pakolaiskriisiä’ ja suojelun rajat. *Liikkeessä yli rajojen -blogi*. (<https://liikkeessaylirajojen.fi/kaksi-pakolaiskriisia-ja-suojelun-rajat/>)
- Castells, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.7312/blau17412-091>
- Chadwick, A. (2013). *The Hybrid Media System: Politics and Power*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199759477.001.0001>
- Conrad, M., Hálfðanarson, G., Michailidou, A.; Galpin, C.; & Pyrhönen, N. (Toim.) (2022). *Europe in the Age of Post-Truth Politics: Populism, Disinformation and the Public Sphere*. 1st ed. 2023 edition. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-13694-8>
- Erikoiseurobarometri (2022). Flash Eurobarometer FL506 : EU’s response to the war in Ukraine (v1.00). [Data set]. European Commission, Directorate-General for Communication. http://data.europa.eu/88u/dataset/S2772_FL506_ENG
- Grönlund, K., & Kim Strandberg, K. (2023). Finland Turned Right : Voting and Public Opinion in the Parliamentary Election of 2023. Forskningsrapport. Turku: Åbo Academi.
- Hatakka, N. (2017). When Logics of Party Politics and Online Activism Collide: The Populist Finns Party’s Identity under Negotiation. *New Media & Society*, 19(12), 2022–2038. <https://doi.org/10.1177/1461444816660728>
- Hatakka, N., Niemi, M.K., & Välimäki, M. (2017). “Confrontational yet Submissive: Calculated Ambivalence and Populist Parties’ Strategies of Responding to Racism Accusations in the Media.” *Discourse & Society* 28(3), 262–80. <https://doi.org/10.1177/0957926516687406>
- Horsti, K., & Nikunen, K. (2013). The Ethics of Hospitality in Changing Journalism: A Response to the Rise of the Anti-Immigrant Movement in Finnish Media Publicity. *European Journal of Cultural Studies* 16 (4): 489–504. <https://doi.org/10.1177/1367549413491718>

- Keskinen, S, Rastas, A, & Tuori, S. (2009). *En ole rasisti, mutta...: Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino. <https://doi.org/10.30676/jfas.127482>
- Keskinen, S. (2016). From Welfare Nationalism to Welfare Chauvinism.: Economic Rhetoric, Welfare State and the Changing Policies of Asylum in Finland. *Critical Social Policy* 36(3), 352–370. <https://doi.org/10.1177/0261018315624170>
- Keskinen, S., Bauvois, G, Pyrhönen, N., & Seikkula, M. (tulossa). "The Point of No Return? Competing Crisis Constructions and the Mediatization of the 2015 Autumn of Migration in Sweden and Finland."
- Kivisto, P., & Saukkonen, P. (2019). The True Finns/Finns Party: A Right-Wing Populist Party and the Backlash against Multiculturalism in a Consensus-Oriented Civil Sphere. Teoksessa *The Nordic Civil Sphere*. (Toim.) Alexander, J.C, Lund, A & Voyer, A. 256–280. Cambridge: Polity.
- Koikkalainen, S., Pyrhönen, N., & Wahlbeck, Ö. (2020). Public Opinion on Migration and the Role of the Media in the Context of the 'European Refugee Crisis.' Teoksessa *Local Integration Policy of Migrants. European Experiences and Challenges*. (Toim.) Franzke, J, & Ruano, J. 285–310. Palgrave Studies in Sub-National Governance. London: Palgrave.
- Koivula, A., Koironen, I., Saarinen, A., & Keipi, T. (2020). Social and ideological representativeness: A comparison of political party members and supporters in Finland after the realignment of major parties. *Party Politics*, 26(6), 807–821. <https://doi.org/10.1177/1354068818819243>
- Kotonen, T. (2019). The Soldiers of Odin Finland: From a Local Movement to an International Franchise. Teoksessa *Vigilantism against Migrants and Minorities*. (Toim.) Tore Bjørgo and Miroslav Mareš, 241–256. Routledge.
- Laaksonen, S.M., Koivukoski, J., & Porttikivi, M. (2022). Clowning around a Polarized Issue: Rhetorical Strategies and Communicative Outcomes of a Political Parody Performance by Loldiers of Odin. *New Media & Society* 24(8), 1912–1931. <https://doi.org/10.1177/1461444821989621>
- Lahti, Y. & Palonen, E. (2023). The impact of the Russia–Ukraine War on right-wing populism in Finland. In *The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-Wing Populism in Europe* (p. 126). European Center for Populism Studies (ECPS). <https://doi.org/10.55271/rp0018>
- Lentin, A., & Titley, G. (2011). *The Crises of Multiculturalism: Racism in a Neoliberal Age*. London: Zed Books. <https://doi.org/10.5040/9781350223035>
- Lönnqvist, J. E., Ilmarinen, V. J., & Sørtheix, F. M. (2020). Supplementary materials to "Polarization in the wake of the European refugee crisis—A longitudinal study of the Finnish political elite's attitudes towards refugees and the environment". *Journal of Social and Political Psychology*. 2020, 8(1), 173–197. <https://doi.org/10.5964/jspp.v8i1.1236>
- Martikainen, J., & Sakki, I. (2023). Visual humanization of refugees: A visual rhetorical analysis of media discourse on the war in Ukraine. *British Journal of Social Psychology*. <https://doi.org/10.1111/bjso.12669>
- Moffitt, B. (2016). *The Global Rise of Populism*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Näre, L., Abdelhady, D. & Irastorza, N. (2022). What Can We Learn from the Reception of Ukrainian Refugees? *Nordic Journal of Migration Research* 12(3), 255–258. <https://doi.org/10.33134/njmr.620>
- Nortio, E., Niska, M., Renvik, T.A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2021). 'The Nightmare of Multiculturalism': Interpreting and Deploying Anti-Immigration Rhetoric in Social Media. *New Media & Society*, 23(3), 438–456. <https://doi.org/10.1177/1461444819899624>
- Nurmi, L. (2017). *Perussuomalaisten Hajoamisen Historia*. Helsinki: Into.
- Nygård, M., & Kuisma, M. (2017). Immigration, Integration and the Finns Party: Issue Ownership by Coincidence or by Stealth? Teoksessa *The European Mainstream and the Populist Radical Right*. (Toim.) Odmalm, P. & Eve Hepburn, E. Routledge.
- Paré, C. (2022) "Selective Solidarity? Racialized Othering in European Migration Politics." *Amsterdam Review of European Affairs*, 1(1), 42–61.

- Pellander, S., & Horsti, K. (2018). Visibility in Mediated Border-scapes: The Hunger Strike of Asylum Seekers as an Embodiment of Border Violence. *Political Geography* 66, 161–170. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2017.01.005>
- Pettersson, K., & Nortio, E (Toim.) (2022) *The Far-Right Discourse of Multiculturalism in Intergroup Interactions: A Critical Discursive Perspective*. Palgrave Studies in Discursive Psychology. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-89066-7>
- Pyrhönen, N. (2015). The True Colors of Finnish Welfare Nationalism. Consolidation of Neo-Populist Advocacy as a Resonant Collective Identity through Mobilization of Exclusionary Narratives of Blue-and-White Solidarity. *SSKH Skrifter*, 38. Helsingin yliopisto.
- Pyrhönen, N., & Bauvois, G. (2020). Conspiracies beyond Fake News. Producing Reinforcement on Presidential Elections in the Transnational Hybrid Media System. *Sociological Inquiry* 90(4), 705–731. <https://doi.org/10.1111/soin.12339>
- Pyrhönen, N., Bauvois, G., & Rosenström, S. (2021). Soldiers of Odin as Peril or Protection? Hybrid Mediatization of Oppositional Framings on Anti-Immigration Responses to the ‘Refugee Crisis.’ *Nordiques*, 40 (May). <https://doi.org/10.4000/nordiques.1464>.
- Pyrhönen, N., & Wahlbeck, Ö. (2018). The Finnish National Report on the Politicization of the ‘Refugee Crisis’ in Public Debate. 9. CEASEVAL Research on the Common European Asylum System. Chemnitz: Technische Universität Chemnitz.
- Pöyhtäri, R., Nelimarkka, M., Nikunen, K., Ojala, M., Pantti, M., & Pääkkönen, J. 2021. Refugee debate and networked framing in the hybrid media environment. *International Communication Gazette*, 83(1), 81–102. <https://doi.org/10.1177/1748048519883520>
- Ruotsalainen, M., & Saresma, T. (2017). Monikulttuurisuuskeskustelu Suvivirrestä maahanmuuttajamyttiin. Teoksessa *Jätkät ja jytkyt: Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. (Toim.) Palonen, E & Saresma, T. 151–178. Tampere: Vastapaino.
- Sakki, I., & Pettersson, K. (2018). Managing stake and accountability in Prime Ministers’ accounts of the “refugee crisis”: A longitudinal analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 28(6), 406–429. <https://doi.org/10.1002/casp.2358>
- Sakki, I., & Pettersson, K. (2016). Discursive constructions of otherness in populist radical right political blogs. *European Journal of Social Psychology*, 46(2), 156–170. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2142>
- Saresma, T. (2023). “Perussuomalaiset ja väestönvaihto - Kulttuuri, ‘rotu’ ja sukupuoli äärioikeistolaisessa salaliittoteoriassa.” In *Salaliittoteorioiden politiikat: yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia*. (Toim.) Hyvönen A.E, & Pyrhönen, N. 253–286. Tampere: Vastapaino.
- Seikkula, M. (2022). ‘A Counterforce against Hate’: A Discursive Analysis of Affective Practices in Mobilization against the Radical Right in a Context of White Innocence. Teoksessa *The Far-Right Discourse of Multiculturalism in Intergroup Interactions: A Critical Discursive Perspective*. (Toim.) Nortio, E & Pettersson, P. 217–240. Palgrave Studies in Discursive Psychology. Cham: Palgrave Macmillan.
- Seuri, O, & Toivanen, P. (2021). Fortifying Boundaries – The ‘How and Why’ of the Finnish Media and Countermedia from 2014 to 2018. *Journalistica* 15(1), 59–89. <https://doi.org/10.7146/journalistica.v15i1.125038>
- Titley, G., Nikunen, K., & Pantti, M. (2021). Shifting Formations, Formative Infrastructures: Nationalisms and Racisms in Media Circulation. *Television & New Media* 22(2), 103–111. <https://doi.org/10.1177/1527476420983740>
- Toivanen, P., Nelimarkka, M., & Valaskivi, K. (2022). Remediation in the Hybrid Media Environment: Understanding Countermedia in Context. *New Media & Society*, 24(9), 2127–2152. <https://doi.org/10.1177/1461444821992701>
- Tuomola, S. (2018). Pakolaiskeskustelu MV-lehdessä: Merkityksellistämisen mekanismit ideologisissa puhuttelutavoissa. *Media & viestintä* 41 (3). <https://doi.org/10.23983/mv.75324>
- Vaarakallio, T. (2017). Perussuomalaisten kaksoispuhe. Teoksessa *Jätkät ja Jytkyt: Perussuomalaiset Ja Populismin Retoriikka*. (Toim.) Palonen, E & Saresma, T. 199–217. Tampere: Vastapaino.
- Valtioneuvosto (2023). Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. *Valtioneuvoston julkaisuja* 2023:58.

Von Oorschot, W. (2000). Who Should Get What, and Why? On Deservingness Criteria and the Conditionality of Solidarity among the Public. *Policy And Politics*, 28(1), 33–48. <https://doi.org/10.1332/0305573002500811>

YK (2006). International Migration 2006. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. No. E.06. XIII.6. United Nations Publication. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migration-wallchart2006.pdf>

Ylä-Anttila, T., Bauvois, G., & Pyrhönen, N. (2019). Politicization of Migration in the Countermedia Style: A Computational and Qualitative Analysis of Populist Discourse. *Discourse, Context & Media* 32 (December). <https://doi.org/10.1037/AMP0000265>

Ylä-Anttila, T., Eranti, V. & Hardwick, S. (2020). Going Overboard: How Ironic Group Style Becomes Political on an Anonymous Imageboard. *Social Media + Society*, 6(4). <https://doi.org/10.1177/2056305120969912>

Ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten pienten lasten äitien väliset kohtaamiset omalla asuinalueella

Eerika Finell, Paula Paajanen & Reetta Riikonen

Tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustaiset pienten lasten äidit voivat kokea enemmän hyvinvoinnin ja työllistymisen haasteita kuin suomalaistaustaiset pienten lasten äidit. Erityisesti hyvinvoinnin edistämisessä sosiaalisilla suhteilla on tärkeä merkitys. Tässä artikkelissa esittelemme kootusti Mamanet-tutkimushankkeemme tuloksia. Hankkeessa on selvitetty ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten pienten lasten äitien keskinäisiä sosiaalisia suhteita kulttuurisesti moninaisilla asuinalueilla Helsingissä.

Hankkeemme keskeisin tulos on se, että ulkomaalais- ja suomalaistaustaiset pienten lasten äidit ovat omalla asuinalueellaan melko vähän tekemisissä keskenään. Syitä kontaktien puutteeseen on monia. Ulkomaalaistaustaisilla äideillä ei ole aina tietoa siitä, missä muita äitejä on mahdollista tavata. Ryhmien väliset kontaktit voidaan kokea molemmin puolin kuormittaviksi ja aiemmat kielteiset kokemukset tai epävarmuus voivat johtaa kontaktien välttelyyn. Lisäksi eri taustoista tulevien äitien arkirytmii ja ajatukset hyvästä vanhemmuudesta voivat poiketa toisistaan. On kuitenkin tärkeä todeta, että silloin kun kohtaamisia tapahtuu, ne ovat pääasiassa positiivisia.

Aineistomme tarjoaa viitteitä siitä, että leikkipuistoilla ja perhekerhoilla voi olla tärkeä rooli kontaktien mahdollistajana. Niiden lähestyttävyyteen tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota lisäämällä tiedotusta sekä ottamalla huomioon eri taustoista tulevat äidit tilojen, aikataulujen ja ohjelman suunnittelussa. Yhteisen toiminnan järjestämisen lisäksi lapsiperhepalveluiden työntekijöiden myönteiset kohtaamiset ulkomaalaistaustaisten äitien kanssa voivat itsessään olla näille äideille hyvin merkityksellisiä.

Ulkomaalaistaustaiset äidit Suomessa

Ulkomaalaistaustaisten lapsiperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on kasvanut 2000-luvulla Suomessa (Työ- ja elinkeinoministeriön kototietokanta, 2022). Vuonna 2021 syntyi lähes 50 000 lasta, joista 14 prosentilla oli ulkomaalaistaustainen¹ äiti (Tilastokeskus, 2022a). Ulkomaalaistaustaiset naiset saavat keskimäärin enemmän lapsia kuin suomalaistaustaiset, vaikka heidän kokonaishedelmällisyytlukunsa onkin laskenut 1990-luvulta lähtien (Tilastokeskus, 2021). Vuonna 2021 ulkomaalaistaustaisten naisten kokonaishedelmällisyytluku oli 1,7 suomalaistaustaisten naisten vastaavan luvun ollessa 1,4 (Tilas-

tokeskus, 2022b). Kokonaishedelmällisyytluku kuitenkin vaihtelee huomattavasti naisen taustamaan mukaan. Se on tyypillisesti korkein naisilla, joiden taustamaassa hedelmällisyys on myös korkea, kun taas joissakin ryhmissä se on matalampi kuin suomalaistaustaisilla (Tilastokeskus, 2021). Vuonna 2021 synnyttäneet ulkomaalais- ja suomalaistaustaiset äidit eivät juuri eroa iältään. Tuona vuonna synnyttäneiden ulkomaalaistaustaisten naisten tyypillisimmät taustamaat olivat entinen Neuvostoliitto, Viro, Somalia ja Irak. (Tilastokeskus, 2022a.)

Ulkomaalaistaustaiset äidit voivat kohdata Suomessa lukuisia haasteita, jotka koskevat muun muassa työllistymistä ja sosiaalisia suhteita. Aiempien selvitysten perusteella ulkomaalaistaustaisten äitien työllisyysaste on matalampi kuin suomalaistaus-

---

¹ Tarkoitamme ulkomaalaistaustaisella henkilöllä, jonka molemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla, ja suomalaistaustaisella henkilöllä, jonka vanhemmista vähintään toinen on syntynyt Suomessa (Tilastokeskus, 2021). Ulkomaalaistaustaisten ryhmä on taustaltaan erittäin moninainen.

taisilla äideillä (Larja & Sutela, 2015) ja ulkomaalaistaustaisilla lapsettomilla naisilla (Sutela, 2016; Busk & Jauhiainen, 2022). Esimerkiksi vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten pienten lasten äitien² työllisyysaste oli 40 prosenttia, kun suomalaistaustaisilla vastaava luku oli 69 prosenttia (Larja & Sutela, 2015). Ulkomailla syntyneiden naisten työllisyysaste on kuitenkin noussut voimakkaasti viime vuosina ja se oli Työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2022 jo 68 prosenttia (Baumgartner & Raijas, 2023). On mahdollista, että tämä kehitys koskee myös ulkomaalaistaustaisia pienten lasten äitejä. Ulkomailla syntyneistä naisista useampi oli vuonna 2018 perhevapaalla tai kotona lapsen/lasten kanssa kuin koko väestön naisista, mikä liittyy muun muassa ulkomaalaistaustaisten nuorempaan ikärakenteeseen (Martelin ym., 2020) sekä työn puutteeseen tai työn ja perheen vaikeaan yhdistämiseen työn epäsäännöllisen luonteen takia (Säävälä, 2021).

Edellä esiin tuotujen haasteiden lisäksi äitiys itsessään voi olla ulkomaalaistaustaiselle naiselle erityisen kuormittava elämäntilanteen vaihe. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että ulkomaalaistaustaiset äidit ovat suuremmissa riskissä kokea masennusta ja yksinäisyyttä (Bandyopadhyay ym., 2010; Lim ym., 2022). Yksinäisyyden taustalla ovat muun muassa merkityksellisten ihmissuhteiden puuttuminen, perhetuen ja muun sosiaalisen tuen väheneminen tai puute sekä kotoutumisen haasteet, kuten kieliongelmat ja uuden kulttuurin vieraus (Renzaho & Oldroyd, 2014; Yang ym., 2022). Myös Suomessa on havaittu, että monet ulkomaalaistaustaiset vanhemmat, äidit mukaan lukien, kokevat yksinäisyyttä. Moni kaipaa enemmän tukea ja apua kasvatukseen, ja osalle viranomaiset ovat ainoa perheen ulkopuolinen tukiverkosto. (Turtiainen & Hiitola, 2015.) Äitien sosiaalinen eristyneisyys ja yksinäisyyden tunteet ovat riskitekijöitä sekä äidin että lapsen hyvinvoinnille (Junttila ym., 2015; Lim ym., 2022).

Sosiaaliset kontaktit tuen ja positiivisten ryhmäsuhteiden mahdollistajana

Sosiaalisilla suhteilla on osoitettu olevan suuri vaikutus ihmisen hyvinvointiin – ne tarjoavat sekä käytännön apua että emotionaalista tukea (Haslam ym., 2018). Toimivien kontaktien merkitys korostuu erityisesti pikkulapsiperheiden arjessa (Halme & Perälä, 2014), jossa niiden puute voi lisätä entisestään arjen kuormitusta ja perheiden psykososiaalisia ongelmia (Junttila ym., 2015).

Sosiaalisilla kontakteilla on tärkeä merkitys myös myönteisille ryhmäsuhteille. Ryhmien välisillä suhteilla tarkoitetaan tässä yhteydessä tunteita, asenteita ja käyttäytymistä, joita ryhmän jäsenet (esim. 'suomalaiset') ilmaisevat toisen sosiaalisen ryhmän jäseniä (esim. 'ulkomaalaiset') kohtaan. Kontaktihypoteesina tunnetun teorian (Allport, 1954; Pettigrew & Tropp, 2006) mukaan positiivinen kontakti eri ryhmiä edustavien ihmisten välillä voi parantaa ryhmien välisiä suhteita erityisesti, jos se tapahtuu tasa-arvoisessa asemassa olevien ihmisten välillä, kontakti pitää sisällään yhteistyötä ja yhteisiin tavoitteisiin sitoutumista (esim. jaettu vanhemmuus), ja kontaktilla on instituutionaalinen tuki (esim. kasvatusinstituutioiden tuki).

Vaikka ryhmien välisillä positiivisilla kontakteilla on runsaasti erilaisia myönteisiä seurauksia, useat tutkimukset ovat osoittaneet, että arkielämässä ihmiset usein välttelevät näitä kontakteja (Bettencourt ym., 2019). Välttelevään käyttäytymiseen voi johtaa esimerkiksi aikaisemmat negatiiviset kokemukset ja niihin liittyvien kielteisten tunteiden välttely, kontaktiin mahdollisesti liittyvä psyykinen kuormitus sekä vallitsevat normit (Ramiah ym., 2015). Ulkomaalaistaustaiset pienten lasten äidit ovat elämäntilanteessa, jossa heillä voi olla rajoitetusti arjen säännöllisiä kohtaamisia suomalaistaustaisten, kuten työkaverien, kanssa. Tässä elämäntilanteessa omalla asuinalueella asuvat ja saman elämäntilanteen jakavat suomalaistaustaiset äidit voivat olla ensiarvoisen tärkeitä kontakteja ulkomaalaistaustaiselle pienen lapsen äidille seuraavista syistä:

- Pienen lapsen kanssa liikkuminen saatetaan kokea haastavaksi ja siksi kontaktien helppo saavutettavuus on tärkeää (Paajanen ym., 2023a; Seppälä ym., 2022).
- Samassa elämäntilanteessa olevien tuki voidaan kokea hyödylliseksi (Kaunonen ym., 2012).
- Äitien keskinäiset kohtaamiset voivat edistää positiivisia ryhmien välisiä suhteita (Pettigrew & Tropp, 2006).
- Äitien asenteilla toisia sosiaalisia ryhmiä kohtaan on osoitettu olevan vaikutusta heidän lastensa asenteisiin (Degner & Dalege, 2013).
- Positiiviset kontaktit asuinalueen muihin pienten lasten äiteihin saattavat edistää kuulumisen tunnetta asuinalueen äitien yhteisöön ja lisätä näin äitien hyvinvointia (Seppälä ym., 2022; 2023).

2 Alle 7-vuotiaita lapsia.

Mamanet-hanke

Vaikka ulkomaalaistaustaisia äitejä on tutkittu jo jonkin verran Suomessa (ks. esim. Hyvönen, 2007; Intke-Hernández & Holm, 2015; Lillrank, 2015; Nordberg, 2015; Siim, 2007; Säävälä, 2010; Tiilikainen, 2007; Wikberg ym., 2012; 2014; Zechner, 2007), ei heidän sosiaalisista suhteistaan suomalaistaustaisiin äiteihin omalla asuinalueellaan juuri tiedetä. Myös kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta äitien keskinäisistä ryhmäsuhteista omilla asuinalueilla on olemassa hyvin rajallisesti.

Mamanet-hankkeessa³ on tutkittu pienten lasten äitien keskinäisiä kohtaamisia kulttuurisesti moninaisilla asuinalueilla Helsingissä.⁴ Hankkeen tavoitteena on ollut selvittää, millaisia ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten äitien keskinäiset suhteet ovat heidän asuinalueillaan, miten he luovat ja ylläpitävät näitä suhteita sekä minkälaiset tekijät edistävät tai ehkäisevät niitä.⁵

Hankkeessa on kerätty sekä laadullista että määrällistä aineistoa. Hankkeen *laadullinen aineisto* kerättiin etnografisin menetelmin havainnoimalla äitien ajanviettopaikkoja, kuten leikkipuistoja ja perhekerhoja, ja keskustelemalla äitien ja alueen toimijoiden kanssa kahdella helsinkiläisellä kulttuurisesti moninaisella asuinalueella. Tutkija vieraili alueilla keskimäärin 5–6 päivänä kuussa 11 kuukauden ajan. Tämän lisäksi hankkeessa tehtiin pitkäaikaishaastatteluita haastatteleamalla 24:ää (10 ulkomaalaistaustaista ja 14 suomalaistaustaista) pienten lasten äitiä. Kutakin äitiä haastateltiin kolme kertaa vuoden aikana. Aineisto on kerätty vuosien 2018–2020 aikana.

Määrällisen aineiston muodostavat kaksi kyselyaineistoa, jotka kerättiin vuosina 2020 ja 2021 helsinkiläisissä neuvoloissa ja perhekeskuksissa. Koska vuoden 2020 aineistonkeruu (N=166) jouduttiin keskeyttämään heti alkuvaiheessa koronapandemian puhkeamisen takia, raportoimme tässä katsauksessa vain vuoden 2021 aineiston tuloksia. Tämä aineisto kerättiin 18.1.–19.2.2021 kahdesta helsinkiläisestä neuvolasta, joiden alueella vieraskielisen väestön osuus on keskimääräistä suurempi. Lisäksi ulko-

maalaistaustaisia äitejä tavoiteltiin järjestöjen kautta levitettyllä sähköisellä kyselyllä sekä puhelinhaastatteluin (n. 10 % aineistosta). Kyselyaineiston koko on 696 vastaajaa.⁶ Vastaajista 63 prosenttia oli suomalaistaustaisia (N=441) ja 37 prosenttia ulkomaalaistaustaisia (N=255). Vastaajien taustatiedot on raportoitu taulukoissa 1 ja 2.

	N	%
Suomen kansalaisuus (kyllä %)	127	49,8
Ensinnä mainittu äidinkieli		
suomi	11	4,4
ruotsi	3	1,2
englanti	24	9,5
venäjä	52	20,6
viro	7	2,8
somali	71	28,2
arabia	17	6,7
muu	67	26,6
Syntymäalue		
Suomi	18	7,5
Jokin muu EU-maa	40	16,6
EU:n ulkopuolinen Euroopan maa	50	20,7
Afrikka	75	31,1
Amerikka ja Oseania	14	5,8
Aasia	44	18,3

Taulukko 1. Ulkomaalaistaustaisten äitien kansalaisuus, ensimmäiseksi mainittu äidinkieli ja syntymäalue (N = 241–255).

3 Mamanet-hanketta on tehty yhteistyössä Itä-Suomen, Tampereen ja Nottingham Trent yliopistojen kesken. Sitä ovat rahoittaneet Koneen säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Savon rahasto, Helsingin kaupunki, Alfred Kordelinin säätiö ja Alli Paasikiven säätiö.

4 Mamanet-hankkeen tutkimusalue on Helsinki, koska ulkomaalaistaustaisten lapsiperheiden osuus on siellä suurempi kuin Suomessa keskimäärin. Vuoden 2021 lopussa kaikista pikkulapsiperheistä Helsingissä (vähintään yksi alle 7-vuotias lapsi) 22 % (N=7232) oli perheitä, joissa molemmat tai ainoa vanhempi oli ulkomaalaistaustainen (Työ- ja elinkeinoministeriön kototietokanta, 2022).

5 Mamanet-hankkeella on myös muita tavoitteita, mutta edellä kuvatut tavoitteet ovat tämän artikkelin kannalta oleellisia.

6 Aineistosta on poistettu ne vastaajat, joilla ei ollut 0–7-vuotiaista lasta sekä ne, jotka raportoivat olevansa maahanmuuttajataustaisia mutta vastasivat lomakkeeseen, joka oli suunnattu suomalaistaustaisille. Nyt raportoidusta aineistosta on myös poistettu ne vastaajat, jotka ilmoittivat kotipaikkakseen jonkin muun kaupungin kuin Helsingin.

	Ulkomaalaistaustaiset äidit		Suomalaistaustaiset äidit	
	N	Ka (Kh) / %	N	Ka (Kh) / %
Ikä	241	33,0 (5,5)	398	33,5 (5,3)
Koulutus (%)				
Ylempi perusaste tai vähemmän	36	14,6	19	4,3
Toinen aste (lukio, ammatillinen perustutkinto)	67	27,0	126	28,8
Alin korkea-aste (opistoaste, alimman korkea-asteen koulutus, erikoisammattitutkinto)	13	5,2	14	3,2
Alempi korkeakouluaste (ammattikorkeakoulututkinto, alempi korkeakoulututkinto)	54	21,8	124	28,4
Ylempi korkeakouluaste (ylempi ammattikorkeakoulututkinto, ylempi korkeakoulututkinto)	65	26,2	140	32,0
Tutkijakouluaste (lisensiaatintutkinto, tohtorintutkinto)	11	4,4	14	3,2
Muu	2	0,8		
Pääasiallinen toiminta tällä hetkellä (%)				
Ansiotyössä (olen palkansaaja tai yrittäjä)	70	28,5	147	34,2
Perhevapaalla (saan vanhempainrahaa tai kotihoidontukea)	76	30,9	215	50,0
Kotona lapsen/lasten kanssa	38	15,4	25	5,8
Työtön, lomautettu	15	6,1	16	3,7
Opiskelija	43	17,5	23	5,3
Muu	4	1,6	4	0,9

Taulukko 2. Kyselylomakkeeseen vastanneiden ikä, koulutus ja pääasiallinen toiminta (N= 639–685).

Ulkomaalaistaustaisten äitien kontaktit suomalaistaustaisiin äiteihin omalla asuinalueella

Kontaktien määrä asuinalueella

Keskeinen havaintomme on, että ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten pienten lasten äitien keskinäiset kontaktit olivat melko vähäisiä ja satunnaisia.⁷ Pitkittäishaastatteluisissa sekä ulkomaalais- että suomalaistaustaiset äidit kuvasivat niitä harvinaisiksi. Kenttähavainnot tukevat haastatteluaineistoista tehtyjä huomioita (Paajanen ym., 2023a). Kyselylomakkeeseen vastanneista ulkomaalaistaustaisista äideistä 67 prosenttia oli harvemmin kuin kerran kuussa tai ei koskaan kasvokkain tekemisissä suomalaistaustaisten äitien kanssa. Vain 16 prosenttia oli tekemisissä heidän kanssaan vähintään kerran viikossa. Vastaavat luvut suomalaistaustaisilla äideillä olivat 71 prosenttia ja 9 prosenttia. Sosiaalisessa mediassa ryhmien väliset kontaktit olivat keskimäärin vielä harvinaisempia (ks. Taulukko 3). On tärkeää

ottaa huomioon, että koronapandemia on voinut vaikuttaa raportoitujen kontaktien määrään määrällisessä osatutkimuksemme. Enemmistö vastaajistamme (70 %), joilla oli ollut pieni lapsi ennen korona-aikaa kuitenkin raportoi, että kasvokkaiden ryhmien välisten kontaktien määrä ei ollut vähentynyt korona-aikana.⁸ Vuonna 2021 tehdyt havainnot ryhmien välisten kontaktien vähäisyydestä ovat myös linjassa ennen koronarajoituksia kerätyn aineiston (N = 166) havaintojen kanssa (ks. Riikonen ym., 2023a, Appendix A). Tämä aineisto kerättiin ennen ensimmäisten koronarajoitusten astumista voimaan vuonna 2020. Tämän pohjalta voimme olettaa, että kontaktien vähäisyys ainakin ulkotiloissa heijastelee pääasiassa muita tekijöitä kuin koronapandemiaa.

⁷ Vaikka artikkelimme keskiössä ovat ulkomaalaistaustaiset äidit, vertailun mahdollistamiseksi raportoimme myös suomalaistaustaisten äitien kontaktit.

⁸ Sosiaalisessa mediassa vastaava luku on 83 %.

	Ulkomaalaistaustaisten kontaktit suomalaistaustaisten kanssa				Suomalaistaustaisten kontaktit ulkomaalaistaustaisten kanssa			
	Kasvokkain		Sosiaalisessa mediassa		Kasvokkain		Sosiaalisessa mediassa	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei koskaan	101	44,1	125	57,3	176	42,9	249	63,5
Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	53	23,1	28	12,8	116	28,3	76	19,4
Kerran kuukaudessa	23	10,0	17	7,8	45	11,0	19	4,8
Useana kertana kuukaudessa	15	6,6	13	6,0	35	8,5	17	4,3
Kerran viikossa	16	7,0	9	4,1	20	4,9	15	3,8
Useana päivänä viikossa	10	4,4	13	6,0	12	2,9	8	2,0
Päivittäin	11	4,8	13	6,0	6	1,5	8	2,0

Taulukko 3. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten äitien keskinäiset kasvokkaiset ja sosiaalisessa mediassa tapahtuneet kontaktit omalla asuinalueellaan (N = 610–639).

Kontaktien laatu asuinalueilla

Vaikka kasvokkaiset kontaktit ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten äitien välillä olivat suhteellisen harvinaisia, kyselytutkimukseen vastanneet äidit kokivat ne keskimäärin miellyttäväksi. Suomalaistaustaiset äidit arvioivat ne vielä hieman miellyttävämmiksi kuin ulkomaalaistaustaiset äidit.⁹ Miellyttäväksi koettut kontaktit eivät välttämättä kuitenkaan johda syvempään tutustumiseen. Ulkomaalaistaustaisista vastaajista 67 prosenttia raportoi, että heillä ei ole yhtään läheistä suomalaistaustaista äitiystävää asuinalueellaan. Vastaavasti 88 prosenttia suomalaistaustaisista vastaajista ilmoitti, että heillä ei ole yhtään ulkomaalaistaustaista äitiystävää asuinalueellaan.¹⁰

Haastatteluaineistomme antaa monipuolisemman kuvan kontaktien laadusta. Usein samalla ulkomaalaistaustaisella äidillä oli useita erilaisia kontaktikokemuksia suomalaistaustaisten kanssa aina ystävällisestä jutustelusta syrjäntäkokemuksiin. Vaikka nämä kohtaamiset olivat pääasiassa satunnaisia ja lyhytkestoisia, on tärkeää huomioida, että ne saattoivat olla erittäin merkityksellisiä ja niiden sävyt muistettiin pitkään. (Paajanen ym., 2022; 2023a; 2023b.)

”Odotimme bussipysäkillä ja siellä oli eräs tyttö, ja he tyttärensä kanssa alkoivat leikkiä pilosta. Hymyilin äidille, hän

⁹ FWelch (1, 246.94) = 13,14; p < 0.001. Ulkomaalaistaustaiset: (Ka = 5,46; Kh = 1,76); suomalaistaustaiset (Ka = 6,05; Kh = 1,25); 1(epämiellyttävä) - 7 (miellyttävä).

¹⁰ Vertailun vuoksi voidaan todeta, että 30 prosenttia suomalaistaustaisista ja 36 prosenttia ulkomaalaistaustaisista äideistä raportoi, että heillä ei ole asuinalueellaan yhtään läheistä äitiystävää.

hymyili minulle takaisin. Hän yritti puhua minulle. Aloin puhua ja huomasin, että asumme vain kadun päässä toisistamme. Hän ei puhunut englantia, hän oli suomalainen. Meidän oli siis puhuttava suomea toisillemme ja saatava asiamme ymmärretyksi. Se oli oikein mukavaa.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

Mahdollisia syitä ryhmien välisten kontaktien vähäisyyteen äitien välillä

Aineistoistamme on tunnistettavissa useita syitä kontaktien vähäisyyteen:

Eri aikataulut ja kohtaamattomuuden tilat. Osa ulkomaalaistaustaisista haastateltavistamme koki monien suomalaisistaustaisten äitien elämää säätelevän normatiivisen aamupäiväpainotteisen rytmin ja siihen liittyvät aikataulutetut kerho- ja leikkipuistovierailut haasteelliseksi. Tämä eriytymisyys rajasi kohtaamismahdollisuuksia. Sama ongelma toki kosketti myös niitä suomalaistaustaisia äitejä, jotka eivät eri syistä voineet tai halunneet seurata perinteiseksi koettua lapsiperheiden aikataulua. (Paajanen ym., 2023a.)

”Meillä on tämä leikkipuisto, mutta en käy siellä. Tänään pitäisi olla leikkipuistopäivä, mutta useimmiten en ehdi, koska se on kello 10–12. Joskus se on se hetki, kun [lapseni] nukkuu ja minä olen luvannut itselleni, etten herää vauvaa [...], mutta jos herätän hänet, päivä on kerta kaikkiaan pilattu.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

”Me ollaan aika usein esimerkiksi perjantai-iltapäivisin käyty tuolla tyhjässä leikkipuistossa, jossa ei ole ketään. Siis musta tuntuu että meidän rytmi on semmonen, että jos me mennään vaikka neljän–viiden aikaan puistoon, niin usein siellä ei ole ketään muita kuin ehkä joku keinumassa, joka on tulossa päiväkodista ja sitten ne on pysähtyneet hetkeksi siihen, vanhempi ja lapsi keinumaan ja sitten ne menee äkkii kotiin laittamaan ruokaa. [naurahtaa] Että me ollaan jotenkin vääriin aikaan ilmeisesti siellä.” (Suomalaistaustainen äiti)

Kyselytutkimuksessa ulkomaalaistaustaisista äideistä yli puolet (58 %) ei ollut tavannut muita äitejä omassa tai toisen äidin kotona ennen korona-aikaa. Vastaava luku suomalaistaustaisilla oli (40 %).¹¹ Koska yli puolet vastanneista ulkomaalaistaustaisista äideistä ei vierailut alueen äitituttujen kotona tai kutsunut heitä luokseen, ainoa mahdollisuus tavata muita alueen äitejä oli kodin ulkopuolella.

”Me, suurin osa maahanmuuttajista, haluaisimme käydä jonkun luona kotona, mutta on niin harvinaista, että suomalaiset käyvät jonkun kotona. Se on hyvin harvinaista. Paras paikka tavata suomalaisia on ennalta suunnitellut tapahtumat ja paikat, jotka on suunniteltu siihen, mutta ei kotona.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

Haastattelemamme ulkomaalaistaustaiset äidit eivät kuitenkaan aina tienneet, missä tavata muita äitejä tai viettää aikaa lapsensa/lastensa kanssa. Lisäksi osalle oli epäselvää, että leikkipuistot ja niiden mahdolliset sisätilat ovat perheiden käytettävissä eikä niistä peritä maksua. Myös ympäristötekijät saattoivat rajata kohtaamismahdollisuuksia. Osa haastateltavistamme kuvasi lapsen säänmukaista pukemista haastavaksi ja lapsen kylmälle altistamista mahdollisesti jopa haitalliseksi. Tämän takia kotoa ei välttämättä haluttu lähteä ulos (Paajanen ym., 2023a). Kyselytutkimuksessa ulkomaalaistaustaiset äidit raportoivat hieman suomalaistaustaisia useammin, että asuinalueella ei ollut riittävästi kohtaamispaikkoja, joissa saattoi tavata muita äitejä.¹²

Poissulkevat tilat. Kyselytutkimuksessa ulkomaalaistaustaisille äideille esitettiin väite, jossa tarkasteltiin, kuinka vastaanottavaisiksi äidit kokivat lapsiperheille kohdistetut palvelut ja tilat. Kaiken kaikkiaan äidit kokivat paikat vastaanottavaisiksi

11 Kysymyksen muotoilu: Ennen korona-aikaa, missä yleensä tapasit muita asuinalueellasi asuvia äitejä? Oma koti tai muiden äitien kodit.

12 Kohtaamispaikkoja on riittävästi: ulkomaalaistaustaiset (69 %); suomalaistaustaiset (77 %). Khii 2 (1,513) =4,19; p = 0.041.

si.¹³ Kuitenkin äitiryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero koskien leikkipuistojen piha-alueita ja leikkipaikkojen sekä leikkipuistojen toimintaa. Näiden tilojen ja toimintojen kohdalla Afrikassa syntyneet äidit raportoivat tilastollisesti merkitsevästi matalampia arvoja kuin Euroopassa tai Amerikassa syntyneet.¹⁴ Kenttähavainnot toivat myös esiin, että muun muassa leikkipuistojen sisätilojen sisustuksessa ei huomioitu alueen etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta. Esimerkiksi tilojen sisä- ja ulkoseinillä olevissa kuvissa esiintyi vain valkoisia ihmisiä ja mahdolliset koristeet noudattelivat paljolti kristillisiä juhlapyhä. Ohjelma rakentui suomalaisen kalenterivuoden juhlapyhien ympärille. (Paajanen ym., 2023a.)

Tuttuuden suosiminen. Ihmisillä on tyypillisesti taipumus haakeutua samankaltaisten seuraan, mitä kuvataan käsitteellä ’homofilia’ (Mackinnon ym., 2011). Yhdistävä tekijä voi olla esimerkiksi kieli tai kulttuuri. Tällaisia samankaltaiseksi koettujen ihmisten välisiä kohtaamisia pidetään yleensä helpompina ja vähemmän kuormittavina (Ramiah ym., 2015). Tämä näkyi myös haastatteluaineistossamme, jossa sekä suomalaistaustaiset että ulkomaalaistaustaiset äidit toivat esiin, että ryhmien väliset kohtaamiset saattoivat olla kuormittavia kieleen ja kulttuuriin liittyvien mahdollisten erojen tai kommunikaatiovaikeuksien takia. He kuvasivat, että vaivattomampaa olisin olla ottamatta kontaktia toisen ryhmän äitiin. (Riikonen ym. 2023b.) Suomalaistaustaiset äidit pitivät tärkeänä, että kontaktit muihin äiteihin eivät edellyttäneet osapuolilta vaivaa muutenkin haastavassa elämäntilanteessa (Seppälä ym. 2022). Myös ulkomaalaistaustaiset äidit pitivät kontaktien rentoutta tärkeänä (Paajanen ym., 2023a).

”Me ymmärrämme toisiamme heti ja ei tarvitse pelätä, että teit jotain [väärin]. Että meidän kulttuurissa, [...] antaa karkkia lapsille, se on tosi normaalia, mutta nyt täällä mä en voi tehdä näin. Pitäis kysyä [...] ja sitten ajattelen itse, [...] että miksi minun pitäis kysyä [...] [naurahtaa].” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

13 Kysymyksen muotoilu: Kaikki perheet kulttuuritaustasta riippumatta ovat asuinalueellani tervetulleita: a) leikkipuistojen piha-alueille ja leikkipaikoille, b) leikkipuistojen toimintaan, c) liikuntapaikoille, d) kirjastoon, e) neuvolan ryhmiin, ja f) järjestöjen tarjoamaan toimintaan. Vastausvaihtoehdot vaihtelivat välillä 1= Täysin eri mieltä, 7= täysin samaa mieltä. Osioiden keskiarvojen vaihteluväli oli 5,86–6,10.

14 Leikkipuistojen piha-alueet ja leikkipaikat: F Welch (2, 85.19) =6,97; p = 0.002. Leikkipuistojen toiminta: F Welch (2, 70.73) =3,73; p = 0.029. Suomessa ja Oseaniassa syntyneet on jätetty analyysin ulkopuolelle. Vastaajien vähäisyyden takia Etelä- ja Pohjois-Amerikassa syntyneet on luokiteltu samaan luokkaan Euroopassa syntyneiden kanssa. Aasiaistaustaiset äidit eivät eronneet eurooppalais- ja afrikkalaistaustaisista äideistä tilastollisesti merkitsevästi.

”Tänään [vauvakerhossa] tuli yksi äiti siinä puhumaan mulle, että näin sut jossain Kaarnatiellä kävelemässä koiran kanssa, asutko sä siinä jossain. Mä [sanoin] että joo, asun ihan Kaarnatiellä [...] hänkin asuu Kaarnatiellä. [...] [nauratelua]. Että se oli meidän naapuri. [...] me sovittiin vaan heti, [vaihdettiin] yhteystietoja, että jos me käydään koirien kanssa ulkona kärrykävelemässä yhdessä”. (Suomalaistaustainen äiti)

Kontakteja rajoittavat oletukset ja normit. Osa haastatelluista ulkomaalaistaustaisista äideistä kertoi, että suomalaistaustaisia äitejä oli vaikea lähestyä, koska suomalaistaustaiset ovat ujoja ja vetäytyviä. Myös suomalaistaustaiset äidit selittivät kontaktien puuttumista suomalaistaustaisten varautuneisuudella. (Riikonen ym., 2023b.) Osa haastatelluista suomalaistaustaisista äideistä puolestaan arveli ulkomaalaistaustaisten haluavan pitäytyä omissa oloissaan (Paajanen ym., 2023a). Sekä ulkomaalais- että suomalaistaustaisten äitien haastatteluista piiritykin kuva, että äitien ryhmien välisille kohtaamistilanteille saattaa olla tyypillistä, että kukaan ei koe olevansa vastuussa kontaktialoitteen tekemisestä. Koska kummallakaan osapuolella ei ole selkeää käsikirjoitusta siitä, miten kohtaamiset pitäisi rakentaa, lopputuloksena on, että yhteydenottoa ei tapahdu. (Riikonen ym., 2023b.)

”Suurin osa suomalaisista ei halua häiritä. He eivät halua tilannetta, jossa he eivät ole tervetulleita. He eivät halua keskeyttää. Joten jos ulkomaalaistaustaiset äidit ovat siellä [kerhossa] ja he ovat jo juttelemassa ja tekemässä omia juttujaan, tämä henkilö saattaa ajatella, että menemällä sinne hän häiritsisi heitä.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

”Voi olla että kantasuomalaisilla vois olla myös kynnys vaikka puhua vierasta kieltä [...] must tuntuu et kantasuomalaiset välillä saattaa olla tosi arkoja myös, jos ei koe että osaa tarpeeksi hyvin, niin ei uskalla välttämät sit puhuukaa sitä.” (Suomalaistaustainen äiti)

Lisäksi havainto- ja haastatteluaineistoista on mahdollista tunnistaa, että äitien ryhmien välisiä kohtaamisia sääтели normisto, joka ei tukenut kohtaamisten syntymistä. Sen seurauksena ryhmien väliseen kontaktiin ei itsekään hakeuduttu niin helposti. Tällainen ryhmien välisten kontaktiin liittyvien normien muodostuminen tapahtui pienten arkisten tekojen kautta; esimerkiksi tervehtimättä jättäminen saatettiin tulkita välinpitämättömyydeksi ja se alkoi ohjata toisenkin ryhmän käyttäytymistä (Paajanen ym., 2023a; ks. myös Shelton & Richeson, 2005).

”Kesällä tapasimme [ulkomaalaistaustaisten äitien kanssa leikkipuistossa] [...] koska olemme ulkomaalaisia, on helpompaa tunnustaa toisemme ja alkaa puhua. Tunsin ja tunnistin myös muskarissa käyneet [suomalaistaustaiset] henkilöt, mutta en tiedä, he eivät puhuneet meille [naurua]. Emme puhu toisillemme. Kun he ovat yksin, he tervehtivät minua toisinaan, mutta muuten eivät.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

Lasten läsnäolo ja kontaktin välttely. Pienten lasten äidit liikkuvat omalla asuinalueellaan usein lapsensa kanssa. Haastatteluja havainnointiaineistoista ilmeni, että ulkomaalaistaustaisilla äideillä heidän lapsensa läsnäolo määrittäi vahvasti arjen kohtaamisia sekä kokemuksia kohtaamisista. Usein lapsen oma toiminta, kuten hakeutuminen leikkiin, synnytti kohtaamisia. Vaikka ulkomaalaistaustaiset haastateltavat suhtautuivatkin pääasiassa positiivisesti näihin kohtaamisiin, ne saatettiin kokea myös kuormittavina, koska lasten välille saattoi syntyä ristiriitoja tai lapsi saattoi herättää muulla tavalla negatiivista huomiota esimerkiksi rikkomalla jotain. (Paajanen ym., 2022.)

”Sit mun poika meni kattoo ja, sit mun poika tökkäs sitä poikaa [...]. Sit mä säikähdin mä olin silleen mun pojalle, et hei et älä lyö, älä tökkää, älä koske, pyydä pojalta anteeksi.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

Välttääkseen negatiivisia kohtaamisia osa haastateltavistamme kertoikin kiinnittävänsä paljon huomiota siihen, että oman lapsen ryhmien väliset kontaktit olivat harmonisia ja että kinaa tai riitaa ei pääsisi syntymään oman ja eri kieli- ja kulttuuritaustoitettujen tulevien lasten välille. Äidit myös pyrkivät rajoittamaan oman lapsensa käytöstä, jotta hän ei saisi suomalaistaustaisilta negatiivista huomiota. He kertoivat muun muassa komentavansa ja kontrolloivansa lastensa käytöstä enemmän, jos paikalla oli suomalaistaustaisia lapsia, mikä toi kohtaamisiin lisäkuormitusta. Äidit saattoivat myös pyrkiä rajoittamaan näitä kohtaamisia esimerkiksi vieraillemalla leikkipuistossa sellaiseen aikaan, jolloin suomalaistaustaiset perheet eivät siellä vierailleet. Keskeinen havainto siis oli, että monet lapsen sosiaalisiin suhteisiin liittyvät haasteet näyttäytyivät äideille myös ryhmien välisinä haasteina.

”Kyl se [oma etninen] porukka on niinku, et kyl mulla on turvallisempi olo myös lasten suhteen, et jos me nyt vaikka puistossa istutaan kaverinkin kanssa, ja siellä on suomalainen lapsi niin kyllä mä oon tarkkaavaisempi mitä mun lapset tekee enemmän kuin jos siellä on [oma] porukka lapsia.” (Ulkomaalaistaustainen äiti)

Johtopäätökset

Mamanet-hankkeen perustana on ajatus siitä, että äitiys yhteisenä kokemuksena ja samankaltaisine tavoitteineen voi edistää myönteisten kohtaamisten muodostumista eri taustoista tulevien naisten välille. Ydinhavaintomme kuitenkin on, että ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten pienten lasten äitien väliset kontaktit omalla asuinalueella ovat usein sekä suhteellisen vähäisiä että lyhytkestoisia ja että pitempiaikaisten kontaktien solmiminen voi olla haasteellista. Pitempiaikaisten positiivisten kontaktien muodostuminen olisi kuitenkin tärkeää, koska ne voivat tarjota äideille arjen tukiverkkoja ja samalla edistää myönteisiä ryhmäsuhteita. Lisäksi ne voivat edistää ulkomaalaistaustaisten äitien suomen kielen oppimista ja sitä kautta tukea muun muassa heidän työllistymistään ja osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa (Isphording, 2015). Tällä kaikella voi myös olla ylisukupolvisia vaikutuksia (Foged ym., 2023). Lukuun 4.3 olemme listanneet useita aineistoistamme nousevia selityksiä kontaktien puuttumiselle. Tässä luvussa keskitymme pohtimaan, miten näihin haasteisiin voisi olla mahdollista vaikuttaa.

Leikkipuistot ja avoimet kerhot tarjoavat äideille matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja useilla asuinalueilla. Tutkimuksemme mukaan ne eivät kuitenkaan välttämättä aina tue eri taustoista tulevien äitien keskinäisiä kohtaamisia. Tiedottamisella, tilojen, aikataulujen ja ohjelman suunnittelulla sekä muilla käytännön ratkaisuilla on mahdollista tehdä leikkipuistoista ja perhekerhoista aiempaa lähestyttävämpiä kaikille äideille taustasta riippumatta. Esimerkiksi Helsingin kaupunki on jo pyrkinyt parantamaan leikkipuistojensa lähestyttävyyttä korostamalla puistojen avointa luonnetta ja toivottamalla kävijät tervetulleeksi erilaisin visuaalisin ja eri kieliä hyödyntävin keinoin (Helsingin kaupunki, 2021).

Leikkipuisto- ja kerhotoiminnan kehittämisen lisäksi yksi mahdollinen toimintamuoto voisi olla *paikallisen äitiystävätoiminnan* kehittäminen. Haastatteluissa nousi esiin Mannerheimin lastensuojeluliiton järjestämä ystävätoiminta, jossa ulkomaalaistaustaisille äideille haetaan vapaaehtoisia suomalaistaustaisia nais- tai äitikavereita. Ulkomaalaistaustaisille äideille suunnattua vertaistukitoimintaa on tarjolla myös muilla toimijoilla.

Aineistomme antaa viitteitä siitä, että *perhepalveluja tuottavat ammattilaiset ja heidän toimintatapansa* ovat myös tärkeitä ryhmäsuhteiden kannalta (Paajanen ym., 2023b). Vaikka kohtaamiset asuinalueen lapsiperhepalveluiden työntekijöiden kanssa eivät olleetkaan tutkimuksemme alkuperäisenä kohteena, ulkomaalaistaustaiset haastateltavamme kuvasivat niitä

merkityksellisiksi ja havainnointiaineisto tuki tätä. Toisin kuin kohtaamiset alueen äitien kanssa, kohtaamiset leikkipuiston ja päiväkodin työntekijän kanssa tarjosivat ulkomaalaistaustaisille äideille mahdollisuuksia toistuviin arkisiin kontakteihin suomalaistaustaisten kanssa. Näin perhepalveluja tuottavat ammattilaiset toimivat ryhmien välisinä kontakteina itsessään (Paajanen ym., 2023b). Äitien puheessa nämä kontaktit nousivat esiin merkityksellisinä ja usein ne myös koettiin myönteisinä.

Onkin tärkeää, että suomalaistaustaiset perhepalveluiden työntekijät tunnistavat, että ulkomaalaistaustainen äiti saattaa nähdä heidät sekä kasvatusalan ammattilaisina että yleisemmin suomalaistaustaisina. On mahdollista, että äidin myönteiset kohtaamiset näiden työntekijöiden kanssa voivat siten parhaimmillaan tukea hänen itseluottamustaan ja valmiuttaan kontaktiin muiden suomalaistaustaisten kanssa (ks. Boin ym., 2021; Turner & Cameron, 2016). Tämän lisäksi toistuvat ja positiiviset kohtaamiset asuinalueen perhepalveluiden työntekijöiden kanssa ja perhepalveluiden tarjoama toiminta voivat tukea ulkomaalaistaustaisten äitien kiinnittymistä asuinalueen vanhempien yhteisöön (ks. Kohlbacher ym., 2015) ja yhteiskuntaan (ks. Nordberg, 2015). Tulostemme mukaan asuinalueen äiteihin samaistuminen on yhteydessä ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten äitien keskinäisten positiivisten kontaktien suurempaan määrään (Riikonen ym., 2023a). Perhepalvelujen työntekijät saattavat myös osaltaan pystyä vaikuttamaan siihen, millaisia äitien keskinäistä kontaktia tukevia normeja asuinalueelle muodostuu (ks. Boin ym., 2021; Pettigrew & Tropp, 2006).

Yhteenvedona voidaan todeta, että ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten äitien kesken syntyy melko vähän pidempiaikaisia kontakteja. Silloin kun kontakteja syntyy, ne koetaan kuitenkin pääsääntöisesti miellyttävinä. Sosiaalisten kontaktien laajoista myönteisistä vaikutuksista johtuen olisi tärkeää, että näiden kontaktien syntymiseen ja tukemiseen kiinnitetäisiin jatkossa enemmän huomiota.

Lähteet

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison Wesley.
- Bandyopadhyay, M., Small, R., Watson, L. F., & Brown, S. (2010). Life with a new baby: How do immigrant and Australian-born women's experiences compare? *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 34(4), 412–421. <https://doi.org/10.1111/j.1753-6405.2010.00575.x>
- Baumgartner, T., & Raijas, M. (2023). *Maahanmuuttajanaisten työllisyys parani*. Tilastokeskus, Tieto & Trendit, 30.6.2023. Haettu 30.10.2023. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/maahanmuuttajanaisten-tyollisyys-parani/>
- Bettencourt, L., Dixon, J., & Castro, P. (2019). Understanding how and why spatial segregation endures: A systematic review of recent research on intergroup relations at a micro-ecological scale. *Social Psychological Bulletin*, 14(2), e33482. <https://doi.org/10.32872/spb.v14i2.33482>
- Boin, J., Rugar, M., Graf, S., Neji, S., Spiegler, O., & Swart, H. (2021). The generalization of intergroup contact effects: Emerging research, policy relevance, and future directions. *Journal of Social Issues*, 77(1), 105–131. <https://doi.org/10.1111/josi.12419>
- Busk, H., & Jauhiainen, S. (2022). The careers of immigrants in Finland: Empirical evidence for genders and year of immigration. *Journal of International Migration and Integration*, 23, 2009–2030 <https://doi.org/10.1007/s12134-021-00924-z>
- Degner, J., & Dalege, J. (2013). The apple does not fall far from the tree, or does it? A meta-analysis of parent–child similarity in intergroup attitudes. *Psychological Bulletin*, 139(6), 1270–1304. <https://doi.org/10.1037/a0031436>
- Foged, M., Hasager, L., Peri, G., Arendt, J. N., & Bolvig, I. (2023). Intergenerational spillover effects of language training for refugees. *Journal of Public Economics*, 220, 104840. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2023.104840>
- Halme, N., & Perälä, M.-L. (2014). Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.), *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014* (s. 216–226). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 30.10.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&i-sAllowed=y
- Haslam, C., Jetten, J., Cruwys, T., Dingle, G., & Haslam, S. A. (2018). *The new psychology of health: Unlocking the social cure*. Routledge.
- Helsingin kaupunki (2021). *Kohtaamiset leikkipuistossa lisäävät lapsiperheiden hyvinvointia ja auttavat onnistuneessa kotoutumisessa*. Haettu 6.7.2023. <https://www.hel.fi/fi/uutiset/kohtaamiset-leikkipuistossa-lisaavat-lapsiperheiden-hyvinvointia-ja-auttavat-onnistuneessa>
- Hyvönen, H. (2007). “Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro”: Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ* (s.190–217). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Haettu 30.10.2023. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/29f2b95e-maahanmuuttajanaiset.pdf>
- Intke-Hernández, M., & Holm, G. (2015). Migrant stay-at-home mothers learning to eat and live the Finnish way. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 75–82. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0012>
- Isphording, E. (2015). What drives the language proficiency of immigrants? *IZA World of Labor*, 177, <https://doi.org/10.15185/izawol.177>
- Junttila, N., Ahlqvist-Björkroth, S., Aromaa, M., Rautava, P., Piha, J., & Riihämä, H. (2015). Intercorrelations and developmental pathways of mothers' and fathers' loneliness during pregnancy, infancy and toddlerhood – STEPS study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(5), 482–488. <https://doi.org/10.1111/sjop.12241>
- Kaunonen, M., Hannula, L., & Tarkka, M.-T. (2012). A systematic review of peer support interventions for breastfeeding. *Journal of Clinical Nursing*, 21(13-14), 1943–1954. doi: 10.1111/j.1365-2702.2012.04071.x
- Kohlbacher, J., Reeger, U., & Schnell, P. (2015). Place attachment and social ties – Migrants and natives in three urban settings in Vienna. *Population, Space and Place*, 21(5), 446–462. <https://doi.org/10.1002/psp.1923>
- Larja, L., & Sutela, H. (2015). Työllisyys. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teok-

- sessä T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Tilastokeskus (s.71–82). Haettu 30.10.2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-244-544-5>
- Lillrank, A. (2015). Trust, vacillation and neglect: Refugee women's experiences regarding pregnancy and birth giving in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 83–90. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0009>
- Lim, M., Van Hulst, A., Pisanu, S., & Merry, L. (2022). Social isolation, loneliness and health: A descriptive study of the experiences of migrant mothers with young children (0-5 years old) at La Maison Bleue. *Frontiers in Global Women's Health*, 3. <https://doi.org/10.3389/fgwh.2022.823632>
- Mackinnon, S. P., Jordan, C. H., & Wilson, A. E. (2011). Birds of a feather sit together: Physical similarity predicts seating choice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(7), 879–892. <https://doi.org/10.1177/0146167211402094>
- Martelin, T., Nieminen, T., Väänänen, A., & Toivanen, M. (2020). Työ ja työllistymisen esteet. Teoksessa H. Kuusio, A. Seppänen, S. Jokela, L. Somersalo & E. Lilja (toim.), *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019* (s. 49–60). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 30.10.2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-034-1>
- Nordberg, C. (2015). Invisibilised visions: Migrant mothers and the reordering of citizenship in a Nordic welfare state context. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 67–74. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0011>
- Paajanen, P., Seppälä, T., Stevenson, C., & Finell, E. (2022). Child's presence shapes immigrant women's experiences of everyday intergroup contact. *Journal of Social and Political Psychology*, 10(2), 430–444. <https://doi.org/10.5964/jspp.7477>
- Paajanen, P., Seppälä, T., Stevenson, C., Riikonen, R., & Finell, E. (2023a). Keeping apart on the playground: Construction of informal segregation on public playgrounds in multiethnic neighborhoods. *Social Psychology Quarterly*, 86(1), 53–73. <https://doi.org/10.1177/01902725221116632>
- Paajanen, P., Finell, E., Riikonen, R., & Stevenson, C. (2023b). 'Hey, teach these kids to eat their own food!': Institutional intergroup contact in immigrant mothers' talk. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. <https://doi.org/10.1002/casp.2746>
- Pettigrew, T.F., & Tropp, L.R (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Ramiah, A. A., Schmid, K., Hewstone, M., & Floe, C. (2015). Why are all the White (Asian) kids sitting together in the cafeteria? Resegregation and the role of intergroup attributions and norms. *British Journal of Social Psychology*, 54(1), 100–124. <https://doi.org/10.1111/bjso.12064>
- Renzaho, A. M. N., & Oldroyd, J. C. (2014). Closing the gap in maternal and child health: A qualitative study examining health needs of migrant mothers in Dandenong, Victoria, Australia. *Maternal and Child Health Journal*, 18, 1391–1402. <https://doi.org/10.1007/s10995-013-1378-7>
- Riikonen, R., Finell, E., Seppälä, T., & Stevenson, C. (2023a). The more diverse the better: Identifying with a diverse neighbourhood mother community predicts greater intergroup contact [Käsikirjoitus lähetetty julkaistavaksi]. Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto.
- Riikonen, R., Finell, E., Suoninen, E., Paajanen, P., & Stevenson, C. (2023b). Who is expected to make contact? Interpretative repertoires related to an intergroup encounter between Finnish majority mothers and immigrant mothers. *British Journal of Social Psychology*, 62(1), 264–280. <https://doi.org/10.1111/bjso.12580>
- Seppälä, T., Riikonen, R., Paajanen, P., Stevenson, C., & Finell, E. (2022). Development of first-time mothers' sense of shared identity and integration with other mothers in their neighbourhood. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 32(4), 692–705. <https://doi.org/10.1002/casp.2592>
- Seppälä, T., Riikonen, R., Stevenson, C., Paajanen, P., Repo, K., & Finell, E. (2023). Intragroup contact with other mothers living in the same neighborhood benefits mothers' life satisfaction: The mediating role of group identification and social support. *Journal of Community Psychology*, 51(3), 1365–1377. <https://doi.org/10.1002/jcop.22960>

- Siim, P. (2007). Äidit ja heidän lapsensa: Perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ* (s. 218–244). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Haettu 30.10.2023. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/29f2b95e-maahanmuuttajanaiset.pdf>
- Shelton, J. N., & Richeson, J. A. (2005). Intergroup contact and pluralistic ignorance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 91–107. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.1.91>
- Sutela, H. (2016). *Lähi-Idästä ja Afrikasta kotoisin olevien naisten kotoutumiseen kiinnitettävä huomiota*. Tilastokeskus, Tieto & Trendit, 12.5.2016. Haettu 30.10.2023. <https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/lahi-idasta-ja-afrikasta-kotoisin-olevien-naisten-kotoutumiseen-kiinnitettava-huomiota/?listing=normal>
- Säävälä, M. (2010) Forced migrants, active mothers or desired wives: Migratory motivation and self-representation in Kosovo Albanian and Russian women’s biographies. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36(7):1139–1155. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.481545>.
- Säävälä, M. (2021). *Maahanmuuttaneiden omat näkemykset perhevapaista ja kotihoidon tuesta*. Väestöliitto, 7.5.2021. Haettu 30.10.2023. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/05/70bf9a99-perhevapaat_maahanmuuttajat.pdf
- Tiilikainen, M. (2007). Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ* (s. 266–284). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Haettu 30.10.2023. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/29f2b95e-maahanmuuttajanaiset.pdf>
- Tilastokeskus (2021). *Syntyvyys*. Haettu 22.6.2023. <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet/syntyvyys.html>
- Tilastokeskus (2022a). *Elävänä syntyneet sukupuolen, äidin iän (5-v.) sekä syntyperän ja taustamaan mukaan, 1990–2021*. Haettu 22.6.2023. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__synt/statfin_synt_pxt_12dp.px/table/tableViewLayout1/
- Tilastokeskus (2022b). *Ulkomaalaistaustaisten syntyvyys suomalaistaustaisia korkeampaa sekä miehillä että naisilla*. Tiedote 2.12.2022. Haettu 30.10.2023. <https://stat.fi/julkaisu/cku2envl48ayk0c5210i6ac9w>
- Turner, R. N., & Cameron, L. (2016). Confidence in contact: A new perspective on promoting cross-group friendship among children and adolescents. *Social Issues and Policy Review*, 10(1), 212–246. <https://doi.org/10.1111/sipr.12023>
- Turtiainen, K., & Hiitola, J. (2015). *Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille: Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Konserni 68/2015. Haettu 30.10.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74942/TEMjul_68_2015_web_17112015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Työ- ja elinkeinoministeriön kototietokanta (2022). *Lapsiperheet syntyperän, perhetyypin ja lasten lukumäärän mukaan, 2006–2021*. Haettu 5.7.2023. https://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kototietokanta/Kototietokanta__perhe__syntypera/002_koto_syntypera_perhe_11yi.px/table/tableViewLayout1/
- Wikberg, A., Eriksson, K., & Bondas, T. (2012) Intercultural caring from the perspectives of immigrant new mothers. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 41(5), 638–649. <https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2012.01395.x>
- Wikberg, A., Eriksson, K., & Bondas, T. (2014). Immigrant new mothers in Finnish maternity care: An ethnographic study of caring. *International Journal of Childbirth*, 4(2), 86–102. <https://doi.org/10.1891/2156-5287.4.2.86>
- Yang, T., Featherston, R., & Shlonsky, A. (2022). Exploring migrant mothers’ experiences of alienation in association with parenting: A scoping review. *Child & Family Social Work*, 27(3), 567–582. <https://doi.org/10.1111/cfs.12904>
- Zechner, M. (2007). Maahanmuuttajaäitien näkemyksiä ja kokemuksia päivähoitosta ja koulusta palveluina. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ* (s. 245–265). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Haettu 30.10.2023. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/29f2b95e-maahanmuuttajanaiset.pdf>

Liitteet

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Painottamaton työvoimatutkimuksen vastaajamäärä													
kieli suomi/ ruotsi	71000	66785	64747	63931	62293	60322	58948	57420	56524	54969	54658	52306	49000
	97,6%	97,4%	97,3%	97,1%	96,8%	96,3%	95,8%	95,7%	95,5%	95,3%	95,0%	94,5%	94,1%
kieli muu	1782	1811	1795	1931	2058	2311	2556	2606	2678	2695	2850	3016	3095
	2,4%	2,6%	2,7%	2,9%	3,2%	3,7%	4,2%	4,3%	4,5%	4,7%	5,0%	5,5%	5,9%
Yhteensä	72782	68596	66542	65862	64351	62633	61504	60026	59202	57664	57508	55322	52095
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Työikäisten työllisten määrä ja suhteelliset osuudet vuositasolle painotettuna													
kieli suomi/ ruotsi	2466294	2388703	2376414	2395179	2397892	2360415	2339728	2323422	2331269	2351739	2407803	2418390	2370513
	97,4%	97,2%	97,2%	96,9%	96,6%	96,1%	95,6%	95,3%	95,2%	95,1%	94,8%	94,3%	93,8%
kieli muu	64578	68122	68716	75719	84624	96291	107508	113388	116621	121431	132097	147187	157690
	2,6%	2,8%	2,8%	3,1%	3,4%	3,9%	4,4%	4,7%	4,8%	4,9%	5,2%	5,7%	6,2%
Yhteensä	2530872	2456825	2445130	2470898	2482516	2456706	2447236	2436810	2447890	2473170	2539900	2565577	2528203
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Liitetaulukko 1 (Ojala ym.). Alkuperäinen vastaajamäärä ja työllisen väestön tasolle painotettu määrä Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa kielitaustan mukaan. Suomen- ja ruotsin- vs. vähemmistökieliset 15–74-vuotiaat työlliset (%) vuosittain 2008–2020.

Tiivistelmä

Vaikuttava ja tietoon perustuva kotoutumispolitiikka edellyttää maahanmuuttajaväestön kotoutumisen seurantaa ja tutkimusta. Seuranta- ja tutkimustiedon avulla voidaan kehittää tuloksetlista kotoutumispolitiikkaa ja tarkoituksenmukaisia palveluita. Kerran vaalikaudessa julkaistava kotoutumisen kokonaiskatsaus on osa kotoutumisen seurantajärjestelmää.

Kotoutumisen kokonaiskatsaus antaa yleiskuvan kotoutumisen tilasta. Rekisteri- ja kyselyaineistoihin pohjautuvien indikaattoritietojen valossa maahanmuuttaneiden työllisyys on kehittynyt myönteisesti. Heillä on paljon osaamista, kuten kielitaitoa ja koulutusta, joka ei ole päässyt käyttöön täysimääräisesti: lähes kolmannes työssäkäyvistä maahanmuuttaneista kokee, että heidän työtehtävänsä ovat omaa osaamista vaatimattomampia. Vaikka useimmat maahanmuuttaneet kokevat terveytensä hyväksi, he ovat psyykkisesti kuormittuneempia kuin muu väestö keskimäärin. Elinolosuhteiden haasteita kuvaa se, että pienituloisuus ja ahtaasti asuminen ovat maahanmuuttaneiden keskuudessa selvästi muuta väestöä yleisempiä.

Väestösuhteiden tilaa kuvaa se, että kokemukset etnisestä syrjinnästä ovat melko yleisiä. Noin joka viides maahanmuuttanut kokee tulleen syrjityksi julkisilla paikoilla. Yhtä moni pitää työnantajien syrjiviä asenteita esteenä työllistymiselleen. Afrikasta ja Lähi-idän alueelta Suomeen muuttaneet kokevat syrjintää enemmän kuin Euroopasta muuttaneet. Haasteista huolimatta enemmistö, noin kaksi kolmasosaa maahanmuuttaneista, kokee kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tämän kokonaiskatsauksen tutkimusartikkelien läpileikkävana teemana on väestösuhteiden näkökulma kotoutumiseen. Väestösuhteet luovat kotoutumiselle puitteet kaikilla elämänalueilla, puhuttiinpa sitten työelämästä, koulutuspoluista, hyvinvoinnista tai yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Julkaisun tutkimusartikkelit on jaettu näiden teemojen mukaan.

Työelämän vastaanottavuus

Julkaisun ensimmäisessä artikkelikokonaisuudessa tarkastellaan työelämän vastaanottavuutta esimerkiksi työmarkkinoille

pääsyn, työsuhteiden laadun, työskentelyolosuhteiden ja urakehityksen näkökulmista. **Ojalan ja kumppaneiden** artikkeli käsittelee maahanmuuttaneiden tekemää prekaaria eli ns. epätyypillistä työtä, jota kuvaa usein määräaikaisuus, osa-aikaisuus, matala palkka ja huonot työskentelyolosuhteet. Tutkijat toteavat, että prekaarin työn tekeminen on selvästi yleisempää muita kieliä kuin suomea tai ruotsia puhuvien keskuudessa, eikä edes korkea koulutus suojaa prekaarilta työltä. Tämän ongelman tuovat esille myös **Näre ja Kilinc**, jotka tarkastelevat artikkeleissaan esimerkiksi sairaanhoitajien ja korkeasti koulutettujen asiantuntijoiden kokemuksia suomalaisesta työelämästä. Vaikeus saada omaa osaamista vastaavaa työtä ja tulla kohdatuksi alansa ammattilaisena nousee esiin eri maista tulleiden, eri aloja edustavien osajien kertomuksissa. Tutkijat osoittavat tarpeen kiinnittää nykyistä enemmän huomiota maahanmuuttaneiden työmarkkina-aseman moninasiin vaikutuksiin heidän hyvinvointinsa, perhesuhteidensa ja yhteiskuntaan kiinnittymisensä kannalta.

Koulutus, osaaminen ja yhteiskuntaan kiinnittyminen

Jotta maahanmuuttaneiden osaaminen tulisi paremmin käyttöön, sen arvioinnin on oltava vahvalla pohjalla. Ulkomailta suoritetut tutkimukset eivät kuitenkaan tällä hetkellä tule täysimääräisesti tunnistetuiksi, ja haasteita esiintyy myös kielitaidon arvioinnin saralla. **Halosen ja kumppaneiden** YKI-kielitaitotestausta koskevat tutkimukset osoittavat, että arviointiin vaikuttavat arvioijien stereotyyppiset käsitykset henkilöiden edustamista kieliryhmistä. Kulttuuriseen moninaisuuteen ja sen seurauksiin liittyvät käsitykset ohjaavat myös kouluvalintoja. **Bernelius ja Saukkonen** tarkastelevat kaupunkien alueellista eriytymisketä ja toteavat, että eriytymiseen liittyvät valtakunnalliset haasteet ratkotaan pitkälti paikallisesti, asuinalueiden vetovoimaan ja yhteisöjen tukeen panostamisen sekä vanhempien tekemien kouluvalintojen kautta. Eriytymistä voidaan tarkastella myös hyvinvoinnin näkökulmasta. **Readin ja Salmela-Aron** koulumaailmaan keskittyneet tutkimukset osoittavat, että koulu-uupumus ja kyynistyminen herättää huolta kaikkien nuorten keskuudessa ja liittyy etenkin ulkomaalaistaustaisilla nuorilla

läheisten ystävien puutteeseen ja kiusatuksi tulemiseen. Myös suomalaistaustaisten nuorten lisääntynyt uupumus rapauttaa yhteisöjen hyvinvointia. Yhdessä nämä koulutuksen kenttään keskittyvät artikkelit tuovatkin esiin kotoutumisen kaksisuuntaisuuden: enemmistö- ja vähemmistöryhmien välinen toimiva vuorovaikutus tukee mahdollisuuksien tasa-arvoa ja kaikkien hyvinvointia.

Hyvinvointi ja hierarkiat

Kolmas artikkelikokonaisuus tarkastelee väestösuhteiden merkitystä hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien kannalta. **Raskin ja Vaalavuon** artikkelissa osoitetaan maahanmuuttaneiden ansiotulojen jäävän pidemmälläkin aikavälillä jälkeen valtaväestön tuloista, mikä näkyy ulkomaalaistaustaisten lasten huomattavasti suurempana köyhyysriskinä. Kuten Kilincin laadullinen analyysi edellä, myös Raskin ja Vaalavuon rekisteriaineistojen analyysi osoittaa, että avioituminen suomalaisyntyisen puolison kanssa useimmiten parantaa taloudellisen kotoutumisen mahdollisuuksia. Maahanmuuton taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys siis kytkeytyvät toisiinsa, ja onnistunut kotoutuminen tukee näitä molempia. **Eid ja kumppanit** tarkentavat katseen sosiaalisiin suhteisiin ja psyykkiseen hyvinvointiin. Heidän tutkimustuloksensa osoittavat, että maahanmuuttaneiden kokemukset etnisestä syrjinnästä ovat yhteydessä huonompaan elämänlaatuun ja heikompaan samastumiseen oman asuinalueen ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Syrjinnän seuraukset ovat siis kielteisiä koko yhteiskunnan kannalta. **Jäppinen ja Heino** havainnollistavat, mitä ongelmia seuraa, jos maahanmuuttaneiden kohtaamia haasteita selitetään yksinkertaistavasti heidän kulttuuriensa kautta. Tutkijat tarjoavat kotoutumistyön ammattilaisille vaihtoehtoisia tapoja lähestyä kulttuurista moninaisuutta ja korostavat eriarvoisuuksien tiedostamisen tärkeyttä ammatillisessa vuorovaikutuksessa.

Kohtaaminen ja yhteiskunnan osallisuus

Viimeisessä artikkelikokonaisuudessa keskitytään maahanmuuttaneiden yhteiskunnalliseen osallisuuteen. **Granholm ja kumppanit** nostavat esiin, miten digitalisoituvat palvelut usein vaikeuttavat maahanmuuttaneiden yhteiskunnallista osallisuutta, vaikka tavoitteena olisikin tukea sitä. He suosittavat kasvokkaiden asiakaskohtaamisten säilyttämistä joustavasti digitaalisten palveluiden rinnalla, jotta molempien palvelutapojen hyödyt saataisiin käyttöön. Kotoutumistyön ammattilaisten lisäksi myös poliittisilla toimijoilla on keskeinen rooli maahanmuuttaneiden yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta. **Bauvois ja Pyrhönen**

havainnollistavat, miten eriarvoistavasti eri ryhmien maahanmuutosta ja kotoutumisen mahdollisuuksista puhutaan politiikassa ja mediassa, ja miten nämä puhettavat heijastuvat puheta-poihin ja asenneilmapiiriin yhteiskunnassa laajemminkin. Vaikka polarisaatio on lisääntynyt, sitä voidaan haastaa niin politiikassa kuin ruohonjuuritasolla. Katsauksen päättävässä artikkelissa **Finell ja kumppanit** tarkastelevat kulttuurien kohtaamista pienten lasten äitien keskuudessa. Jaetusta elämäntilanteesta huolimatta kohtaamiset suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten äitien välillä ovat melko vähäisiä. Esimerkiksi erilaiset arjen rytmit, aiemmat kielteiset kokemukset tai tiedon puute siitä, missä toisiin perheisiin voi tutustua, vähentävät kontakteja eri taustaisten äitien välillä. Tulokset viittaavat siihen, että leikki-puistoilla, perhekerhoilla ja lapsiperhepalveluiden työntekijöillä on tärkeä rooli myönteisten kohtaamisten mahdollistajina ja yhteiskuntaan mukaan kutsujina. Yhdessä artikkelit osoittavat, että vuorovaikutus on avainasemassa maahanmuuttaneiden yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta.

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023

– tiivistelmä selkokielellä

Mikä on kotoutumisen kokonaiskatsaus?

Suomen tavoite on, että ulkomailta Suomeen muuttaneet ihmiset kotoutuvat hyvin. He löytävät työtä tai opiskelupaikan ja oman paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kotoutumispoliitikkaa varten tarvitaan tietoa, tutkimusta ja seurantaa. Niiden avulla päättäjät osaavat tehdä oikeita päätöksiä ja tarjota oikeita palveluja maahanmuuttaneille.

Osa tätä seurantaa on kotoutumisen kokonaiskatsaus. Kotoutumisen osaamiskeskus julkaisee katsauksen joka hallituskausi eli noin neljän vuoden välein. Kokonaiskatsaus kertoo yleisesti kotoutumisen tilasta. Nämä tiedot perustuvat erilaisiin rekisteri- ja kyselyaineistoihin.

Yhteenvetoa vuoden 2023 katsauksesta

Uusi kotoutumisen kokonaiskatsaus kertoo, että maahanmuuttaneet ovat nyt useammin töissä kuin edellisen katsauksen aikaan.

Kuitenkin lähes joka kolmas maahanmuuttanut kokee, että hän ei voi käyttää työssä kaikkea osaamistaan. Monella Suomeen muuttaneella on kielitaitoa ja koulutusta, mutta he eivät saa niitä vastaavaa työtä.

Moni maahanmuuttanut kokee myös, että hänen terveytensä on hyvä.

Kuitenkin monella on henkisesti kuormittunut olo. Maahanmuuttaneet ovat kuormittuneempia kuin suomalaistaustaiset ihmiset keskimäärin. Maahanmuuttaneilla on usein myös pienempi palkka ja asunto kuin muilla.

Myös kokemus etnisestä syrjinnästä on yleistä.

Noin joka viides maahanmuuttanut on kokenut syrjintää julkisella paikalla. Yhtä moni maahanmuuttanut ajattelee, että syrjintä tekee työhausta vaikeaa. Erityisesti syrjintää kokevat ihmiset, jotka ovat muuttaneet Suomeen Afrikasta tai Lähi-Idästä.

Kuitenkin suurin osa, kaksi kolmesta maahanmuuttaneesta, kokee kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kotoutumisen kokonaiskatsaus sisältää myös tutkimusartikkeleita.

Artikkelit kertovat Suomen väestöryhmistä ja niiden suhteista eri teemojen eli aiheiden kautta. Seuraavaksi esitellään nämä teemat ja niihin liittyvät tutkimushavainnot.

Työelämän vastaanottavuus

Työelämän vastaanottavuus tarkoittaa monia asioita: millainen asema maahanmuuttaneilla on työelämässä eli miten he löytävät töitä, millaisia työsuhteita heillä on, millaisissa olosuhteissa he tekevät töitä, yrittävätkö heitä, kun he hakevat työtä, miten työurat etenevät?

Tutkimusartikkelien mukaan maahanmuuttaneet tekevät prekaaria eli epätyypillistä työtä useammin kuin muu väestö. Epätyypillinen työ tarkoittaa esimerkiksi määräaikaista tai osa-aikaista työtä, pientä palkkaa ja huonoja työolosuhteita.

Epätyypillistä työtä tekevät myös monet maahanmuuttaneet, joilla on korkea koulutus. Esimerkiksi sairaanhoitajat ja korkeasti koulutetut asiantuntijat kertovat eräässä artikkelissa, että heidän on vaikea saada oman alan töitä ja tulla kohdatuksi ammattilaisina Suomessa.

Tutkijat kirjoittavat, että ihmisen tilanne työelämässä vaikuttaa moneen asiaan: ihmisen hyvinvointiin, perhesuhteisiin ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen.

Koulutus, osaaminen ja yhteiskuntaan kiinnittyminen

Maahanmuuttaneiden osaamista ei aina käytetä työelämässä riittävästi.

Esimerkiksi ulkomaista tutkintoa ei aina tunnisteta Suomessa. Haasteita on myös siinä, miten maahanmuuttaneiden suomen kielen taitoa arvioidaan.

YKI-kielitaitotestauksen tutkimus näyttää, että kielitaidon arviointiin vaikuttaa, millainen käsitys arvioijalla on maahanmuuttajan kotimaan kulttuurista. Käsitteet eri kulttuureista vaikuttavat myös kouluvalintoihin.

Monessa kaupungissa näkyy eriytymistä. Maahanmuuttaneet ja suomalaistaustaiset asuvat eri alueilla. Tutkijat huomauttavat, että monet valtakunnalliset ongelmat voidaan ratkaista paikallisesti, omalla alueella. Ihmiset voivat paremmin, jos alueen päättäjät ja muut toimijat haluavat parantaa alueen vetovoimaa ja antaa tukea alueen erilaisille yhteisöille. Näin voidaan estää eriytymistä.

Tutkimukset koulusta kertovat, että monet nuoret tuntevat usein koulu-uupumusta ja kyynistymistä. He eivät jaksa käydä koulua ja voivat huonosti. Etenkin ulkomaalaistaustaisilla nuorilla on vaikeuksia siinä, että heillä ei ole hyviä ystäviä ja että heitä kiusataan. Kuitenkin myös suomalaistaustaiset nuoret ovat uupuneempia kuin ennen. Nuorten huono olo vaikuttaa koko yhteisön vointiin.

Koulutukseen liittyvät artikkelit tuovat esiin sen, että kotoutuminen on kaksisuuntaista. Eri väestöryhmien hyvä vuorovaikutus tukee kaikkien ihmisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia ja hyvinvointia.

Hyvinvointi ja hierarkiat

Hyvinvoinnista ja hierarkiasta kertovat artikkelit tarkastelevat sitä, mikä merkitys eri väestöryhmien suhteilla on ihmisten hyvinvointiin.

Maahanmuuttaneiden taloudellinen ja sosiaalinen tilanne kytkeytyvät usein toisiinsa. Usein maaahanmuuttaneen palkka on pieni silloinkin, kun hän on asunut jo kauan Suomessa. Avioliitto suomalaisen puolison kanssa voi joskus parantaa henkilön taloudellista kotoutumista eli mahdollisuutta parempaan työhön ja palkkaan.

Tekstissä kerrottiin aiemmin, että moni maahanmuuttanut kokee syrjintää Suomessa. Syrjinnällä on suuria vaikutuksia. Syrjitty ihminen kokee usein, että hänellä on huono elämänlaatu. Hän voi myös tuntea, että hän ei kuulu asuinalueelleen eikä suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan jää ulkopuolelle.

Eräs artikkeli kertoo ammatillisesta vuorovaikutuksesta eli siitä, miten kotoutumistyön ammattilaiset kohtaavat maahanmuuttaneita. Maahanmuuttaneen ongelmia ei saisi tulkita liian yksinkertaisesti hänen kulttuurinsa kautta. Artikkelissa ehdotetaan kotoutumistyön ammattilaisille erilaisia tapoja lähestyä eri kulttuureja ja erilaisessa tilanteessa olevia ihmisiä.

Kohtaaminen ja yhteiskunnan osallisuus

Kotoutumisen kokonaiskatsauksen viimeiset artikkelit kertovat maahanmuuttaneiden osallisuudesta Suomen yhteiskunnassa.

Eräässä artikkelissa pohditaan digitalisaatiota. Suomessa palvelut digitalisoituvat eli muuttuvat sähköisiksi. Taustalla on usein ajatus siitä, että digitaalisuus lisää ihmisten osallisuutta. Kun palvelu on internetissä, kaikki voivat käyttää sitä asuinpaikasta riippumatta.

Digitaaliset palvelut voivat kuitenkin myös vaikeuttaa osallisuutta, jos maahanmuuttanut ei pysty käyttämään palveluita itsenäisesti. Tutkijoiden mukaan olisi hyvä, että ihminen voisi valita tapaamisen ja digitaalisen palvelun välillä. Silloin saataisiin paras hyöty kummastakin vaihtoehdosta.

Kotoutumistyön ammattilaisten lisäksi politiikan päättäjillä on suuri vaikutus maahanmuuttajien osallisuuteen yhteiskunnassa. Eräs tutkimusartikkeli kertoo siitä, että poliitikot ja media puhuvat eri lailla eri taustaisten ihmisten maahanmuutosta ja mahdollisuuksista kotoutua Suomeen. Poliitiikan ja median puhetapa voi vaikuttaa puheeseen ja asenteisiin koko yhteiskunnassa.

Toisiin kulttuuriryhmiin tutustuminen ei aina ole helppoa. Esimerkiksi eri kulttuurien äidit kohtaavat toisiaan melko harvoin, vaikka heillä on sama elämäntilanne. Suomalaistaustaiset äidit eivät usein vietä aikaa ulkomaalaistaustaisten äitien kanssa. Syy tähän voi olla se, että äideillä on erilainen aikataulu arjessa.

Mutta voi myös olla,
että heillä on huonoja kokemuksia
tai he eivät tiedä, missä toisiin perheisiin voi tutustua.

Tutkimusten perusteella
leikkipuistoilla, perhekerhoilla
ja lapsiperhepalveluiden työntekijöillä on
tärkeä rooli siinä, että erilaiset ihmiset kohtaavat
ja saavat hyviä kokemuksia.
Tällainen vuorovaikutus
kutsuu maahanmuuttaneet mukaan
suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tarkempaa tietoa vuoden 2023
kotoutumisen kokoiskatsauksesta
saat katsauksen yleiskielisestä tiivistelmästä.

Sammanfattning

En verkkningsfull och kunskapsbaserad integrationspolitik förutsätter uppföljning av och forskning om den invandrade befolkningen. Med hjälp av uppföljnings- och forskningsdata går det att utveckla en framgångsrik integrationspolitik och ändamålsenliga tjänster. Helhetsöversikten över integration som publiceras en gång varje valperiod är en del av uppföljningssystemet för integration.

Helhetsöversikten över integration ger en övergripande bild av integrationsläget. I ljuset av indikatoruppgifter som baserar sig på register och enkätmaterial har sysselsättningen bland invandrare utvecklats positivt. De besitter mycket kompetens, såsom språkkunskaper och utbildning, som inte har utnyttjats till fullo: nästan var tredje invandrare som är i arbete upplever att deras arbetsuppgifter är mindre krävande än deras kompetens. Trots att de flesta invandrare upplever att deras hälsa är bra är de mer psykiskt belastade än befolkningen i genomsnitt. Låga inkomster och trångboddhet är klart vanligare bland invandrare än den övriga befolkningen, vilket ger en bild av deras utmanande levnadsförhållanden.

Situationen när det gäller befolkningsrelationerna beskrivs av att erfarenheter av etnisk diskriminering är ganska vanliga. Ungefär var femte invandrare upplever att de blivit diskriminerade på offentliga platser. Lika många anser att arbetsgivarnas diskriminerande attityder är ett hinder för sysselsättning. Personer som flyttat till Finland från Afrika och Mellanöstern upplever mer diskriminering än personer som flyttat från Europa. Trots utmaningarna upplever majoriteten, ungefär två tredjedelar, av invandrarna att de hör hemma i det finländska samhället.

Det genomgripande temat för forskningsartiklarna i denna helhetsöversikt är integration ur befolkningsrelationsaspekt. Befolkningsrelationerna skapar ramar för integration på alla livsområden, oberoende av om man talar om arbetsliv, utbildningsvägar, välfärd eller social delaktighet. Artiklarna i publikationen är indelade enligt dessa teman.

Arbetslivets öppenhet

Den första artikelhelheten i publikationen granskar arbetslivets öppenhet med avseende på exempelvis tillträde till arbetsmarknaden, anställningarnas art, arbetsförhållanden och karriärutveckling. Den artikel som skrivits av **Ojala med flera** behandlar invandrades prekära situation i arbetslivet, alltså så kallat atypiskt arbete, som ofta präglas av det är på viss tid eller deltid, låg lön och dåliga arbetsförhållanden. Forskarna konstaterar att atypiskt arbete är klart vanligare bland dem som talar andra språk än finska eller svenska, och inte ens hög utbildning skyddar invandrare mot atypiskt arbete. Detta problem tas också upp av **Näre och Kilinc**, som i sina artiklar granskar till exempel sjukvårdares och högutbildade experters erfarenheter av det finländska arbetslivet. Svårigheten att få arbete som motsvarar den egna kompetensen och bli bemött som expert på det egna området framkommer i berättelserna från experter som kommit från olika länder och företräder olika områden. Forskarna visar på behovet av att fästa större uppmärksamhet än nu vid de mångahanda effekter som invandrarnas arbetsmarknadsställning har på deras välfärd, familjerelationer och samhällsengagemang.

Utbildning, kompetens och samhällsengagemang

För att invandrades kompetens ska kunna utnyttjas bättre borde bedömningen av den vila på stadig grund. Utländska examina erkänns dock inte för närvarande fullt ut, och det förekommer också utmaningar med att bedöma språkkunskaperna. **Halonen med fleras** undersökningar om de allmänna språkexamina (YKI) visar att bedömningen påverkas av bedömarens stereotypa uppfattningar om de språkgrupper som personerna företräder. Uppfattningar i anslutning till kulturell mångfald och dess följer styr också skolvalen. **Bernelius och Saukkonen** granskar den områdesvisa segregeringen i städer och konstaterar att de nationella segregeringens utmaningarna i stor utsträckning löses lokalt, genom att satsa på bostadsområdenas dragkraft och stöd till samhällsgemenskaper samt genom föräldrarnas skolval. Segregeringen kan också granskas ur välfärdssynvinkel. **Reads och Salmela-Aros** forskning med fokus på skolvärlden visar att skoltrötthet och ökad cynism orsakar oro bland alla unga och

har särskilt bland unga med utländsk bakgrund att göra med att de saknar nära vänner och blir mobbade. Även den ökade utmattningen bland unga med finländsk bakgrund undergräver samhällsgemenskapernas välfärd. Tillsammans visar dessa artiklar med fokus på skolfältet integrationens dubbelriktning: fungerande växelverkan mellan majoritets- och minoritetsgrupper stödjer jämlika möjligheter och välfärd för alla.

Välfärd och hierarkier

Den tredje artikelhelheten granskar befolkningsrelationernas betydelse med avseende på välfärdens olika dimensioner. **Rask och Vaalavuo** visar i sin artikel att invandrades förvärvsinkomster även på längre sikt stannar under majoritetsbefolkningens inkomster, vilket syns som att barn med utländsk bakgrund löper betydligt större risk för fattigdom. På samma sätt som Kilincs kvalitativa analys ovan visar också Rasks och Vaalavuos analys av registermaterial att äktenskap med en Finlandsfödd make oftast förbättrar möjligheterna till ekonomisk integration. Invandringens ekonomiska och sociala hållbarhet är alltså kopplade till varandra och lyckad integration stödjer båda. **Eid med flera** riktar blicken mot sociala relationer och psykisk välfärd. Deras forskningsresultat visar att invandrades upplevelser av etnisk diskriminering står i förbindelse med sämre livskvalitet och svagare identifiering som medlem av det egna bostadsområdet och det finländska samhället. Följderna av diskriminering är alltså negativa för hela samhället. **Jäppinen och Heino** beskriver vilka problem som följer om de utmaningar som invandrare möter förenklat förklaras med deras kultur. Forskarna erbjuder dem som arbetar med integration alternativa sätt att närma sig kulturell mångfald och betonar vikten av att känna till ojämlikheter i den yrkesmässiga växelverkan.

Möten och samhällelig delaktighet

Den sista artikelhelheten fokuserar på invandrades samhälleliga delaktighet. **Granholt med flera** lyfter fram hur digitala tjänster ofta försvårar invandrades samhälleliga delaktighet, trots att målet är att stödja den. De rekommenderar att man behåller smidiga möjligheter att möta kunderna ansikte mot ansikte vid sidan av digitala tjänster, så att man tar till vara nyttan med bägge betjäningssätten. Förutom de som arbetar med integration spelar även de politiska aktörerna en central roll för invandrades samhälleliga delaktighet. **Bauvois och Pyrhönen** beskriver hur ojämlikt det talas om olika gruppers invandring och integration i politiken och medierna, och hur detta sätt att tala avspeglar sig i språkbruket och attitydklimatet i hela samhället. Trots att

polariseringen har ökat går det att utmana den såväl i politiken som på gräsrotsnivå. I den artikel som avslutar översikten granskar **Finell med flera** möten mellan kulturer bland småbarnsmammor. Trots att de delar livssituation förekommer det tämligen få möten mellan mammor med finländsk och med utländsk bakgrund. Exempelvis annorlunda vardagsrytm, tidigare negativa erfarenheter eller brist på kunskap om hur man kan bli bekant med andra familjer minskar kontakterna mellan mammor med olika bakgrund. Resultaten tyder på att lekparker, familjeklubbar och anställda inom tjänsterna för barnfamiljer spelar en viktig roll för att möjliggöra möten och bjuda in till samhället. Artiklarna tillsammans visar att växelverkan har en nyckelroll för invandrades samhälleliga delaktighet.

Summary

Immigrant integration needs to be monitored and studied in order to have an effective and knowledge-based integration policy. The monitoring and research data can be used to develop both effective integration policies and appropriate services. In Finland, the integration monitoring system includes a comprehensive review of integration published for each electoral term.

This comprehensive review provides an overview of the current state of integration in Finland. While indicators based on register and survey data show positive development for employment among immigrants, there are still many competences such as language skills and qualifications which remain underutilised: nearly one in three immigrants in employment say that their duties at work do not match their skills and knowledge. Although most immigrants say that they are in good health, on average they feel more mental strain than the rest of the population. Problems with living conditions are illustrated by the fact that low income and overcrowded housing are clearly more common among immigrants than among other population groups.

The state of intergroup relations between immigrants and the mainstream population is reflected in the fact that experiences of ethnic discrimination are fairly common. Around one in five immigrants say that they have been discriminated against in public places, and just as many consider employers' discriminatory attitudes to be an obstacle to finding employment. Those who have moved to Finland from Africa and the Middle East experience more discrimination than those who have moved from Europe. Despite these challenges, the majority, around two thirds of immigrants, feel that they belong to the Finnish society.

The cross-cutting theme for the research articles in this review is integration from the perspective of intergroup relations. Such relations provide a framework for integration in all areas of life, including those examined in these articles: employment, educational paths, wellbeing and social inclusion.

Receptiveness of working life

The first article examines the receptiveness of working life from the perspectives of access to the labour market, quality of employment relationships, conditions at work, and career development. **Ojala and colleagues** discuss precarious, or non-standard, work carried out by immigrants, which is often characterised by temporary or part-time employment, low pay and poor working conditions. Researchers note that precarious work is clearly more common among those speaking languages other than Finnish or Swedish, and even a high level of education does not offer protection against it. This problem is also highlighted by **Näre and Kilinc**, who in their articles examine nurses' and highly educated experts' experiences of the Finnish working life. They show that the difficulties of finding work matching one's skills and knowledge and of being considered as a professional in one's own field come up in the accounts of experts from different countries and representing different fields. The researchers highlight the need to pay more attention to the diverse effects which the immigrants' labour market status has on their wellbeing, family relationships and social engagement.

Education, skills and social engagement

Immigrants' skills and knowledge need to be properly assessed in order to make better use of them. At the moment, however, qualifications gained abroad are not fully recognised, and the assessment of language skills also presents challenges. Halonen and colleagues who studied the testing for the National Certificates of Language Proficiency show that the assessment is influenced by the assessors' stereotypical perceptions of the language groups which the candidates represent. Perceptions of cultural diversity and its consequences also guide the choices people make about schools. Examining the territorial segregation in cities, Bernelius and Saukkonen note that the national problems related to segregation can be largely solved locally by investment in the attractiveness of residential areas and in community support, and by the choices parents make about their children's schools. Segregation can also be examined from the perspective of wellbeing. Read and Salmela-Aro show in their studies that school fatigue and increasing cynicism are raising

concerns among all young people. For young people from foreign backgrounds, however, they are particularly related to the lack of close friends and being bullied. The wellbeing of communities is also eroded by growing fatigue among young people from Finnish backgrounds. Focusing on schools and education, these articles highlight the two-way nature of integration: good interaction between majority and minority groups supports equal opportunities and everyone's wellbeing.

Wellbeing and hierarchies

The third set of articles examines the importance of relations between population groups in terms of the various dimensions of wellbeing. **Rask and Vaalavuo** observe in their article how earned income among immigrants lag behind the income of the majority population groups even in the longer term, which is reflected in the considerably higher risk of poverty among children with foreign backgrounds. As Kilinc's qualitative analysis above, Rask and Vaalavuo's analysis of register data shows that marrying a Finnish-born person usually improves the immigrant's opportunities for economic integration. The economic and social sustainability of immigration are therefore interlinked, and both are supported by successful integration. **Eid and colleagues** focus on social relationships and mental wellbeing. Their results show that migrants' experiences of ethnic discrimination are linked to a lower quality of life and poorer identification as members of their own residential area and the Finnish society. Discrimination therefore has negative consequences for society as a whole. **Jäppinen and Heino** illustrate the problems that will ensue if the challenges faced by immigrants are simplified by using their cultures as an explanation. The researchers offer integration professionals alternative approaches to cultural diversity and emphasise how important it is to recognise inequalities in professional interaction.

Encounters and social inclusion

The last set of articles focuses on the social inclusion of immigrants. **Granhölm and colleagues** shed new light on how digital services often hamper immigrants' social inclusion, even when digitalisation is meant to support it. They recommend that face-to-face encounters should be used flexibly alongside digital services in order to realise the benefits of both. In addition to integration professionals, those involved in politics play a central role in the social inclusion of immigrants. **Bauvois and Pyrhönen** illustrate how language is used in politics and in the media to discriminate between different groups of immigrants

and their opportunities for integration, and how such ways of speaking are reflected in the language and attitudes of society at large. Although polarisation has increased, it can be challenged both in politics and at grassroots level. In the final article of the review, **Finell and colleagues** examine cultural encounters among mothers of small children. Despite being in the same life situation, mothers with Finnish and foreign backgrounds have limited encounters. Factors such as different daily schedules, previous negative experiences, and lack of information on where to meet other families limit contacts between mothers from different backgrounds. The results indicate that playgrounds, family clubs and the employees of services for families with children play an important role in enabling positive encounters and inviting people to join in society. Together, the articles show how interaction plays a key role in the social inclusion of immigrants.

Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023

Näkökulmana väestösuhteet

<https://tem.fi/julkaisut>

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet